

Jósika Miklós

ÉLŐ KÖNYVEK

*

MAGYAR KLASSZIKUSOK

AZ ELŐSZÓT ÍRTA

GRÓF KLEBELSBERG KUNO

ÉLŐ KÖNYVEK

★

MAGYAR KLASSZIKUSOK

XII. KÖTET

A BEVEZETÉSEKET ÍRTÁK

Ambrus Zoltán
Baltazár Dezső
Berzeviczy Albert
Császár Elemér
Dézsi Lajos
Galamb Sándor
Hevesi Sándor
Kapi Béla
Kéky Lajos
Kozma Andor
Lányi József
Négyesy László
Pekár Gyula
Pintér Jenő
Voinovich Géza
Radó Antal
Rákosi Jenő
Ravasz László
Sajó Sándor
Szász Károly
Tordai Ányos
Vargha Gyula

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS

ABAFI

CSÁSZÁR ELEMÉR BEVEZETÉSÉVEL

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
papiroson a Franklin-Társulat betűivel.

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS.

Irta Császár Elemér.

Solon, az egyik görög bölcs, azt fejtegette Kroisos líd királynak, hogy halála előtt senkit sem lehet boldognak nevezni. De vajjon halála után mindenkiről meg lehet állapítani, boldog volt-e életében? Alig található hamarjában embert, akire vonatkozólag olyan jogosult ez a kétség, mint éppen Jósika Miklósra. Emberi és írói pályája merészen magasba lendülő kettős ív, de az emelkedés nem egyenletes, a hullámhegyről egyszerre mély völgybe sülyed a pálya, nagy diadalokra fájdalmas csalódások következnek, s nem lehet tudni, a siker gyönyöre vagy a bukás keserve rögződött-e meg maradandóbban a hős lelkében, nem lehet tudni, melyik adta meg lelki világának az uralkodó, jellemző tónust.

Járjuk előbb végig az *ember* pályájának fontosabb állomásait.

Kedvező jelek között indult ez a pálya. Jósika Miklós báró régi, vagyonos főúri családból származott. Tordán született 1794 április 28-án. Gyermekkorát természeti szépségekben és történeti emlékekben gazdag vidéken élte le, lelke megtelt értékes tartalommal, s nevelése elméjét fejlesztve, testét megedzve, harmonikus egyéniséget formált belőle. Fiatalon, 17 éves korában katonának állt s a Napoleon elleni háborúban, a Mincio folyó mellett vívott ütközetben annyira kitüntette ma-

gát, hogy huszadik születésnapját már mint kapitány ünnepelhette meg. S mintha a hadvezetőségen kívül a sors is meg akarta volna jutalmazni a fiatal hőst: a háború véget ért, ő meg Bécsbe került s végig élvezhette azt a sok könnyebb-nemesebb szórakozást, amelylyel a bécsi kongresszus idejére a világ középpontjává lett osztrák császárváros szolgált. Bécsben és Párizsban, ahova közben ellátogatott, egyenruhája és kamarási kulcsa megnyitotta előtte a legelőkelőbb szalónok ajtait: Jósika élvezte a nagyúri élet ragyogását, de dolgozott is, művelte magát a színházakban s könyveivel.

Minden jel arra vallott, hogy Jósika kitűnően megalapozta sorsát. 1818-ban azonban egyszerre megtört a fényesen induló pálya: egy elhamarkodott, könnyelmű lépése kilendítette síkjából. Egy hirtelen föllobbanás hatása alatt nőül vette a fiatal Kállay Erzsébetet, lemondott kapitányi rangjáról s elvonult apósához, Szabolcsba gazdálkodni. Ez lett végzete. Ott hagyott mindent felesége kedvéért s a naiv, szegényes lelkivilágú asszony oldalán, a durva, parlagi szabolcsi társaságban minden szellemi kapcsolat nélkül állott, magára hagyottan, meg nem értve. Majd erdélyi birtokára költözött, de ott meg felesége nem tudott megszokni, s Jósika a kiábrándulás fanyar érzésén kívül egy tönkretett élet lesujtó tudatát hordozta szívében. Mint katholikus ember nem tudott szabadulni a megúnt köteléktől és meggyűlölt asszonytól — s ez annál több gyötrelmet okozott neki, mert még a 30-as évek végén a nála majd két évtizeddel fiatalabb Podmaniczky Júliában föltalálta női eszményképét, s mély, egész lelkét betöltő szerelme viszontérzést keltett a fiatal leányban is. Még vagy tíz évig kellett várniuk, míg 1847-ben egyesülhettek.

Jósika álmait a boldogságról valóra váltotta második házassága, de alig hogy átadta magát ennek a jóleső érzésnek, egy új végzetes csapás dúlta föl lelke nyugalmát: a szabadságharc. Jósika szívvel-lélekkel a nemzet

ügye mellé állott, ezért, mikor a szabadságharc elbukott, menekülnie kellett. Vagyona elkobozva, fejére kimondva a halálos ítélet, ő maga szeretett feleségével hontalan bujdosik — másodszor omlott össze élete. De nem esett kétségbe. Egy ideig Lipcsében vonta meg magát, majd 1850-ben Brüsszelbe költözött, s a belga főváros állandó otthont adott a hontalanoknak. Nem rév volt az, ahol a házaspár kikötött, csak széltől védett öböl, az is messze forrón szeretett hazájuktól, de oltalmat nyujtott sorshányta csónakuknak. Eleinte súlyos anyagi gondok tették nehézzé életüket, de csakhamar jobbra fordult sorsuk, mert nem féltek a kenyérkereső munkától. Dolgoztak mind a ketten. A férj tollával szerzett pénzt, felesége csipke-kereskedést nyitott, s megvolt az a fölemelő érzésük, hogy a maguk erejével bírták le az ellenséges sors kegyetlenségét. A sokezer holdas birtokok volt ura s az egykori kastélyos kisasszony voltak olyan nagy lelkek, hogy megértsék : a boldogság nem a fényben, vagyonban, hatalomban van, hanem a szívben. S az ő szívükben valóban szeretet és harmónia uralkodott, el-elmosta a sors meg-megújuló csapásainak, a mult ismételt szenvedéseinek fájdalmas emlékét.

A jelen relativ nyugalma és derűje meg is békítette volna sorsával Jósikát, ha pusztán ember lett volna, ha nem lett volna más vágya, mint kikényszeríteni a sorstól az őt mint embert megillető boldogság-minimumot. De Jósika születésekor bölcsőjébe a tündér — jóindulatból-e vagy rosszindulatból, ki tudja! — egy végzetes ajándékot tett: a becsvágyat, a törekvést arra, hogy kiemelkedjék a mindennapi emberek sorából, föl a legnagyobbak közé. Ez a vágy tüzelte, mikor a Mincio mellett a francia sereg golyó- és kartács-záporába rohant; s mikor fényes katonai pályája összeroppant, ez a dicsvágya hajtotta, hogy politikai téren keressen érvényesülést. A siker ezúttal elmaradt, s így gondolt Jósika arra, hogy amit hadsereg körében és a politika terén nem

tudott elérni, azt a költészettől kényszerítse ki: hírt, nevet, dicsőséget. Többirányú sikertelen kísérlet után *Abafi*jával 1836-ban megtalálta az egyéniségéhez illő eszközt, a történeti regényt: az a hatás, amelyet ez a regénye a magyarságra tett, valóra váltotta Jósika legtitkoltabb álmait.

Valóban az *Abafi* egyike volt a legnagyobb magyar könyvsikereknek. Valamint a *Kesergő szerelem* Kisfaludy Sándort, a *Tatárok* Kisfaludy Károlyt, a *Zalán futása* Vörösmartyt: Jósikát is kiemelte az ismeretlenségből, föl íróink legelejére. «Uraim, le a kalapokkal. Egy művet van szerencsém bemutatnom, mely körében elsőrendű, legjobb, mióta a nyelv zeng; illő, hogy tisztelettel fogadjuk» — írta róla elragadtatással a kor legszigorúbb kritikusa, Szontagh Gusztáv, a legmagasabb színvonalú magyar kritikai közlönyben, Bajza Figyelmezőjében. Ebből a bírálatból a közvélemény szava hangzott ki, sőt a valóság még annál is több volt. Csakhamar átment a köztudatba, hogy az *Abafi* nemcsak a legjelesebb magyar regény, hanem az a mű, mely megteremtette és népszerűvé tette a műfajt: a közönséget rákapatta az olvasásra, az írókat regények szerzésére.

Jósikát boldoggá tette a siker s fokozott munkásságra ösztönözte. Vagy egy évtizedig megírt még tizenkét regényt s egy csomó elbeszélést, s ha sikerben egyik sem érte el az elsőt, a szabadságharcig megírt regényei, kivált *Az utolsó Báthori* (1837), *A csehek Magyarországban* (1839), a *Zrinyi a költő* (1843) és a *Jósika István* (1847), népszerűségét is, tekintélyét is még jobban emelték. A nyomában föllépő fiatalabb regényírók nem borították homályba dicsőségét, s a 40-es évek folyamán Jósika joggal büszkélkedhetett a magyar regény fejedelmének címével.

De elkövetkezett a szabadságharc, s bukását Jósika az író éppúgy megsínylette, mint Jósika az ember. Újabb, külföldön írt regényei eljutottak ugyan a nemzet kezébe,

de hatásuk nem mérkőzhetett a régiekével. Olvasóközönségük megcsappant, s az író évről-évre veszített népszerűségéből. Jósika, mint a duzzadó önérzetű, magukkal eltelt emberek általán, egyideig nem akarta meglátni az idők változását, lassanként azonban már maga előtt sem titkolhatta a szomorú valót, hogy az újabb regényírók mellett mindjobban háttérbe szorult. Be kellett vallania, hogy már nemcsak a kritika és az íróvilág fordult el tőle, hanem a közönség is — amaz Kemény Zsigmondnak, emez Jósikának juttatta a tőle elvett fejedelmi méltóságot. A mellőzöttség keserű érzetében azzal vigasztalgatta magát, hogy a népkegy méltatlanul fordult el tőle, s az utókor majd be fogja látni, hogy ő volt korának legkülönb magyar regényírója. Aki a jelennel szemben a jövőhöz föllebbezi meg ügyét, az elvesztette a csatát — ezt tudta Jósika is. Dicsvágyó lelkének mérhetetlen kínokat okozott ez a tudat, s keserűsége epés támadásokban robbant ki kritikusai és versenytársai iránt, mutatva, milyen mélyen fészkelt a kelevény. Vajjon az agg író előtt, mikor élete alkonyán visszatekintett pályájára, a korábbi rózsákra és a kései tövisekre, nem merült-e föl a gondolat, hogy kár volt kivágyni a mindennapi emberek sorából? Nem lett volna-e boldogabb, ha nem fut az írói dicsőség ábrándképe után, s nem vásárolta-e meg drágán, boldogságával, az *Abafi*, az *Utolsó Báthori*, a *Csehek* diadalát?

Az bizonyos, hogy mikor 1865 február 27-én örökre lehúnyta fáradt szemét, az örökéletbe a földi létből csak egyetlen édes, harmonikus emléket vitt magával: Júliája szerelmét.

*

Az utókor, amelyet Jósika a maga nagy ügyében bíróul kért föl, azóta döntött. Ítélt róla az irodalmi élet két tényezője, a közönség is, a kritika is. Amaz kegyetlenebb volt — jó szerencse, hogy Jósika már nem

érte meg. A közönség elfeledte, s Jósika, úgy körülbelül a mult század vége óta, megszűnt az élő irodalomhoz tartozni. Két regényét, az *Abafi*t és a *Csehek*et még fölszínen tartja az iskola tudatos munkája, s éppen legújabban a politikai viszonyok alakulata, Erdély erőszakos elszakítása az anyaországtól, bizonyos mértékben új életre galvanizálja a sajátosan erdélyi *Abafi*t, de vajjon a húsvét vasárnapja-e ez Jósikára nézve, nem merném határozottan állítani. Pedig megérdemelné az új életre virradást s a közönség elmarasztaló ítélete a fölülvizsgálatot. Jósika nem volt az a tüneményes író, amilyennek a 40-es években tartották, s amilyennek magát halála percéig látta, de annál nagyobb volt, mintsem megérdemelte volna a feledést. Való, hogy regényeinek élvezését ma már nagyon megnehezíti száz év előtti, avult technikájuk s mesterkélt, gyakran szerencsétlenül újító nyelvük, de modern regényt olvasva is, hányszor kell keresztül törnünk magunkat keresett, modoros stílusuk tüskéin? S aki nem sajnálja a fáradságot, aki nem ijed meg a meglábolt bozót karcolásaitól, az Jósika regény-birodalmában, kivált emelkedettebb, tisztább levegőjű vidékein, több értéket talál, mint akárhány mai regényben: érdekes mesét és megkapó lelki problémát, színes képeket és jól rajzolt alakokat.

A kritika is szigorúbb egy fokkal a halott Jósikával szemben, mint megérdemelné. Talán azért, mert a kritika nem szereti a hanyatló nagyságokat. Nem bocsátja meg Jósikának, hogy nem tudta megtartani a már elért magaslatot, s hogy pályája második felének termése nem mérhető értékben a szabadságharc előttiével. Túlságosan kiélezik sűlyedését s az öreg író fogyatkozásait túlságos gonddal nyomozzák a fiatal műveiben is. Pedig Jósika pályájának lejtése részben optikai csalódás. Való, hogy külföldön írt regényei csekélyebb értékűek: gyors munka és a kenyérgond termékei, s szerzőjük elveszítvén a közvetlen kapcsolatát a magyar multtal meg a magyar

irodalmi élettel, ezeken az újabb regényeken nem érzik meg a magyar levegő és lelki átéltség, de hatástalanságuk magyarázata inkább abban keresendő, hogy régibb regényeit elődeinek műveihez mérik, az újabbakat kortársaiéhoz. Az *Abafi* és társai eszményi magasságban állanak Dugonics András regényei fölött, az *Egy magyar család*, az *Eszther*, *A nagyszebeni királybíró*, *Pygmaleon*, *Két királynő* stb., nem mérhető össze Kemény Zsigmond és Jókai Mór regényeivel, de Jósika regényeinek e két sorozata között mégis csak fokozati különbségek vannak. A szempontoknak ez a változtatása nyilvánvaló igazságtalanság, de az élet és a fejlődés nem ismer könyörületet — az irodalomtörténetnek azonban kell ismernie s méltányos alapra kell helyezkednie Jósikával szemben.

*

Jósika emlékirataiban önérzetesen hivatkozott arra a belső ösztönre, amely őt regényíróvá tette, s az *Abafi*t csakugyan mintha egy hosszú ideig elfojtott erőforrás hirtelen kitörése vetette volna föl. Őseitől öröklött lelki dispoziciói, gyermekkorának emlékei, kalandos ifjúságának benyomásai, az érett férfi tapasztalatai: ezekben az értékes adományokban fogant meg a regény s önként, külső illetés nélkül, Pallas Athéné módjára, pattant ki a költő agyából. Ez a magyarázat azonban inkább regényes, mint igaz. Közrejátszottak megszületésében külső és belső tényezők, elsősorban az angol irodalom s annak egyik nagyhatású munkása, a kor legünnepeltebb regényírója, Sir Walter Scott. Költészete egészen megvesztegette Jósika szívét: varázsa alatt annak szellemében dolgozott s az angol romantika megértő híve lett. Scott hatása mélyen gyökerezett: ő vezette rá Jósikát, hogy a regény legméltóbb tárgya a nemzeti mult, tőle tanulta, hogy a költöt cselekvény hatását nagy mértékben föl lehet fokozni, ha az író összeolvasztja a kor rajzával; az

ő dolgozó módját vette át, a hatáskeltésnek azokat az eszközeit és fogásait, amelyeket mesterénél látott.

Így, Scott hatása alatt, bevezette Jósika irodalmunkba az angol romantika szellemét visszatükröző történeti regényt. Ezek a művei, szemben Dugonics regényeivel és a megelőző korszak németből fordított lovagrománjaival, igazi történeti regények: nemcsak a multban játszik a cselekvényük, hanem a cselekvénnyel kapcsolatban megrajzolják egy letűnt társadalom képét, s akár a históriából veszi a tárgyat, a mesét, akár maga költi, regényeinek lényeges eleme a korrajz. Aggódó gonddal törekedett arra, hogy minél hívebb legyen ez a korkép. Ez a tudatos törekvés, amely alapos történelmi tanulmányokra támaszkodott, meg is termette gyümölcsét, s regényei hű tükrei a kornak — de csak külső feléről. Nagyméretű képet ad, de belső lényegében nem tudja elénk tárni a kor életét. Nem látjuk a kor mozgató eszméit, a politikai áramlatok hatását a viszonyokra és a jellemekre, nem festi a kor szenvedélyeit, törekvéseit, gondolatvilágát, hiányzik regényeiből a bepillantás a kor nagy harcaiba és vívódásaiba.

Annál nagyobb gondot fordít regényeiben a kor külső képének megrajzolására. Mint mestere, Scott, ő is nagyon finom ecsettel fest, minden apró foltot megzajzol és kiszínez. A szélesen megrajzolt háttérből, várak, városok, fejedelmi udvarok, épületek, termek rajzából, lovagok és pórok, főnemesek és papok, polgárok és katonák nyüzsgő csoportjai válnak ki, közéjük vegyülve nők a társadalom minden rétegéből, fejedelemnőtől koldusasszonyig, korhű kosztümökben, s úgy elrendezve, hogy a mindennapi meg az ünnepi élet mozgalmas képeit mutassák. Ez adja meg Jósika jelentőségét a magyar regény fejlődésében. Jósika egyfelől azáltal, hogy regényei cselekvényét a történet igaz adatai közé foglalta, másfelől, hogy a keretül szolgáló kornak ha csak külső képét is a valósághoz híven rajzolta, megteremtette

nálunk az igazi történeti regényt, mely nemcsak névleg, hanem valósággal is a mult világában, reális életviszonyok között játszik. Ő volt az első, aki a történet adataival és színeivel dolgozott, velük csillogó, pompás képet adott a korról, fölkeltve a históriai igazság illúzióját. A *történeti regényírót* megillető érdemei mellett nem utaltak elég nyomatékkal Jósika *regényírói* érdemeire. Ezen a ponton még az irodalomtörténet is igazságtalan Jósikával szemben: megérdemli, hogy igazságot szolgáltassunk neki. Hibáztatják regényei szerkezetét: gazdagabb főcselekmény, erősebb gerinc híján több párhuzamosan haladó cselekvényre szakadnak vagy éppen epizódokra hullanak szét. Ennek a vádnak van alapja, de nincs jelentősége, mert a dráma szigorú, zárt kompozicióját akarja ráerőszakolni a regényre. Az a vád sem állja a próbát, hogy a főcselekvény Jósika regényeiben ritkán kelt érdeket s ereje inkább a részletekben van. Igaz, hogy több regényében a mese nem elég mozgalmas és költői, de a jobbakban föl tudja kelteni iránta a figyelmet s azt ébren tartja a befejezésig. Ezekben a jeesebb regényeiben megvan az is, amiben az érdeklődés egfogan, a költőiség. Viszont ezt a vádat meg lehet fordítani Jósika javára: érdekfeszítő mozzanatok még gyöngébb regényeiben is vannak, s mint igazi romantikus elsősorban mozgalmas, különösségük által ingerlő eseményekkel akar hatni.

Való az is, hogy Jósika elbeszélő technikáját ma már nem érezzük elég frissnek, de ez nem Jósika hibája. A XIX. század második felében elbeszélő stílusunk, kivált Jókai, Mikszáth és Herczeg regényeiben, rendkívül hajlékonnyá vált, hozzájuk mérve Jósikáé vontatott és nehézkes. Korához képest azonban Jósika kitűnően tudott elbeszélni, s romantikus szelleme ezen a ponton is szépen érvényesül. Élénken, fordulatosan pörgeti le az eseményeket, nem ritkán drámai elevenségű vagy legalább színpadias hatású jelenetekben föl tudja csigázni a vára-

kozást, s meglepő, váratlan mozzanatokkal kapja meg az olvasót. Szívesen és hatásosan beszélteti hőseit is, s megtalálja módját, hogy a párbeszéd ne puszta szóváltás legyen, hanem a cselekvényt is tovább vigye.

A legtöbb támadás Jósikát emberei kiformálásáért érte — nem mindig méltán. Igaz, hogy mint a romantikusok általán, a jellemek rajzában ő is a fölületen marad s nem tudja szívünket és képzeletünket az igazi emberi szenvedélyek rajzával erősebben megragadni. Ismerte ugyan az életet és az embereket, sokat figyelt meg és tapasztalt, sőt egyik-másik alakjába beledolgozta a maga vagy ismerősei vonásait, de az a szellemi pillantás, amelyet az emberek lelkébe vetett, nem hatolt mélyre. Hőseinek lelki élményeit csak elképzelte, de nem élte át, ezért nincs gazdag, tartalmas lelki életük. Egyének helyett típusokat rajzol, húsból-vérből álló emberek helyett erősen eszményített alakokat. Mindezt azonban bizonyos mértékben kiegyensúlyozza az, hogy a jellemrajzban szembetűnő hibákat nem követ el, s eszményítése sem mértéktelenül túlzó, nem túlzóbb, mint amennyit a romantikus regény megbír. A költészet egyébként sem puszta mása az életnek, s a regényhős realitása nem mérhető a mindennapi élet mértékével. S van Jósikának akárhány alakja, amelyet elfogadhatunk valóul, kivált költött hősei között, akiknek képét bátrabban és szabadabban formálta ki. Itt elemében volt az átlagosnál jóval elevenebb fantáziája, s ezzel az igazi romantikus adománnyal az érdekes, képzeletünket foglalkoztató jellemek egész galériáját alkotta meg. Százszámra mozognak regényeiben a figyelmet magukra vonó férfi és női alakok, jók és gonoszak, szeretetreméltók és visszataszítók. Ezek az alakok, éppen mert olyan sokan vannak, gyakran emlékeztetnek egymásra, mégis bámulatra méltó, mennyi különféle karaktert teremtett Jósika. A közönség megszerette ezeket a lovagias, nemesen gondolkodó, bátor hősöket, ezeket a vonzó, szende, mélyen érző leá-

nyokat és asszonyokat, egyrészt az erőnek, másrészt a bájnak megtestesítőit, s Jósika jórészt éppen jellemképeivel fogta meg az olvasót, úgyhogy a jellemzés nála az érdekkeltés egyik, igen hatásos eszköze.

Az a gazdag, romantikus képzelet, melyben Jósika regényhősei megfogantak, éppoly erővel működött regényei megalkotásában: harminc év alatt 38 regényt írt 117 kötetben, s egy csomó novellát meg drámát. Olyan termékenység ez, hogy regényíróink közül csak az egy Jókaié haladta meg. Kimeríthetetlen bánya volt Jósika lelke, egymásután pattantak ki belőle az újság erejével ható történetek. Leleménye bámulatos, s noha egyre új föladatokra késztette tehetségét, az nem merült ki, s történetei változatosak, éppen nem sablónosak. Hatásának egyik titka éppen ez a nagy termékenység és változatosság: a közönség csak azt a regényírót fogadja kegyébe, aki mindig új meg új lelki táplálékkal látja el.

Jósikát, láttuk, kegyébe fogadta, s vagy másfél évtizedig a legnagyobb tekintélyű, s ami még többet jelent, a legolvasottabb magyar regényíró volt. Aki kielégíti korának lelki szükségletét, az nem élt hiába. Nagy érdem ez és olyan dicsőség, mely büszkévé tehette Jósikát. De ezen a múló jelentőségen túl van Jósikának mélyebbre ható, maradandó érdeme is, munkásságának van kettős, közműveltségi és irodalomtörténeti jelentősége. Regényei annak a kornak sokkal többet jelentettek, mint egy sor szórakoztató olvasmányt. Az *Abafi* s a többi Jósika-regény nemcsak első népszerű termékei voltak az új műfajnak, hanem szinte azt mondhatnók, ők teremtették meg azt a magyar olvasóközönséget, amelynek pártolása divatba hozta a regényt. Az első igazi magyar regényt, mely életre keltette a műfajt, megírta már négy évvel Jósika előtt Fáy András, de az s követői nem tudták megkedveltetni a közönséggel a regényt: Jósika megírta azt a regényt, amely életrevalóvá tette a műfajt, s ránevelte a magyarságot, hogy olvasson. Ez

az ő jelentősége a magyar közműveltségben. Irodalomtörténeti érdeme pedig az, hogy megteremtette nálunk a történeti regényt, megindította továbbfejlődését és megszabta haladásának útját. A magyar történeti regény legjelesebb művelője, Kemény Zsigmond, valamint történeti regényeiben Jókai is, az ő nyomán haladt; amaz mesterének vallotta s mind tárgyai megválasztásában, mind a leírás alkalmazásában követte, emez sokat tanult tőle a meseszövésben és az érdekkeltés eszközeinek használatában. Költői iránya is folytatóra talált Pálffy Albertben és P. Szathmáry Károlyban, majd Werner Gyulában, s így Jósika egyike azoknak a magyar regényíróknak, akik iskolát alapítottak. Ez a dicsőség nem jutott osztályrészül sem Eötvösnek, sem diadalmas versenytársának Kemény Zsigmondnak, ezen az egy ponton igazolta az önérzetes költőt a tanúul hívott jövő.

*

Jósika legegységesebb, legharmónikusabb művét, pályakezdő regényét, az *Abafi*t, veszi ebben a könyvben az olvasó. Ajánlásául ideiktatom azokat a sorokat, amelyeket a Kazinczy-kódex másolója írt 1526-ban a Barlám-legenda élére: «Kéröm azért én, ki ezt írtam, mindazokat, kik ez könyvecskét olvasandók, hogy szeretettel olvassák, mert igön szép.»

———

FALUSI LAK.

Eredj fiam! monda ő.
Walter Scott.

A szép Maros völgyében Alvinc a legkiesb falvak egyike Erdélyben. Termékeny szántóföldek símulnak alatta, gazdag aratást igérve a szorgalmas földmívelőnek; a Maroson túl elevenzöld szőlőhegyek emelkednek, melyek alatt regényes fekvésben tűnnek ki a szemben fekvő Borbereknek egyszerű szalmafödelei. A helység közepe táján láthatók ősz falai egy hajdan fejedelmi kastélynak, mely történetünk idejében épségben állott. Az épületnek két magas szárnya áll még, melynek egyikébe a kapu nyílik magas boltozat alatt; a más két oldal rom jelenben, s csak rakhelyül használtatik. Ennek egyik szögletében mutatják még egy-két fennálló falait azon teremnek, melyben Martinusius Györgyöt megölték s kivetették az ablakon, hol több ideig temetetlen sorvadtak tagjai.

E szép fekvésű falunak napnyugati végén volt egy alacsony, egyszerű falusi lak, sötét, félig meszelt falakkal, milyeneket most is sokhelyt láthatni úton kívüli falukon. Magas, éles födél, zsindellyel födött kémény, a tornác alig másfél könyöknyi széles s az odavezető keskeny lépcsők idomtalan fahasábokból egymáshoz jól-rosszul illesztve. A tornácon, melyet durván faragott négyszegű gerendák támogattak, jobbra félig nyilt fahombár állt, födele kendercsomókkal terhelve; mellette jobbra egy rosszul abroncsolt hordócska, melynek meszes, felül szétváló dongái, tartalmára mutattak, balra lóca, vastag ingó lábakkal; az ajtó mellett, mely egy nemébe az előszobának nyilék, a másik oldalon kendertiló s egy pár alacsony székecske. Túl ezeken az elhintett zab- s árpaszemeken tyúkok és csibék kapkodtak.

Ezen egyszerű lakot boronás kerítés körözé, némely szakait idő s rossz szomszédok rostéllyá ritkíták. Az udvarka balján szalmával födött ól s mellette kaputlan szekérszín nyúlt el ; túl egy boglya széna s két sertéshízó állott, röfögő s néha orraikat kidugó lakóikkal.

Az épület három szobából s egy pitvarból állt, az utóbbinak végében a konyha rejtezék füstös magányban. Mert jelenben sem tűzhelyén tűz s edény, sem körüle sürgő gazdasszony nem látszék ; csak egy-két fazék, fakanalak s több efélék függtek szép rendetlenségben falairól. A konyhától balra nyíló szobában a ház egyetlen cselédje, egy öreg asszony lakott. A jobboldal két szobából állt : egyike az udvar felől, másikának egyetlen ablaka dudvás szilvásba nyílt. Az udvar felőli jó tágas volt ; egy nagy nyitott kemence s kandalló egyszerre foglalá el majdnem nyolcadrészét. Ezzel szemközt durva, vörösen hímzett vánkosokkal ölnyire vetett nyoszolya nyugvék, melyen néhol az egykori cifra festés nyomai látszottak. A két, karikákkal berakott, ónos ablakkal ellátott fal mellett festett ládák, szeszélyes alakú pohárszék s néhány faszék állottak ; az ajtóval szemközti falat hosszú tölgyasztal foglalá el. Minden középszerűségen alóli, kényelmetlen helyzetére mutatva a ház birtokosának.

Timárné asszony, özvegye Timár Istók uramnak, a helység hajdani jegyzőjének, birá e lakot egyetlen fiával, Timár Miskával, ki jelenben a három tanulási év után hazakerülvén, házkörüli dolgokkal, alvással és néha egy-egy látogatással a falusi csapszékben»A sánta kakashoz» tölté vagy henyélé el idejét.

Az asszony magas, szikár, mozgékony öreg, kökénysötét szemekkel s igen okos arccal, melybe a hatvan év szokott redőit véste már, üle a kandalló tűzhelyén ; fejét sötétkék kendő födé, hosszan lenyúló szöglettel : ingén felül, mely a szombat közeledését árulá el szennyével, fekete nyitott mellény vagy váll neme vala öltve ; szoknyája hasonló színű ; védve elül háziványszonból készült kötőtől, melynek tiszta-

sága különös ellentétben volt a többi öltözetnek avúlt kinézésével. Bánatos vonásai, nyugtalan fülelés s sokszori ablakhoz közeledése gyaníttatták, hogy valakit vár.

Fia, Miska, húsz évű, köznapi arcú fiú, az egyik festett ládán ült. Maga elébe bámuló szürke szemei, felvetett ajkai duzzogásra mutattak. Öltözete durva posztóbóli kék nadrág s ujjatlan dolmány volt, hasonló színű anyagból.

— Istenem! — mond az öreg, fölkelve helyéből s az egyik ablakhoz tipegve — még nem jő Sári, sema szomszéd. Elveszett szegény Zsiga örökre! Mit tegyek? — rebegett fuldokló hangon, fejére kulcsolt kezekkel.

— Ej, — felelt Miska — ne búsuljon, anyámasszony! Kilenc évű fiú nem oly könnyen vész el, egyébiránt is a gyermek szemes, hátha szándékosan illant el a háztól!

— Oh, — felelt az öreg dorgáló hangon, mely szinte sírólag hangzék — adná Isten, hogy úgy volna! talán csak előkerülne valahára. De félek, eltévedt az erdőben valahol, s vagy farkas eszi meg, vagy éhhel hal. Hej, fiú, lelkeden lesz a szegény gyermek! Nem kerested oly szorgalommal, mint kelle.

Miska bosszúsan kelt föl a tulipános szekrényről.

— Anyám! — szólt — újra azt mondom, a gyermek el nem veszett; rossz pénz nem vész el. Emlékezik-e ked, a minap, midőn rálegyintett a guzsallyal, nem azt mondá: «nem tart az örökké!»

— Az mind igaz; de mit mond anyja, ha idejő? Ez pedig minden pillanatban megeshetik. — Miska, ne resteld, járd még egyszer össze az erdőt s tudakozódjál a vidékben róla. — Ezzel az öreg felnyitván az egyik ládát, annak oldalt lévő vályúforma rekesze födelét felemelé s egy hólyagocskát mutata elő: — Itt, fiam! amit hét év alatt összezsugorgattam, szép új ezüstpénz; kilenc nehéz gomb kitelik zöld dolmányodra belőle: a tied, ha Zsigát előkeríted.

A ház örököse vigyorogva pillantott a pénzre. — Ám legyen! — szólt, süvegét fölvéve. — Én megyek,

fölnyergelem a szürkét, de ha nem lelem, engem ne okozzon anyámasszony!

Az öreg könnyebbedni látszék. Míg fia távozott, újra a kandalló tűzhelyén vőn helyet, folytatva fonását. Nem kevés gond lepte meg az öreget ; a kis Zsiga nem volt gyermeke. Négy évvel ezelőtt, késő őszi estve jöve egy szép fiatal asszonyka hozzá a kis Zsigával ; ez bízta a kisdedet gondviselésére. Azóta többször jelent meg és sohasem üres kézzel s mindig ígéretekkel ; melyek, mivel időről-időre teljesültek, az öregnél készpénzértékűek valának. Ki volt atyja a kisdednek s ki anyja, nem tudá. Mély titok látszék születésén lebegni ; de azon szenvedélyes szeretetből, mellyel az őt átadó nő viselteték a kis Zsigához, könnyen lehete benne az anyát megismerni, kinek különös nézetei leheténeк fiával. — Neveld — monda sokszor az öreg Timárnénak — erős, mindent tűrni tudó férfinak Zsigámat ; ne kíméld semmi fáradságtól ; tudjon hideget, meleget, éhséget s szomjat szenvedni ; legyen dolog- s munkabiró ; szíve, ha akarod, jó, de nem lágy, tanuljon keveset, de jól, szóval : váljék férfiúvá, ki erős testben-lélekben, szokjék jókor magára lenni, magával elégülten ; mert — mond önkénytelen kitörő könnyekkel, melyeket mintegy szégyenleni látszaték — sorsa neki az : hogy egyedül álljon az élet hullámai közt, zajok tördeljenek szirtkeblén s birjon ellenni, tudni mindentől ; tudja, mi szükség egy megtagadó életre, de ne sokat, ne szükségtelent.

Az öreg figyelve hallgatá a sajátságos nevelési elveket, félig gyanítva, félig fel nem foghatva szellemöket ; s föltevé magában, részint vonzódásból a bájos gyermekhez, melyet ez önkénytelen idézett elő, részint haszonvágyból, melytől ment nem vala egészen : e kívánatoknak kitelhetőleg megfelelni.

Zsigát röviden tartotta ; minden héten kétszer ment csak az egyházfihoz, hol írás- és olvasásban meglehetős előmenetelt tőn. A ház körül minden dologban osztozék : barmot, lovat, sertést étetett, sepert tapasztott, szóval semmitől sem vala szabad magát

elvonni. Az öreg két lovát ő vivé többnyire itatni s ilyenkor felkapván hátára hol egyiknek, hol másiknak, nem ritkán kalandozá a fél határt össze rajtok, portól s verejtéktől födve tért néha ilyen lovaglástól, nem kis bosszújára a zsémbelődő gyámanyának, haza. Juhait ő őrzé s néha napokat töltött azokkal erdők szélein vagy a dús fűtől hullámzó legelőkön.

Miskának hazajötte után, az öreg nem vala oly kirekesztőleg gondos gyámfia iránt ; bár ez némileg szívébe tudá magát lopni s ártatlan enyelgéseivel s néha csínyjeivel is mulattatá az öreget. A gyerek komoly volt inkább, mint vidám ; de éppen ritkasága szívömledéseinek s enyelgéseinek tevé azokat érdekesbekké. Minden, amit tett, mélyen érzett volt. S ha gyámanyjának néha, bár ritkán, nyakába ugrott : nem lehete e szíves, lélekteljes szeretet kifejezését viszonzat nélkül hagyni. Enyelgéseinek is sajátságos kifejezései szinte korántúliak valának. Mindez az öregben fojthatatlan részvétet teremte elő gyámfia iránt. Miska nem úgy érzett; ő féltékeny látszék lenni s anyjának szívességéből nem örömest osztozék mással ; bár azt sem megérdemleni, sem viszonozni nem tudá. Egyébiránt szenvedhető kíméléttel bánt a kis Zsigával, bár hunyorogva nyugvék olykor szeme rajta s a gyermek gyanítható anyjának ajándékait nem veszté el szemei elől ; de mindemellett inkább keserű, mint engedékeny volt, ahol csak egyedül lehete véle.

A gyermeket gyámanyja egy nappal elébb, mint e családdal megismerkedénk, tizenegy juhával s három kecskéivel az erdő szélére küldé legeltetni. Késő estve a juhok magukban tértek vissza ; az öreg azonnal fiát, ki némi kaján kárvágy szétvillanását arcán rosszul födözheté, küldé utána. Miska elment keresni, vagy nem keresni, ő tudja ; de bosszúsan s morogva tért vissza reggel, a gyermek nélkül. Az öreg a dolgot, úgy látszék, nagyon szívére vette. Míg a kis gyámfiú mindnenap látkörében mutatkozék, nem is sejté, mennyire szereti vagy megszokta ; most elvesztvén, nyugtalan keserűség nehézkedék szívére, egyrészt

szeretet a kisded iránt, másrészt aggódás, ha anyja visszakívánja s mindezek mellett jövedelmének nem kis csökkenése. Mert néha a kis Zsigáért nyert élelembér tartá a lelket a szegény családban.

Nyugtalan járt-kelt az öreg, a fonás sem haladott ; s azon fájdalmas, kellemetlen érzés környezé szívét, mely a hasztalan várakozással párosúl mindig. Elveszettnek nem hivé a gyermeket ; arra az igen szemes és életrevaló volt. Vagy eltévedt tehát, ami az akkori időkben még járatlanabb rengeteg öblözeteiben sem ritka, sem csodás nem vala ; vagy önszándéka bírta eltávozásra, ami kétszeresen sérté az öreget, azon nyugtató öntudat mellett, hogy arra okot nem adott. E kétes tünődés, ezen önbátorítás, tűnő remény s várakozás közti habozás alatt egy negyedóra telt el a másik után ; már éjjeli szállására sietett a nap királya, egyes halvány sugárokat lövelve fel a hegyek homlokai fölött ; a falu csordája bömbölve tért vissza porfellegtől környezve s ave-ra kondúlt meg az ősz kastélynak ércnyelve : s még sem Sára, az öreg szolgáló, sem szomszédja, kik a Zsiga fölkeresésére mentek, vissza nem tértek ; Miska is jó ideje, hogy eltávozott már. Az esti homálynak szokott kísérője, a kettőzött remegés, körülfogá rémképeivel az öreg keblét s kínos fájdalom hata szívére. Úgy látszék most, mintha kis gyámfiát valóban el kellene vesztenie s könnyek szivárgának pilláira ; egybetett kezekkel, görnyedező helyzetben sírt, az egyik ládára ülve, csendesen, éneklő panaszait hallatva néha.

AMAZON.

Polgári hölgy, homályos születés
bizonyára, de keccsel teljes.
Victor Hugo.

Lassú topogás hallék az udvarban és gyenge csikorgása a léckapunak. Az öreg házi eb egy-két ugatás után hallgatott s azon nyiszorgást hallatá, melyet szinte állati nevetésnek mondhatnánk s mellyel e hű állat ismerőst üdvözöl. Az öreg eszmélt. — Hollá! — kiált egy nem ismeretlen hang — nincs senki itt, ki lovamat ólba vezesse? He, hollá, Miska vagy Sári, nem hallotok? — Az öreg sietve ugrék fel helyéből, de szintoly megdöbbentve s kétes habozó léptekkel tipegett ki a szobából.

Egy-két perc mulva magas nőalak lépett a szobába. Jelentő keleti vonásai, szép tartása s karcsú termete, szóval igen meglepő külseje volt. Fején csúcsos, vörös süveg nyugvék, melynek lehajló vége szinte vádláig ért ; keskeny fekete prémzet keríté a föveget, mely alól hosszú, több rétbe hajtott s két csínos, gazdag üstököt képző hajtekercs nyúlék le, vörös szalaggal átfonva ; derekát rövid, testhez szoruló, sötétzöld mentécske födé, keskeny, ritka lánckészülettel s apró gombokkal. Ez alatt nehéz selyemszövetű szoknya nyúlt le jóval bokán felül s a kis keskeny alapokat piros szattyán folyá körül. Könnyű ív volt vállán átvetve s szép mívű tőr, egyetlen zöld jászp-markolattal s két szárnyas nyílvessző pikkelyezett szíjővébe szúrva ; keze könnyű ostorral enyelgett.

A szép hölgy a szoba közepén állt meg s leemelvén ívét válláról, az asztalra tevé azt ; s a kandalló tűzhelyén foglalt helyet. Arcán békétlen várakozás fellege sötétlék : néha-néha az ajtó felé pillanta, a tapaszos padlatot csapkodva ostorával.

Nemsokára belépett az öreg. — Anyám, — mond a szép idegen — hol vagytok? hol Zsigám? rég nem szorítottam már szívemhez ; szólítsd be, jó öreg!

Timárné szótlan állt a nő előtt, mintegy tanakodva magában, mit kellessék tennie. — Nő, — mond amaz — mit kétkedel? siess! — Az öreg arcán hirtelen sápadtság ömle el, szemeit összeszorítá s úgy látszék, szólni akar. Szembetűnő volt neme az erőlködésnek arcában s inai szinte reszkettek.

— Öreg! — szólt a nő, felvetve nagy, sötét szemeit azzal a kérdő tekintettel, mely többnyire előhírnöke a megdöbbenésnek. — Mi lelt? miért állasz előttem, mintha le volnál a padlóhoz szegezve? Mit jelent e síri hallgatás, e szánandólag gyáva arckifejezés, mely semmit mondva, a vért kezdi fagylalni ereimben? Asszony, az egekre mondom, mi ez? szólj!

Az öreg térdre roskadt előtte s összetévén száraz kezeit, fölveté reá szemét. Fájdalom, félelem s mély keserűség valának vésve arcának kifejezésébe, de szólni nem tudott. Mit is mondott, mit is mondhatott volna! Mint szobor térdelt az elrémült nő előtt, ki óriási dühösség hatalmától leigézve állt előtte öklözött kezekkel, öbleikből kikölt szemekkel lángolva, szederjes ajkakkal, egy új Tysiphone. — Asszony! — mond — ördög! ah, nincs név, mely reád illenék, nyugalmam hóhérja, rettenetes, szólj! egy szót, egy hangot! — Ekkor egy lépést tőn előre s ököllel üte az öreg homlokára, ki hátraroskadt s félkézzel a földhöz támaszkodva, nyujtá elé mintegy védelmére a másikat. — Irgalom! — szólt az öreg tört, rebegő hangon — irgalom, asszonyom!

— Hol fiam? — folytatá mély, érctelen hangon a nő, kinek lángbaborult arcán a düh biborát fakó sápadtság váltá fel. Összeszorított ajkakkal, mintegy rövidre szedve indulatainak gyeplőit, állt bosszúcherubként rendítő nyugalomban. — Hol fiam? — mond újra piruló arccal. — Összeégett a szó ajkaidon, nincs-e hang kebledben? Hol fiam? Oh egek! Hol fiam? Tudod-e nyomorult, hogy én csak őbenne élek? Nélküle nem vagyok, nem voltam. A multat, mint a

jövendőt elnyeli e veszteség iszonyúsága. Hol gyermekem? Borzasztó! — s térdre hullt a nő, rettenetes volt haragjában s fájdalmában, mely szenvedélyes áradásban ömlött el szívébe, szenvedélyesebben, mint önmaga. Összeszorítá kezeit: — Isten — mond — irtózatos, de igazságos, amint mondják, Úr! ott fenn, vagy itt alant, szelíd vagy borzasztó, hallj engemet, ha vagy! Ha nem képzet hatalmad: add fiamat vissza s vedd életemet érte! Vagy — mond felugorva s tőrét kiragadva szíjából — ha haszonleső vagy, ha bérért irgalmazsz: szólj, adj jelt, hány életet kívánsz ez egyért, tízet, százat, ezret? — mond alig érthetően s végigomolva a padlón.

Az öreg leírhatatlan rémülésben állott, nem tuda szólani s látván így ezen iszonyú teremtést ember, Isten s önmaga ellen dühödni s összerogyni, sietve kisurrant a házból. Az ajtóban megállva egy percig, kiáltá be rémült harsány hangon: — Zsiga eltévedt, talán még él! — s ezzel hirtelen becsapta azt s úgy tetszék, mintha a kulcsot reáfordítaná.

A nő eszmélni kezdett. — Talán él! — kiáltott, vagy inkább ordított őrült kacajjal. — Hol, hol? — kérdé az ajtóhoz rohanva, melyet zárva talált s megragadván azt, óriási erővel megrázta, hogy sarkaiból azonnal kiemelve, reáhanyatlott s félretaszítván, kirohant a nyiláson.

SEMMIRE-KELLŐ.

> Éltem s annak legjobb része köszöni
> hű gondodat. *Walter Scott.*

Amíg ezek Alvincen történtek, tekintsünk a Fehérvárról odamenő útra. Ez a Maros mellett vonul el szép hajlatokban. A tágas völgynek, melyet Erdély legszebb folyója öntöz, termékeny szőnyegét menedékes virító hegyek övedzik, kétoldalt szőlőkkel, sűrű erdőkkel s néhol szántóföldekkel, melyek vagy feketén tüntetik ki felszaggatott kebleiket a zöld gyep közül, vagy sárga kalászokkal dúsan inganak aranyhullámokban. A vidék nyílt, kies, örömet, kényelmet elővarázslón hat egyszerű pompával az utasra. Ittott a hegyek oldalában vagy a tágas völgy síma tányérán falvak terűlnek el, melyek közül magasan emelkednek ki sötét zsindelyfödeleikkel a földesurak mezei lakjai, szellős jegenyéktől körül árnyékolva, házi csend s szelid otthonosság szellemét lehellvén.

E szép vidéken látunk halkkal léptetni egy lovagot. Szép barna kancája leereszti fejét fáradtan, kantárja hosszan lóg le, vagy mint kímélet, vagy mint gondatlanság gazdájától, ki iromlását kísérni látszatik összhangzó teste lógatásával. Így látva távolról, gondolhatni, hogy szunnyad, vagy egy közel tanyán terhelt fejét nehezen bírja már. A lovag egész alakján gondatlan önfeledés tűnik fel, nemcsak szinte semmitmondó kifejezésében egyébiránt szenvedhető arcának, hanem szennyes voltából, rendetlen öltözetének is. Fiatal, amint látszik ; alig húsz-huszonkét évű : hosszas arca be van esve s fakó sápadtság terül rajta ; inkább rendetlen élet, éjszakázás s kiállott fáradtság következménye, mint betegségé. Nagy fekete szemei szinte idegenül világolnak ki e tört vonásokból

s vékonyodott orra, sápadt ajka mintegy meghazudtolják a szem elevenségét, mely azonban inkább szeszes nedvek lángtartalmát szikrázza vissza, mint lelkének lobogását. Fejét nyuszt-kalpag födi, betört tetővel, alig billegve feje hátulsó részen ; ez alól fésületlen omlanak ki sötét hajhullámok, portól s verejtéktől összecsapzottan. Sötét, már talányos színű dolmány, bal vállán félig letörve, födi testének felső részét, nyitva s több gombnak híjával ; hasonló színű nadrág s kopott csizma, szárait ; oldalról szépmívű ezüst kard lóg számtalanszor összetoldott s kötözött kardszíján. A lovag félig álmos, félig ittas, de egyike sem annyira, hogy magával jól tehetetlen lenne ; közelebb tekintve, gazdag háznép úgynevezett veszett gyermekéhez hasonló. Szunnyadozva s néha fel-felkapva fejét, halad az úton elé, keveset figyelve az előtte s körüle terjedő szép vidékre ; csendes egyforma menetelét csak nyeregszíjának megtágulása szakasztja félbe, melyet szorosabban von leszállva olykor. Úgy látszik azonban, hogy a bevett ebéd s az azt kísérő szőlőnedv gőzei halkkal oszlanak fejében, amit egyenesb tartásából s lova nógatásából lehet észrevenni. Így halad ő jó darab ideig.

Már a nap a bércek mögé hanyatlott, haldokló sugarakkal aranyozva taréjukat s végig nyújtva a völgybe a hegyek árnyait. A Maros zöld tükre hosszú vörös vonallal mosolyogja vissza végső világát : midőn lovagunkat távoli nyögés teszi figyelmessé. Emberünk eszmélni látszatik, de fájdalmatlan egykedvűsége tiltja a további fürkészést ; azonban a nyögés haladtában mindinkább közeledik s az úttól nem messze egy bokor alatt megpillant egy gyermeket. Első tekintetre úgy tetszik, mintha valami hirtelen betegség érte volna azt. Vizsgaság, nem egyéb, birta a mi mámoros utazónkat közelítésre. A ló horkanva ellenkezett ura nógatásával, ki odaérkezvén, durván támadta meg a gyermeket, miért ijeszti lovát nyögéseivel ; de jobban megtekintve a mintegy kilenc évűt, könynyen láthatá, hogy helyzetének borzasztó volta, nem békétlenség vagy makacsság sajtolá kebléből e szívrepesztő hangokat.

Úgy nézett ki a széparcú, érdekes tekintetű fiúcska, mint ki súlyos nyavalyából lábbadoz. Azon olvadékony sápadtság, a tört szemek, a néma reszketegség ajkai körül, mely szinte őrültségre mutata vagy legalább a rémülés fő fokára, nem mondhatni, megharták, de legalább meglepék a lovagot. A gyermeknek meglehetős anyagból készült, bár összerongyolt ruhája tehetős szülőkre mutatott : számos karcolatok halvány arcán s kis kezecskéin, melyeket szótlan kérőleg foga össze, minden erejéből törekedvén félfekvő helyzetéből fölemelkedni, azt láttaták, hogy szegényke bokrok s tövisek közt bolyongott.

A lovag darab sajtot vévén ki nyeregkápájában függő tarisznyájából, odaveté azt az esdeklőnek úgy, mint ki az ebnek vet falatot, nem félelemből, nem szánakozásból, csakhogy ugatni szűnjék. — Ki fia vagy? — kérdé nem a legszelidebb hangon — s hol jársz itt? — A gyermek fájdalom s kétségbeesés rángásával vonásaiban szólni akart, de nem volt ereje arra. Alvinc tornya emelkedék gőzleplében az esti szürkületnek távolról s födelének csúcsai a búcsúzó napnak aranyában csillámlottak ; arra mutatott visszarogyva fekvő helyzetébe.

— Itt — mond a lovag, az odavetett sajtra mutatva — egy kis sajt, egyél! Jő erre majd több utas is, valaki hazavezet : nekem sem kedvem, sem időm reá ; de húzódjál közelebb az úthoz ; itt, ha szavad eláll s csak ily halkan nyögdécselsz, az ördög sem vesz észre. — A gyermeknek a lovag beszéde kezdetével örömsugár, derült kétes habozással arcán, de végszavai néma kétségbeesésbe dönték vissza.

Lehetetlen volt ezen ártatlan kisdedet így elhagyva s megtörve, borzasztó fájdalmában látni részvét nélkül : de a durva kalandor szívének jégkérge nem oszlék el s megfordítván lovát, távozni kezdett. A gyermek észrevévén szándékát, minden erejét egybeszedé s odavonszolván magát közelébe, fojtott s fuldoklástól rebegő hangon kiálta, vagy inkább visítá égbeemelt kezekkel : — Jó uram, az Istenért, ne hagyj itt! — A lovag távozék. Úgy látszott arcának békét-

len vonásaiból, mintha unalmára volna a szerencsétlennek esdeklése. A gyermek elnémult, elereszté magát s föl lhez szorult arccal zokoga alig hallhatólag; néha harsány kiáltás hatá meg a haldokló fülét. Megállt végre s nemét a belső harcnak érzé szívében; mélyen s kétesen nyilatkozott keblében valami, ami késztété segíteni, egy belső szózat, a lélek önkénytelen mozdulata: talán újra nem részvét, hanem valami belérzet neme, mely olykor a legromlottabb szívet akaratlan lepi meg. Alvinc nem volt messze, a gyermeknek terhe könnyű, s ott, gondolá: az alkalmatlan súlytól megmenekedhetik az első mezei laknál. Darabig határozatlan állott, végre megfordítván lovát, a gyermekhez ügetett s leszállván lováról, fölemelé azt, maga elébe helyezvén a nyeregbe. A fiú hála s váratlan örömtől elragadtatva, mintha újra ereje éledne, nyaka körül foná karjait; szép ártatlan arca, sűrű könnyek zápora közt nevetett, sírt egyszerre. A durva férfiú érzett valamit, maga sem tudta mit, de szívének elfogódása kellemes volt. Úgy látszék arcából, hogy szinte megdöbbent. Egy jó tett önjutalmának soha nem ismert képe, újságának bájával karolá szívét körül.

Szabadultának előérzete szavakra olvadt a kisded ajkain, köszönetének ártatlan, szívig ható, egyszerű kifejezése akárkit is boldogított volna. A lovag érzett ilyesvalamit, de sötéten, mint az éji homályban alakuló, szétfolyó árnyait a képzeletnek. Kérdésére képes volt a gyermek már azon rövid óranegyed alatt, melyet Alvinczig töltének, darabolt rebegő előadásban annyit tudtára adni, hogy árva; szegény özvegy tartja pénzért s anyja néha látogatja meg; hogy juhokat őrizvén tegnap, elaludt s felébredvén, nem látá a juhokat többé s vélvén, hogy az erdőbe tévedtek, keresni kezdé, így beljebb-beljebb hatva, eltévedt, az éjtszakát rémülve s kétségbeesés közt az erdőben töltötte s alig tuda másnap addig vergődni, hol a lovag találta.

ÖRÖM.

Mikent háláljam ezt?
Voltaire.

Akkor hagytuk el az ismeretlen nőt Alvincen, midőn a sarkából kiemelt ajtót félrevetvén, a pitvarba lépett.

Ekkor hatá meg füleit a kapu nyikorgása ; a házi eb csaholt s az est csendén keresztül dörge egy durva, de ércteljes férfiú-hang : — Itthon vagyunk-e már? ajtót nyissatok!

A nő a sötét pitvarban állt, melynek ajtaja zárva volt még, mintegy levarázsoltan a hangtól, mely inkább veszély, mint örömjósló látszék lenni. Az öreg Timárnénak sikoltása hallatszék kívülről, azon neme a sikoltásnak, melyet asszonyokban hirtelen öröm vagy ijedtség, szóval valami váratlan szokott előidézni.

— Itt la! Emeld le öreg a nyeregből! — mond az elébb hallott férfiú-hang. Alkalmasint gyaníthatjuk már, kié a hang s ki a leemelt. Valóban az a lovag, kit a fehérvári úton találtunk, hozta magával a lelt gyermeket, ki nem más volt, mint Zsiga. Azon örömkiömlést, mely itt egyszerre minden arcot úgyszólván felbuktatott, csak képzelni lehet ; ez kinek-kinek véralkata szerint, kiözönlésének hevében vagy lanyhaságában, egészen egytermészetű volt az azt megelőző bánat, fájdalom, kétségbeesés és unalom hullámzásaival.

A nő szenvedélyes mindenben, az volt örömében is ; a lovagot szívéhez szorította, amit az, szokott egykedvűséggel eleinte, azután a tűz világánál a meg nem vetendő hálaadót jobban szemügyre vévén, durva szívességgel fogadott. Sírt, nevetett a nő, őrültnek

vélné, ki most látja először. Az öreg, bár hibásnak hiheté is magát, megjövén a gyermek, némi bántódást színlelt s bocsánatkéréseivel fukarabb lőn ; mint oly sokszor történik, hogy a hölgyek szándékos hibáikat is mentve hiszik történetes orvoslás által ; itt pedig az öreget szándékos bűn nem terhelé.

Legszívrehatóbb a kis Zsigának színletlen égi öröme volt. A gyermek szinte angyallá szépült, így az öröm bíborától körülhajnallott arccal ; s bár anyjának karjai közé futott s ismét futott, bár két kis kezét örömtől részegülten s szótlan nyujtá az öregnek : mégis azon elragadtatás s a hév, mellyel a durva lovagon függöttek szemei, tolmácsai forró hálájának, felülmúlt mindent. Ezt látni kellett ; toll nincs, mely leírhatná. Vegyük ezekhez a lovagnak feszes tartását s azon kapkodás nemét, mely a neveletlent oly helyzetekben szokta önkénytelen meglepni, melyek újak előtte s bizonyos elegyéket arcvonásaiban a megelégedés, az unalom s azon óhajtás közt, bár mindennek vége lenne már ; akkor bírjuk azon színeket, melyekkel ezen érdekes rajzot bevégezhetjük.

A fiatal nő ölében tartá fiát, símogatta homlokát, könnyeivel áztatá sebeit s megigazítván az ágyat, abba helyezé gyöngéd gonddal. Nemsokára be voltak kötve sebei s tálacskában forró leves párolga számára. Minő irtózatos haragjában s szenvedélyes örömében : oly bájjal-teljes, nyájas s egészen női volt anyai foglalatosságában : szeme részegülten függött gyermekén, minden nyögésire elsápadt, minden kívánatára élénk hévvel ugrott fel, azt rögtön teljesítő.

Valamennyire lecsillapodván az indulatok, a nő hév részvéttel tudakolá a lovag nevét, ki már több ízben távozni akart, de akit a szép hölgy kérései marasztának A kérdett egyszeriben felelt : — Nevem Abafi[1] Olivér! Nem sokat ér a név ; — mond durva kacajjal — annyit, mint gazdája!

— Ah, — felelt a nő — Abafi Olivér! a név szép, édesen hangzik fülemben, mint a tett szívemben, mely azt velem megismerteté. Mi vagyok én! — folytatá élénken, ragadva meg kezét Abafinak s szívéhez

szorítva azt. — Egy nyomorúlt, ki ennyi jót soha meg nem hálálhatok. Oh! szóljon, mit tegyek, mit tehetek? Egy életem van, az a kegyedé holtig, minden perce ennek, minden dobogása szívemnek!

— No, szép asszonyka! Én háládat elfogadom s ha minden perce életednek enyém: úgy enyém vagy te is, úgy-e? — mond Abafi, körülöltve karját a nő derekán s kebléhez szorítva őt, ki nem ellenzé.

— Igen, igen! — kiált fel ez, nyaka körül fonva karjait. — Elég boldog vagyok, ha éltednek egy óráját tehetem szerencséssé.

A lovag hevülni kezdett, ölébe húzván a csinos amazont, kinek arca lángolt; forrón olvadtak össze ajkaik.

Ekkor a kis Zsiga megszólalt:

— Anyám! Itt a mellemen sajog nagyon a seb.

A nő felugrott hirtelen s a gyermek ágyánál termett.

— Hol? — kérdé elhalványodva — kedves kis angyalom!

A gyermek hevesen szorítá fejecskéjét anyjának keblére.

— Itt, — felelt, mellére mutatva — édes jó anyám! de már nem fáj úgy, mióta mellettem vagy.

A hölgy azonnal leoldá a köteléket a sebről s azt könnyes szemekkel tekintve meg, újra megmosá s bekötözé. Kifejezhetetlen gyöngédséggel s szeretettel szavaiban, vígasztalván kis fiát, ki mellől nem mozdult többet.

Abafi bosszúsan toppantott lábával. — Nem tudom — mond, mormogva magában, — mikor lelem ily melegen a menyecskét többé! — Végre eltávozott s a fiatal nő kikísérte. — Mi még látjuk egymást? — mond ez, nyakába borúlva.

— Igen, igen! — felelt a másik. — Látjuk, még pedig sokszor.

Suttogva szólottak még darabig. Timárné asszony nem kis bosszúságára, ki örömest hallotta volna, mit beszélgetnek. Heves kézszorítás után lóra ült Abafi, a szép nő fiához sietett.

ABAFI.

Két párt, mely győz s veszt
váltva. *Polyb*

Abafi Olivér, Abafi Gedeonnak fia, előkelő családból származott. Atyja nagybirtokú ember volt, de egyetlen fiát nem a legnagyobb gonddal nevelteté. Ennek egyrészt sokszori távolléte volt oka, mert ő számtalan csatákban őszült meg s férfiúban csak hadi-tulajdonokat tuda becsülni; másrészt Olivérnek magának kevés hajlama a tanulásra. A gyermek többnyire magára hagyva, bár igen éles esze és fogalma volt, mégis keveset tanult. Hogy ily körülményekben egészen tudatlan nem maradt, azt azon szerfölötti könnyűségnek köszönheté, mellyel tanult, midőn néha ki nem kerülheté: s nagy emlékezőtehetségének, mely okozá, hogy az egyszer megtanultat nem igen feledé el többé.

Olivér jól-rosszul elvégzé iskoláit, de aljas társaságokba elegyedvén, minden hibák tanyát vertek szívében. Ő szép ifjú lett volna, talán akkortájban a legszebbek egyike, ha rendetlen élet, szenvedélyei és folyton űzött kicsapongásai a rózsákat le nem hervasztanák arcáról. Mert termete magas és karcsú, e mellett ideges s erőteljes volt, vagy legalább az erő azon anyagát hordá magában, mely később egészen kifejlvén, oly félelmes nagyságra növekedett; s mivé lett volna még rendesebb élet után! Vonásai lelkesek s nemesek voltak; tiszta római arcél, gyönyörű vágású fekete szemek, finom száj, jelentő homlok, képét eggyé a legérdekesbek közül tevék. De e termet összegörnyedett; a szemeken álmatlan éjszakák súlya nehézkedett: orra lecsüggött s ajkain a korhelység egyik bélyege: hámló cserepesség terjedt, arcán olvadékony, nyavalygó sápadtság terült; s így elgázolva, néha szinte rút volt.

Amint most megjelenik előttünk, szíve el volt romolva. Mi a szánakozás, mi az együttérzés, mi a részvét? nem tudta. Lelke örök mámorban ringatva, semmi nagyról, nemesről nem gondolkodott ; a jelen élvezete, durva örömök s tisztátalan, elcsavart szeszély volt azon kör, melyben mozga s éle.

Azonban mind e rothadás közben is a figyelmes emberismerő bizonyos durva erőt, valami nemét a lelkületnek nem tagadhatá el tőle egészen ; ezen erő mindenből kitetszék. Ha valahol veszekedés vagy verekedés volt, Olivér abból soha ki nem maradt ; de vívótársul mindig a legerősbet választá s többnyire győztes lőn. Ivók közt első ivónak tartatott s addig nem igen szűnt meg, míg mind az asztal alá nem ivá cimboráit, a nélkül, hogy ital neki különösen ártana. Testi gyakorlatokban ritka múlá felül : kopjáját fogadásból merte szegfőre robbantani ; akár a nemrég divatba jött, de még mindig ritka ravaszos fegyverrel, akár a szokottabb kanócossal célra talált : lovas, vadász, híres volt. S ki egyszer markának vagy öklének súlyát érezte, örömest kerülte ki útját, főként, ha Olivérünknek feje nem egészen tiszta volt.

Az örökös tobzódás végre őt nemébe a kábultságnak helyzé, mely oly rokon az őrültség első jelenségeivel s nem ritkán azzá is fejlik ki ; de e mámoros lét világos perceiben néha meglepte őt egy érzés, egy belső vád, melynek romlottságukban is gyáva lények néha önkénytelen hódolnak, anélkül, hogy tisztán értenék a belső sugallást, mintegy szolgailag teljesítve jól-rosszul a félig értett parancsot ; de amely belső váddal, titkos ösztönnel, vagy lelki, szinte emberentúli nyilatkozással, kiben lelki erő van, ha az gonosz irányt vett is, vívni szokott : cáfolja, legyőzi végre, s ha enged a titkos bírónak, egyelőre ez bizonyosan nem jó célból, nem a jónak helyes felfogásából ered, hanem egyéb okokból : például összehasonlítja a jót és rosszat, amit tett s amit a titkos bíró kárhoztat s amit elmulasztott, amit amaz javal ; s így megtörténik, hogy néha talán csupa szeszélyből a jobbat választja.

Abafi nem egyszer volt már oly esetben, hogy történet, körülmények, néha választás őt jóra bírták, nem mint jóra, hanem mint reá nézve akkor, midőn a jó történet, kívánatosbra.

Bármily megromlott vala szíve, nem mellőzheté el egyébiránt élénk fogalma s hatós elméje kézzelfogható következményét egy jó tettnek: hogy az benne, egybehasonlítva a rossz tettek múló gyönyörével, talán hasznával is, kellemes érzést idézett elő: jótett után többnyire vígabb, nyugodtabb volt. Ő maga ezt eleinte minden további utógondolat nélkül vette észre; később egy nemével a meglepetésnek, továbbtovább figyelemmel s végre bizonyos számítással a jótett következményére, mely, miként tapasztalá, sohasem maradt ki.

Ha valahol lármás, aljas társaságban virrasztva, kanták, ütlegek közt töltött egy éjtszakát, magát másnap kedvetlennek érzé. Egy vadászatban például nem vehete azzal a szenvedéllyel részt, mint máskor, s ez bosszantá.

Olykor toppantott lábával, föltéve magában, legalább akkor, midőn két időtöltés közt választása van, vagy egyik a másikat követi: föl nem áldozni a kellemesbet, hiúságának, büszkeségének hízelgőbbet a a selejtesbért, s mely végződvén, egészen megszűnt s visszhangja vagy utóhangja sem a más, sem önemlékében nem marad. Így lassankint Abafiban két párt képeződött, s indulatai, szenvedélyei egyelőre gyönge, habozó, végre kemény, szilárd ellenhatásra találtak. Mivel lelki erőt Abafitól eltagadni nem lehete, bizonyos durva örömet érzett magában, ha indulatainak olykor ura lehetett.

— Te volnál az, ki tudna szenvedélyeinek parancsolni? Te iszos kanta? Te szivattyú! — mondta neki egykor ittas társaságban szomszédja.

Abafit ez sértette; s mint durvát, neveletlent, semmi nemesb neméről az elégtételről nem tudót, nem csudálhatjuk, ha boros szomszédját derekon öltve, fölemelé magasan s körülcsóválván a megrémült ivók fölött, a nyílt ajtón dobá ki s ez hat hétig sínlé

az önkéntelen repülést; de talán bámulni fogjuk Abafit, ha azon mondását teljesítette, hogy igenis tud parancsolni jó és rossz szenvedélyeinek, ha akar: s három holdig társaságba nem megy, nem iszik, nem verekedik, nem vadász, nem lovagol.

E belső viszály keblében, e kétfelé válása a jó és rossz ingereknek, bizonyos alapult állást vőn benne halkan. S így ritka tette maradt önbírálatlan; sokszor, talán többnyire, rosszabb ingerek, aljasb vágyak vívták ki az elsőséget; eleinte minden utóvád, minden késői cáfolat nélkül; de végre ritkán tehetett rosszat úgy, hogy azt legalább részben s némileg ne bánná meg. Ez az ő lelkületének bizonyos ingatagság bélyegét nyomá fel, mely talán épen azért, mivel soha el nem maradt, lelkületének állományával olvadt össze. s annak kiegészítő részévé lőn.

Ily belső vitában láttuk Abafit nemrégiben, midőn Szászvárosra szándékozván, hol háza volt, útjában az eltévedt Zsigát pillantá meg. Csalatkoznánk azt állítva, hogy e belső csatában az unalom, jórai restség és valami között, mi rokon a részvéttel, a nélkül, hogy az lenne, — a jó győzött légyen. Én azt hiszem, lélektani nézetből, hogy ekkor inkább egy önkénytelen mozdulata lelkének s a jelen pillanatnyi hatása birta őt jóra.

De maga eleibe ültetve a kis fiút, a vita lelkében más színt válta. Bizonyos megnyugvást vett önmagában észre. A gyermeknek ártatlan, szenvedélyes hálája jól esett nékie, s egy új öröm neme volt, édesebb mindazoknál, melyeket eddig érzett; s aki figyelmesen követi Abafinak élte fonalát, veheti észre, hogy e történet lelkére nagy hatással volt. Kezdte tisztán látni a jó és rossz közti különbséget, s feltéve először éltében ily határozottan magában e belső megnyugvást, ezen önjutalmat többször is előidézni.

Miként fogadta Abafi a szép nő s anyának hálaját, láttuk, s tőle egyebet nem is várhattunk. A nő indulatos odaolvadása s minden gyöngédségtől ment aljas maga-átadása, nemesebben gondolkozó lélekben bizonyára hideg visszavonulást okozott volna. Nem

úgy Abafiban, ki inkább volt megromolva, inkább pillanatnyi kielégítéséhez szenvedélyeinek szokott, minthogy őt ily könnyen ajánlkozó szerelemkaland aggodalomba hozhatná. A kis Zsiga közbeszólása nélkül, aligha a nő még engedékenyebb, hősünk még sürgetőbb nem lett volna.

Hogy a szép nő anyai örömét s forró háláját ily furcsa, szinte őrültséggel határos alakban tünteté elő, minden olvasót méltán meglephetett, nem egészen azonban az emberismerőt, ki néha a legellenkezőbb indulatoknak együtt megférhetését a lélekben tapasztalhatá. Egy anya, ki gyermekének él, ki kész minden pillanatban mindenét gyermekéért feláldozni, nem érdektelen jelenet, s meleg részvétet idéz elő; de visszatántorgunk s fagy környezi szívünket, ha ugyanazon teremtés, kit anyaérzet hőssé címez, az első jöttnek képes szerelmét egészen s tartózkodás nélkül odavetni. De hogy ezt érthessük, tovább kell fűznünk e történet fonalát, — s talán akkor jobb, világosb lesz fogalmunk.

KOLOZSVÁR 1594-BEN.

Mit jelent e zaj?
Jakob.

Egy érdekes tájt, agg omladékot vagy csak fatömeget is festőileg leírni, nehéz feladat ; mennyivel nehezebb egész várost képzetben előteremteni, összeszedni, mint gyúltükörbe az egyes színsugárokat, míg azokból kép olvadt össze, mely igaz is. érdekes is. De ha mindez nehéz, s a szó teljes értelmében szinte kivihetetlen : még sokkal nehezebb egy tájnak vagy városnak arculatját elővarázsolni, azaz : szavakba önteni azon benyomást, melyet egy helynek minősége idéz elő minden oldalú fogalom után.

Bámuljuk méltán a festőt, ki eredetijének nemcsak vonásait s alakját találta el, de képes lelket lehelni képmásaiba vagy tájfestéseibe ; mert ő holt vászonra eleven életet ihlet, szemei szólnak, homloka jelent, ajka mond s egésze igéz, hat, vonz vagy visszataszít : szóval festvénye néz, lehel, nyilatkozik. De az író is érdemel némi méltánylást, ki holt írlapjára életet önt ; kinek sorain haladva, képek fejlődnek le, érdekek nyilatkoznak, s élet s indulatok állnak elő.

Ily szempontból véve a feladást, nem annyira külső alakját, mint arculatát, phisiognómiáját Kolozsvárnak e történet korában, szeretném megismertetni.

Kolozsvárnak arca, valamint most, úgy akkor is hasonló volt azon neméhez az emberi arcoknak, melyek általános benyomással nem bírnak s melyeknek érdekük a közelítő önségéből fejlik ki ; de hasonlíta azokhoz is, melyek többszöri látáskor nyernek. Különös, de némileg lélektani fogalmon alapúl, hogy Kolozsvárnak lakóit kell ismerni, hogy azt szépnek találjuk s ez a visszásnak tetsző állítás e történetnek ko-

rára is illik. Van sok ilyen visszás eset, mely létezik; oka nem magyarázhatlan, de nem is szembeszökő. Van sok férfi, ki igen szép ezredes, de igen rút zászlótartó lenne. Megesik néha, hogy egy társaságba elismert szép férfi lép be; de történetesen épen ott nem lévén személye ismeretes, semmi benyomást nem okoz, észre nem veszik, ha azonban megnevezi valaki s így tudva van, ki légyen, azonnal széppé s érdekessé válik. Ebben van valami, mit tagadni nem lehet.

Ha valaki Kolozsvártt van s főterén megállva, jobbra-balra tekint s ott egy házat megpillant, melynek külsője tetszetlen, de belsőjének csinossága s a szíves-lelkes gazda ismeretes a néző előtt: ő azt bizonyosan más szemmel tekinti s ha így minden téren, minden utcában, ház és ház, ablak s ablak mosolyg felé, kedves, mívelt, érdekes lakójával s lakónéjával: a város maga szebbé válik képzetében.

Valóságos fogalma tehát ezen érdekes magyar városka arcáról csak annak lehet, ki számtalan szeretetreméltó családját ismeri jelenben, vagy ismerte e történet korában; s ennek Kolozsvár mint csinos, vidám, egészen magyar szellemű város, a magyar szívesség s egyenesség, a mívelt társalkodás lakhelye, bizonyosan tetszeni fog, s hasonló leend oly ember arcához, ki mellett egyelőre kis részvéttel megyünk el, kivel másodszor szóba állunk, kit harmadszor keresünk, végre nehezen, igen-igen nehezen válunk el tőle.

E történet idejében a hidelvét s a sz. péteri külvárost kivéve, melyek gyéren hintett egyszerű falusi épületeikkel vonultak el a kapukon kívül, a többi külváros még nem létezett. A várost környező hegyek sűrű erdőkkel borzadtak az ég felé. A Kis-Szamos óriási ezüstkigyóként hajlongott réteken, szántóföldeken, s berkeken keresztül s egész csillámló menete födetlen látható volt. A körüle virító természet erőteljes ifjú zöldjében regényes bájt hinte maga körül. A város és Kolozs helysége közt tágas hézag terült, a Torda-kapun kívül pedig szinte semmi épület sem látszott még.

Kolozsvár, mint minden kerített városaink, sajátságos tekintetű volt hajdanában. Pusztán s fenyegető homlokkal előre nyujtott paizsként, könyöklötték sötét kockákból emelt falak körül, melyeknek rovátkás gallérja nem állt védtelen s zajtalan, mint jelenben. A falakat széles árok övedzé, s védék izmos négyszögű tornyok, keskeny lövő nyílatokkal ellátva; felvonó-hidak vezettek a szeszélyes alakú kapukon keresztül a vár kebelébe, melynek elejét leeresztésre kész, hegyes aljú rostélyok foglalák el. A kapuk jókor zárattak be, s a lakosok bizonyos hadirendhez voltak szokva. Azon vidám élet s szorgalom, pezsgés, mely most szinteköznapi, akkor csak különös, nagyobbszerű esetekben mutatkozott, mint kivétel.

Mindezek Kolozsvárnak külről durva, védelemre kész, hadi-tekintetet adának. Esténkint olyan volt, mint zárt méhkas, melyben kétes zúgás morajlott.

Belseje magas födeleivel, egyenetlen, kiáltó sötét színekre kockásan mázolt épületeivel némi szeszély szellemét önté el rajta, mely talán széptani szempontból tekintve, ízlés elleni volt, de mégis érdekkel bírt.

Azon része a városnak, melyet most Óvárnak neveznek, volt a legépületesb tekervényes utcáival s egyetlen piacával. Az úgynevezett nagy-térről idevezető utcának egyik szögletében áll még most is azon ház, hol Mátyás királyunk született.

A többi része a városnak ritkábban volt ellátva épületekkel, melyek közt néhol hosszú deszkakerítések vonultak el. A tágas térnek egyik oldalában a szép gót-ízlésű egyház, akkoron még fennálló tornyával, a tágas térnek alacsonyabb házai közt állott nagyszerű méltóságában, ünnepélyes ájtatosság szellemétől elszigetelve, nyugton, magányosan, tiszteletet s imádást előidézve.

A város lakosainak is sajátságos tekintetük volt. A mostanitól egészen különböző viselet, kocsik, nagyobbára lovak is, egészen más alakot, s hogy úgy szóljak, más kerítvényt adának nekiek. Hosszú, bő menték, tágas zekék, térdigérő dolmányok, kalpag, sü-

veg, csákó, a régiség címjét lehelék alakjaikra. Az egészen más arcszellem, durvább nyelv, nyersebb szokások s a mostanitól különböző módja az öröm, harag s bánat kifejezésének még nevelék e hajdanszerűséget. Gyakori nyugtalanságok akkori időben elfúvák a városi lakos arcáról azon polgári egykedvűséget, azon kényelemérzet szellemét, mely őt jelenben címezi.

Az a békés otthonosság, a mindennapi élet csendes, változatlan folyamából eredt nyugodtság nem létezett hajdan. De több erő, több önérzet mutatkozék az arcvonásokban. Volt valami kihivó, valami feleletre kész és elszánt, a szem, a homlok kifejezésében, amit jelenben békés polgárnál hiába keresnénk.

De induljunk a magas, négyszögű bástyától védett, sötét Magyar-kapun be. A jobbra-balra vonuló házak nagyobbára hamuszínű s fehér kockákra vannak festve, néhányat kivéve, melyeken vagy kiáltó színeik tűnnek ki, vagy avult egyszínű meszelés látszik. Kövezet nincsen, de az utca jól ki van porondozva; a házak mellett itt-ott magas jegenyék s nyárfák nyúlnak fel, melyek közül feketéllik, szürkül vagy fehérlik a magas zsindely- vagy deszkafödél. Csak két magasb ház van az egész utcában, egy-egy emeletes; az első közel a kapuhoz jobbra s másik balra, az utcának dereka táján, a Közép-utcába vezető sikátor szögletében: egyenetlen, ízlés nélküli faragásokkal terhelt ablakokkal, melyekből ezúttal két cselédfő nyúlik ki, le-lehajolva a tér felé tóduló néphez. Az egyik ősz férfiú-fő, lenyúló bajússzal, mellette seprűnyél nyúlik fel; a másik csínos, tükörsíma hajú leány-fő, nyaka mellett jobbra lecsüngő hosszú hajtekerccsel, keze piszkos törlőronggyal fölfegyverkezve.

Éppen most léptet el az ablak alatt egy fiatal barna ember: világoskék, comb közepéig érő dolmány födi apró rézgombokkal derekát, mely körül medvekacagány van vetve; a medvének feje fényes, vörös kristályszemeivel s bársony szegélyével széles mellén nyugszik; csinos, de erős ezüstláncon függ nehéz ezüstnyelű, vasgombú buzogánya s ezüst kardja olda-

lán; szép eleven lovának karcsú nyakát veregetve, áll meg az ablak előtt.

— Itthon még gazdád? Kelemen! — szólt a lenéző öreg szolgához.

— A gyűlésbe indúlt a kis templomba, — felelt az öreg köszöntve a fejével.

— A gyűlésbe? — mond az ifjú. — Hát késtem, úgy-e? Mit jelent ez a zajongó nép, mely száját tátva, özönlik az utcán végig?

Az öregnek képe elkomorúlt s bizodalmas suttogó hangon mond:

— S azt kegyed nem tudná? Uram! borzasztó nap virrad Kolozsvárra? A téren faalkotmányt emeltek, mindenki feszült várakozásban; azt mondják, néhányak fejébe kerül.

A lovag kérdőleg függeszté szemeit az öreg szolgára. — A fejedelem itthon van-e?

— Itthon! — viszonzá keserű nevetéssel az öreg. — Az asszony-fők tudják csókjairól, a férfi-fők a felettök felvont pallosról!

A lovag fejcsóválva folytatá útját. Az öreg gondolkozva bámult az utcára le.

— Ki volt ez, Kelemen bácsi? — kérdé az egészséges, piros leány, a törlőronggyal kezében.

— Daczo Péter, — felelt odavetve a kérdett.

— Még nem láttam, — jegyzé meg a leány, rázva ki a port törlőrongyából.

— Kit láthatál te — felelt a másik — nyolc nap óta, mióta Csíkból idekerültél?

FA-ALKOTMÁNY.

Neve vérpad.
Müller.

Míg ezek így beszélgettek, egy vaskos ember, fényes, zsíros bőrsipkával fejében, nyakon függő s derekán átszorított előkötővel ment az utcán nagy sietséggel. Feltűrt ingújja, kormos karja, egybehúzott apró szemei s a tűz közeléből arcára szállt hamvas füstmaradványok kovácsra mutattak. Éppen az emeletes háznak kapuja előtt haladott, midőn egy fiatal, sugár, kék festett vászonkötős ifjúval, könnyű zöld zekében, találkozott.

— Hová? — mond ez, — Gúti uram!

— Ej, — felelt a kérdett, alig pihegve, — Szalánczi uramhoz, a tömlöcbe! Otthon nem leltem. Három· hónapi vasalás árával tartozik s ha elütik a fejét, mert ma — folytatá fejéhez nyúlva — a magaméban sem bízom, nem tudom, ki fizet érette. — Ezzel elsietett balra a nagy-tér felé.

Ott körültekintve, három embert látunk a Szín-utca végénél egy lapos kövön állani, mely padként nyúlik a szeglethГЎz mellett. Úgy látszik, e magasb helyzetet ezért választották, hogy a piacon történendőket kényelmesben láthassák.

Az egyik e három férfiú közül kétségen kívül kolozsvári tehetős polgár volt. Térdig érő világos szürke mentéje, fekete báránybőr prémmel s fekete készülettel, övig volt alacsony, széles termetéhez gombolva ; neme a csákó-süvegnek, hátul kacsa-fark gyanánt beletűzött structollal s fokosnemű bot kezében. Arca egy vala azon ép, egészséges, holdvilág-képek közül, melyek kényelmes életre mutatnak ; orrán s állának jobb részén a piruló réznek jelenségei mutatkoznak,

de vonásainak kifejezése józan ítélő tehetségre mutatott.

A másik tisztes szerzetes volt, avúlt barna darócban, hátul lecsüngő csuklyával, kötéllel körülövedzett derékkal, melyből hosszú olvasó csüngött. A harmadik végre ép fiatal ember, vörös magas süveggel, keskeny vidraprémmel, mely lekonyúlt fején. Világoskék mente volt rajta nyitva, alatta ujjatlan, hasonlószínű dolmány s nadrág, melyre majdnem térdigérő karmazsín-csizma vala húzva. Az egész alak s a naptól barnult szép férfiarc munkabíró falusi úrra mutatott.

Mind a háromnak képén komolyság volt elöntve, bánatos, kétkedő komolyság. Néha pillantának a tér túlsó részén emelt faalkotmányra, mely fekete szövettel bevonva s Bátori Zsigmond úgynevezett kék testőreitől körülbámulva s lézengve, síri egyszerűségben nyúlt fel a hullámzó néptömeg fölött.

Hogy e festői csomókba szigetelt néptömegről s az egész jelenet sajátságáról fogalmunk legyen : képzeljünk egy magas négyszögű alkotmányt, feketén bevonva, mely a térnek a Közép-utca felőli oldalához közelebb esik, mint közepéhez. Az alkotmány körül magastermetű férfiak kék dolmányban s nadrágban, rezes kardokkal oldalaikon, állottak hézagonkint, a közeledni törekvő népet tartóztatva ; fejeiken úgynevezett csatlós fekete süveg nyugvék, hosszan nyúló, kéken bélelt számnyal, kezeikben nehéz fegyvereket tartottak, melyek közül többnek csak gyujtó-lyuka volt, minden készület nélkül s kanóccal sült el.

Miként az egyes lakosoknak, úgy a századokkal ezelőtti népcsoportozatoknak is, a mostanitól lényegesen különböző tekintetük volt.

A mostaniaknak általános színe sötét, ezt a kalapok s divatosb sötét színek okozzák. A ruházat maga karcsúít, testhez szorúl s a jelen nép együttvéve némi könnyűséggel bír, tán azon méltóság s komoly szellem rovására, mely őt hajdan nemzeti öltözetében, kiáltóbb színeivel s keletiebb bőségével ruháinak jelelé.

A régiekben e könnyűség vagy élénkség inkább az

arc kifejezésében s az általános szellemben mutatkozott, mely azon s abból lehele. A vonások jeleltebbek voltak. Nem látszék az arcon a kényesztés gyöngédsége, mely azt jelenben talán szebbé teszi, de bizonyosan nem oly érdekessé, mint hajdan volt.

Bár századokon keresztül a nép, főként csoportozásaiban ugyanaz marad, mégis a jelen történet korában feltűnt rajta az, mit nem tudok jobban kifejezni, mintha három századdal fiatalabb létének nevezem.

Az alkotmány körül sűrűn ömledező, a jövők-menők által mindig újuló s változó népgyűrű alakult, körülhintve az oda egyenkint sietők ritkább karimájától. E gyűrűn túl csomókban állt a nép. Egyike ezeknek hosszasan vonult el a nagy gót egyház mellett; kisebbek itt-ott a házak alatt. A tágas utcákból folyton folyva a térre szivárgó sokaság több patakot képeze, mely az alkotmány körüli sűrű néptömegbe, mint tágas tóba enyészett el, mindig dagasztva, szélesítve annak terjedelmét.

Ezen élénk képet az akkori különös kinézésű sötét vagy tarka színekre mázolt házak keríték körül, milyeneket még most is láthatni a téren, a Magyar-, Híd- és Szín-utcában néhol.

Minden ablak rakva volt nézőkkel; körültekintve a szem, több hölgyet, mint férfit látott, többnyire bámuló kifejezéssel, csak itt-ott tűnt fel azon könnyelmű egykedvűség, melyet váratlan esetek meg nem rezzentenek; vagy a szívetlen újságvágy, mely nemét a borzasztó kedvtöltésnek találja a legiszonyúbb szemlében.

— Minő egészen más tekintete van e térnek most! — mond bús hangon a polgári ember a szerzeteshez fordúlva, — mint 1571-ben, midőn Bátori István lovagla végig! A középkapu felől jőve itt keresztül, mint erdélyi fejedelem, a nép ittas öröme s szenvedélyes föl hevülése közt.

— Vagy 1576-ban, — szólt a szerzetes — mikor a lengyel követeket fogadta Bátori, s köztük az egykor oly szép Bátori Gizellát láttuk, az ősz Zamoiszki nejét, kik lengyel királlyá választását hozák hírül.

— Van az akkori jelenetnek némi hasonlatossága

a mostanival, — mond a falusi úr nyers hangjával közbeszólva. — Mint most, úgy akkor is némi komolyság ült a kolozsváriak arcán. Tudja-e még atyaságod — folytatá a szerzeteshez fordulva — azon féltékeny rezzentség nemét, mely akkor az erdélyieket elfoglalá? Olyan volt ez, mint midőn egy szíves gazda mindennapi vendégét nagyobb úrhoz tudja hívottnak, s neme az irígységnek lepi meg. Sokan Bátori Istvánnak rossznéven vették azon egykedvűséget, egy kis örömsugártól körülfényelve, mely fölemeltetésekor látszék rajta.

— Furcsa, — jegyzé meg fejcsóválva az öreg polgár — hogy a nép többsége oly kevéssé képes a szív belső mozdulatairól ítélni. Én, elhiheti kegyed, a fájdalom könnyeit láttam Bátorinak szép nagy fekete szemeiben csillogni.

— Emlékeznek-e kegyetek, — mond kék kendőjét újja alól kihúzva s a port törölve képéről a szerzetes — arra a mondására az akkor alig tízévű Bátori Zsigmondnak, hogy ő mint erdélyi fejedelem, hazáját három koronáért sem hagyná oda?

— Igen, igen! — felel a polgári ember különös arckifejezéssel, mintha e mondás emlékezete visszás benyomást okozna benne, s ellentétben lenne azzal, ami később történt — a kis Zsigmondnak e nyilatkozása akkor szájról-szájra ment s szép előérzettel kecsegteté kebleinket, de nem is ok nélkül, — tevé hozzá gúnyredőkbe szedve ajkait.

— Csendesen urak! — suttogott a szerzetes — a falaknak is füleik vannak itt; kilencvenharmadikban, mikor a kancsal Bucella Lengyelországban járt, az özvegy koronát újra Bátori főre keríteni: eszembe jutott nekem is a kis Zsiga mondása — hej! akkor még nem volt Zsigmond. De a korona helyett Gyulafi Istók a harminczezer forintot, melyet István király hagyott végrendeletében Zsigmondnak, sem hozhatá el egészen.

— A jó fejedelem szereti a változást, — mond a polgár — tavalig törökök valánk, akkor, tudják kegyetek, csikorgó télben jött ide Bátori András, a bíbornok Cumuleussal, kit a kolozsvári nép erővel Komlósinak

bérmált ; s a török hold helyett Rudolf ajánlataira kezdénk hajlani.

A szerzetes gondolkodni látszaték.

— Mióta a fejedelem hazajött Kővárról, valami veszélyjósló lebeg egész lénye körül. A minapi elfogatások, a mai készületek eléggé bizonyítják, hogy önállásúbb kíván lenni s nem szenved tanácsadót maga körül.

— Mégis — szólt a polgári ember — inkább kellene érett férfiak javaslatát, mint éretlen szenvedélyek sugallását követnie.

— Nincs egy is jelen tettei közül! — kiált fel a falusi úr jóslóilag — melyet meg ne bánna ; ismerem mint magam fiát!

— Soha, mondják, nem tesz úgy csekélységekben is rendelést, — szólt a polgár keserű mosollyal — hogy meg ne változtassa. — Az udvariak e habozást ismervén, első rendelését ritkán teljesítik.

— Bár — kiált fel kitörő haraggal a szerzetes — veszett volna Kőváron! Boldizsárnak szíve nem jobb az övénél, de legalább férfiú, s tud akarni.

HÁROM HÖLGY.

Mi rezzent úgy titeket.
Rousseau.

A nagy-térnek azon részén, mely a Torda-utcától balra, a Közép-utca felé nyúlik, jelenben a faalkotmánytól jobbra esik, a többi házak közt kitűnik egy, közel a Közép-utca elejét képező városházához, széles, kiálló erkélyével. Ablakai e gótmívű erkélynek, mely a magas, hegyes boltozatú kapu fölött vonúlt el, nyitva álltak s három igen szép hölgyet láttatának. Az első érdekes gyermekképű leányka, alig az asszonyiság előestéjén ; az erkély párkányára könyöklött. Úgy látszott, hogy a körüle történőkre nem sokat ügyel ; haja művészi tekercsbe gyűrűdzék feje fölött, melybe néhány bogláros tű volt tűzve ; a tekercs elejét gyöngyökből fűzött párta kerítė körül. Ez Csáki Gizella volt, árva hölgy, gazdag házból. E gyermeki alak mellett magas, karcsú, halvány nő állt, leírhatlan kellemű arccal. Egy vala ez azon hajdani jelentő képek közül, melyeket régi köveken s pénzeken látunk még, s melyek szinte eltűntek az élők köréből. Dús sötét hajzat, keskeny síma homlok, kiálló hajlott orr, teljes ajkak, gömbölyű állacska s a szemek nagyok, lángolók, sötétek.

A szép nőnek piros bársony folyt végig tagjain festői redőkben s fején finom csipkékből lehelt főkötő nyugvék, melynek éléből arannyal hímzett fátyol szaladt végig termetén, festői árnyazatát képezve a jelentő alaknak.

Ilyen vala Mikola Margit, Gyulafiné. Ki egyszer látta, sohasem feledé el e lelket s fajt mutató hölgyet. Neme azon érdeknek, melyet ezen arc előidézett, nem volt oly érzelgő, milyet közönségesen igéző külső

bájol elő. Tisztelet, vonzódás, féltékeny tartózkodással vegyülve, olvadának össze a meglepő hatásra, melyet Margit teremte elő mindenütt, ahol megjelent. A harmadik végre, egy teljes, kerek arcú hölgy, inkább kisded, mint nagy. A szűz egészség hajnala, mely e vidám jósággal teljes arcon veszteglett, a szelid mosoly ajkai körül, a hófehér karok, e szépnél szebb gödrös kezecskék, s az egész tömött, mégis csinos termet, e bájos alaknak látásakor vágyakkal s gerjekkel tölté be a keblet. Ez Zsombori Judit volt, a Mikola-háznak közel rokona, s jelenben látogatóul Margitnál.

— Ki az a szép lovag, ki a Közép-utca felől léptet csendesen felénk? — szólt Gizella, fölemelve magát s hátrahajtva fejét Judithoz.

— Nem ismerem, — felelt a kérdett egykedvűleg, kék válla gyöngyfüzérével enyelegve.

— Abafi Olivér, — szólt azon mély ezüst hangon Margit, mely oly ritka s szinte közép a fiatal férfiú s az érett asszonyi hang között.

— Olivér! — kiált föl Judit rábámulva — lehetetlen.

— Miért? — kérdé Margit, reáfüggesztve azon szempárt, melynek ha egyikét lehellené festő elefántagyarra, ki-ki ráismerne Mikola Margitra.

— Olivér? — kétkedett Judit — az az Olivér? Ki, . . . de nem, nem!

— Igen, mondom, — erősíté sajátságos hangnyomattal Margit — ezer közül kiismerném.

— Nem vitatkozom veled Margit! De ha ő, úgy nagyot változott. Midőn utoljára láttam itt Kolozsvártt, inkább csatlóshoz, mint Abafi-ivadékhoz hasonlított, s hogy nézett ki! Egek, minő különbség!

— Külsőleg talán! De a lélek, mely annyira tévedt, mint az övé, nehezen változik, — jegyzé meg Margit, mély sóhajt fojtva magába, melynek eltitkolása rózsákkal önté el halvány arcát.

— Ha valóban ő az? De igen, igen! — mond Judit rejthetlen meglepetéssel. — Már itt van közel! Ő az! Minden vonás az övé . . . A pongyola szennyes öltözet

eltűnt, a halvány arc teljesebb ; a durva pór gőgöt, a nemtelen tartást nemes büszkeség szelleme s úri mozdulatok válták fel. S mégis ő az! Nézd e szemjárást! Minő vad, mondhatni kegyetlen tekintete . . . összeszorított ajkai szenvedélyre mutatnak, mégis minő érdekteljes ember ez az Olivér! Mennyi férfiasság, mennyi erő!

— Eszembe jut önkénytelen, — szólt közbe Margit — amit atyám oly sokszor mond Olivérről : «Meglássátok, ebből még ember lesz!»

— S miből gyanítja ezt az öreg úr? — kérdé Gizella.

— Sok erő van benne, szokja mondani, — felel Margit — tud akarni ; s ki ezt tudja, abban reménylek mindig.

— Különösek vagyunk mi hölgyek, — jegyzé meg Judit, fájdalmas mosollyal ajkai körül — mi a roszszat is érdekesnek találjuk néha, miért utáljuk a hibákat oly határozottan másban? s miért érezzük szívünket önkénytelen meglepetve azon óhajtástól, hogy Olivérnak hibáit mentegessük? . . .

— Ah! — mond Margit. — Ki áll oly fokán a tökélynek, hogy a mások hibáinak mentegetése ne szolgálna némileg önnyugtatására? Te is örömest mented-e ki az Olivér hibáit? Jó szelid angyal.

Önkénytelen szívéhez szorítá ekkor a Judit kezét, de szintoly hirtelen ereszté el, mintha megbánná.

— Oh, igen! — szólt ez. — Szívemből — s Margitra tekintett eggyel azon mély tekintetek közül, melyek oly sokat mondanak s mely láttatá, hogy ezt Judit nem célzás nélkül mondá.

Margit kezét nyujtá újra Juditnak. Festői volt e kéznyujtás, mint minden mozdulata, s mind e mellett nem keresett, hanem természetes, királynéhoz hasonlított a magas erkélyben, kinek egy kézszorítása boldogít, s ki azt nem látszatik tudni, s halkan hajolva mondá Juditnak :

— Csalatkozol, ártatlan vidám teremtés! Nem értesz engem. Ah, én magamat sem értem!

Egy éles sikoltást tőn a kis Gizella s lángbaborult arcára tapasztá kezeit, mint aki hirtelen égő házat

pillant meg. Szólásra nyílt szája mintegy görcstől körülfeszítve, láttatá összeszorított fogait és sietve rohant a beltermekbe.

Margit és Judit kitekintének s fagylalt arcvonásokkal követék hirtelen Gizellát.

Néhány perccel eltávozásuk után, egy semmitmondó köznapi cselédarc bámult ki az erkélyből; meredt szemekkel nézve szét; azután az ablakokat gondosan bezárta s eltávozott.

RÁSA-HÁZ.

Külről vidám, fekete sötét belül.
Plutarch.

Azon oldalán a térnek, melyen az alkotmány volt felállítva, egy sajátságos külsejű házat mellőzénk el észrevétlen ; részint a sok körüle tóduló emberek foglalván el figyelmünket, másrészt, mivel a tér tágasb része s a ház közt a faalkotmány maga zárta el látásunkat. E ház azonban mind különös kinézése, mind belső elrendezése, mind végre nevezetes lakója, Carigli tekintetében megérdemli a közelebb megtekintést.

Minden időben vannak emberek, kiket ízlésükben, tetteikben, sőt módjokban is némi szeszély vezérel ; helyzetök, nevelésök vagy a magukat ezáltal megkülönböztetni akarás okozza ezen erkölcsi balgaságot. De valamint az élet érdekes tarkasága őszinte kivánatossá teszi az irány s a nézetek néholi kisikamlását s a különcöktől, bárminő nevetségesek legyenek, némi érdeket nem lehet megtagadni : úgy ez anyagi tárgyakról is szól. Azon város például, mely egészen szeszélyes épületek tömege lenne, bizonyosan minden helyesbízlésű embert nevetségre bírna, de egy-két épület, mely mind alakjára, mind a rajta enyelgő szellemre nézve úgyszólván kiválik a többi közül s a szemnek nyugvópontot ád, nem kellemetlen.

Ilyen volt az is, melyet említénk. Birtokosa Bogner Imre, gazdag kereskedő, kinek még két háza volt Kolozsvártt ; ezt egyedül szeszélyének kielégítésére építette.

A lak emeletes volt, egészen új, szerfölött magas födele vörösre festve s elül hegyes, toronyforma csúcsba végződött s annyira kinyúlt, hogy a legnagyobb záporban ázás veszélye nélkül lehete a ház előtt mulatni.

Ezen első része a födélnek nyitva állt, s igen cifra-mívű fakarzat védte, melybe csak a födélen keresztül lehete jutni.

A felső emelet közepe táján két, az akkori időben szokatlan nagyságú ablak szorosan egymás mellett szinte eggyé olvadt ; csak keskeny, eleven-vörösre festett oszlop választá el őket egymástól. Mellettök jobbra-balra hat-hat kisebb ablak nyílt. A felső három-három kerek, az alsók négyszögűek.

A felső emeletet a ház alsó osztályától egész hosszában elfolyó, keskeny zsindelyfödél választá el, mely kockásan vörösre s fehérre volt festve. A feljebb leírt kettős ablak alatt magas, kerekboltozatú kapu mélyedett, s emellett, jobbra-balra két ablak, cifra, zöldre festett s aranyozásokkal terhelt rostélyzattal.

A kolozsváriak ezen épületet Rása-háznak nevezték, vagy mivel birtokosa rása-kereskedés által juta annyi tehetségre ily házat építhetni ; vagy mivel a háznak tarka, ízlésnélküli színei egymásra rakott sokszínű rása-szövetre emlékeztettek. Ritka idegen ment el előtte a nélkül, hogy el ne mosolyodjék s birtokosa nevét ne tudakolná, ki nem kis elégedéssel szokta mondani, hogy házát senki sem hagyja egy tekintetre. A kolozsváriak úgy megszokták, hogy szinte észre sem vették többé ; mint egy különös tekintetű férfiút előre ki-ki bámul vagy nevet, s kiről végre elhiteti magával, hogy rajta semmi különös nincsen.

A kapun bemenve, jobbra meredek hágcsó vezete a felső emeletbe, deszkákból összeállítva, a tartózkodókat kétfelől zöld kötelek képezték, a lépcsők durva szürke daróccal voltak beborítva. Közepe táján e hágcsó megszakadt s jobbra kanyarodott fel egy tágas, négyszögű tornácra, mely előszobát képezve, az udvar felől nyitva állt, védve zöld és vörös sűrű rostélyzat által, mely karzatként vonult végig rajta.

E nyílt előszobának a hágcsókkal szemközti falán két kép függött, ölnyi magasságú ; az egyik Loyola Ignácot, másik Ribadeneirát ábrázolá egész nagyságokban. A két kép közt oszlop gyanánt állt azon régi

tornác-órák egyike, milyeneket még néhol mint a sötétebb századok emlékét láthatni hazánkban most is. Jobbra Ribadeneira képe alatt középnagyságú tölgyasztal mellett magas támaszú, cifra faragású fakarszékeken ült két ifjú, előrenyujtott lábakkal, kényelmes helyzetben. Az egyik szép szőke legényke, alig tizenhét évű, egészséges kerek arccal, eleven szemekkel, meggyszín dolmányban, kék mellényben s nadrágban, keskeny aranykészülettel. A másik hasonlóul szőke, hosszas arcú s talán még fiatalabb, fekete bársony dolmányban s mellényben, vörös nadrággal, hasonlóul aranykészülettel. Előttük az asztalon alacsony, nyuszttal prémezett süvegek hevertek. Az ifjak suttogva beszélgettek egymással.

Balra ezen leírt faltól, közel a hágcsókhoz, magas, vörösre festett s felül félkerek rostéllyal ellátott gótízlésű ajtó állt. A mellette jobbra nyúló tölgylócán egy szolgai alakú lény ült, barna öltözetben, eggyel azon semmitmondó kidagadt arcok közül, melyek kényelmes semmittevés s jó élés által bizonyos lanyha kifejezést nyernek. E parancsra fülelő mozgonynak nyílt, kerek szemei maga eleibe bámultak. Közel hozzá látjuk azon kéköltözetű, medvekacagányos férfiút, kivel a Magyar-utcában találkozánk, s ki egy volt Bátori Zsigmond úgynevezett kék testőrei közül.

A testőr várakozni látszaték s komolyan nézett az ajtó felé. — Mikola! — hangzék ki a teremből egyjén azon sajátságos fél visító, fél mély hangoknak, melyeket meg kell szoknunk, hogy szűnjenek fülsértők lenni.

Erre a feketedolmányos ifjú felugorván székéről, a magas, félig nyitott ajtón keresztül a belső szobába lépett.

— Milyen hamar mozdul Mikola, — mond társa a testőrhöz fordulva — tegnap minden megszólításra, engemet küldött be maga helyett.

— Ennek okát könnyű kitalálni, — felelt a barna legény a lócán. — Ma jobb kedve van a fejedelemnek, mint tegnap.

— Jobb? — kérdé az előbb szóló. — Igaz, hiszen

a reggeli dolmány van még rajta ; ilyenkor vagy igen jó kedve van, vagy sok dolga. Máskor háromszor megcseréli, míg valami délig marad rajta.

Az ajtó csikorga s a barna inte újjával az ifjúnak, ki tüstént elhallgatott. A kinyílt ajtón Mikola jött ki, a kék testőrnek intve, ki azonnal bement.

— A vállamra vert a fejedelem, — mond Mikola — rég nem láttam ily jó kedvében.

— Mondott-e valamit? — kérdi a másik ifjú.

— Nem sokat. Daczót parancsolá be magához s nekem mondá, hogy délután lovakat rendeljek Szamosfalvára, három hintóba. De még várok egy kissé ; tudod, a fejedelem nem igen szokott első parancs mellett maradni.

— Igaz, — felelt a másik. — A minap éppen úgy jártam ; reggelijét kívánta s én azonnal elszaladtam parancsát teljesíteni ; ő meg gondolkozott s a reggeli előtt egy lovaglást akart tenni s mivel én már elmentem, megdorgála.

— Mondom, úgy-e, Szágfi! hogy az udvarnál nagy okosság tudni, mikor kelljen késni, mikor sietni?

— Haha! — felel az ifjú Szágfi fojtott nevetéssel. — Egész tanító lettél. No, — mond tréfásan, meghajtva magát előtte — ezután mindig kész követője leszek a kegyed tanácsának, nagy jó uram!

Azonban Daczó kijött az ajtón. — Mikola! — mond ez — a fejedelem délután nem szekerezik ki.

— Gondolám, — felelt ez mosolyogva s jelentőleg inte Szágfinak szemeivel.

— Holnap indulunk Fehérvárra ; éppen most vevém ő nagyságának[2] végparancsát lovak, társzekerek s egyebek iránt. Isten veletek! — Ezzel Daczó leléptete a hágcsókon.

A magas ajtó újra kinyílt. — Cyrille! — szólt a már egyszer hallott éles hang. A barna ember felkelt.

Hogy világos fogalmunk lehessen a következő jelenetről, megállunk az ajtó előtt. Az előttünk nyíló szobában minden, amit látunk, oly különös és meglepő, hogy részletesb leírást érdemel.

A nagy tágas ajtó egészen fekete szövettel bevont

szobába vezet ; szemben nyílnak az utcára azon nagy, széles, majdnem ajtónyi ablakok, melyek kívülről tekintve is, ezen épületnek olyszerű kinézést adnak, mint amilyennel például egy széles törpe ember bírna, kinek egyetlen nagy cyclopi szeme meredezne homloka közepén.

Közel az ablakhoz balra tölgyasztal nyúlik, négyszegű, kikerekített szögletekkel s félkörben kifelé hajló, cifra faragásokkal terhelt lábakkal. Rajta egyszerű fatál, s ezen zöld levelekre elrakosgatva friss fügék.

Mellette a fal felől magashátú, barna bőrrel bevont, mély karosszéket látunk, úgy helyhezve, hogy az abban ülő kényelmesen láthat a piacra anélkül, hogy őt kívülről észre lehetne venni.

E karosszékben, amint ülve alkalmasint ki lehete venni, inkább magas, mint középszerű férfiú ült, fiatal, egészséges arccal, kijelelt, de nem úri, nem nemes vonásokkal. Szőke haja sűrű, de rövid fürtökben simult nyakához ; homloka egy volt azon kiálló homlokok közül, melyek szinte olyszerűek, mintha toldva vagy dagadva volnának. Szeme kék, nem nagy s kifejezésnélküli ; orra görbe, vastag, kiálló, közép a sas- és bagolyorr közt, de inkább hasonló az utóbbihoz ; szája közönséges, fogai épek. Ezen arcnak, mely együttvéve, a szó közönséges értelmében rút nem volt, kifejezése, csak további vizsgálat után mutatkozék. Volt igenis e kiálló homlokon s ezeken a kék szemeken valami durvaság s kegyetlenség szelleme ; volt azon fogtüntető mosolyban s a feszes tartásban elegye a hiúságnak s büszkeségnek ; de figyelemmel tekintve az egészet, önkénytelen meglepetve érzé magát a vizsgáló azon meggyőződéstől, hogy az egész arcon valami habozás, valami határozatlan ingatagság mutatkozik. E fiatal, erőteljes, szélesvállú férfiún violaszín bársony, térdigérő dolmány volt könyökig érő bőújjakkal, melyek és a nyitott dolmány alól narancsszín ujjas, rövid dolmány sárgállék ki. Mind a két öltöny terhelve gazdag hímzésekkel ; a nadrág combközepig szintúgy narancsszín s gazdagon ezüsttel hímezett vala, alább

violaszín s lábát fekete topán födé. Dereka körül gazdagmívű bogláros, vert s aranyozott öv szorúla.

Mellette görnyedező állásban különös alakot látunk, kinek tekintete bizonyos félelmes tartózkodást, s hogy úgy szóljak, veszélyjósló idegenkedést idéz elő. E magas, száraz férfiúnak arca hosszas és halvány volt; fejének hátulsó részét gyéren lepék körül azon hollószín hajmaradványok, melyeknek része előre, a homlok elfödésére volt fésülve. Az igen magas homlok felső része síma, redőtlen, de alább a széles, sűrű szemöldök körül számos redőkbe borúlt. Nagy, kiálló, hólyagos, szembetűnőleg kancsal szemek tekintetének kísérteti kifejezést adának; szép római orra, keskeny, összeszorult finom ajkai némi gúnyszeszélyre mutatának; de egész arca színlett ájtatosság s erőltetett nyájasság szellemétől volt körüllehelve. Felső ajkát ritka, s a száj két szögletei felé behajló bajusz födé; hegyes állán keskeny, gyér szakáll vonult körül. Öltözete fekete volt és bő, derekához fényes szíjjal leszorítva.

Szemben a tölgyasztallal egyszerű fanyoszolya volt helyezve; a rajta nyugvó szalmát borzas medvebőr födé; fejénél a széken néhány vastag kötet hevert. Azon két falnak közepén, melyek egyikének közelében az asztal, másika mellett a nyoszolya állt, két ajtó vezetett jobbra-balra a mellékszobákba, melyek jelenben zárva valának. S mivel a szobát fedő fekete szövet ezen ajtókat is borítá, csak kilincseiket lehete közelről kivenni. A szobába nyíló ajtónak jobbjára, a szegletben, magas zöld kemence emelkedett, majdnem a gerendás tetőig; baljára pedig tölgy-térdeplő állt, melynek felső keskeny párkányát magas fekete feszület, egy halálfő s a fövényóra foglalák el.

E bútorozás azon szerzetesi egyszerűséget s öntagadást mutatá, mely akkoron a Loyola-szerzet szorgalmas, nagy befolyású fiait jelelé.

A VERES EMBER.

Ahol a veres ember.
Victor Hugo.

Azon pillanatban, melyben Mikola Margit az iszonyodás minden jeleivel arcán s tagmozdulatain hagyá el az erkélyt, lépett Cyrill a szobába, melynek két ablaka nyitva állt s a belépőnek tágas látkört nyita a piacra. Az első, mit megpillantott, a faalkotmány volt, sötét dombján egy keleti barna férfiú, veres palástba burkolva, fekete süveggel, melyen vörös toll ingadozék. Oldala mellett nyúlt fel a széles pallos, nagy keresztet képző markolatával. Az alkotmányon s e veszélytjósló alakon túl látszék a mindig sűrűbb csomókba elszigetelt nép s az ablakon által hallatszék azon kétes moraj, mely népcsoportozással szokott együtt járni s nem ritkán előhírnöke a lázadásnak.

Cyrill behúzta az ajtót maga után s azon aggállyal állt meg a magas férfiú előtt, mely többnyire meglepi a szűkkeblűeket nagytekintetű férfiakkali érintésekben.

Azon kellemetlen hangon, melyet kétszer hallánk a szobából úgyszólván kisivítni, mond a fekete férfiú, a karszékben ülőhöz fordulva :

— Most lép az alkotmányra a veres palástos. — Ezután közeledék Cyrillhez, kezével a tér azon részére mutatva, hol nemrégiben a polgár, a falusi úr s egy szerzetes beszélgetésüknek valánk tanui. — Eredj — szólt kemény tekintetet vetvén a reszkető Cyrillre — amoda, nézd jól, merre mutatok, a Szín-utca szögletéhez s mondd meg azon szerzetesnek ő nagysága akaratját, hogy azonnal a kolostorba térjen vissza s ma ne láttassa többé magát.

A karszékben ülő férfiú jóváhagyólag intett fejé-

vel, míg Cyrill a vett parancs teljesítése végett rákként vonult az ajtó felé s onnan ki; emez a magas férfiúhoz fordult fejével?

— Bucella! — szólítá szép, teljes hangon — azt hiszem, hogy a jó kolozsváriak beelégedhettek az eddigi szemlével; mi ezután következik, kevesebb tanú előtt is megtörténhetik.

— Ha nagyságod parancsolja, — válaszolt ez azon kész alázatos hódolattal, mely udvari embereknek szinte másik természetökké válik — ezen tüstént segíthetünk. Mikola! — kiált ki az ajtón Bucella.

— Jó, — mond a másik egykedvűleg. — De megállj! Vagy . . . igen, igen.

Bucellának szólítására a szép fiatal Mikola áll meg a szobában, azon könnyűséggel s aggatlansággal, melyet a fiatal erő szokás által tesz sajátjává.

— Eredj — szólt a szőke férfiú parancsoló hangon — azonnal a térre s mondd meg Nagy Péternek, ki amott az egyház körül lovagol: az utcákon doboltassa ki, hogy minden polgár térjen lakába, egy óranegyed alatt a tér s az arra nyíló ablakok üresek legyenek s a testőrökön kívül egy lelket se lássak.

— Tüstént — felelt ez s mélyen meghajtva magát, az ajtó felé fordult.

— Megállj! — mond az előbb szóló. — Még egyet! Eredj első parancsom teljesítése után Gesztihez, a kis templomba s ha lehet, észrevétlen add ezt kezébe. — Ezzel kivevén egy tekercset kebléből, a magas férfiúnak nyujtá, ki azt azonnal a távozni készülő Mikolának adá át. — Megállj! Küldj testőreim közül egyet a monostor kapuin kívül, ott áll Keresztúri a kővári hadakkal; mondd, hogy készen álljon az első parancsra a városba nyomulni. A Közép-kapu előtt Kornis Gáspár máramarosi csapatjai s egy része a Bocskai seregeinek. Ezeknek vidd meg részemről, hogy négy osztályra szakadva, foglalják el a Híd-utcát, a Magyar-, Közép- és Torda-utcákat. Csendesen álljanak, de a térre senkit se merjenek bocsátani.

Bucella csendesen hallgatott egy darabig, végre közeledett a szóló füléhez:

— Az óvár — úgymond — egészen üresen áll, jó volna . . .

— Igaz, — mond ez hirtelen — Keresztúri küldjön ötven embert az óvári térre.

Mikola újra meghajtá magát s távozni készült.

— Még egyet, — mond Bátori. — Rendeléseimet egyenkint bízd meghitt testőreim néhányaira, hogy szétnyargalván, mentül előbb teljesedjenek.

— Lesz egy kis baja Gesztinek — jegyzé meg a fejedelem — a rendeket együtt tartani.

— Ő jártas ember. — felelt Bucella. — Egyébiránt lesz, hiszem, annyi tapintata, a legérdekesb tárgyat indítványba hozni s ezáltal a rendek figyelmét elfoglalni.

— Nem akarom, hogy az igazságnak e keserű, de szükséges cselekvése foganatlan esdeklések által késleltessék. Gondolom, orvos! kedves dolgot teszek Isten előtt.

— Mikor ő szent fölsége a büntetői tisztet adta földi helyetteseinek, a fejedelmeknek kezeikbe: egyszersmind belátással is megajándékozta őket, mely szükséges a büntetés helyes alkalmazására.

— Hibázni emberi, Bucella! De ezek, kik szemben szeretetet, hűséget, hódolást színlettek, s mögöttem véres bosszúra esküdtek, megérdemlik a halált. A gyávák! . . . azt gondolták, mindig nőtlen gyermekkel lesz dolguk. Hol van most Boldizsár bátyánknak kevélysége? A Szamosújvárról hozzám írt levele s a Kovasóczié, ama tanáccsal kész kancelláré, eléggé bizonyítják: mennyire megaláztattak. De hol késik Carigli atyánk?

— Ő, amint famulusa, Cyrill mondá, ájtatosságát végzi ilyenkor a nagy egyházban — felelt Bucella — s ez nála hosszasan tart.

— A szemle, mely előttünk áll, nem is neki való; bár ő nézeteimet helyben hagyja, — jegyzé meg a fejedelem.

— Az én lelkem távol van attól, nagyságos uram! — mond Bucella színlett alázatossággal — ily fontos viszonyokba avatkozni. Szeretnék mint békeangyal fel-

lépni s a barátság, egyezség szellemét a haragvó keblekbe lehelni; de magasb, szentebb érdek lelkesít s én az Isten legalázatosb szolgája . . . nem merek szent sugallásainak ellenszegülni; büntető újját láttam akkor, midőn a pártosok elfogattak, az övét most, midőn egyrészök bűnhődik s méltán bűnhődik! mert kevesebb a pogány iga s nemtelen szolgaság előttük a szent atya áldásánál, a hatalmas Rudolf pártfogásánál s az istenfélő fejedelem akaratjánál. — Utolsó szavait az olasz mély főhajtással követé.

— Sokat törődtem e terven, Bucella! — mond Bátori kis szünet után. — A török jó szomszéd, ha fizetünk, nyugszunk; de ha ő hever, háborog a német: cselszövényei fújják az alvó szikrát hamupalástja alatt; ha pedig hozzá állunk, a török kezében vagyunk, már is koboznak tatárai határunkon, s ha Deli Markó nem állna őrt alvatlan szemekkel: a kóborló hordák hazánk veséiben dúlnának. De akármint fontolgatom a dolgot, nekem, ki az országlás nehéz terhét előbb-utóbb úgyis lerázom vállaimról, jobb hazámat keresztény fejedelem védelme alatt tartani, mint török járom alatt hagyni.

— Istenes a nagyságod szándéka; az ő felsége s a a római szent atya áldása fogja azt követni. Most állandóság kell, szilárd állandóság.

— Oh, ne félj! — Erősíté élénken a fejedelem, gúnnyal vegyült mosollyal. — Ismerem én azon jó atyafit, Boldizsárt, ki minden hízelgései mellett örömest ülne székembe; ismerem a tanácsurakat, kik Szamosújvárra érkeztemkor kétszín hódolattal járultak elömbe, s kik addig nem látott fénnyel s pompával kísértek Szamosfalváról idáig; de aznap estve még egybegyűltek Kendi Gábornál, halált esküve fejemre.

Míg a fejedelem s Bucella így beszélgetnek, a kék őrsereg csapatokban gyűlönge, hol gyalog, hol lóháton: s a dob egyhangú robaja tudatá minden utcában a fejedelmi parancsot.

A nép nagy sokaságra gyűlt a téren, kevés hézag volt már látható s a csoportozat komoly meglepetést

árúlt el ; a mindig hangosb zaj s moraj fenyegető alakot kezde magára ölteni ; heves kézmozdulatok valának kivehetők ; a faalkotmányhoz közelebb-közelebb tódula a sokaság ; csak egy merész vezető kellett, hogy a zsivaj tetté alakuljon.

«Szét az alkotmánnyal! «Tépjétek össze a hóhért!» «Menjünk a Rása-háznak! ott Zsigmond Cariglinél!» Ilyenek hallatszának itt-ott ; bár még a fejedelem fülihez nem juthattak.

Éppen jókor éré e veszélyes mozgásban hullámzókat a fejedelmi parancs, melyet a csoportozó őrsereg heves közbemunkálata által sürgetőbbé tett. Előbb részenkint,, utóbb nagy tömegekben kezdett a nép oszlani s egy negyedóra mulva a tér tisztán s néptelen állott. A magas fekete alkotmány látszott egyedül, s rajta a verespalástos vértfagylaló nyugalomban. Körüle a testőrsereg tágas négyszeget képezett, melyben föl- és lelovaglának a csapatok nagyjai, megmegállva vagy rendet parancsolva kinyujtott buzogányaikkal.

Közel a Rása-házhoz, egy sötét épületnek ősz kapujából jövének ki néhány barna, bő zekékbe öltözött csatlósok ; fejeiken magas, fekete, tekert csákókkal : kezeikben széles élű, hosszú kopjákkal. Közöttük lépdelt csendesen leeresztett fővel egy magas, erős férfiú, hosszú ősz szakállal ; testét hófehér ing födé térdig ; szárain meggyszín, gazdagul arannyal terhelt nadrág volt, kezein s lábain nehéz békók csörgettek.

— Ez Kendi Sándor! — mond egy a testőrök közül. — Hogy kell a tisztes öregnek így elveszni!

— Nyugtalan, heves öreg, — szólt a másik — egyébiránt nekünk mi gondunk rá!

Néma csend fogá el az őrcsapatot.

A fejedelem egykedvűleg nyúlt el a tágas karszékben.

— Bucella! — mond, egy fügét fölvéve a fatálból. — A fügék rosszak, mint az emberek ; rosszak, mert ép, virító külsejök fűszeres illatot lehelnek, de belül rothadásnak indultak.

— Az öreg büszke Kendi lép föl az alkotmányra, — suttogá Bucella a térre tekintve, s nem ügyelve a fejedelem megjegyzésére, minő kevélyen tekint szét, mintha sajnálná, hogy ily kevés nézője van hős halálának. Ő sem kohol több tervet fejedelme vesztére, kit atyaként tanácsolni, vezérleni kelle, nem gonosz cimboraságba elegyedni vesztére.

— Két jó füge nincs — szólt a fejedelem — Carigli atyánk tálában. Látszik, hogy magas falakról visszavert napsugárok érlelték bosszújokban, nem a szép Olaszhon gyöngéd szelletei. Oh Bucella! Mikor visz sorsom oda valahára e sok zűrzavarból?

— Nincs többé! — mond Bucella, egészen elfoglalva az irtózatos szemlével. — Most mutatja fejét körül a vesztés embere.

— Hirtelen bánt vele, — jegyzé meg a fejedelem, arra nézve eggyel azon tekintetek közül, melyek borzadást s irtózást idéznek elő, durva, kielégített bosszúnak villámit szórván.

— Nehéz a fejedelmi tiszt, — szólt Bucella, szemét hunyorítva erőltetett bánattal — de égből szállt ; s adja a seregek ura, hogy Nagyságod soká viselhesse még, az Istennek s anyaszentegyháznak díszére!

— Csak az erdélyiek is ezt óhajtsák! — viszonzá a fejedelem, dörzsölve homlokát, melyen sötét komolyság kezde szétvonulni.

— A cél szentsége igazolja a keserű utat annak elérésére, uram fejedelem! E vallás nemtője jóváhagyólag int Nagyságodnak. Ha ez a párt elenyészett, akkor a jég meg van törve s több ellenkezéstől nem tarthatunk.

— Kit hoznak most? — kérdé Bátori, lopva tekintvén a faalkotmányra.

— Literati Györgyöt. A tudós úr nem oly bátran megy a hágcsókra, mint az előbbi, . . . ketten vezetik.

Egy-két perc múlva növekedő moraj hallatszék az ablakon be. Bosszúság és harag vonult szét az ősz testőrök marcona képein, neme azon borzasztó komoly haragnak, mely oly fenyegető.

— Mi történt? — kiált felegyenesedve a fejede-

lem lángbaborult arccal. — Tulajdon testőreim hangja ez?

— Második csapásra esett el Literati, — felel Bucella minden felindulás nélkül — oly eset, mely kedvetlen, de nem első s utolsó sem leend!

— Ha végzi munkáját a hóhér, — mond a fejedelem indulatosan — Szamosújvárra vele! Nem szeretem a kínzást... Szágfi! — kiált mennydörgő hangon.

Szágfi belépett.

— Kornis Gáspár jőjjön tüstént!

— Az most lovagol a rendek közt, — szólt Bucella gúnymosollyal, melyet a fejedelemnek sajátságos jószívűsége idézett veszélyjósló arcára, ha jól vehetem ki, — folytatá közelebb lépve az ablakhoz s összehúzva szemeit, mint ki röviden lát, — mellette jő Keresztúri.

— A moraj szűnik, — szól a fejedelem — maradhatsz Szágfi! No, — folytatá, arcát megcsipkedvén két újjal Szágfinak — mit csinálnak a szép hölgyek Kolozsvártt, hányat ismersz már?

— Keveset s csak az ablakból, nagyságos uram! — felelt az apród, majdnem reszketve, mint aki ezen irtózatos pillanatban ily kérdést nem várt.

— Úgy kötélhágcsóról gondolkozzál, fiú! — mond vállára téve kezét Bátori — vagy lantról, hogy ők jőjjenek le. Kiléphetsz Szágfi!

Szágfi eltávozott.

— A csend egészen helyreállott, — mond Bucella — amott Bocskai lovagol a Torda-utca felől.

— Kit vezetnek elő?

— Kendi Gábort, — felelt a kérdett.

— Nem mondottam-e, hogy ő utoljára maradjon?

— Már hadd menjen a többi után, — válaszolt Bucella — előbb vagy utóbb... mit sem tesz.

— Jó! — mond a fejedelem. — Forrót s Iffiut a tömlöcben végeztetem ki.

— Félre, nyomorult! — hangzott a térről a szobába.

— Ki ez újra? — kérdé a fejedelem, kezére nehez-

kedve, emelvén fel magát félig üléséből, szikrázó szemekkel.

— Kendi, mint látom, nem engedi szemét bekötni.

— A makacs! — mond Bátori, visszaereszkedve karszékébe.

— Félre, mondom! — hallatszott újra, — nehogy kettőnk közül te lásd előbb a túlvilág kapuját!

Zúgás terjedt a testőrök között :

— Nem kell bántani! Ne kössék be szemeit, ha nem akarja.

Kendi rémítő nyugalommal állt a bakó mellett, a magas alkotmányon. Minekelőtte letérdelne a végcsapást kötetlen szemekkel fogadni, a Rása-ház felé fordult :

— Gyermek-fejedelem! Nem vagy távol ide, gyanítom, — kiált ismeretes, átható hangjával — szálljon mindencsepp ártatlanúl kiontott vér reád s maradékidra, zsarnok kölyök, hetedíziglen.

Bátori szemére tapasztá kezeit, arca vonaglott, bosszú s harag dühe lobogott szemében, inte kezével.

— Végezz, hóhér! — sivított ki a Rása-házból a Bucella veszélyjósló hangja.

Egy-két perc múlva körülkerült üstökön tartva a Kendi testetlen feje.

Nemsokára megnyíltak az ég csatornái, heves zápor ömlött az alkotmányra s a kivégzettek vérét mosta le. Ezt akkoridőben Kolozsvártt ártatlanságuk jeléül vették.

FOGADÁS KÖVETKEZMÉNYEI.

Szavamnak embere valék.
Kind.

Előbb láttuk Abafit a Mikola-ház erkélyénél ellovagolni. Margit ráismert azonnal, de igen kevesen mások Kolozsvártt. Nehéz is lett volna ez annak, ki őt ezelőtt egy évvel látta ; a hosszú, száraz, elkényszeredett arc, lélek, szín s kifejezés nélkül, szép tojásdad gömbölyűséget váltott ; a redőkbe vonult sápadt homlok redőtlen símává domborodott ; a fésületlen összecsapzott haj fényes barna csigákban olvadt le vállain, s szemeinek veszélyes tüzök, vérmes karikáik eltűntek s a szép, sötét, hosszú szálaktól fedett, tűzzel és lélekkel teljes szem parancsolni és hódítani látszék egyszerre. Kiegyenesedve, férfias, hajlékony, keccsel teljes termete, széles vállai tartós erőre, karcsú dereka hajlékony ügyességre, kis kezei s lábai nemesb fajra mutatának. Így, mint most látjuk, nem volt szebb férfiú nálánál Erdélyben. Végigléptetvén az utcán, senki sem mehetett el mellette többszöri visszatekintés nélkül.

Feljebb volt említve Abafinak egykor tett nyilatkozása, hogy három holdig mindentől elvonja magát, mi máskor szenvedélye volt. A mostani megjelenése előtt hősünknek Kolozsvártt félévvel telt el a három hold s a megromlott aljas Abafi — szavának embere volt.

Mi bírta őt ennyi öntagadásra, nehéz érteni ; azonban lélektani szempontból kiindulva, mégis megmagyarázható. Láttuk gondolatainak menetelét, s hogy neki estek, körülmények által történetesen tévén jót, már fogalma volt tett következményei közti különbségről. Ő akkortájban, mikor e nemét a fogadás-

nak vagy inkább nyilatkozásnak tevé, semmi sem volt kevésbbé talán, mint nemes büszke; s így szinte bizonyosan állíthatjuk, hogy nem a nemes büszkeség sugallása, nem annak megmutatási vágya, hogy lelke erősebb szenvedélyeinél, bírta őt ily szilárd ellenszegülésre maga ellen. Könnyen meglehet s valószínű, hogy durva dac egy őt megszégyenítni akarót megcáfolni, ösztönözte őt kifakadásra, melynek egész terjedelmét maga sem gondolta meg; de ki levén már mondva a fogadás, egy neme azon álszégyennek, mely ha alacsony tett kivitelét ígérte volna is, őt a fogadás megnyerésére szintúgy unszolná, erősíté s edzé szándékát.

Nem kis feladat volt ez oly embernek, ki nem írt, nem olvasott; gazdaságát ugarban hagyta, kinek elmés beszélgetés, barátságos közlés-élvezet nem valának, sőt ki a szó nemesb értelmében szeretni sem tudott.

Az első hét unalomban tölt el. Nem egyszer kiálta valamelyik apródjának bor s kanták után. A kantát előhozták, olykor ajkával érinté karimáját; de eszébe jutott elvont gúnykifejezése azon arcnak, mely őt boros kantának, szivattyúnak nevezte s távol vetette el magától a teli edényt, hogy a padlón végigfolyt annak tartalma. Az estéket az átásított ment-jött nap után az udvari pappal tölté el vagy cselédeivel pörlekedve. Minden unalmára volt s óriási erővel vonák szenvedélyei a szokott helyekre s a szokott kedvtöltésekhez; de óriási erő volt e durva tőkében s nemes anyag, ha Isten és körülmény engedi, nagyra idomulandó egykor! S ezen őserő segíté őt adott szavát szigorú szilárdsággal a legapróbb részletekig megtartani.

Néhány nap múlva Abafiban némi változás volt észrevehető. Jobban aludt, a sok éjszakázástól s a rendetlen élettől elgyengült test észrevehetőleg épült a rég elmulasztott álom után. Ő egy nemét kezdé érezni azon könnyedségnek és vidámságnak, mely többnyire a rendes életet követi. Derültebben ébredt föl, nem tetszék élte oly unalmasnak; szinte meg volt lepve azon tapasztalás által, hogy így élve, boldogabb,

vidámabb, erősebb. Ezen önkénytelen s a testi nedvek egyensúlyba jövetele által előidézett jólétnek más boldogítóbb, de szintoly természetes következése is volt. Cselédjei, kik eddig benne csak a házsártos, zsémbelődő, mámoros parancsnokot ismerték, nem viseltetének hozzá azon szívességgel, mellyel kegyes, gyöngéd s engedékeny úr szokott szolgáltatni. Most többszöri jókedvét láták uroknak, mintegy újra születtek, kétszeres örömmel s készséggel teljesíték parancsait; megvolt cselekvésökben s alkalmaztatásokban iránta az a kiváló valami, amit durva úr cselédjeiben hiába keresnénk.

Kezde Abafi, egészsége helyreállván, kedvet kapni munkásságra. Fogadása tiltá a lovaglást, vadászatot, s így azon egy-két nemesb szenvedelmet is, mely éltének mámortalan hézagait pótlák ki azelőtt. Az idő üres és hosszú kezdett lenni az épülő, erőteljes ifjúnak. Gazdasága után látott, előre bizonyosan csak unalomból s jobb híjján, később némi növekedő ingerből, melyet nem tudott magának megmagyarázni; de melynek gyökerére a gondolkozó könnyen rátalál. A siker s halkkal szenvedéllyé váló kedvelése a mezei foglalatosságnak okozá ezt. Két hold múlva a vidékben kíméléssel kezdték az egykor megvetéssel vagy szánakozással kísért nevet emlegetni. Még el nem tölt a három hold s voltak, kik őt tisztelettel nevezték. Ki e változást vagy inkább nemesülését kedélyének figyelmes szemmel kísérte, nem tagadhatá meg tőle nemét az önkénytelen becsülésnek.

Szerencséjére Abafinak — mert mi sokszor vezetnek körülmények az életben! — udvari lelkésze világos fejű, helyes nézetű férfiú volt, sok késszel s tudománnyal. Ennek ily éleslátását nem kerülheté el az út, melyen hősünk haladott. Ő szerette az ifjút, kit sokszor horda ölében egykor. Valami atyai volt ezen indulatban; adott szavának megtartására ő biztatá leginkább, tudta oly móddal e szép férfias elhatározást kiemelni, mely Abafinak hízelkedett. Egyetlennek nevezé a maga neméban, s sokszor állítá: ő az a férfiú, kitől minden nagy, szép és nemes kitelik;

mert sok lelkierő van benne, csak akarnia kell. Ő figyelmezteté később jó kinézésére, újuló erejére s több következményeire a rendes életnek. Olivér szerette az öreg szerzetest ; előbb ezen indulat durva lelkében csak belérzeti, állati ragaszkodás volt megszokott lényhez, kinek híjja terhelő lett volna, mint sokszor vagyunk egy öreg házi arccal, melyet tíz-húsz évig látunk körülünk, s mely ha távol van, valaminek híjjával érezzük magunkat. Sokszor hű eb vagy megszokott madárka s az udvaron árnyat szétömlesztő agg tölgy hasonló hatást gyakorolnak. De e szeretet halkkal becsüléssé nemesült, kezdé előbb megszenvedni, később ízlelni, végre óhajtani a tiszteletreméltó férfiú társaságát ; s ha néha a tudományos lelkész figyelmezteté őt arra, hogy Erdély nagyjai fegyverrel ellenség előtt, ésszel-szóval a zöld asztal körül szolgálják honukat : bizonyos rejtett vágy keletkezett keblében, mely mindig erősebb, tisztább s nemesebb alakban tűnt fel, honáért is tehetni valamit. Ily nemesedési fokon volt jelenben, midőn Kolozsvárra érkezett.

Darab idő óta egy bájos fiúcska volt az Abafi udvarában, udvari lelkészének felügyelete alatt. Senkisem tudá, kié a gyermek ; de aki látta, védhetlen vonzalmat érzett iránta ; Olivér szerfelett kedvelte s annak hév ragaszkodása érzéseinek higgasztására nagy befolyású volt. Ki legyen a fiú? — gyaníthatjuk.

Már címe e könyvnek tudatja, hogy szerzőjének nem célja Erdély történeteinek részleteit megismertetni ; azonban elkerülhetetlen azokról rövid, összevont említést tenni, mint amely a jelen történettel sokoldalú összefüggésben van s némileg mérleg hősünk cselekvéseinek s viszonyainak megitélésökre.

Bátori Zsigmond visszakerülvén Kővárról, hol kevés ideig tartózkodott s azt gyaníttatá, hogy a fejedelemségről örökre mondott le, egyelőre mindenkihez a legnagyobb szívességet színlelé ; de egyszerre megváltozott. Régen féltékeny aggodalommal nézte ő Bátori Boldizsárnak naponkint növekedő befolyását, melyet hadi gyakorlottságának, nagy műveltségének

köszönhetett. Boldizsár deli, lélek- s erőteljes férfiú volt, nagy gonddal neveltetve Bátori Istvántól s ki fiatal korában beutazta Dán-, Norvég-, Angol-, Francia- s Spanyolországot. A fejedelem vagy valóban hitte, hogy élete ellen törekszik bátyja, vagy legalább félelmes vágytársat gyanított benne. Ennek következtében huszonnyolcadik augusztusban 1594, egy vasárnap délelőtt, némely oklevelek közlésének ürügye alatt a rendekkel, azokat magához gyűjté ; s míg az urak az irományok olvasásával foglalatoskodtak, Király Albert s Fekete János a terembe léptek, kiket a fejedelem nevében foglyoknak nyilatkoztattak. Ezek voltak : Kendi Sándor és Ferenc, Iffiú János, mostohaatyja Bátori István, Boldizsár és Andrásnak, mint férje Mailáth Margitnak, az idősb Bátori András özvegyének ; Kovasóczi Farkas, Kendi Gábor, Forró, Bornemissza s Gerendi János, Lónyai Albert, Cseszeliczki Boldizsár, Szalánczi és Literati György. Bátori Boldizsár és Kovasóczi kevéssel azután Szamosújvárra küldettek ; azon urak pedig, kiknek kegyetlen s törvénytelen kivégeztetésüknek tanúi valánk, harmincadik augusztusban Kolozsvártt veszték életöket ; bár a fejedelem egyelőre Siger János és Huet Albert, a rendektől hozzáküldött követeknek megígérte, hogy velük törvény útján kívül semmi sem fog történni. Azon nap, melyen a kolozsvári téren a faalkotmány már hajnalban felállíttatott, még senki bizonyost a fejedelem szándékáról nem tudott. A nép, mint minden váratlan esetben, a térre gyülöngött, ki egyet, ki mást gondolt. Azon néma gond sülyedt a lakosok elméjére, mely az embert ellenállhatlan nagy történetekkor szokta meglepni ; hogy többen ki fognak végeztetni, gyanítá mindenki. S mivel épp azon tájban nevezetes havasalföldi rablók ültek fogva Kolozsvártt, része a lakosoknak azoknak halálát jósolá.

De térjünk Abafihoz. Benne sok bátorság volt ; gyakori vadászatok, melyek abban az időben nem egyszeri életveszéllyel párosultak, lélekjelenlétét idézték elő, s azon nemét az önérzetnek s önbizodalomnak fejték ki, mely a bátorságot edzi és neveli. Első zsenge fiatal

évei őt éppen romlottsága miatt helyzék durva, aljas körökbe, hol megtámadásoknak, pór-bántalmaknak gúnynak volt kitéve s ezekre hirtelen kelle néha felelni vagy szóval vagy tettel ; adós ritkán maradt az ily viszontorlással s ez egyelőre benne gyengétlen, heves feleletre készséget fejtett ki.

Lassankint ezen aljas körökben sajátjává tett készség minden gúnyt, a kikelést maga ellen visszaidézni, elméjét elkészíté azon nemesb készségre is, mely a helytelen bántalmat méltósággal veri hátra ; a feleletek neme nem nyert gyöngédséget mindjárt, csak elméje készséget, s így természetesen, mikor gondolkozása szebb irányt vőn, ez is nemesedni, higgadni kezdett. Abafi halkkal észrevette magában, hogy ő nemesebb tárgyakhoz is bír azon feleleti s észrevételi készséggel, melyet azelőtt durva tréfák visszatorlására használt csak.

E készség s természetes bátorsága magyarázhatóvá s érthetővé teszik azt, hogy erkölcseinek szelídülésre indultok után némi ingert sejtett lelkében, e tehetséget nagyobb, közhatásúbb esetekben is használni ; sejté már, hogy ha egyszer életében azon helytelen álszégyent képes lesz legyőzni, mely őt közhelyeken szólástól tiltá eddig : ő a hon ügyében hasznos munkás részt veend. Megvolt az akarat benne Erdélynek akkori kétes viszonyaiba szóval s tettel beléelegyedni.

Volt társalkodási szavalásaiban, mióta rendesebben élt, valami folyó s természetes : örömest hallá őt az ember szólani. Lovaglási, vadászati, szerelmi történetecskéit vígan, szeszéllyel tudta előadni s így a nagyobb dolgokbani szóláshoz is bírt már némi tehetséggel ; a durva anyag — hogy úgy szóljak — megvolt, csak tisztúlni, higgadni kellett annak.

Nevelése annyira el volt hanyagolva, mint láttuk, hogy ő keveset tudott ; de szerencséjére, vettük észre azt is, hogy ő sok akarattal bír, hogy lelke lassanként önerejében kezde bizakodni, nem csodálhatjuk tehát őt, ha az elmulasztott évek ürét acélszorgalommal igyekezett betölteni. Nagy segítségére volt újra e szándékában nagytudományú s művelt udvari lelkésze

s még többel a Mikola-ház, melyhez vérség, szomszédság csatlák s ennek nemtője a remek, egyetlen Margit, ki iránt Abafi egy nemével a remegő, tartózkodó ájtatosságnak viselteték. Úgy állott előtte Margit, méltán, mint elérhetlen. Ha valaki neki azt mondotta, hogy Margit szeret : ő azt nem hitte s nem színlés volt e nemhivés ; nem annak gondolása, hogy oly érzékeny s a szó legnemesb értelmében asszonyi lény, mint Margit, ne tudna szeretni ; nem! hanem azon cáfolhatlan meggyőződés lelkében, hogy nincs férfi, ki őt érdemlené, s különös merő képzete annak, hogy az érzések határa a Margittali érintésekben — a becsülés.

Bizonyosan érdekteljes Abafi lelkének e fényülése és símulása mindenki előtt, kit az erény, az erkölcsiség nemes föltételekre hevít. Abafi kezde lelkében ily érdeket önmaga iránt sejdíteni ; s így azon hiedelem, hogy neki nemesülnie kell, s emberien szólva, a tökély délpontját elérheti : szinte folytonos, szinte kedvenc képzetévé idomult.

EGY SZÓNOK.

Ki vagy s kinek hínak?
M. Cottin.

Abafi szállásáról, hol keveset időzött, az egybegyűlt ország rendei közé sietett.

Oly kétségben tudta Bátori Zsigmond a kolozsváriakat tartani, mint fentebb láttuk, hogy senki sem gyanítá a fejedelemnek szándékát, s így a rendek az elfogott hon nagyjainak ügyökben szólának még akkor, mikor néhányan közülök már megszüntek élni.

Abafi volt első, ki fölkelt. Minden szem rábámult; nagyobb része az ottlevőknek nem ismerhete rá; oly nagy volt a mosti s egykori Abafi közt a különbség. Egyszerű fekete selyem kamuka-dolmány, mellény s nadrág födé deli, mérték- s idomteljes tagjait oly keskeny készülettel, mely szinte láthatlan volt. Csak szépőseitől rámaradt drágakövekkel terhelt görbe kardja láttatá benne az agg Abafi-ház gazdag ivadékát.

Bátran kelt föl helyéből; nagy, lelkes szemei körülszárnyalták a rábámuló sokaságot. Neme azon habozásnak, mely szinte félelemmel párul első felszólaláskor, nagy gyülekezetben, lepte meg őt: arca elhalványúlt, komoly kétkedés vonaglott keresztül vonásain; szemei előtt, mintha hálózva lennének, szikrák szökdeltek, s a nagy, tágas egyház boltjairól, úgy tetszék neki, mintha az embertömegre alant sűrű köd ereszkednék.

Rebegő volt a hang, mellyel megszólalt, de azon lelki erő, mely fővonása volt lelkületének, halkkal győzedelmes lőn álfélelmén és álszégyenén. Mindig teljesebbé, mindig ércesebbé vált hangja, s végre minden szava a szép gót egyház legtávolabb rejtekeiben is hallható s érthető lett.

Tiszta, minden keresettségtől ment s egyszerű volt előadása. Nem kárhoztatá a fejedelemnek azon óhajtását, hogy keresztény frigyeseket keressen ; kívánta, bár a szelíd, égből szállt vallás mindenhová terjeszthetné szárnyait, boldogítva s közelítve embert Istenhez. De épen a tiszta, égből szállt hitből húzá ki bizonyítványait : adott szó s eskü megtartását e vallás parancsolja. Leírá röviden azon nyugalmat, mely Erdély völgyein terjedt a bölcs Bátori István idejében s minő jó s nyugalmas szomszéd tud az ozman lenni, ha kívánatai teljesülnek : mennyiszer engedett, hol tisztán tudta Erdély a teljesítendők lehetetlenségét bebizonyítani. Eleven színekkel festé azon hatalmat, mely ha felizgattatik, oly sokszor vesztére volt a honnak. Kinyilatkoztatá, hogy jelenben is az erdélyi rendek habozása s a fejedelemnek ismeretes szándéka, a török iránti hitet megszegni, tatárok csordáit csalta az országba ; végre a természet egyszerű szavaival azon inséget, melyet a tatárfutások okoztak ; családokat s egyeseket nevezett, kik örök fogságra s szolgaságra jutottak. S ha — mond — van egy párt országunk megszaggatott keblében, mely az adott eskü iránti hűségből s a közel veszélytőli tartástól ösztönözve, nem örömest áll vagy álllott a fejedelem óhajtására : oly bűnös, oly kárhoztató-e ? Tagadá, hogy azok, kiket a fejedelem fogságra vettetett, élete ellen törekedtek volna ; azon őszinte hódolás, visszatértekor Kővárról, eléggé bizonyította, mily készek a rendek választott fejedelmöknek hódolni. Lélekkel s erővel teljesen tére ki a hős Boldizsár, a lelkes Kendiek, az Iffiú és Forró dícséretére s kérte a rendeket, hogy követség által igyekezzenek a veszélyt hátráltatni, mely fejök fölött összevonúlt.

— Ne féljen, — mond szép hévvel szavaiban s lelkes kifejezéssel arcában — a Bátori István unokaöccse Erdélyben ; vonjunk ércfalat : a hűség, a magyar bizalom s egyezség ércfalát a fejedelem körül ; de ő is feledje a multat, adjon bizodalmat bizodalomért. A fejedelmi jogok legszebbike, megbocsáthatni a vétkesnek vagy tévelyedettnek ; s kiket ellenségeinek

hitt, barátjai lesznek! S ám legyenek, mert nagy szükség lesz közös akaratra s erőre, ha a török ellen hitet szegünk, ki emelt karddal áll készen határainkon.

Minden ember bámult Abafira ; nem az egyszerű beszéden, melyben sem erő, sem bizonyítvány elég nem volt a körülmények veszélyes nagyságához képest ; de a bátorságon s nyílt egyenességen, mellyel Abafi ily veszélyes időben, midőn vélemények különbsége a vesztőhelyre vitte Erdély leglelkesebb férfiait, szólni mert.

Többen is hallatták véleményöket, többnyire a kivégzendők ügyében ; s a gyűlés határozata szerint számos követség járult a fejedelemhez.

A hirtelen zápor megszűnt, az ég tiszta volt újra ; a Kendick, Forrók, Literati stb. megszűntek már élni, mikor a követség a Rása-házhoz érkezett, számtalan sokaságtól kísértetve. Bátori kijött eleikbe : Carigli állott mellette egyszerű szerzetes-öltözetében, komolytekintetű férfiú, szabályos római arccal s mélytüzű szemekkel és Bucella, a fejedelem háziorvosa. Testőreinek szoros félköre képezett kék, zordon medvebőröktől átfonott falat háta s oldalai mellett. Abafi szólalt fel újra az őt remegve s ijedten követő sokaság közül. Nyers, élénk, érthető volt már hangja s szemében a lelkesedés szép tüze lobogott ; hajtott fővel kezdé beszédét, inkább mellére a fejedelemnek, mint arcára sugárzó szemekkel ; de később halkkal fölegyenesedék, s úgy tetszett, mintha magasról tekintene le az őt körülözönlő sokaságra ; aki itt ismeretlen, őt tartaná a fejedelemnek : annyi méltóság, annyi fönség lebegett egész férfiasan szép alakján.

Azon bátor tartással s szép, teljes hanggal, mely úgyszólván minden Bátorinak sajátja volt, szólt a fiatal Zsigmond a követséghez.

Kinyilatkoztatá, hogy a kivégeztettek vesztére s életére törekedtek, méreggel, tőrrel, fegyverrel szándékozták őt kivégezni, a tatárokat akarták az országba hozni ; hogy a magokat kisebb csoportokban a széleken mutatni kezdő tatárok is az ő biztatásokra jöttek. Mindezeket, mint ígéré a fejedelem, oklevelekkel

fogja bebizonyítani; de ami sohasem történt meg. Egyébiránt kérte, hogy ne nyugtalankodjanak, mert ő erőszakot nem kíván tenni; sőt amint hiszi, több szüksége van a rendek hűségére s együttmunkálatára a török ellen, mint hogy őket el akarná idegeníteni.

Komoly tünődéssel és sok veszély előérzetével szé-ledtek haza a jöttek.

A fejedelem Abafihoz fordult. — Mi a kegyed neve? — szólt azon a rezzent, megvető hangon, mellyel nagy urak szoktak valakit megszólítani, ki előttük kellemetlen s kinek mutatni kívánják egyrészt hatalmok s helyzetök föntebbségét, másrészt azon kicsinylést, mely oly szégyenítő és sértő egyszersmind.

— Abafi Olivér, — felelt a kérdett szerényen.

— Abafi Olivér! Még enlékezem — mondá a fejedelem, hosszú tekintettel végigjártatván szemeit Abafin — egyre; Olivér — igen, igen; de az nem kegyed: a Gedeon fia?Egy neveletlen, vesztegető, aljas ember, kit csak rossz híréről ismerünk?

— Nagyságos uram! — válaszolá Abafi, nem rejthetvén el megszégyenülését, melynek lángja körüllobogá arcát, — hiszem, hogy valóban nem azon Abafi Olivért látja maga előtt, kiről a hír talán nagyítva, de nem egészen igaztalanul annyi rosszat hoza Nagyságod elébe. Legalább azon erős elhatározott akarat él keblemben: magamban soha amaz aljas Olivérre nem ismertetni.

— Értem, — viszonzá Bátori tetszhető megvetéssel vonásaiban — egy megtért juhocska! Igen — folytatá gúnymosollyal — az ilyen mindig kedvesebb a nyájőrnek! De ha még a tökélyhágcsón nem haladt kegyed oly magasra, hogy jó tanácsot be ne vehessen: jusson eszébe, hogy az egyszer eltévedtet szemmel szokták tartani, s hogy — bármi nyájas legyen, nem üdvös a kolompot nyakába kötni, nehogy a nyájt maga után tévessze.

Abafi értette a vágást, melyet a fejedelem szavai foglaltak magokban.

— Minden óhajtásom az, — felelt szelíd hangejtéssel, rezzentségét magába fojtva — hogy tetteim

ismeretesek legyenek, Nagyságos uram! Még a roszszak is, mivel azoknak megemlítésök vagy kárhoztatások nem fog süket fülre, nem zárt kebelre bennem lelni. A kolompra nem vágytam soha, s nem is engem, a serdülőt, érett férfiakat illet az — folytatá célzással teljes tekintetet vetve a fiatal Zsigmondra.

A fejedelem rövid főhajtással érteté Abafival, hogy távozhat.

Volt valami e veszélytjósló főhajtásban s a sötét tekintetben, mellyel mintegy átszegzé Abafit.

— Még egyet, — mondá hirtelen megfordulva s igen közel lépve Abafihoz, lángba borult arccal s átható hangon: — El ne felejtsd, ifjú barátom, hogy a tévedt juhra, ha valaki kolompot kötne, le szokták tépni nyakáról s a hirtelenség miatt — folytatá a kegyetlenség sajátságos mosolyával — néha a nyak is odavesz.

A fejedelem hirtelen eltávozott. Abafi néhány percig gondolkodva állott még, azután a Mikola-ház felé vevé útját.

VENDÉGLŐ.

Kész a vacsora.
Balsac.

A Torda-utcában jobbra kanyarodik be egy keskeny, tetszetlen utcácska, a kolozsváriak szólásmódján sikátor, az úgynevezett Búza-utca, melynek közepe táján egy magas, kiálló födelű, hosszú alházban lakott Gúti Mózes uram, kit már egyszer pillanatra láttunk: becsületes, középrendű polgár s első kovács Kolozsvártt, hű nejével, Orsolya asszonyommal. A műhely a háznak jobb végén volt, nyitott, égés jeleit s a korom bélyegeit előtüntető, rosszul összerótt ajtajával, melybe betekintve, a széles, több mázsányi üllő, a tűzhely izzó szeneivel s hűtő mocsárkával s a két nagy, hatalmas tüdejű fúvók valának kivehetők; körülök több kormos, szélesvállú legény sürgött, nehéz munkájokat könnyű kénnyel folytatva, s hol durva, a torokból gajdolva bús cifra dalokat, hol szurkos ajakkal fütyölve s nevetközve.

Ezen egyszerű s amint látszék, gonddal meszelt, s az említett szégyenoldalt kivéve, tisztán tartott háznak balvégén nyílt a tágas kapu, egy tekintetet engedve a jobbra nyíló ajtóra, melyhez két idomtalan kőlépcső vezetett, s az udvarra hosszú zárt színével s előtte feltornyozott fahasábokkal. A ház közepét hosszú, kisded ablaksor foglalá el, vértezve sűrű, cifra rostélyoktól, melyekről mint önművéről Gúti Mózes uram nem kis véleménnyel volt: s ahányszor háza előtt elment, olyan «anch' io sono pittore» neműt gondola.

Történetünk korában csapszékek, korcsmák, méhserszugolyok s több ezekhez hasonló aljasb gyűlhelyek voltak Kolozsvártt. De a magyar vendégszeretet-

gyakorló számos úri család szükségtelenné tette a vendéglőket. Azonban, mint tudjuk, van egy neme az embereknek, mely inkább szeret parancsolni, mint magát máshoz alkalmazni, s főként mikor mulat, a feszességet gyűlöli; még azon nemét is, mely csupa szívességből s az ember iránti gondoskodásból, marasztásból stb. áll. Ezekre számítá igen okosan Gúti Mózes uram azon tervét, hogy házánál jó fizetésért gyűlések, ünnepek s farsangi hetek alkalmára terített asztalt tartson; neje-főzte ízes kolozsvári étkekkel, főként káposztával s a már akkor ismert kolozsvári kenyérrel s a vidék legjobb boraival rakottat. A magyar konyhának középrendű malasztjaival, az akkori csemegékkel, mint székely s tordai pogácsa, mézzel készített gyümölcsök, méhser s több efélékkel tuda mindig udvarlani vendégeinek. E bőség, a gazda vidám szívessége s Orsolya asszonynak ismert konyhai nézetei, ismeretei, asztalát ritkán hagyták vendégtelen.

Egy az utcára ablakzó hosszú terem volt e nem egészen haszonvágy nélküli vendégszeretetre szánva. Hosszú, keskeny tölgyasztal, mindig tiszta, bár nem finom abrosszal terített; magas kemence, négyszegű kályhákból összerakva s farostélytól védve, több szalmaszék, néhány kis lóca, melyekre a vendégek lábaikat helyzék s egy rostélyzott pohárszék, felül üvegkarikákkal berakva s alul három széles fiókból álló, egészíték ki az egyszerű bútorozást, két kisebb asztalkával a jövő-menő ivók számára. Két ajtajának egyike a kapu közébe, másika az udvar felé nyúló mellékszobába nyílt.

Három nappal az előbbi szakban történtek után látjuk Orsolya asszonyt tiszta kötővel s egy rakás közönséges tányérral az asztal körül sürögni. Mózes uram verejtéktől fénylő homlokkal érkezett nemrég a műhelyből s a kemence közelében álló rostély mellett ült tágas szalmaszéken, lábát egy kis lócán elnyújtva. Fényes bőrsipkája félre volt vágva fején, mellyel le-lemártogatott a padló felé, mint akinek szemhéjain önkénytelen álom mákjai nehezednek.

Míg Mózes a cyclopi munkát hevergeté ki, addig neje cifra keskeny szalmaszőnyegecskét gombolyíta az asztal közepére, s óriási nagy kolozsvári kenyeret helyezett közepére ; sótartók s néhány cifra kancsók állák körül az Orsolya asszony sütői remekét. Már a gazda egészen elszenderedék, midőn hű nője a pohárszékből egy tányér keskenyen vagdalt s csinosan fel máglyázott székely pogácsát vett ki s azt az asztalra helyzé. Míg így nagy gonddal készülne a közel vacsorára s a tányérokat rakosgatná : a kis Tóbiás, a ház örököse, holdvilágképű, alig kilenc évű piros gyerkőce, lopódzék be a csenddel nyitott ajtón s az asztal alá suhanván, míg anyja előre-hátra tipegett, nagy ügyességgel kezdé a székely pogácsa szeleteit lesikkasztani az abrosz alá. Ez darabig szép sikerrel folyt ; azonban egy ügyetlen odanyúlás a máglyát kihozván egyensúlyából : az egész mesterséges, eddig csak apadó építmény halk csörgéssel összeomlott. Ezt hallani s a félig nyílt ajtón kisuhanni, Tóbiásnak egy pillanatába került. A csörgés oly észrevehetlen volt, hogy Orsolya asszony tágult fülhártyáit kikerülé. Néhány perc mulva látjuk a kis csenész gömbölyű arcát az ajtón betekintgetni s nemsokára a szürke cirmos, egy öreg házi eb kullogott be a gyermektől nógatva.

Arra az oldalára az asztalnak tekintvén később Orsolya, hol a mézes építmény állt, tüstént észrevette a romlást s egy légyverővel a jámbor cirmost, melyre egyedül lehet gyanúja, hangos szidalmak közt kiugratá az ajtón.

— Ej, kincsem, — mondá fölébredve s szemét dörzsölgetve Mózes — mi a manó baj van megint? Egy pillanatig sem szunnyadhat az ember a nehéz munka után!

— Kedtől — szól bosszúsan Orsolya — az egész asztalt elhordhatnák! Nézze csak, mit művelt az öreg cirmos ; nem is tud már az egyebet, csak enni s aludni.

— Hagyd szegényt! Eleget tett, míg megvénült ; hadd heverjen már ő is ; de — folytatá az ablakra

tekintve — késődik az idő, még egy vendégünk sem érkezik.

— Ma kettővel mindenesetre kevesebb lesz — jegyzé meg a nő. — Nem hiszem, hogy Abafi és Betlen urak eljönnének a tegnapi vita után. Csak azt bánom, hogy benn nem lehettem; bizony csendesebben végződött volna. Ked csak a szemeit mereszti; pedig a házigazda dolga a rendet helyrehozni, — zsémbelt Orsolya, összerakva a mézes szeleteket s feltéve a pohárszék tetejére.

— Így la! — mond. — Ide csak fel nem ér az orra cirmos uramnak.

— De affélékbe nem elegyedem, — felelt kényelmesen elnyújtva lábait Mózes — nehogy rám is kerüljön a sor. Aki pert oszt, ritkán teheti a nélkül, hogy egyiket vagy másikat meg ne sértse. Eddig az a részrehajlatlanság, mellyel szenvedőleg viselém magamat, tartá fenn becsületét házamnak vendégeim előtt. Aztán Orsolya, egy-két szót én is szólottam békéltetve, kérő hangon; de mit ér főként Abafinál! Hallgat is az okos szóra, ha tele a feje.

— Hát tegnap tele volt? Hiszen amióta ide jár, e napokban, — úgyszólván — ő volt az az egy, ki mindig józanon ment haza és rendesen viselé magát; alig ismertek reá a többiek. Emlékezik-e még ked, taval, mikor itt az asztalra vetettünk neki meg Vas Mártonnak ágyat s reggel egyik sem tudta, hogy jött ide?

— Igen ám! No, mi igaz, igaz, Abafi nagyot változott. De tegnap aligha nem szállt az utolsó pohár a fejébe; hiszen úgy felpattant Betlenre, hogy mindnyájan azt hittük, az ablakon röpíti ki.

— Hm, hm! — mond Orsolya. — S olyan csekélységért; hiszen mi rossz van abban, ha valaki egy hölgynek falut ígér csókjáért?

— Rossz? — szólt a gazda mosolyogva. — Teringettét! Nemhogy rossz volna, anyjuk, sőt jó! S ha minden csókodért falut adnának, enned sem maradna időd.

— Bohó! — mond ez, összeillesztvén képét egy szemérmes tekintettel. — De talán nem is az bántotta Abafit. Ugyan mondja ked, miként volt az

egész dolog; tegnap úgy elhadarta, hogy egy szót nem tudok belőle.

— Betlen és Abafi a szép asszonyokról beszélgettek, — felelt Mózes ásítva — ki egyet, ki mást dícsért. A Mikola-ház jött szóba. Vetted-e észre — mond Betlen — a kis Gizellát Mikoláéknál? Égnek nincs szebb angyala nálánál!

— Gyerek, — felelt a másik — szép, de ügyetlen. Megszólításomra fülhegyig felpirul, s ha reá tekintek történetesen, úgy lekapja rólam szemeit, mintha bűnt követett volna el. S aztán a Mikola-háznál ki vehetné őt észre?

— Igaz, — mond erre Betlen — neked csak egyre van szemed ott, Margitra. Az ízlés nem rossz. Tudok valakit, ki egykor azt nyilatkoztatá, hogy egy csókjáért Margitnak kész, választva, egy falut adni. Nekem nincsenek oly bőven faluim, de egy öreg telket magam sem szánnék.

Erre összeráncolá Abafi homlokát.

— Elég! — mondá.

De Betlen folytatá: — Nem szánnék; de a csóknak azon hosszúk — negyedóráig tartók egyikének kellene lenni.

— Elég! — szólt újra, fölkelve helyéből Abafi, lángoló arccal. — Betlen! Ha barátok akarunk maradni, több tisztelettel szólj egy asszonyról, kinek én nevét sem merem hiába felvenni.

— Te tréfálsz! — felelt Betlen, különös tekintettel jártatván végig Abafin szemeit, melyben inkább valami kihívó, mint engesztelő látszaték. — Nem remélem, hogy itt az oktató szerepét akarnád magadra venni; s mi sértő lehet abban, ha Betlen Mikola Margit csókjára vágyik?

— Sem én, sem Betlen; sem Isten, sem ember! Ha csak nincs szándéka oldalom mellett vesztegelő törököm vasával ismeretségbe esni. Készen áll az mindig — mond Abafi mind arcának kifejezésében, mind egész tartásában dühösen — ellened gyermek s azon kérkedő szájhős ellen, kinek azt hiszem, több a faluja, mint józan esze!

— Ez furcsa! — kiált fel Betlen. — S amint látom, a dombai bor szól belőled ; de hibázasz, ha véled, hogy Betlen valaha Abafi előtt hátralépjen : jó magyar vas lóg oldalam mellett s a te pogányodnak megfelel mindig. Csak a másik ne feleljen meg neked oly hamar ; annak több vasa áll készen. Az ily nyíltszívű nyilatkozók számára a falut Bátori Zsigmond ajánlotta. De nyugodt lehetsz, tőlem meg nem hallja.

— Ő, vagy akárki! — felelt Abafi durva kitöréssel. Így váltának néhány pár szót még s kirohantak.

— Hm! — sopánkodott Orsolya. — Sajnálom, hogy házamban történt ; de azt hiszem, Margit mélyebben nézett az Abafi szemébe . . . s ez az oka.

— Kell is — mond fejbillentve Mózes — neki az oly úrinő ; ő nem igen válogat!

— Ki tudja, ha igaz-e? Én nem tudok Abafiról annyi rosszat hinni, amennyit róla mondanak. Valami szeretetreméltó van abban az emberben s ked maga ellen szól ; még tegnap hogy eldícsérte.

— Az igaz, — viszonzá Mózes — hogy más ember, mint csak egy évvel ezelőtt ; de mégsem jó vele egy tálból cseresznyét enni, mint tegnap vevém észre. Egyébiránt a dolog nem ütne szeget fejembe, ha az a különös két ember, ki darab idő óta estenkint negyed kupáját issza amott a kis asztal mellett, nem lett volna jelen ; ezeknek különös gondjuk van Abafira ; mindig szemmel tartják.

— Ki tudnám én találni, — jegyzé meg suttogva Orsolya — kik azon sötétképű emberek ; de jobb hallgatni.

Az öreg fölkelt helyéből, halkkal folytatván, mintha félne, hogy valaki meghallja. — Csakugyan igazad lehet. De vajjon mit véthetett Abafi, hogy ily gonddal kísérik lépteit?

— Nem hallád, — mond Orsolya némi felsőség szellemét sugárzó arccal, mint ki érzi magában, hogy figyelmét semmi sem kerüli el — hogy a fejedelem szándéka ellen szólott a gyűlésben? Az olyan embert most szemmel szokják tartani.

A KIS TÓBIÁS.

A világ egy bűzhödt mocsár.
Shakespeare.

Még tovább is folytatná talán a házaspár beszédét, de a nyílt ajtón Betlen, Kenderesi, Tolcsvai s többen jövének be s otthonos könnyűdséggel tevén s vetvén le jobbra-balra a székekre s a pohárszék alsó széleire süvegöket s kardjaikat, helyet foglalának az asztal körül. Orsolya asszony figyelmes szemmel nézett Betlenre, kinek jobb karja fekete kendőn nyugvék nyakáról, azután étel után látott. Mózes gazda is az üres kancsókat kezdé szedegetni az asztalról.

Az egész társaságon azon neme volt a komoly elszórtságnak, melyet egy szomorú közhatású eset szokott előidézni; s bár a jöttek közt volt néhány, ki a közdolgokban részt nem vett s lelke nem ismeré azon együttérzést, mely egyenesen történt bajt közössé varázsol, mégsem hangzék az öreg kovács szobájában a könnyelmű tréfaviadal s azon vidor zaj, melyet máskor a Torda-utca szögletéig lehete hallani.

E komoly odabámulást egy veszélyes időszak történeteire könnyen megmagyarázhatja az, ki a három nappal ezelőtt történtekre visszaemlékezik. Erdélyben majd minden családot vérségi s baráti kötelék olvaszt össze; s így ritka volt, ki vagy rokonát vagy barátját ne siratta vagy féltette volna. Komoly, tompa tűnődés s a bosszúnak, a rezzentségnek egyes kitörései, hatalmas indulat-kiömlésekben nyilatkozának egyelőre, úgyszólván mindenki kárhoztatá a fejedelem tettét, és szomorú előérzettel edzé szívét több hasonlókhoz. A fájdalom s a meglepetés első sajgó szívszorulatai tágulván, ki-ki szokott élte fonalát fűzé

odább, a fiatalság régi gyűlhelyeit kezdé látogatni; de az azokat más körülményekben körülsugárzó élénk kedvcsapongás hibázott.

Orsolya nemsokára párolgó tálakkal raká meg az asztalt.

Tolcsvai szemben ült Betlennel, kinek arca halványabb volt a szokottnál. — Farkas! — kezdé ez, a részvét kifejezésével szép vonásaiban — mély-e a seb, melyet kaptál?

— Szót sem érdemel — felelt Betlen. — Csontot nem sértett s anyámnak csalhatatlan gyógyszere már is sokat könnyített fájdalmamon. De hol Abafi? Nekem ígérte idejöttét.

— S ő sértetlen maradt? — kérdé Kenderesi, egy komolytekintetű szőke ifjú, gazdálkodván magának az előtte párolgó tálból.

— Most igen, — felelt nevetve Betlen — hatalmas vágást ejték vala karján, de kardom lapjára fordult s a felelet reá ez volt, — folytatá, karjára verve tenyerével.

— Én az Abafi bátorságát s erejét — jegyzé meg Tolcsvai — tudom becsülni. Megvallom, ha azon neme a bátorságnak, mely a kar erejében áll, csak egyedül létezik, mintegy elszigetelve s a bátorság más, nemesb nemének híjján, nem sokat tartok róla; a durva gladiátort csak megvetni tudnám.

— Hibázasz, — szólt Betlen — ha benne csak, gladiátort látsz; ő a szó nemesb értelmében is tud bátor lenni: mutatja azon félelmetlen nyilatkozás a gyűlésben s a fejedelem előtt, mely adja az ég, vesztére ne vezesse.

— Én egyszer bámultam lélekjelenlétét, — mond Kenderesi. — Tudod-e, Tolcsvai! a belény-vadászaton, midőn egy folt belényt azon borzasztó magasságról, a mélységbe ugrattunk? Ő legelül volt, szélsebességgel űzött két belényt maga előtt emelt kopjáival, midőn hirtelen, alig két lépésnyire tőle ásíta az örvény feléje. Én közel valék s elveszettnek hivém. Ekkor hirtelen kantárrántással ada más irányt lovának s mentve lőn. De ím, itt jő. Isten hozott Olivér!

Jer közénkbe. Csillog a piros bor a kancsókban előttünk s van ok búfeledésre, jer!

Abafinak egész tartásában valami különös volt. Aki őt tegnap látta, alig ismert volna reá. Egyszerű barna zekéje nyitva állott ingének felső részével s láttatá széles, domború mellét; kardját egy szögletbe veté, veres süvegét az asztalra; arca lángolt, szemei szikráztak, leveté magát egy szalmaszékbe, közel Betlenhez, némán nyújtva kezét neki, különös kifejezéssel arcában, melyben részvét s vad dac valának vegyülve.

— Isten köztetek! — mond Tolcsvaihoz fordulva. — Igen, bort ide és sokat! . . . Mit is tehetünk jobbat! — mond vad kacajjal. — Rossz ez a világ! Gyáva és aljas. Aki itt jobbulni akarna, csörgő-süveget kellene rakni fejére . . . Bort, mondom, bort!

Betlen s a többiek bámulva szegezték reá szemeiket.

— Mi lelt Olivér barátom? — mond az első. — Szólj! Mióta vér folyt közöttünk, szorosabban van szívem hozzád csatolva; felelj, mi a baj? . . . Őrt álljak-e egy zordon éjjel helyetted, vagy megvíjjak tízzel éretted? Mi bánt?

— A világ, az emberek, magam s minden — felelt Abafi, az asztalra ütve öklével, hogy a kanták táncoltak körüle. — Egy fejedelmi gyermek öleti le hazánk első férfiait; egy gyermek szabja árát a Mikola Margit öleléseinek, melyek ördögöt istenítnének.

Betlen fölemelkedett helyéből, kérdőleg függesztve szemeit a szólóra.

— Nem téged értelek! — mond ez, kezet nyújtva, — hah, pokol, hogy ezt kell látnom s tűrnöm! Gyáva félelem fogja az ősz férfiakat, kik a had viharai közt váltak azokká s mindez kiért, miért? . . . Ah, hagyjatok hallgatnom, mert szégyenleni kezdem, hogy rokka helyett kopját szorítok markomba . . . Bort, mondom, bort! — s az előtte álló kancsót felragadván, utolsó csöppig kiüríté s egy szögletbe vágta, hogy cserepei szétugráltak a szobában.

— Ördögöt! — kiálta fel Tolcsvai. — Te hadat izentél az emberiségnek, Olivér? Tudod-e, hogy vesze-

lyes időkben kell helyt állani az észnek. Hideg erő s fontolás ellenmérge az erőszaknak, nem bosszú, mely szavakban árad ; s nemde, Abafivér foly ereidben?

— Értelek, — felelt Olivér. — Az Abafiak hűsége ismeretes. Nem gyűlölöm én Bátorit; de irtózom tetteitől, melyek minden szívet elidegenítenek tőle s gyűlölöm Gesztit, az olaszokat, kik körüle sürögnek s elébb-utóbb vízre viszik a habozó, ingatag fejedelmet . . . Legyen hideg, ki tud ; én nem tudok. Egy pokol lángja feszíti keblemet s amit visszafojték óriási erővel öbleibe, most tör ki.

— Tudod-e, barátom, — szólt közbe Kenderesi — jó lesz egy kis higgasztóval élni. Ha forrásban a vér, hűtni kell : hűlt erő az igaz erő.

— Bor — mond Abafi — s szép leányok! Ez kell nekem most, nem egyéb.

A fiatal urak tovább is folytaták beszélgetésöket. Olivér lángolt ; minden szava, minden mozdulata különös elegyét képezé a férfias méltó rezzentségnek, s a nem férfias gyáva panaszkodásnak. A bor nem könnyen ártott nekie ; de mégis jelenben némi hevülést érzett tőle.

Míg így beszélgetének, a kis Tóbiás besurrant az ajtón s azon figyelmet, mellyel Mózes és Orsolya a beszélgetőkre ügyeltek, vagy megállva hátaik mögött, vagy kifordulva kívánataik teljesítésökre, igen tudta használni ; szétjártatá nagy kerek szemeit a szobában, az asztalon, a székeken, az ablak párkányain, míg végre a pohárszék tetején biztosított mézes máglyán nyugodtak meg, mely vágyainak világító tornyaként pillongata reá a magasból. A kis Tóbiás azon csintalan összeszedésével arcának, mellyel a gyerekek a figyelmet kívánják kikerülni, emele föl egy faszéket s közelíte vele a pohárszékhez, meg-megállva, s ha anyja vagy atyja arra tekintének, a szék elébe vonula, hogy kis termete azt elfödje. Így haladt ő halkkal, míg célt érve, széke a pohárszék közelébe volt helyezve. Ekkor hasonló ügyességgel a kis lócák egyikét emelé föl s a székre illeszté. Így a hágcsó készen lévén, csendesen fölmászott előbb a székre s

onnan a kis lócára, emelt karral próbálgatván, ha elérheti-e a tányért.

Míg a kis Tóbiás ily csellel igyekezett a cirmosra kent csínyben újra részesülni, ifjaink az asztalnál nekihevültek már. Főként Abafin egészen látható volt, mint igyekszik elméjét elszórni s magát hajdani szenvedélyeinek átengedni. Nemsokára hangos hahoták s nem a legillendőbb tréfák válták föl a komoly indulatok kiömlését, mint ilyen helyeken s bor közt gyakran történik.

Ekkor nyílt meg az ajtó s két férfiú lépett be lemelt süveggel, szótlan foglalva helyet egy kisebb asztalnál. Az egyik barna, nagyszemű öreges ember, egészen kopasz homlokkal, bal szemét fekete szalag borítá s állát hosszú, széles sűrű szakáll födé ; fekete dolmány simult izmos tagjaira, melynek nagyobb részét egy bő sötétszínű köpenyeg burkolá el. A másik fiatal hadi tekintetű fickó volt ; mindkettőjüknek álla sötét kendővel lévén körülkerítve, vonásaikat csak félig lehetett kivenni.

Orsolya mérges tekintetet vetett a bejöttekre, valamit súgott férje fülébe. Mózes azzal az arckifejezéssel, mely a kénytelen szívességet jeleli, lépett közelebb hozzájok, kik halk hangon bort és sajtot parancsoltak.

Míg a tisztes kovácsné a vett parancs teljesítésére sietett, Kenderesi fölkelt az asztaltól. — Barátaim! — mond. — Tudok egy jó helyet közel a vár falához, a Közép-kapu felé, Sára asszonynál, hol jó bor s szép leányok, jámbor teremtések vannak. Itt — folytatá, megvető tekintetet vetve a bejöttekre — fellegesedik az idő. Ki jő velem? . . . Abafi . . . bor s leányok! Jer!

Mindnyájan felugrottak. A kis asztal mellett ülő, fiatalabb férfiú összeszorítá ajkait ... Ebben a pillanatban nyúlt fel kezével a kis Tóbiás, lábújjhegyen emelkedve a pohárszék tetejére. De Mózes uram is ekkor vette észre, miben jár a kis ház örököse s lekerítvén nadrágszíját, azzal a kárvágyó mosollyal, mely némely szülőknek sajátjuk, ha gyermekeiket csínyben érik, közelített feléje. A kis csenész hátratekintett s atyjá-

nak szándékát észrevevén, hirtelen el akarta bocsátani a tányért; azonban elvesztvén egyensúlyát, azzal együtt, melybe fogódzni akart, nagy csörömpöléssel a földre zuhant s éppen az ajtó felé közelítő Abafinak lábáig hempergett, fülhasító ordítással.

A gyermek jót ütött az orrán, mely vérzett; de mindemellett is Mózes gazda szíjával szeldelni kezdé, szorosan tartván a kézzel-lábbal kapálódzó fiút gallérjánál, kinek az ajtón bejövő Orsolya segítségére érkezett, minden erejéből igyekezvén férjét lecsillapítani.

Abafi darabig szótlan nézte a sajátságos jelenetet. Arcán komoly felleg vonult el; úgy tetszék, mintha mély gondolatok lepnék meg, mintha valami kétes visszaemlékezés világolna agyában. — Ne kínozzák a szegény gyerkőcét, — mond érzékeny hangon — a kárt megfizetem én. — Ezzel a többiekhez fordult.— Isten veletek! — folytatá határozott hangon. — Én itt maradok.

— S te nem jösz? — kérdé Betlen.

— Nem! — felelt Abafi kurtán.

— Nem! S miért? — mond Tolcsvai s Kenderesi egyszerre.

— Ej! — szólt Betlen — hagyjátok! Ő nem jő, ha kimondotta; ismerem az Abafi-főt. No, — tevé hozzá nevetve — Isten veled, Olivér! . . . Máskor . . .

Ezzel mindnyájan kimentek. Abafi csendesen foglalt helyet a kemence mellett.

— Mi az idő, Orsolya? — mond magához intve a kis Tóbiást s símogatva képét.

— Tíz óra lesz már, — felel ez.

— Még egy negyedórát pihenek itt, — mond Abafi — aztán hazamegyek.

A férfiak a kis asztal mellett suttogva beszélgetének együtt; az ifjabb néha-néha Abafira szegzé szemeit s tekintetének vad lángja mély gyűlölségre mutatott. Nemsokára fölkeltek s elhagyták a szobát.

Mózes bizodalmasan közeledett Abafihoz.

— Uram, — mond — vette-e kegyed észre ama két bagolyt a kis asztal mellett?

— Nem először — felelt a kérdett. — Mi közöm velek!

— Nem tanácsképen szólok, uram, — folytatá Mózes félsuttogó hangon — de ezek nem jóban járnak.

— S hiszed-e, — viszonzá Olivér mosolyogva — hogy ily két nyomorúlt megijeszthetne?

— Az nem uram! De ki tudja, mi a szándékjuk s hányan lehetnek!

— Ne aggódjál, jó gazda! — folytatá búcsúzva. — Lelkem tiszta, kardom éles, szívem helyén: mitől tarthatnék?

Mózes rázta fejét. — Én gyanítok valamit, de lelkem nyugodt, mert kimondám. Jó éjtszakát! — folytatá, búcsúzva a távozó Abafitól, ki e közben kardját köté fel, valamit nyomván a kis Tóbiás kezébe, kinek arcát örömsugár borítá el.

— Jó éjtszakát! — viszonzá Abafi.

SIKOLTÁS.

Én egyedül vagyok ellenséged, nem más. *Corn. Nepos.*

Csendesen, mély gondolatokba merülve haladott Abafi a Búza-utcán végig ; a Torda-utca szögleténél balra térve, a piac felé vevé útját. Méltán bámulhat az olvasó hősünkön, ki úgyszólván visszaesve hajdani szenvedélyeibe, lépett a Mózes szobájába s bort s leányokat óhajtva, s midőn talán némi keserű érzéssel láttuk őt egy kétértelmű ház felé indulóban ; egyszerre megáll s elhatározottan kinyilatkoztatja, hogy nem megyen.

Ily visszaesések könnyen megmagyarázhatók. Nem egyszer sülyedt ő rövid időre régi életmódjába vissza ; s nem mindig volt azon lelki éberség őrként gátlója önfeledésének, mely most tartóztatá hátra. Dícséretére állíthatjuk azonban, hogy darab idő óta minden ily visszaesés, ha az indulatok ingerültsége eloszlott, neki fájdalmat okozott ; s azon keserű érzés, mely őt meglepte, midőn lelke mámorából ébredt, mindig élesebb, mindig fojtóbb lőn ; s így azon erő, mely száguldó szenvedélyeinek legyőzésökre kívántaték mindig edződött a legtermészetesb úton.

Míg egy rossz vagy aljas tettnek megbánása neki kevesebb fájdalmat okozott, addig nehezebben is tudott annak ellentállni ; de mióta mélyen szívében feszültebb húr pendült meg : a rossz tett megbánása által okozott fájdalom előérzete, mintegy segédje azon erőnek, mely kívántaték, hogy indulatainak ellentálljon.

Többször az életben egy csekélységnek nagy következései vannak. A büszke ember hányszor tulaj-

donítja egyedül lelki fönségének s erejének néha egy kis körülményke következményeit.

Gondolhatta-e Orsolya asszony, midőn gondosan szeldelé a tordai pogácsát vendégei számára, hogy ezeket a kis Tóbiás fogja megtizedelni s hogy e tettének következménye egy ember fejében oly eszmének fog életet adni, mely őt a helyes útra téríti, ki talán megízelítvén újra az aljas örömöket, örökre elveszett volna a jónak.

Midőn Abafi a kis Tóbiást a földön látta maga előtt: eleven színekkel állott előtte életének egyik legérdekesb jelenete, a kis Zsigának megmentése; jutott tisztán eszébe, szívének, lelkének akkori aljas iránya. Emlékezett, hogy ez vala indulatainak úgyszólván napforduló pontja. Lassan, fénysugáronként világultak elméjében azon szép, nemes föltételek, melyeket még kevés napokkal ezelőtt oly forrón ölelt kebléhez, miként hivé, hogy lelke nemesülhet; s gondolá, hogy halad óriási léptekkel a tökélynek. Szorulva érzé szívét, szégyenleni kezdte, hogy abban oly kevés erő van azon az úton, melyet tűze ki magának, megmaradhatni. — Nem! — mond szép fölhevüléssel — nem térek ki az útból többé. Mi pótolja, mi pótolhatja az életben vissza azon égi nyugalmat, melyet jótettek öntudata önt el a kebelbe? Érzem az erőt lelkemben. Nem! Utálva legyen örökre minden aljas! S e pillanattól fogva erősen és szilárdul az erény tiszta ösvényét követem.

Így fűződék gondolat gondolathoz. Abafi átlátá, hogy az, ami őt szinte visszasülyeszté fájdalmatlan semmiségébe, még nem oly körülmény, melyet férfiúerő le nem győzhetne.

Az igaz, hogy szégyenülten tekintett szét a gyülésben; s látva azon sok rémült arcot maga körül, neme a megvetésnek lepte meg szívét. Első föllépténck a polgári pályán nem volt sikere . . . S bármiként okoskodjunk, oly tettnck sikeretlensége, mely nagy lelkierőbe került, igen visszaijesztő s mintegy cáfolatát tekinti első nézetre az elme azon cél helyességének, mely vezérlé tettünket . . . A fejedelem szavai szívét

mélyen sebzék. Bár e szavak némileg helyzetének fontosb voltát jelelék ki, amit Abafi elméje igen is tuda észrevenni. Szándékának tisztasága szűz lobogásában tűnt fel képzetében ; nemes volt, mit óhajta. Lelkes honfiak ügyében szólalt fel s azon keserű érzet környezé őt, mely minden emelkedettebb kedély előtt oly ismeretes s mely ólomsúllyal nehezedik a lélekre, midőn tetteink nemes célzása félreértetik: s midőn szép, boldogító remény helyett sivatag, lelketlen valót talál a cselekvő útjában.

Így fölhevülve s visszaidézve fellengésiből, a köznapi aljnak avába, nem bámulhatunk Abafin, ha beteg, szenvedő lelke, mint a sínlő test, érzékenyebb, bántalmakra rezzenhetőbb lőn. S talán a lelkes, érzéssel teljes, bár kissé könnyelmű Betlen célzás nélküli enyelgése őt jobb órában szintoly enyelgő tréfacáfolatra bírná, milyen ártatlan volt a megtámadás. Az a szíves közelítés, mellyel Olivér fellobbanását s annak véres következését kívánta kárpótlani s a regényes lángoló barátság, mely a két ifjút holtig csatlá egymáshoz, elég bizonyítványa az egykori s a mostani Abafi közti különbségnek.

A Betlenneli összecsapásban, lélektani elvekből kiindulva, visszaesést az emberismerő nem talál. A legnemesebb lelkekben vannak fölhevülések s a legjobb ember lehet pillanatokig igazságtalan, főleg ingerlett állapotban, s ha az indulat, mely vezérli, nemes. Ilyen volt minden tekintetben, amely Olivért lobbanásba hozta: nővédelem, lovagi tartozás.

Az oly természetes visszaesések egyike leginkább hősünk panaszos kikeléseiben mutatkozott, s azon odaengedésben, mely őt szinte aljas örömök örvényébe sülyeszté . . . A tökélynek indult Abafi mélyen érzett, hallgatott és cselekedett volna, ha azt szükségesnek látta vala ; a tökély útjából kitörő panaszkodott, ingadozott szép feltételeiben, s kétségbe indult önmaga iránt ; de a visszaesésnek legcáfolhatatlanabb jelensége, az okokon kapkodás volt e visszaesések mentségére.

Az ő nemtője vagy történet, vagy egy kis körül-

mény azonban, mint láttuk, visszaigazíták őt a helyes ösvényre s állíthatjuk, hogy azon szép elhatározás: többé aljast nem tenni, aljast nem gondolni, nem volt még soha ily szilárd, ily erő- s akaratteljes benne, mint jelenben.

Csendesen haladt Abafi az éji sötétben ; a roppant egyház szeszélyes tornyának árnya széles reszkető vonalban olvadt keresztül az egész tér hosszán ; magasról bámult le az éj királynéja, fénylő udvarának seregéből a komoly haditekintetű városra s ezüst párázati átömledeztek a gót torony faragásain, dicskoszorút ívezve körülök. Minden utca néma s néptelen volt ; csak azon esti nesz, mely néha suhan a légen keresztül az a eol-hárfa elhaló hangjaiként, enyelgett az Abafi halló érzékével. Egy mécsesnek vereses ragyogványa látszék még a Rása-háznak nagy ablakából, kétes világot ömlesztve körüle s egy hosszú árnyék vonúlt el s vissza a széles ablaknál ; alkalmasint az álmatlan Cariglié. Olivér folytatá útját. Amint a térnek majd közepe tájára érkezett, halk susogást hallott mögötte ; olyat, mint a selyemszöveté a síma deszkázaton ; hátratekintett s csendes léptekkel sötét köpenyegbe burkolt lényt látott maga után haladni. Abafi megállapodék. Több bátorság s több bizodalom volt emberünkben, ismert, úgyszólván óriáserejéhez, minthogy e kullogónak követése némileg nevetséges nem lenne előtte. Azonban kardját előbbre rántá s nyugton ment odább ; alig ért a széles Közép-utcába, midőn hirtelen egy sötét kapunak öbléből három ember rohant ki meztelen kardokkal. A támadók arcainak alsó része kendőkkel volt beburkolva s öltözetük sötét színű.

Olivérnek úgy tetszett, mintha kettejében a Gúti Mózes szobájában ivó kétes alakokra ismerne.

— Add meg magadat! — mond az egyik mély hangon. — Minden védelem sikertelen.

Abafi kardot rántott s a felelet e megszólításra hatalmas vágás volt, mely a szólót azonnal földhözteríté. A más kettő heves viadalt kezdett. Hősünk, nem feledvén az őt követő rejtélyes személyt, nehogy

hátul támadtassék meg, a fal felé vonult, sebes kardcsapásaival hátrálva az ellentörekedők sűrű vágásait. Míg így vívna kétes szerencsével, a közel Mikolaház erkélyének egyik ablakából halk sikoltás hasított az éj csendjén keresztül.

— Ördög szállt-e beléd? — mond egyik a vívók közül, félrevetvén kardját s buzogányát ragadván elő, mellyel hévvel támadá meg Abafit.

— Ketten egy ellen! — Megszólalt ekkor egy, Olivér előtt nem ismeretlen hang s a buzogányos férfiú földre terült.

Abafi hirtelen torkon ragadá a megmaradott harmadikat s visszafordult a védelemre jötthöz, kiben az őt követőre ismert. — Nem köszönöm, — mond — éji madár közbejöttödet; hátulról ejtéd el támadómat s az nem férfias.

— Veszni hagyjalak-e? — felelt az ismeretes hang, félrelépve. — Egy ellen nem védnélek. Orgyilkosok ellen nincs lovagi szabály.

— Te vagy? — szólt Abafi észrevehető meglepetéssel. — Te, nem kértelek-e, — folytatá szelíd, de mégis szemrehányó hangon — hogy ne kövesd lépteimet?

— Taníts meg előbb, érzéketlen, arra, hogy ezt tenni tudjam — felelt a segítségére jött szép ifjú s mély bánatos kifejezés ült keleti vonásain. — Nem kívánok én semmit Olivér! De míg vér buzog ereimben, a nap, mely éltemet világítja, te vagy! S mégis mi csekélység az ahhoz mérve, mit én tehetek, mit te cselekedtél s cselekszel!

— Elég! — mond Abafi kitérőleg, — elég! — Ekkor kezét nyújtá az ifjúnak s mondhatlan szívességgel hangjában, folytatá: — Nincs balul véve, te jó, hálás lélek, de távozzál; jó éjtszakát.

A kétes lény hallható zokogással távozott. Olivérnek kebléből önkénytelen sóhaj emelkedett.

— Te pedig — mond megtámadójához, ki mereden, mintegy kővé válva veszteglett vasmarkának súlya alatt — harmadrésze azon nyomorult egésznek, mely Abafival akart mérkőzni, igen kicsiny vagy

bosszúmra! sem a te, sem a külsőd, sem a társaid nevöket nem vágyom tudni. — Itt, — folytatá, erszényét a porba vetve — emlékezzél ezen órára, melyben kezem tartott kőszoborként maga előtt! — S ezzel egyet fordítván rajta, a két másikra zuhantá s távozott. A védelmére jött ifjú másfelé vevé útját.

Ekkor fölemelkedett a lesújtott orgyilkos, félülő helyzetben öklére támaszkodva; arcán a dühösség lángja lobogott s felragadván tőrét, Abafi után hajítá; a tőr ennek füle mellett sivított el s egy-két lépésre előtte furódott a földbe.

Abafi egy lépést tőn hátra, megállt s hosszú megvető tekintetet vetve a nyomorult gyilkosra, szótlan távozott el.

Az ifjú hirtelen felkapta a tőrt a földről s a gyilkoshoz sietett.

— Ne bántsd! — kiált hátra parancsoló hangon Abafi. — Távozzál!

Az ifjú a tőrt keblébe rejtette, küzdeni látszék magával s vontatva távozott el, mintegy varázshatalomtól nógatva.

— Én, én egyedül vagyok ellenséged, Abafi! — rebegte a gyilkos. — Én, s leszek, míg vér forr ereimben. Átok reád s minden lépteidre, nyomorúlt. — Utolsó szava szinte fuldokló volt, s fájdalmasan hánykódott a földön még pihegő, vérbeázott társai között.

A MIKOLA-HÁZ.

Különbözők, de kedvesek mindketten.
Moor.

Vannak arcok, melyek nemzeti bélyeggel bírnak, s mutatványai azon összes családi arckifejezésnek, mely egész nemzeti többségében feltűnő. «Ha angolt akarsz látni», mond Utasi, «nézd Master Blomot ; a hoszszas arc, a kiálló hólyagos, igen világos szemek, vörhenyes haj, hatalmas orr, az ábránd elszórtság egész lényén, s lelkesülő vonalai arcának, ha tárgya hevíti, benne egy tekintetre megismertetik az angolt. Vagy Don Velasco Hermosot tekintsd, s ha a kevély castiliaiban spanyolt akarsz megismerni, nézd barna gömbölyű arcát, sötét kerek szemeit! Az egyenes, inkább rövid, mint hosszú, tompavégű orrot, a dagadó ajkakat, a méltóságot lépteiben, a keresettséget mozdulataiban s az egész alakján szétsugárzó rátartást . . . s őt azonnal spanyolnak fogod látni».

Így vannak egyes családok, egyes háztájak, melyeket, ha megismerünk, általános képzetünk leend egy egész nemzet bizonyos osztályának háztartásáról. Ily mutatványi vagy minta-család volt Erdélyben a Mikola-ház. Ki ezt látta, annak alkalmasint lehete általános képzete minden gazdag erdélyi család háztartásáról, szokásairól, kedvtöltéseiről azon korban, melyben történetünk mozog.

Akár falun, a kár városon mulatott ezen érdekes család, feltűnt körében azon egyszerű szíves emberszeretet, a fitogtatás nélküli vendégbecsülés, azon bájló mód, mely mindenkit kényelmes helyzetbe tud tenni, s kevés percek alatt házinak, ismerősnek varázsolja a legidegenebbeket. Gazdag aranyzott bútorok, nagyértékű szőnyegek, nehéz selyemkárpítok ;

ezüst a legnagyobb bőségben, szinte minden szükségre, még konyhaedényre s lópatkóra is használva; számtalan cseléd, az akkori ízlés szerint, kiáltó színekbe öltözve; egy pár óriási csatlós, apródok, írnokok, tisztek, számtartók, kulcsárok; egy tisztes, vidámtekintetű nyájas udvari lelkész s végre az udvari bolond, mint szükséges kiegészítő része az akkori fényesb háztartásnak.

Nyárban nyitott ajtó, ablak; könnyű, többnyire selyem vagy rásaöltözetek, nyerítő ló az udvaron, ugató ebek sokasága, s egy barna, kurta, zömök pecér, hosszú kürttel s rövid vaskos lábakkal, ásítva a sötét kapu homályában.

Télben meleg lobogó tűz a nyitott, szeszélyes alakú kemencékben vagy falbavájt kandallókban. Csinos, bő, finom prémzetű téli-öltözetek. Egy tágas leányokszobája, a nyitott kandalló körül gyűlt fonóasszonyokkal, kik víg mesélgetéssel űzik a hosszú téli est unalmait, s köztük néha az annyira ismert, erdélyiesen holtig szép, éltes háziasszony; vagy mosolygó, rózsapiros, galambszelíd leánya. S mind e kedves, házias jeleneteken a szép egyetértés, a gondos rend s a magyar otthonosság bájló ihlete állt ragyogva; a fagyos udvarról belépő, zúzos bajuszú vadász, vagy lovaglásából csatakosan hazatérő, kedvelt, várt és félt háziúr, számtalan mosolygó arctól fogadva, s az udvaron borzas, fülhegyig burkolt medve- vagy bölényvadászok izmos kopjákkal, toporzékoló apró lovakon.

Nem volt Erdélyben látogatottabb, szerettebb, becsültebb háznép akkor, mint a Mikola-ház, s oly varázzsal bírt azon kedves elfogadó szellem, mely rajta elömlött, hogy ki-ki azt magáénak tekinté. Jól esett a szelíd hölgynek, ha szép dolgozással szaporíthatá ékítményeit; a zordon vadásznak, ha őzet aggathatott a konyha előtti fogasra vagy buzogányt, kopját, cserélhetett az öreg Mikola Miklóssal, kinek arca az ő mindenkori vidám, kényelmes, egészséges kifejezésével, szinte jól esett a szemnek.

Mikola Miklós mintegy ötvenhét évű, középtermetű, teljes, erős, ideges férfiú volt, félig őszbe ve-

gyült s a feje tetején igen ritka haját többnyire gazdagon zsinórral terhelt bársonysüveg födé, melyet csak az asztal előtti s utáni imádság közben, s az egyházban szokott leemelni. Arca kerek, piros, egészséget lehelő, s igen vidám kifejezésű volt; kék szemeiben a szívesség sugárzott; szép horgas orra, ép fogakat előtüntető ajkai, s többnyire redőtlen homloka, azon kellemes érzést idézék elő, mely az embernek oly jól esik valakinek ellenében, kit többnyire vidámon talál.

Mint mindenütt azonban, úgy a Mikola-háznál is emelkedtek fellegek néha, melyek a házi csend, az otthonos örömök egét, mely az életvidor család fölött boltozott, alkonyíták. Margitnak férje, Gyulafi Bálint, történetünk kezdete előtt négy évvel húnyt el; nemsokára követé őt Mikola Miklósnak neje, Abafi Mária, Erdély egyik legszebb s leglelkesb asszonya. Mindkettőnek halála mély gyászba borítá nemcsak az egész családot, de az egész háznépet is. Ezek az emberek nem úgy örültek, mint mások. Volt valami összes, s valami sajátságos e közös bánatban, melyben az utolsó cseléd is részt vőn. Az első fájdalmat később ábránd, komolyság követte s végre az idő enyhíté, s a Mikola-családba az otthonos öröm köszönt be újra.

Egy fia s egy leánya volt Mikola Miklósnak. A fia jelenben alig tizenhat évű, Bátori Zsigmond udvarában nemes apródi szolgálatot tett, s majd mindig a fejedelem közelében volt, hol találkoztunk véle. Leánya Margit, Gyulafiné (ezt is láttuk a Mikola-ház erkélyében) a szép özvegy, mintegy huszonhét évű lehetett.

Margit egy volt azon ritka, regényes lények közül, kik mindenütt, hol megjelennek, élénk érdeket s tündéri bájt terjesztenek magok körül. Szépsége, a méltóság, mely őt körülsugárzá, bizonyos eredetiség minden mozdulatában s tettében, őt a köznapi világtól elválasztva, mintájaként jövendő, felvilágosodottabb század élőinek tünteté elő; s ezen átszivárgás a jövendőből a jelenbe, oly hajdanszerű, oly szabályteljes alakban mutatkozott, hogy benne egykori századok asszonyát, jövő századok világától körülfénylve lehetett képzelni.

Volt valami Margitban, ami távoltartá a legmerészebbet. Nem kevélység, nem hidegség, nem tekintetének méltósága, hanem azon báj, mely varázsihletként sugárzott ki belőle, s nemét a mesés igézetnek képezé.

S e lelkes, remekszerű lény, kinek minden tette hibátlan, minden mozdulata festői, minden hangja égi, nem volt szerencsés. Feltűnt valami benne, főként fiatalabb korában, mondhatni túlvilági, földön nem honos, ami okozá, hogy őt földi öröm egészen boldoggá nem teheté. Alig tölté be tizenhat évét, mikor férjhez ment. Férje gazdag, szép, talán jó is bizonyos tekintetben, de könnyelmű ember volt. Se nem érté, se nem méltánylá nőjét, kit atyjának óhajtása s nézetei vezetének karjai közé. Egy fiacskájuk volt, ki Gyulafi távollétében jött világra s úgy látszék, azon hév ragaszkodás, azon szenvedélyes szeretet, mellyel Margit a kisdedhez viselteték, őt honosítani kezdék földön s kibékéltetni sorsával; de, férjének halála előtt még, elveszté fiacskáját. Az udvari pap meghitteinek megjóslá a gyermek halálát jóval előre, mire őt különös körülmény indítá. A kis Bálintnak jobb vállán születésekor kis fekete kereszt volt látható, mely különös és sok beszédre alkalmat adó jel azonban születése után néhány hét mulva eltűnt s a fiú, bár vonásaiban keveset változott, jóval szikárabbá lőn.

Férjének halála bizonyos ábránd komolyságot áraszta Margit képére. Ő Gyulafit talán sohasem szerette; de oly hibátlan teremtés, kinek egész lelke csupa gyöngédség volt: nem élhetett ily közel viszonyban valakivel a nélkül, hogy lelke teljes erejéből ne igyekeznék azzal a képzettel megbarátkozni, hogy szíve is vonz férjéhez. A lelkes hölgy e hármas veszteség után sem volt megtörve; s habár az emberismerő bizonyosan erőltetésre akadt is reá egész magaviseletében: a többség benne mégis a komoly ugyan, de nyájas, semmiből magát ki nem vonó háziasszonyt, a mindenkihez illően szíves hölgyet találá. Sokan igyekeztek a gazdag, felséges özvegynek szerelmét megnyerni, de célt távolról sem érhettek; s ami ezen egyetlent oly kiváló-

lag különbözteté több nőtársaitól, az volt, hogy őt egy visszaidézett kérő sem gyűlölheté. Mindenki szinte nevetségesnek tartotta Margit ellen szólani vagy őt hibáztatni; oly önkénytelen, oly legyőző volt az irántai közvélemény.

E feltűnő tulajdonokat Margit egyrészt lelkes anyja nevelésének, másrészt veleszületett gyöngédségének köszönheté. Hamari özvegysége s anyjának halála őt jókor önállóvá tették. Az öreg Mikola sem volt ment azon tartózkodástól, mely Gyulafinak ellenében önkénytelenné vált; s így azon elsőségi viszonyt akaratlan s öntudatlan gyakorlá Margit, mely egy családban a feltűnő tulajdonokkal jár akkor is, ha ezeknek birtokosuk idejére fiatalabb azoknál, kikre lelkének fönségével hat.

E két gyermeke mellett volt még Mikola Miklósnak egy közel rokona, Csáki Gizella, a háznál; tizenöt évű leányka, ki, gazdag szülei elhalván, Mikolánál, mint nagybátyjánál s gyámnokánál lakott. Előző szelídséggel s rokonszeretettel ölelte az angyali gyermeket Mikola s lelkes leánya, Margit, ki özvegysége óta atyjánál tartózkodott.

Ha Gyulafiné, mint idomteljes szobor remekebb korból, hajdanszerű tisztult, szabályos vonásaival, szobrászi tagjaival, visszaemlékezetként művészibb századra, lepte meg a nézőt: Gizellában, az egészen női Gizellában is sajátságos érdek volt. Mint a fejlő rózsa, mely a tavaszi harmat gyöngyeit szívja először félig nyílt kelyhébe; mint a madár, mely anyafészekben első kiröpte után pihen, körülbámulva azon légkört, melyet egykor szabad országként hasítand szárnyacskáival keresztül; mint a lázas betegnek első éber gondolatja, mely őt magának az életnek s kedveseinek adja vissza: oly varázs, oly tündéri báj ömledt el e bájos gyermeken. Érzékeny a szó legszebb, legnemesebb, lágyabb értelmében: olyan volt szíve, mint az æol-hárfa, melyet egy gyönge szellet sóhaja hangokra olvaszt. Ami mást komollyá tett, a Gizella sötétkék szemeibe könnyeket csalt, s mi másnak édes kínnal szorítá keblét: az őt felmagasztalá, túltevé a

világon. Egy angyal volt ilyenkor, akin át- s körülsugárzék a mennyek mennyének dicse. Tagjai, mintha nemesb anyagból olvadtak volna össze ; érzékei mintegy kapcsolatban lévők, régiebb, emberen túlibb szellemekkel, oly finomak, oly benyomást fogadók, oly hirtelen izgathatók valának. Félénk, külső veszélyekkor egy csattanás elejté lábáról ; egy ismeretlen fény remegésbe hozá, s mégis poklát a kínnak tudá szótlan hókeble alatt szendergetni.

Ártatlan, mint angyal, tiszta, mint a liliom tavaszi leple. Ő, mint tizenöt évű, gyermekebb volt sok nyolc évűnél : oly tisztúlt, oly szentesűlt volt e kedves teremtés, hogy mindent átlátszóvá szűrt, megnemesített maga körül, s a legdurvább szóhajtó, nemét a védhetlen varázsnak érzé körében, mely őt tiltá ezen égből szállt előtt illetlent vagy szögest vagy tisztátlant szólani, bár szólhatott volna bátran, mert neki, a tisztának, minden tiszta volt.

Abafi Olivér, mint egyik legközelebbi rokona a Mikola-háznak, megjelent ott néha, már igen fiatal korában s atyja életében. Első megjelenései a Mikolaháznál egészen érdeknélküliek voltak. Sokkal fiatalabb volt az öreg Mikolánál ; vadabb, neveletlenebb, minthogy a lelkes Margit vagy annak később férje is, ki bár szeszéllyel teljes és könnyelmű, egy volt Erdély legműveltebb ifjai közül, vele örömmel társalkodhatnék. Ő a Mikola-háznál többnyire a szótlan, asztal végén ülő, bús magyar szerepét játszá, duzzadt arccal, melyen könnyen látható volt, mennyivel jobb szívvel mulatna bagolykunyhójában, vagy ismert kopók s agarak társaságában.

Az öreg Mikola volt első, ki az akkor ép, ideges, elhatározott tekintetű gyermekre figyelmes lőn, s másokat is figyelmeztetett ; de mindemellett is Abafi sem kedves, sem kedvetlen jelenés nem volt, s egy maradt azon szánandók közül, kikről, elmentük után, a jelenvoltakat elszámlálván, utoljára szokják mondani ; «ő is itt volt».

Azonban az emberismerő, ki e durva gyermeket némi figyelemre méltatá, veheté észre, mint függeszti

ájtatos bámulással olykor nagy sötét szemeit Margitra ; mint örül, ha ez megszólítja, milyen kész lángoló arccal parancsit teljesítni, s hogy mindez nem azon gyöngéd szerelmet lehelő odaolvadással, hanem egy nemével a remegő tiszteletnek történik, mellyel néha tanítvány viseltetik oktatója iránt, kitől félni tanult, de kit tisztel is, s kinek kedvét keresi, mert jóváhagyásával tisztelve érzi magát.

Szinte lehetetlen gondolni, hogy a bár ritkán megjelenő, de iránta mindig egyaránt hév tisztelettel viseltető Olivérnek legfiatalabb korában s durvaságának ellenére is szinte fellengő, bár többnyire néma hódolását Gyulafiné észre ne vette volna. Az a Margit, ki senkit meg nem különböztete, ki mindenkihez angyali szelídséggel s méltósággal teljes nyájassággal viseltetett : Abafi iránt némileg el látszék elveitől térni. Az igaz, hogy iránta sem volt melegebbb, közelítőbb, sőt talán hidegebb, figyelmetlenebb ; de mivel őt mégis észrevette, mivel néha önfeledéseit, helytelen tetteit mentegeté ; mivel néha egy vagy másnak teljesítésére felszólítá az úgyszólván megvetettet, senkivel észre nem vettet, s ki iránt legközeleb rokoni, bizonyos felsőségi viszonyt vevének föl ; ezt Abafi természetesen mint megkülönböztetést tekinté, ha nem is maga iránt, legalább a mások vele bánásokkali egybehasonlításban ; s ebből világos, hogy Margit csak az Abafi szemében tért el szokott módjától, a valóságban mindig hasonló maradt magához.

Atyjának halála után Olivér gazdag birtokába lépett. Féket eresztvén ekkor szenvedélyeinek, mindig mélyebben s mélyebben sülyedt. Aljas cimboraság, durva kedvtöltések tölték be a napok s éjek mámoros hézagait. Csak vadászat s lovaglás válták fel nemesb foglalatosságként néha az előbbenieket s edzék meg benne azon természetes makacs bátorságot, s azon szinte óriási testi erőt, melyek természet ajándékai valának. Ritkábban jelent meg a Mikola-háznál, hol az öreg Mikolának jól vélt gúnymosolya, s a lelkes Margit csendes, szomor, feddő tekintete terhére valának. Így haladt több idő szennyes örömök közt, aljas

körben átélve vagy áttombolva, nem egészen világos percek híján, addig, míg őt ezen történet elején a fehérvári úton találtuk először. Ezen idő óta láttuk gondolatainak menetelét, s e villámsugára egy nemesb iránynak lelkében, őt újra a Mikola-házhoz kezdé vonni. Tündér fénykörében tiszta erkölcsiségének állt újra Margit előtte, gyermeki éveinek bálványa, kit félt és imáda ; serdülő fiatalságának horgonya, mely őt szebb, nemesb világhoz ragasztá s Kolozsvártt létekor már majd mindennapos volt a Mikola-háznál.

Gyulafiné igen jól ismerte azon szelíd hatalom erejét, mellyel ő Olivért hódolásra bírta, s némi érdeket kezde keblében sejdíteni, már Kolozsvárra érkezte előtt is, oly ifjú iránt, ki csupán lelki erejének sugallásából, önállást kezdett nyerni magának, hogy ő nem volt üres szótlan személy e nézőjátékban ; tudta, hogy egy tekintete, jóváhagyó mosolya, kézszorítása, minő hatásúak ; tudta, hogy egy szava szívesen adva, s a maga helyén, nincs elveszve soha. Bámulhatunk-e, ha mindezek összevéve, érdekessé tevék előtte azon férfiút, ki közfigyelmet kezdett gerjeszteni, s kinek minden tette jóslás volt nagy jövendőre.

Ritkán fejlik érdek férfiú iránt asszonyi szívben azon gyöngéd szellemi elegyék nélkül, mely az arcra bíbort, a szívbe melegebb dobogást idéz elő ; s így, nem lelke egyedül Margitnak, szíve is részrehajlóvá lőn Olivér iránt. Talán nem volt szerelem, amit Margit érzett ; de bizonyosan igen rokon indulat a szerelemmel. Sokszor kétség keletkezett a hölgy kebelében iránta. Lehet-e ember nemes valaha, ki már nemtelen, aljas volt egykor? Megbírja-e földi kebel azon harcot, mely szükséges, hogy valaki úgyszólván önmagából nemesüljön ki? s e kétség őt komollyá tevé pillanatokra. De a hölgyi szívnek sajátja azon bizodalom, mellyel ragaszkodik az iránti képzeteihez, ki érdekes előtte. Így Margit is bízott Abafiban ; kezdé hinni, hogy ő győzend, s lelki ereje letiporja végre minden aljas szenvedések rugódozásait : s e hiedelem nevelé, magasztalá, edzé azon gyöngéd részvétet, mely őt kegyencéhez vonzá ; s néha ejte szót,

villant tekintete, emelkedék sóhaj, melyek gyaníttaták, mennyire érdekes Abafi előtte. Annyi bizonyos, hogy Margit önérzetei iránt nem volt tisztában, midőn már némelyek bizonyosnak hitték, hogy ő Olivért szereti. Abafiban azonban ily indulat nem volt. Gyermekkora óta Margittal növekedvén, legközelebb rokona a háznak ; szeretetében valami testvéri, valami egészen szellemi volt. Ő, mint föllebb is láttuk, Gyulafinénak lényét még fellengőbb szempontból fogta föl, mint a többi látogatói a Mikola-háznak. Már azon ájtatosság neme, mellyel ő Margitot tiszteié, minden földi vágyat kirekesztett kebléből ; s bár különös, de mégis igaz, hogy ő nem hihette, hogy Margit valakit szerethessen a szó földi értelmében, s a szentségtörés egy neméhek hitte volna, az inkább anyaként tisztelt iránt hiú vágyakat édelgetni keblében ; azért változhatlan tartózkodás jelelé azon ájtatosságot, mellyel ő Margitnak hódolt, s melyben a nemnek különbsége egészen ki volt feledve.

Leghűsebb s zártabb Olivér iránt a kis Csáki Gizella volt. Tudjuk, hogy ő volt első, kinek Abafi szemébe tűnt, midőn a Mikola-ház erkélye alatt ellovagolt. Ha a vídám Judit ezt néha enyelgésből említé Gizella előtt : fülhegyig felpirult, s néha meg is haragudott. Ha Abafi megszólítá, úgy látszott, mintha szégyen borítaná el, s a vídám gyermek Abafi jelenlétében szinte duzzadt s szótlan volt. Margit azt hitte, hogy ellenállhatlan idegenkedés az, amit Gizella Olivér ellen érez, s ez sebzé őt. Nem egyszer szólt magasztalva róla. Gizella lesüté szemeit s hallgatott. Szembetűnőleg kerülé az Abafi társaságát, s ha néha történetesen szeme a deli gyönyörű ifjún nyugvék : hirtelen megszégyenűlve kapta le róla.

Sokan különbözőül magyarázták a serdülő szűznek e különös magaviseletét. Tudni, hallani kellett neki a Mikola-háznál Abafinak előbbi rendetlen életét ; s gyöngéd tisztasága lelkének kellemetlenül lehetett érintve oly ember jelenléte által, kit ő megromlottnak hitt, bár Gizellának arról, mi a romlottság, tiszta képzete nem volt, s ő attól csak mint is-

meretlen rossztól borzadott. Már azt hitte, hogy talán Abafinak kevés figyelme iránta, okozá e visszavonulást: mert Olivér úgyszólván reá sem nézett, s őt egészen mint gyermeket tekinté; s mind megszólításban, mely ezeriben egyszer történt, mind enyelgéseiben, volt valami, ami Gizellának ellenében csak gyermekhez szólott.

Sem dícsérni, sem gyalázni, sőt még említeni sem hallá senki Gizellától Abafit, mióta többször járt a házhoz, s ha néha víg kedvvel beszélgetett leánytársai között, vagy a fiatalabb férfiakkal: Olivérnak csak meg kellett jelenni, hogy Gizella azonnal elnémuljon.

Egyszer kérdé Margit.

— Miért gyűlölöd Abafit? aki, bárminő megromlott is lehetett egykor, most egészen megváltozott, s egy a legérdekesebb fiatalemberek közül Erdélyben.

— Én nem gyűlölök — felelt lesütve szemeit Gizella — senkit. S mi érdeke lehetne ily gyermek becsülésének Abafi előtt, ki engem észre sem vesz?

— Okát én nem tudom megfogni, — viszonzá Margit — de azt hiszem, becsülni fogod, ha mélyebb tekintetet vetsz szívébe. Ő mindenesetre nem mindennapi ember.

— Kérlek, — mond Gizella lángba borúlt arccal — kedves Margitom! ne említsd őt; én még gyermek vagyok, nincs is annyi ítélő tehetségem, valakinek érdemeit átlátni. S ha szeretsz, ne szólj Abafiról többet; ígérd ezt nekem! — mond, angyali jósággal nyújtva szép kezecskéit Margitnak.

— Nem tudlak megfogni, Gizella! Ám legyen, én elő nem hozom többet; de ha jön, légy barátságosabb iránta: észrevehetné hidegségedet s fájna neki!

— Fájna! — mond Gizella kétkedő mosollyal. — Ő azt nem fogja észervenni, Margit! — S ekkor kérve emelé szemeit Gyulafinéra, mintha az egész beszélgetés terhére esnék.

Margit elhallgatott, s halkkal meggyőződött arról, hogy Gizellának hidegsége Olivér iránt orvosolhatlan, vagy ismeretlen körülménynek okozatja, melyet kifürkészni tiltá gyöngédsége.

ELEVEN SZOBOR.

Oh, mit keressz itt
Wieland.

Az éjjel, mikor Abafi Gúti Mózes uramtól hazaballagott s megtámadtatott, sikoltást hallottunk a Mikola-ház erkélyéből, s így gyaníthatjuk, hogy valaki az Abafi viadalát észrevette. Ez úgy is volt. Mióta a véres jelenetek kétes aggodalomba sülyeszték az elméket Kolozsvártt: az ijedtség s borzadás a kis Gizellára veszélyes befolyást gyakorlott. Nem alhatott; néha szorúlt keble mély sóhajjal látszék magán könnyítni akarni, s az egész lényen szembetűnő elcsüggedés mutatkozott. — Később fekszem le, — mond egykor Margitnak — talán jobban elalhatom. — S ez föl sem tűnt senkinek, mivel Gizella nem egyszer varrt vagy font, ami akkori időben a legnagyobb házaknál divatban volt, késő éjfélig.

Ő a szép fűszerteljes augusztusi éjeket az erkélyben virrasztá, míg önkénytelen sülyedt késő álom szemhéjaira. Miért ült ő itt s nem másutt, mi űzte álmát, mi emelé szűz keblét, miért csillogot ragyogó gyöngye a fájdalomnak titkon s látatlan selyem pilláin? ki tudná megfejteni. Egy világ az emberi kebel, s érzések ezrei számtalan vegyületben hullámzanak titkos redőiben.

Azon éjjel is, midőn Olivér a tiszta holdvilágította éjen csöndesen folytatá lépteit a néptelen téren keresztül: az erkélyben volt Gizella; az oda nyíló tágas szobának egyik nehéz, faragásokkal terhelt asztalán haldoklott a félig olajtalan mécsesnek hármas lobogványa, mint az aggkor végnapjai, néhanéha percegve föl, halk nesszel, s elsötétülve megint.

Ott ült a szép gyermek, gyermek-alakban s ártat-

lanságban, szűz vágyakban s érzésekben; szép halavány arcán a zsenge, fejlődő vonalak szunnyadtak, előérzeteként egy szebb, egészen kifejlendő idomteljes jövendőnek; félig bágyadtan nehezkedtek nagy éjsötét szemeire annak héjai; s így tekinte föl az ég csendes királynéjára, mely sugárpalástjának közepette komoly-nyájasan olvada földhöz, ezüst habokban. Ki az ő keblébe látott, ki tudta volna, mi zajong ott, mi fenyeget azt szétrepeszteni? bámult volna rajta: ah, de ezt senki sem tudta!

Látta Abafit csendes haladtában, s fölkelvén székéről, kísérte szemeivel: ábránd, komolyság tűnt fel vonásain, s valami fájdalmas egész tekintetében. Sikoltása bizonyítja, hogy a viadalt látta; igen is látta, miként támadtaték meg Olivér, minő nyugodtan nyúl kardjához, miként rogyik össze előtte az első, ki kardot emelt reá; mindezt látta, de többet nem. Neme a lázas hidegnek szaladott végig minden idegein; tagjait feszülve érzé; hirtelen forróság szinte perzselve ömlött el, váratlan követve a tagjain zsibbadó fagyot; ólomsúly nehézkedett szemeire, térdeit érzé megtörni, s egy sikoltással rogyott végig az erkélyen; válla egy széknek szögletét surlá hullásában, s vakító haván keresztül fiatal vére serkedezett.

Minden mély álomban volt a Mikola-háznál. Margit, ki már a múlt napokban megszokta Gizellának késő lefektét, rég az ágyban pihent; lelke álom karjai közt merengett, s álmak űzték egymást, létesítve avagy semmisítve legtitkosb vágyait lelkének.

Éjfél után lehetett: az éji őr, az akkor divatos, hosszú kürtön hallatá kísérteti énekét; s még hangzék távolabb s távolabb egyhangú dala, több társainak mindig halkabb visszhangjától ismételve.

Gizella megmozdúlt, fölveté égi szemeit, a mécses el volt aluva; a halvány hold adott ezen éjjeli jelenetnek kétes festői világítást; fölemelte fejét, maga elé bámult. Valami őrült volt e hideg, fagylaló tekintetben. Végre fölemelkedett egyik kezére támaszkodva, s így ült némán gondolat, erő, nézés nélkül egy szoborkővé vált tekintettel: Phidiás vagy Praxi-

teles, a kétségbeesés odabámulását így véste volna ki a hideg márványból.

Darab ideig ült így ő ; azonban Margit fölébredt, s a szobájában pislogó mécses világa meggyőzé őt, hogy Gizella még le nem feküdt. A hófehér ágynak kárpitjai szétvonva tünteték ki a nehéz, arannyal áttört szövetű paplant, mely félig hátra volt vetve, — s a nyomatlan dagadó párnákat láttatá ; hol Gizella ily későn — gondolá s a termeken át hangzék dalszerű hangján Margitnak : — Gizella! Gizella!

SZESZÉLY.

Igen, igen igen! mondá, a szavakat
hirtelen s gyorsan ejtve ki.
Walter Scott.

Másnap estefelé középnagyságú terem nyílik fel előttünk; falait sötétvörös kamuka fedi. Egyetlen magas, felülfestett üvegekkel, alant fehér ónas karikákkal berakott ablaka a kolozsvári térre néz. A szoba hosszatt négyszeget képez; az utcára nyíló ablakkal szemben áll egy magas, cifrafaragású ajtó, aranyozott párkányokkal. Ezen ajtótul jobbra-balra látunk két magas kárpitos ágyat: hófehér patyolat, szép redőkbe szedve, foly le rólok; ezeken túl két hosszú, nagyvirágú szövettel bevont pamlag nyúlik kétfelől, szemben egymással, s mindegyike előtt csinosmívű asztalka, rakva asszonyi munkákkal, ollóval, selyemmel, s féligvégzett hímzésekkel. Az ablaktól jobbra-balra két, fehérrel bevont asztal simul a falhoz, mindkettő nagy ezüst-tükörrel, melyek fölül gömbölyük s hátulsó támasz segedelmével állanak. Ezek körül sok apróbb s nagyobb ezüst, többnyire hólyagos mívű edények és szelencék, félig vagy egészen megaranyozva, s néhány, becses kövekkel kirakva. Ezen öltöző-asztaloknak egyik főékességök a nagy ezüstkorsók; egyik a Mikola-, másik a Csáki-címerrel. Alakjok alant öblös, gömbölyű, felül nyúlánk, vékony; s egy pár tömeges, aranyozatlan gyertyatartó. A magas ablak előtt nehéz, veres kárpit folyt le, jelenben ezt egészen eltakarva, s a szoba közepében négy lánggal ömlik el a lenyúló mécsesnek világa. A magas ajtótól balra helyezett ágynak kárpitjai félrevonvák; lábánál tágas karszék nyugszik, s ebben látjuk Mikola Margitot ülni: lelkes szemei a legmélyebb részvéttel vannak az ágyra függesztve. Egy-

szerű házi öltözete folyt le szép tagjain, könnyű redőkben, s egyik karja a szék jobb párkányán nyugszik. Az ágyban látjuk, mint egy patyolat-fellegben, a kis Gizellát feküdni. Aki Guido angyalait látta, ki Correggio Ámorát bámulta, annak lehet némi fogalma azon látványról, mely itt tűnik szemünkbe. A szép gyermeki fő behúnyt szemekkel s reszkető mosolylyal ajkai körül, pihen a párnák közt, melyek mintegy kerítvényt képeztek körüle. Sűrű fürtei szétválva, gazdag hullámokban, gyűrűdzék körül havát homlokának, hajnalát arcának s márványát keblének s vállainak. Karjai a pamlagon kívül nyúltak el, s félig föltüremlett inge alól idomteljes gömbölyűséggel igézék a szemet, mely félig kitűnő vállain, keblének liliom halmai s karjai közt szédelgő kétkedéssel andalgott, választni akarva s nem választhatva. Csendesen látszék szunnyadni. Ekkor megnyílt a szobának magas ajtaja, s egy éltes, komoly férfiú széles, őszbe vegyült szakállal s hosszú, redőzött öltözetben lépett be, melyet derekához sima szíj szorítа ; hóna alatt kis céderfaládácskát tartott, rakott mívűt, s néhol gyöngyházzal ékesítettet. Csendesen közelített az ágyhoz, helybenhagyó fejintéssel viszonozván a Gyulafiné figyelmeztetését az alvóra.

— Hogy van betegünk? — kérdé az öreg férfiú suttogó hangon.

— Álma, úgylátszik, csendesebb, mióta az erkélyből magánkívül ide hoztuk — felelt Margit fojtott hangon. — Még ily nyugodtan nem volt. De jó volna, édes Áron, ha üterét megtapogatná ; én úgy látom, most sem egészen ment a forróságtól.

— Azt hiszem, — viszonzá Áron hasonló hangon — ez a láznak közelítését jelenti, egyébiránt az álom legjobb orvosi szer . . . ne háborítsuk. Néhány óra múlva újra idejövök : addig az előbbi szert jónak látnám mással fölváltani. — Ezzel kivévén ládácskájából egy üvegcsét, odanyújtá Margitnak. — Itt — mond — a csillapítónedv, melyből nem több öt cseppnél tiszta vízben lesz adandó ; de csak a láz közti nyugodtabb szakában a betegnek. — Margit

helybenhagyólag intett, s Áron csendesen, s a betegtől észrevétlenül távozott.

Akkori időben, ha voltak is néhol honi orvosok, a legnagyobb házaknak több bizodalmuk volt külföldről számos bizonyítványokkal érkezett idegenekhez, kik között nem egy zsidó vala. Ilyen, s méltán nevezetes volt Áron, s azért mind a fejedelemnél, kit Kőváron veszedelmes torokfájástól mentett meg, mind számos erdélyi úri családnál bejáratos.

Az orvos távozása után, úgy látszék, hogy azon nyugalmas alvást, melynek édjét mosolygó ajkakkal éldelé a kedves Gizella, nyugtalan lázzal hánykolódás váltja fel. Szemeit félig nyitá meg, s föl-fölemelgetvén fejét, kezét jobbra-balra vonná el képe előtt, mintha füstöt akarna elhárítani tekintete elől. Ajkai mozdulni kezdettek, mint azé, ki szól ; de hang nem hallatszék.

— Oh! — mond végre megrázkódva s felnyitva szemeit, melyek hirtelen behunyódtak újra — minő égi lakhely ez! Olivér nézd! . . . ott a rózsabokor! . . . mennyi nyílt rózsa! . . . minő színvegyület? — Elnémult újra ; kis szünet után arcát a legszebb pír futá el, szemei ismét felnyíltak, egész tekintetében sugárzó magasztaltság tündöklött. Égi volt, valóban égi s szinte félelmes, avatatlan szem előtt ; mind azon nemében a betegségeknek, mely a kórt testin felüli tehetségével a tisztán látásnak ruházza fel. Leírhatlan szép arcának öröm s boldogság lehelt minden vonásaiból.

— Kedves, héven szeretett Olivérem! — mond — szívem választottja, jer, ülj ide mellém? . . . hogy háláljam meg neked szerelmedet? Oh, boldogság! — folytatá szinte dalhangon, — te szeretsz, te enyém vagy! Ez álom! . . . nem, nem! . . . úgy-e nem? . . . rebegte, előrenyujtva két kezét, mintha más kezeket szorítana. — Ezek a te kezeid, Olivér! azok, melyekkel támadóidat sujtád a porba? s melyekkel Gizelládat oly édesen, oly lágyan, oly forrón szorítod szívedhez!

Margit eszmélt.

— Egek! — mond, — most értek mindent ; ő

szeret! — s kezeit szemeire tapasztván, fakadó könyűket törle azokon szét. — Igen, — ismétlé — ő szeret! Ami lángolva ég, bár elfojtva, keblemben: most érzem egész védhetlen erejében én is... Szegény gyermek! oh, több ez láznál! ezek jelenségei az őrültségnek. Istenem! mit tegyek? hívjak-e valakit?... most csendes újra? — folytatá tünődve. — Nem, nem! ... E tiszta, ez angyali gyermek legmélyebb, legrejtettebb titkát adjam másoknak?... Nem... ez szentségtörés lenne.

Gizella újra fölriadt álmából; arca elhalaványodott, ajkai remegtek; olvadékony sápadtság futá el tagjait, félig nyitott szemei meredten néztek, s kezei összeszorítva maga elébe voltak feszítve, mintegy védőleg; harsány éles sikoltás hangzott ki ajkairól.

— Oh, egek, — kiált fel — három egy ellen!... Oh, az ő! az Olivér!... Ő és én! hiszen az csak egy; — s kebléhez szorítá kezét s ájultan rogyott vissza párnáira. Nem soká hevert így, eltűnt a fakó sápadtság, s az ég szellemei mosolygottak ajkai körül; s gyöngéd ezüst hangkiejtéssel, szerelem lángjában izzó szemekkel szólalt meg: — Oh, ne! nem, jó Olivér! — mond, kezét védőleg emelve föl, — ládd, az nem szabad!... Oh, ne kívánd! — Újra hallgatott, s kis szünet után folytatá: — Igazad van, oh, mindenem!... hiszen te az én kedves egyetlen férjem vagy! az az Olivér, kit első megpillantásától fogva forró hévvel ölel szívem!... Igen — rebegte s seraphi mosoly játszék ajkai körül, — házasok adhatnak csókot egymásnak, úgy-e, Olivér? vagy ők is vétkeznek, ha teszik? — mond, mély szeméremmel lesütve szemeit. — Oh, — folytatá lángoló arccal — te ámítasz, Olivér? vagy nem, én hiszek neked, jer — ismétlé, terjesztett karokkal — jer! — a levegőt csókolá meg maga előtt, s szemei félig bezáródtak, arca havát sötétebb pír borítá el, majdnem kereken tűnve ki bőre liliomán, mintha elvarázsolva egy eddig nem ismert gyönyör által, azon édes szenderítő andalgás nehézkednék érzékeire, mely az élvezet édjét követi. — Oh! — mondá, vagy rebegé.

Mit kelle Margitnak érzeni e bájteljes, de rá nézve keserű, szívszorító jelenetkor, nehéz leírni. Világos talán most először, hogy Olivért szereti. Lelkéből olvasott lázas hevében a kis Gizella, s minden szava az ő ártatlan, több mint gyermeki, az ő angyali tisztaságában a Margit szívéhez szólott. Ő asszony volt, s talán nem érdemes annyi becsülésre, ha minden gyengeségtől ment lett volna. Neme a féltékenységnek kezdé keblét összefűzni ; de az erényes nő mintegy önmagától borzadva szegzé minden lelki erejét ezen őt meglepő eszmének ellenébe.

— Ah! — mond hallhatlan, mintegy lelkében, — én is asszony vagyok, gyenge asszony! s én hihetém . . . balgatag csalódás! hogy ment vagyok minden gyöngeségtől. Minő érzet ez, mely engem meglepett! Én Olivért szeretem, én Olivért féltem : neme a gyűlölségnek emeli fejét érzésim zajából e tiszta angyal ellen, ki némán tud ennyi szerelmet szűz keblébe fojtani, s ki most sem szól, hajh! csak őrültsége függeszt szavakat ajkaira! S van-e jogom Olivért félteni? szeret-e ő engemet? . . . Oh, ne csald meg magad, hiú nő! nem szerelem nem azon gyöngédségből szállt indulat az, mely őt hozzád vonja : megszokott tisztelet, nem egyéb ; s én szeretem, én imádom! — folytatá kitörő könnyekkel. De nem! ne lássa soha senki Margitot gyengének, ne a világ, ne Abafi, — tevé lágy, szerelemteljes hangon hozzá, — ne senki!

Gizella azonban nyugtalanul hánykódott az ágyban ; a forró láz teljes mértékben fogta körül. Ajkai fölcserepesedtek, arca lángolt, szemei őrült mereden álltak félig felnyitva, s hókeble gyorsan emelkedék föl s le. Újra felrázkódott lázas mámorából ; borzadva szorítá össze ajkait, kezei jártak, mintha valamit tapintana velök.

— Egek! — mond alig érthetőleg, be mély e seb! — Légy nyugton, — rebegte gyöngéd hangon — lelkem, Olivérem! a szer, melyet reáilleszték, hatós ; enyhülést fogsz tapasztalni. Magam szedtem sziklás bérceken a fűszeres növényeket, s Margit utasítása szerint

készült az ír. Légy nyugodt! — ismétlé a részvét legjelentőbb kifejezésével arcában. — Úgy-e, sajog, kedvesem! nagyon? mintha magam érzeném. Nyugaszd ide vállamra fejedet! félresímítom sűrű fürteidet homlokodról. Oh, be forró homlokod — mond, kezével símogatva a paplant maga előtt. Újra elhallgatott, s csendesen látszék szunnyadni. — Te nem szólasz! — kérdé rebegő hangon, mintegy eszmélve, — nem ismersz-e engem kedvesem? Én vagyok, Gizella, a te hív nőd, a te kis Gizellád, ki tégedet oly forrón, oly kimondhatatlanul szeret! Gizellád, a te Gizellád, kinek annyi kedves nevet tudsz adni! kinek nincs gondolatja, csak te, és mindig te!

Margit változó érzések közt merengve hallgatá a szép angyali beteget, s hol lágy kezecskéit szorítá gyengén, hol homlokát törülgeté.

— Szegény, — mond — ily ifjú, ily mélyen érző, ily szenvedélyes! hová vezethet ez? Oh, ha őt boldoggá tehetném, őt és Olivért! Igen, ez igen kedves, igen boldogító lenne reám nézve is.

Margitban nem volt azon lanyha, beteges érzelgés, mely oly sok hölgyben feltűnő. Ő szeretett, önmaga előtt sem tagadhatá többé, s e pillanatban mélyen s cáfolhatlanul nyilatkozott lelkében ezen öntudat. De miként maga minden köznapintúli fönségével bírt az érzésnek: úgy benne az indulatok is nemesek voltak, s lelki ereje nem engedé, hogy szenvedélyei őt ferde útra tévészthessék.

Érzé mélyen lelkében Margit, hogy minden nemes lélek az életben bizonyos célra törekszik, s ha nem teszi, nem élt, vagy élte állati tengéssé aljasúlt. Atyjának hanyatló napjait otthonos örömök szelíd bájaival körülövedzeni, gazdag birtokaiban a nép jóllétére mindent elkövetni, fohászokat szüntetni, könyűket törölni, titkon, nem látva senkitől: az vala azon szép, azon jóltevő kör, melyben szerényen s zajtalan éldelé szívörömeit. Most midőn a Gizella titkos szenvedélye ily különös úton nyilatkozék előtte: komolyabb gondolatok környezék lelkét. Kezdé fontolgatni, hogy ő Olivérnél idősb, s talán egykor nem

tudná őt oly egészen boldogítni, mint azt nemes szíve óhajtá, s mily mérhetetlen fájdalom lenne azt, kit annyira szeretett, maga iránt hűlve látni; de hátha azon hódolás, így fűzé odább gondolatit, mely sokkal szembetűnőbb volt, minthogy észrevétlen maradhatna, nem is szerelem!... Volt egy szózat a Margit keblében, mely eztet neki mindig s mindig újra sugallá: «Ő testvéri szeretetet érez irántad, ő tiszteleten épült barátsággal vonzódik hozzád, s miért szenvedélyek lobogását elegyítni ezen érzések szelíd melegéhez! Így mindig fog ő irántam érezni! igen, s talán mindig forróbban, s én leszek legigazabb, legmeghittebb barátnéja.» Így űzte egy gondolat a másikát. Minden föltétele Margitnak a jövendőre, nemes lelki erővel teljes s hozzáillő volt.

Ő látta, tudta, hogy Olivér Gizella iránt semmit sem érez, sőt az ártatlan gyermeket szinte észre sem veszi.

— Oh, — mond magában — nem volna-e isteni, dicső, e két szívet egymáshoz közelíthetni? — Újra mélyen látszék Margit gondolkozni; de folytatá: — Ha Abafi kitörne azon útból, melyet magas lelke szép pályaként tűze elébe, s ha visszasülyedne aljas szenvedélyeinek özönébe: Gizella, az ártatlan, a tiszta, az égi! csak köznapi ember közelébe jutna, s mindazon fájdalmakért s azon keserű csalódásért magamat kellene vádolnom. Nem, nem! ez irtózatos lenne.

Szép nagy tervek vázlata kezdett a Margit nemes lelkében alakulni.

— Igen! — mond, s könny ereszkedék szeme héjaira, s keble magasabban emelkedett; — Gizellát kiművelni, a nemes anyagot a tökélyre fölvezetni, s hatni az Olivér lelkére, megedzeni szép föltételeit, biztatni útjában; s ha így egymáshoz érdemesekké idomultak, ha egymást észrevették, megismerték, talán szeretik: kezeiket egybe tenni s a mennynek gyönyörét éldelni egykor oly boldogságban, melyet, legyőzvén önszenvedélyét, maga teremte elő. — Ez volt terve Margitnak, s bár szíve megtörnék, kivívandó a sors maga ellen.

Gizella felnyitá újra szemeit; Margit csöndesen fogta meg kezét.

— Hogy érzed magadat, édes jó angyalom? — kérdé.

— Szomjas vagyok, — szólt föleszmélve Gizella. — Oh, ne, — mond — ne azt a sűrű italt, vizet adj, Olivér! kristálytisztát, mint az én szerelmem.

— Gizella! — mond újra Margit, vizet adván neki egy pohárban, melyet az mohón vive ajkaihoz, — nem ismersz engem?

— Igen, igen, igen! — mond őrült sebességgel Gizella. — Hogyne! hiszen te királyné vagy. Nem, nem! te hatalmas tündér vagy, üvegből van öltözeted, mely szép redőkben olvad tagjaidra, s arany rózsák inganak halántékaid körül. Igen, — folytatá, maga elébe bámulva, — öltözeteden át látom szívedet verni. Oh, mely tiszta az!... Oh! — kiált fel, félig fölemelkedve, kis szünet után, — hiszen te Margit vagy, a jó Margit... — s ekkor lázas hévvel foná gyöngéd karjait a Gyulafiné nyaka köré.

— Reám ismersz-e, kedves? — szólt Margit újra, könnyel tölt szemekkel, símogatva, s egy csókot olvasztva ajkaira.

— Reád? — felelt a gyermek, szenvedéllyel legeltetve szemeit a Margit szép vonásain. — Te, jó angyal! ha ismerlek-e? hiszen minden boldogságomat neked köszönhetem. Te szereted őt, úgy, mint én szeretem, vagy nem... oh nem! úgy nem szerethet senki. Az ő lelke az enyém, vére dobog szívemben, s egy tekintete... ah, nincs szó kifejezni! minő boldoggá tesz! s te lemondál róla, érettem, az egyszerű gyermekért, te, Margit! az asszonyok elsője az imádott Margit!... Miként háláljam meg én azt neked? Oh! — folytatá, s könnyek ereszkedtek szemeibe, — jól tudtad te, hogy én nélküle nem élhetek! láttad néma keservét szívemnek, láttad álmatlan éjeimet! Mindezt láttad, — mond, s mintegy elfáradva képzeteiben, elhallgatott újra. Kis szünet után folytatá, szorosan szorítva a Gyulafiné kezét szívéhez — te mindent tudtál és hallgattál, mint én!... és cselekedtél!... Te tevéd össze kezeinket, te nyitád meg

a mennyek mennyének kapuit előttünk! — Gizella arcát dicsfény látszék körülsugározni.[3]

Láza szűnni kezdett halkkal, lehelete csöndesebb lőn, a lobogó tűz szemeiben gyöngéd lánggá olvada, s álom nehezkedék szemeire. Margit néma tünődésben ült mellette. Egy kép terjed előtte, s lefejlődésében láta egy rajzot, s képzete népesíté azt, s mindenütt magát látta, mint jóltevő tündért, — s komolyan látá magát s némán. Csak olykor villant örömsugár szét arcán, s az örömsugárt nem az ő ege lövelé körüle.

— Igen, — mond Margit, s gyengéd csókot nyoma újra a Gizella homlokára — teljesülni fog álmad, ha teljesülhető! s én élni fogok nem gyáva panaszok közt, nem utálva az életet, bár reményfosztva s képzelt egemből kirekesztve! — folytatá mély sóhajjal, — élni s munkálni, míg dobog ez a szív ; míg hat, szól, izgat a lélek keblemben.

———

CSETÁTYE BOLI.

Mi az újság?
Victor Hugo.

Ha Péter egyházát Rómában vagy a westminsterit Londonban, tekinti a szem: bámulva hódol az emberi kéz, az emberi elme műveinek. Óriási boltozatok, roppant s mégis karcsú oszlopokon nehezkedve, az ájtatosságra hevítő szent homály belől, a bámulatos méltóság, a bátor emelkedés külről, az építészet nagyszerű fogásaiban a lelket emelik, az ember kevélyebbé lesz, mintegy látva magát odább s túlélve munkáiban. Szép a művészet, jeles, bájoló; de eredményeivel hasonlítva mi és mekkora a természet, minő roppant művek keletkeznek titkos műhelyeiből! Vízözön, tűzhányó hegyek, földingások munkásai. Hegyeket zúz, völgyeket tölt, barlangokat váj, s bármit tesz, legkisebb művei kicsinységekben nagyok, csodás voltok miatt; s a legnagyobbak, ha fegyverkezett szem tekinti azokat legapróbb részleteikben, elérhetlen finomságúak. Egy angol tű nagyítóüvegen át nézve, durva, egyenetlen vasdarab; a méhnek fulánkja milliomszor nagyítva, síma s görötlen, mint a gyöngyház.

Szóval: az emberi kéz munkálatainak szépsége csalódás, a természetéinek valóság. Művei kevéllyé teszik az embert, a természetéi megszégyenítik: itt a mérleg különbségek méltánylására.

Hegyek ormain szabadabban lehel a tágult kebel, szárnyakra vágy, s a szem bűvös tükrébe egy világot fogad fel, alatta terjed a vidék s a magasban oly nagynak hiszi magát a kis ember! A tenger síkján, ha rubinkoronával emelkedik a királyi nap, vagy violaszín fellegek közt hanyatlik vízsírjába, végig csil-

logva, hosszú fénylő vonalban, a zöld elem hánykódó zománcán: a kebel elfogódik, mintegy elszigetelve a lakott földtől, s ellépetve azok köréből, kikhez szívvágyai olvasztják ezer lánccal s érzéssel; minden tartalékja önmaga! A ház, mely hullámokon nyargal vele, önkészítménye; a tű, mely rögtét vezérli, öntalálmánya; s a cél, melyre törekszik, önidézetű. De a barlangok sötét odvában, a mély hegytüdőkben, körülbámulva roppant függőleges sziklaszeletektől, körüllehelve a mély sötétség avától: különös, mondhatlan báj varázsolja le az embert; elfogódás, vallási gerjedelmek emelkednek, tűnnek s jelennek. A pokol torkaiban a lélek mennyről gondolkozik s láthatatlan szárnyakkal emelkedik ördögi tanyáról Istenhez föl, azon örök szellemhez, ki mindezt teremté s műveiben önmagát teremti, idézi, állítja elő, elragadván s érzékenyítvén az embernek lelkét, felszívja magához a földit s leszivárogtatja az égit a földhöz. Erdélynek egyik legszebb barlangja messze a havasföldi szélektől a volkáni szoros közelében van, s jelenben neve Csetátye Boli, ami magyarul Boli várát teszi, s egy Boli nevű pórtól veszi nevezetét, ki itt egyedül több hétig védé magát száguldó törökök s tatárok ellen.

Hegyes, egyenetlen sziklahegy, majdnem meztelen hever, virító zöld fatömegekkel borzadozó halmok közt, mintegy biztos helyzetében kevélyen éghez tekintve föl. A nagy útról kanyargó ösvény vezet a hegy tulsó oldalához, hol feketén, avúlt torokkal tátong a Boli barlangjának sötét nyílása. Néhány lépéssel beljebb hirtelen kiöblül, magasan dagadva fel, óriási egyházként mutatkozik a vándor előtt: kiálló sziklaormain két oldalról természetes karzat vonúl magasan, számtalan üreggel. A tág öböl éjféli végein zuhogva csattog kövecseken keresztül egy hegyi folyam: szélessége, több ölnyi mélysége ritka helyt kevesebb könyöknyinél. A barlang keblében ásott utat magának a jéghideg folyam sötétzöld habjaival, s meredek falait nyaldosva hajlong bús morajjal jobbra kanyarodva a sziklák alatt, s medrével

útat képezve a hegyeken keresztül, vagy barlangit, vagy ahol födetlen, az ég azurjától kárpitoltat.

Azon időben, melyben a jelen történet fonalát felfogtuk, a barlang élénk képet bájol előnkbe ; magasan, füstgomolytól fátyolozva, tűz lobog annak hűsében, nagy hasábokon átrecsegve ; oldalaiban hosszú sorban lovak rágódnak eleikbe halmozott zöld füvön, nyerítve s tobogva ; a tűzhöz közel, lombokra terített farkasbőrökön hever hordócskára könyökölve egy meglepő tekintetű férfiú ; amennyire ezen helyzetben kivehetjük, teste zömök s ideges, arca komoly ; magasan költ homlokán kevés hajszálak tengenek, nyiltan hagyva fejének egész felső részét ; kora mintegy hatvan évre mutat ; fejének alsó részét sűrű, sötétvörös haj fedezi, tömött csigákban lapúlva nyakához ; homlokának felső része síma és hófehér, mint azoké, kik azt többnyire födve tartják, közel a szemöld íveihez azonban, tetszhető redősor mutatkozik, keresztűlmetszve két mélyebbtől, melyek szemöldei közt vonulnak fölfelé, s indulatos hevességre mutatnak. Vékony, magas, végefelé hirtelen legörbülő orra, tekintetének némi sajátságot ad, melyet kihólyagzó, igen világos, nagy kék szemei még növelnek ; finom ajkai széles szájának félig nyitva állanak s hosszú hófehér fogsort tüntetnek elő, erőre s épségre mutatva ; állát sűrű veres bajusz és szakáll födi. Öltözete egyszerű, nyitott barna zekéből áll, mely alól szétnyilt inge fehérlik, szőrös, naptól sült mellét kitüntetve ; szárait bőrnadrág, folyja körül, évek szennyével fénylő, s lábain durva tág csizma van.

Nem messze a férfiútól, kinek némi felsőségi tekintete látszaték lenni a többiek közt, a tűz körül festői csomókban állanak magas, napsütötte képű emberek, vagy nehéz vasfonalingekben, vagy hófehér farkaskacagányokban, súlyos fegyverekkel s azok nélkül ; tovább az itt-ott halomzó romokon ülnek néhányan komoly arccal s élénk kézmozdulatokkal ; egy-két lapos követ, vagy üres hordót, melynek feneke fölfelé van fordítva, könyöklenek vagy térdelnek körül, mások, harsány szóváltás és kacaj közt, kockákkal

tűzve unalmokat. Ezen elcsomózott embertömegek közt szállonganak egyesek föl-le a tűz s lovak körül. Az egész arc- és alakvegyületen némi durva erő szelleme lehelt, s a sajátságos csoportozatok körül a máglya sötétpiros lobogványa ömleszté kétes habozó fényét, óriási rémekként nyujtva fel a barlangnak szirtoldalain sötét árnyait a bennlevőknek. A jelenet nagyszerűen regényes volt.

Körültekintve e vészjosló tarka tömeg közt az ember, őket tolvajoknak vagy hadfiaknak vélné.

Különösen szembetűnt két csinos férfiú, mind arcuknak fehérsége, mind öltözetüknek finomsága által. Tagjaikon sötétszínű, térden fölül érő dolmányok voltak, vert aranyozott s kövekkel terhelt széles boglárokkal, melyek kapocs gyanánt szoríták azokat össze; oldalaikon drága kardok csüngöttek, s egész tekintetök arra mutatott, hogy nem rég vannak e vad sereg közt. — Keresztbefont karokkal nyugton, sőt szinte vidáman álltak a tűz mellett egymással beszélgetve s keveset figyelve a többiekre.

— Boldizsár! — mondá az idősb, mintegy negyven éves férfiú, kerek, piros, egészséges kinézésű arccal s ideges tagokkal, — kinek kezére jutnak a szép Cseszeliczki-jószágok?

— Ki tudja, — felel a fiatalabb egykedvűleg a másikhoz fordulva, hogy a máglyának lángja egészen láttatá szép fiatal jelentő arcát, tűzzel teljes kék szemeivel — valami sehonnainak az olasz földről, Béla bátyám! mint a Lónyai-birtok nagy része.

A két beszélő valóban Cseszeliczki Boldizsár, előkelő, igen eszes fiatalember és Lónyai Béla voltak. Az első eszéről, az utóbbi vitézségéről ismeretes férfiú, kinek megkegyelmezett ugyan a fejedelem: de jószágait elszedé, s Lónyait száműzé.

Sólyomnak nevezték Cseszeliczkit gyorsaságáról, Csatárnak Lónyait hadi híreért.

E seregben mindenkinek álneve volt.

Sólyom hallgatott kis ideig. — Ej, bátyám! — mond, ki tudja, mit hoz a jövendő. Míg jókedv s erő van, addig két ily férfiú keresztülúszhat az élet hullámain!

— Igaz! — felelt Csatár végigvonva kezét szép hosszú szakállán, — míg bő vagyonunkban ültünk, csatát és bajt óhajtánk; most benne vagyunk. Búsúljon aki akar és tud, én nem!

— Soká kalandoz Villám, — szól a farkasbőrökön ülő férfiú, Csatárhoz fordulva, — aligha nem szúrt le egy pár tatárt útjában; csak baja ne lenne.

— Ne féltsd, Markó, — vigasztalá Csatár, — a tűzről pattant leányt; ez is jobban illenék férfiúnak mint hölgynek. A minap két kóborló tatár vette űzőbe; de alig vette észre szándékukat, azonnal visszafordult. Úgysegéljen, nem bánta volna a két tatár, ha ment volna; egyik otthagyta fogát, a másik jó nefelejtset vitt magával.

— De Villám is jó ütleget kapott kopjanyéllel, — szól közbe Sólyom, közelebb lépve, — szekéren vontuk a barlangba. Most is látszik a nehéz keréknek vágása a patakban.

Aki Csetátye Boliban járt, e kerékvágást mai napig is láthatja; talán azóta sem járt több szekér arra.

— Igaz! — viszonzá Markó — de esküt is tőn, hogy idehozza fejét a tatárnak, aki akkor megszabadúlt.

— Ej! — mond nevetve egy zömök férfiú, közel Markóhoz kopjára támaszkodva, — ki is lehet azt szemelni a sok közül! meglakol az első érette, kit talál.

Tompa kürtrivalás hangzott be a barlangba, százszorozva az öblökbe vonult visszhangtól. A férfiak azonnal fölugrottak s fegyvereikhez nyúltak, a barlang nyílásához vonulva, melynek sötét torkán ugratott egy komolytekintetű lovag be. Öltözetének keresetlen egyszerűsége, kék dolmány s egy körüle kanyarított medve-kacagány őt az ittlevők egyikének jelelé. Mintegy harmincöt évű lehetett, arca szabályos, hideg, komoly, de jelentő volt; a szenvedély kora redőket szántott homlokára, mely ritkás hajjal nyúlt fel magasra.

— Halló, Dandár! — kiált rá a vezér visszatérve a tűzhöz, — nem vártalak ily jókor! Mi a hír Kolozsvártt? Látom, jól megszalasztád a Karvalyt, szakad

a tajték róla. — Ezzel újra leheveredett a farkasbőrökre.

— Jól jöttem, — felelt a megszólított, leszállva lováról. — Vezessétek, de csak itt a barlangban; kívül nem tiszta a lég; tarfőket láttam a sűrűben bolyongani, s mint bagolynak, csillogtak szemeik a rengetegből felém!

— Úgy szerencséről szólhatsz, — jegyzé meg Sólyom, közelebb lépve, hozzá — hogy bántatlanul hagytak.

— Messze láttad-e őket ide? — kérdé Markó nyugodtan.

— Mintegy két órányira, — felelt Dandár, közeledve a tűzhöz. — Aligha valami tervök nincs! Mert bár észrevettek, nem bújtak ki a sűrűből, s még kopját sem vetettek felém.

— Kevesen lehetnek, — mond egykedvűleg a vezér, — ez az oka.

— Én is azt hiszem, mert csak megzaklattak volna; bár a Karvalyomnak egy sem hágna nyomába.

— Hányan mentek el innen Törővel, Botos?

— Nyolcan, — felelt a zömök férfiú, aki az előbb szólalt meg.

— Mindenesetre, — folytatá Markó, — készen állunk. Bár Villám volna már itthon!

— Villámot nem féltem, — szól közbe Botos, — száznak is túljár az eszén!

— Ülj ide, Dandár! — szól Markó az újon jötthez fordulva, — a tűz mellé, s ti is közeledjetek! Itt a kulacs! tudom szomjas vagy, vad toborzó, igyál s szólj!

Dandár jót húzott a kulacsból, a leheveredett, végignyujtva ideges tagjait a bozontos farkasbőrökön. Az egész csoport a tűz köré tódult, szemeik figyelemmel voltak Dandárra szegezve.

— Tudjátok-e, — kezdé ez — mi a legújabb hír? Déván hallottam, Szalánczy Lászlót tulajdon kastélyában, Branyicskán, a fejedelem emberei összevagdalták.

— Mióta a törökkel bomlik a frigy, keveset gondol

a fejedelem az okos követtel.[4] — S hát a fejedelem? — kérdé Markó.

— Ő készül, — felelt Dandár. — A törökkel, mint mondják, egészen felbomlott a béke.

— Úgy gyűlni fog dolgunk! — kiálta fel Markó. — Gondoltam én azt előre, mihelyt a Boldizsár és Kovasóczi kivégeztetésöket Szamosújváron hallottam ; s a Kendi Ferencét s Bornemisza Jánosét Gyaluban.

— Nem jó hírt hozok nektek sem, Sólyom és Csatár!

— Mi rosszat hozhatnál? — mond nevetve Csatár — míg kardom lóg oldalamon, s szívem nem ficamlik ki helyéből, nincs baj!

— Míg bor s szép hölgyek vannak, — folytatá Sólyom, — min aggódnánk? mi túl vagyunk úgyis már mindenen.

— Jószágaitokat elosztotta a fejedelem, s te — Csatár — száműzve vagy Magyarországra!

— Oda közel vagyok, s mehetek ma, — felel Csatár, Markó felé fordulva kérdő tekintettel.

— Jó helyt vagy itt! — nyugtatá meg Markó, s képén azon önbizalom tűnt fel, mely neki sajátja volt. — A határok királya vagyok, — folytatá felállva, s büszkén tekintve maga körül Deli Markó. — Ha jó dolga van Zsigmondnak, nem fog újjat húzni velem! . . . Itt Sólyom! ezt hozták a napokban Kornis Gáspártól. — Ezzel egy tekercset nyújta Sólyomnak. Sólyom a tűzhöz hajolva, végigfutotta a sorokat.

— Hm! — mond, — a fejedelem jókor gondoskodik magáról ; Mihály s Razván vajdákkal már kezet fogott, s a szélek óriásának tesz most ígéretet. No, — folytatá vígan, — szép birtokom, kincseim, pénzem, minden — oda! a fejedelem vette el ; ő tudja miért ; de mégis, — mond kirántva kardját s lobogó arccal körültekintve : Éljen Erdély! éljen a Bátori István rokona! Én Erdély mellett állok, míg szívem dobog, míg karom feszül : s ki úgy érez, mint én, rántsa ki kardját!

S a kardok csörtetve zajgának ki sok hüvelyből s a barlang odvai rivalák vissza : «Éljen Erdély!»

Markó komolyan tekintett maga körül. — Éljen Erdély! — ismétlé nyugodt hangon; — de ne hirtelenkedjünk! A török hatalmas. Jó lesz őt darabig kétségben tartani aziránt, melyik párt legyen az, melyben állni szándékozunk; amit úgyis — folytatá kevélyen — én fogok elhatározni!

— Emlékeztetlek — szól Csatár — igéretedre; én Erdély ellen kardot nem rántok soha.

— Én sem, én sem; — mond Sólyom és Botos egyszerre.

— Mi sem! — zúg még néhány szózat a tágas öbölben.

— Legrégibb baj- és hadtársad vagyok Markó! — kiált fel Dandár. — Nekem senkim sincs a világon! atyai házam a te sereged, világom a baj, s a csata! Én követlek, merre s hová akarod!

— Tudom, — felelt Markó komolyan, — mi köt le hozzám, vad kopjavető! mennyire s meddig számolhatok reád; — s egy gúnymosoly vonúlt el ajkai körül. — Ti pedig zajgók! tudjátok, hogy csak annyit kívánok tőletek, amennyire köteleztétek magatokat. Ez így szokás nálam! — Most csend legyen! — szól mély hangon, s mint villámcsapás után, néma csend lőn.

Újra letelepedének a tűz mellé.

— S mi egyéb hírt hozasz, Dandár? — kérdé tovább Markó.

— A fejedelem házasodni fog; mondják, styriai Károly leányát várja.

— Hogyan? — jegyzé meg Markó fél mosollyal, — hiszen Jósika Istvánt nem rég küldé Olaszországba hasonló célból.

— Igen, — felelt Dandár, — de míg ő visszatér, a szép Cristiernát hozzák Kolozsvárra. A fejedelem, mint hallatszik, álruhában elébe ment, egyjével olasz bohócai közül. A készületek szerfelett nagyok; Bognernek,[5] mondják, amennyi kék és sárga szövete volt, mind megvette a város; s még Szebenből is hoztak a sorompók behúzására.

— S mire a sorompók? — kérdé Sólyom.

— Lovagi játékokra, melyekben több lengyel s német úr vesz részt.

— Karddal? — kérdé Csatár, — úgy megugratják a lengyel urakat.

— Hosszú dsidákkal, németesen! — felelt Dandár, — a német hercegi hölgy tiszteletére, s talán kelevézzel is, ha arra kerül; úgy a lengyeleket ne féltsd!

— A német dsidaviadalt — jegyzé meg Sólyom — gyűlölöm; többnyire testi erő határoz benne, nem ügyesség és bátorság. Én a kardot kedvelem. De mégis szeretnék egy párt a homokba dönteni a vendégurakból. — Ördögöt! mégis bosszús, hogy ebből ki kell maradnunk!

— Mit gondolsz, — kérdé Csatár, Sólyomhoz fordulva — víni fog-e Abafi?

— Oh, — felel ez — nincs kétség benne! s ha igen, — győzni. Az ily viadal éppen neki való; ő kettőt is leterít egyszerre!

— Aligha vehet részt benne! — szól Dandár nehezen rejtett buzgósággal.

— Talán száműzték őtet is? — vág közbe Sólyom, úgy hozzánk kerül, fogadom.

— Azt nem hiszem, — mond Dandár, s arca szinte kékké sötétült — nem is közünkbe való! Poharak és lágyszívű hölgyek közt helye, nem a barlangok arszlányának körében! Egyébiránt is, — folytatá redőkbe vonva homlokát, — hatalmas ellensége lehet. Ekkor elbeszélte Abafinak megtámadtatását a kolozsvári piacon.

— Bucella, mondják — szólt Markó — titkos ellensége s a fejedelmet bújtatja.

— Ha ez igaz, — mond Botos — jó lesz, ha jókor gondoskodik magáról; csak azon bámulok, hogy a fejedelem oly titkon járat nyomába; másokkal rövidebben bánt.

— Annak tudnám én okát, — felel Dandár, nem egészen habozás nélkül, melyet azonban lehetőségig el akart titkolni. — Mikoláékkal nem akar újjat húzni Bátori. Abafi közel rokon a házhoz! de ez sem fogja őt megmenteni, — folytatá összeszorítva ajkait.

— Ha darabig kikerüli a fejedelem haragját, — jegyzé meg Sólyom — minden el lesz feledve ; ismerem én Bátori Zsigmondot.

Amíg így beszélgettek a barlangnak sötét hadfiai, két lövés hallatszék külről. Újra fölugrottak mindnyájan azon készséggel, mely gyakori váratlan esetekre mindig éber lényeket jelel.

— Ez tatár vagy Villám! — mond Deli Markó, körültekintve a félkörbe szorúlt hős tömegre.

— Villám! mondom én, — szólt mély hangon Dandár, s valami nyugtalanság tűnt fel egész alakján.

— Villám vagy tatár, — felelt Markó nyugton — nem más.

VILLÁM.

Félre, nyomorult!
Szilágyi.

A barlang száján vágtatott be e pillanatban egy fiatal lovag; a bennlevők előtt mint szeszélyes festvény tűnt föl, körülölelve a nyiláson beömlő légnek azurjától.

Szép, karcsú volt a mén, mely játszva hordá könnyű terhét; igaz erdélyi faj, nem a későbbi ivadék korcsos agyagjából gyúrott, fél spanyol, fél meklenburgi, fél arab . . . szóval minden, csak erdélyi nem. Száraz, egyenes kis feje, tágan nyilt piroslό orr-öblökkel, karcsú, nyulánk nyak, vékony fátyolként rajta elfolyó sörénnyel; nyílegyenes derék, száraz, de ideges, nemigen vékony lábak, erős, biztos alj. Ilyen volt a lovag paripája, tiszta csíki faj, tizennégy markon jóval felül. Elevenzöld cafrangja veres rojtjaival lógott le fején, s szépen illett almásfakó színéhez; magyar nyereg magas kápával, medvebőrrel födött, szorúlt karcsú derekára; előrekapó lába s eleven, vidám szemjárása, a könnyűség s délceg negéd képzetét létesíték.

A lovag meggyszín, rövid dolmányban volt, melyen fölül ezüstfonalból láncozott hadi ing fénylett, szabályteljes tagjaihoz olvadva, félkönyökig érő újjakkal, s derekához hosszú keskeny, törökszövetű kendővel övezve; szárain szerfölött bő, törökös nadrág folyt le majd szoknyaként s kis lábaihoz nyalkán sárga saruk szorulának; fején rövid csikóbőrkalpag hosszú structollal, három s többől összetoldva, mely a hátulsó nyeregkápáig érhetne; de most önokozta szellőtől keringetve, messze nyúlt lovagja után.

— Ez Villám! — mond egyhangon az egész cso-

port, előre nyúlt kopjákkal állva, rendítő nyugalomban.

— Honnan, kóbor gyerek? — kiált elébe vígan Deli Markó, — porverejték lepi arcádat.

— Nem jő Villám üres kézzel! — kiáltott fel Botos, feléje lépvén s lova kantárát megragadván, mely lesütött fővel vonszolá a váratlan feltartóztatót egy-két lépéssel előre magával.

Lángoló arccal állt a szép ifjú a hadi tekintetű vad férfisereg közt ; baljában a kantár, jobbjában vért csepegve tátongó borzasztón, üstökénél tartva egy tatárfő ; s nyergén elül szépmívű török kard volt keresztül fektetve.

— Itt apó, a vásárfia! — mond Villám, mert ő volt ; s egyet csóválván a fővel, a porba sujtá Markó elébe. — S itt, — folytatá, a cifra ezüstös kardot emelve ki nyergéből, — magamnak is valami! — Sólyom általvevé a kardot, azonban Villám könnyen szökött le lováról, veregetvén nyakát. — Ma meg vagyok elégedve, — hízelge, csókot nyomva homlokára, — Fecske! nem lesz panaszod az abrakra. — Ezzel intett Botosnak, ki a lovat beljebb vezeté a barlangba.

Villám csinos, karcsú termetű volt, inkább nagy, mint kicsiny, s mintegy huszonkét évű, bár különös férfias öltözetében alig látszék húsz évűnek. Arca tojásdad, keletien barnás és szerfelett érdekes. Víg könnyelműség kis rátartás ködével lebegett eleven, jelentő vonásain. Mozdulatain, szókiejtésén sajátságos kecs volt, melyet szép ezüsthangja növelt.

Visszatérvén a férfiak előbbi helyzetökbe, Markó kezét nyujtá leányának, ki kínálás nélkül nyúlt a farkasbőrökön végig a tűz mellett, levetvén kalpagját, mely alól, mint fogházból omlottak ki gesztenyeszín, bokáig érő hajtekercsei.

— Oldjátok le saruimat! — mond fél parancsoló, fél mosolygó hangon.

Dandár azonnal közeledett.

— Nem te! — mond, egy kemény tekintetet villantva a lehajló Dandárra Villám, s hirtelen rántá vissza lábát.

Dandár fölegyenesedett, egész lényén elfojtott bosszúság volt feltűnő.

A hölgy küzdeni látszott magával, ajkai mozogtak, mintha szólni akarna.

— Nem! — szólt kis szünet után, szembetűnő megvetéssel jártatva végig Dandáron szemeit, — nem árullak el! de, az egekre! őrizkedjél, mert ismerlek.

Dandár némán állott előtte ; tekintete átszegezte Villámot s valami oly mélyenbús és egyszersmind dühös volt e tekintetben, mi a vért fagylalá.

Sólyom udvariasan hajlott le eközben kiszabadítani a szerfelett kicsiny s keskeny lábacskákat sárga födelökből.

— Mi lelt benneteket? — kérdé Markó, odabámulva s váltva Dandárra s Villámra sülyesztve tekintetét.

— Ő tudja! — felelt Dandár daccal.

— Semmi! — szólt Villám röviden, mindig szemmel tartva Dandárt. — Te pedig, apó! — folytatá — bort hozasss! szomjas vagyok.

— Eredj, Vidor! — parancsolá az egy közel álló ifjúnak — nézd körül a kamrát, van-e még abból a pirosból ; mert kényes a gyermek, bár elég röviden tartottam!

— Fejedre nőtt, vezér! — jegyzé meg a fiatal szőke Vidor, sietve menvén a barlangnak egyik kisebb öble felé, honnan nemsokára fakantával tért vissza. — Itt — mond — ami megmaradt! fehér van elég mindnyájunknak.

— Idd meg magad, ha kell! — szólt Villám ; jót ivék az odanyujtott kantából s letévén azt közel magához.

— Hol jártál, beszéld el! — szólítá fel Markó, símogatva homlokát, — hol tevél szert azon üstökös gombra? az sem lehetett bakja a tatárnak.

— Eléggé megforgattak a pogány ebek — felelt Villám. — Alig egy órányira innen észrevettem három kóborló tatárt ; úgy látszék, sietve kotródtak a hegyek felé. Fecske! mondám lovamnak, jó volna elvágni útjokat ; de egy három ellen! . . . Ej, gondo-

lám, aki mer, az nyer! ... Sarkantyúmat nekiszegzém a fakónak s míg ezt mondom, szemben valék a három ebbel, kik azonnal kopját eresztének utánam. Tudjátok, hogy veti a tatár kopjáját: elébb megcsóválja feje fölött, aztán célra néz, megáll, s úgy robbant. Míg a kopja röpült, a fakó nem hevert; s a három kopja Villám helyett földet ért! Ekkor sivítá az enyém mellben az egyik tart, ki azonnal földre zuhant. De két másik rám rohant görbe kardokkal s míg vívtunk jó sokáig, port keverve magunk körül: szemben egy csoport had fia tűnt elő.

— Törő volt, — szólt közben mosolyogva Markó.

— Igen, — felelt Villám, — ő és társai! Ahogy a két tatár megpillantá őtet, tovaillant; én is le a lóról. Gombodat itt nem hagyom! mondám: arany bére Fehérváron. S leoldva a tatár kardját, lenyiszáltam, mint tudtam: a kard s fő ide jött velem! Hé, nem elég ez hölgytől? férfiak!

— Istenemre elég! — mond kezet nyujtva Markó — férfiútól is. Már halomra gyűlt a tatárfő: húsz van, úgy-e Csatár? holnap küldjük Fehérvárra.

— Nemsokára sűrűdni fog bajunk! — szólt vígan Sólyom, — a török készül s az erdélyiek sem hevernek.

— Ej, — mond Villám — minél több, annál jobb! Csak kedv legyen s egészség, úgy-e fiúk! ... Éljen a baj s a csata! — kiált, vígan emelve föl a fakantát.

— Éljen! — zúg.

FEKETE LOVAG ÉJFÉLKOR.

> Éjfélkor, midőn rég nyugszik mindenki. *Körner.*

De térjünk a fejedelemhez vissza. Bátori Zsigmondnak, ismeretes, túlságig habozó cselekvései, kegyetlen ölettetései, őt nagyobb részénél az erdélyieknek, sőt a külső udvaroknál is, gyűlöletessé tevék. De mindemellett tagadni nem lehet, hogy bizonyos varázs ömlé körül a Bátori nevet Erdélyben, mely részint a Bátori István bölcs s Erdélyre nézve mindig emlékezetes uralkodási szakából magyarázható, másrészt azon egyes kijelölt tulajdonokból, melyeknek hijjával — úgyszólván — egy Bátori sem volt. Ezek okozták, hogy mindegyiknek volt felekezete, regényes hűséggel hozzá ragaszkodó.

Ha Bátori Istvánt, a bölcs ésszel s erénnyel dús fejedelmet, imádta Erdély, mint később Lengyelország : úgy bámulta Andrásban tudományát, tapasztalásait : szereté azon fényt, mely egyházi építéseiben mutatkozott. Boldizsárt hasonlóul sokan kedvelték. A szép, élénk, bár könnyelmű s cselszövénytől nem ment férfiúban hajdani lovagi szellem vegyült, finomabb s az akkori időkben ritkább műveltséggel ; s neki, főként Erdély szebb s fiatalabb női közt, nem kis pártja volt.

De Zsigmond maga is tudott olykor egyeseket lekötelezni s bírt nemcsak azon közvitézi személyes bátorsággal, mely oly mindennapi a katonai életben ; hanem némi vezéri felsőséggel is, mely nála némely esetekben szinte meglepő volt, amint ezt a törökök ellen folytatott, darabig szerencsés háborúi bizonyítják.

Innen magyarázható, hogy a Bátori névhez még

mindig ragaszkodó erdélyieknek nagy része hajlandó volt jó reménység fejében Bátori Zsigmondnak kegyetlenkedéseit, ha nem egészen megbocsátani, legalább mentegetni s fiatal korának vagy rossz tanácsadóinak tulajdonítani, kik igen ismervén ingatag gondolkodását, azt hasznokra tudták fordítani s néha önszenvedélyeik aljas viszontorlását vagy bosszúvágyát a fiatal, gondatlan fejedelem rovására kielégíteni.

Szembetünő bizonyítványai valának e személyes gyűlölség mutatkozásainak azon sokszerű üldözések, melyeknek többen ki valának téve, a nélkül, hogy üldöztetésöknek okát tudnák.

Nagyobb része a kolozsváriaknak az Abafi megtámadtatását a fejedelem titkos bosszújának tulajdonítá, kinek meghitt orvosa, Bucella, Abafit egy gondatlan nyilatkozásaért személyesen gyűlölte. Abafi egykor ország mételyének nevezé őt, s ezt a korzikai, viszonttorláshoz szokott komoly olasz, nem igen látszatott feledni akarni.

Még valószínűbb lett e hiedelem azon körülmény által, hogy Bucella Lengyelországba küldetvén a fejedelem által, Abafin több baj nem történt.

Mások gyanítják, hogy Bucella ezen orgyilkolásra nem volt megbízva a fejedelem által ; de hitték, hogy ha célt érhete, Bátori a dolgon inkább örült, mint neheztelt volna, fel lévén ingerelve Abafi ellen, kinek bátor felszólalása az országgyűlésen s a fejedelemmel szemben, kellemetlen volt előtte.

Aki Bátori Zsigmondot ismerte, egyáltalában nem csodálhatá, hogy az Abafi elleni üldözések egyszerre megszüntek ; még akkor sem, ha ezeket egyenesen a fejedelem parancsolta volna. Szokott dolog volt Bátori Zsigmondnak kegyében látni azokat holnap, kiket ma gyűlölt s viszont. Minden tette e szeszélyes uralkodónak ingatagság bélyegét hordá homlokán, s kegyének, gyűlölségének állhatatlansága közmondásos volt Erdélyben. Egyébiránt a Mikola-ház egy volt azok közül, melyeket a fejedelem legtöbbször látogatott meg, s Margitnak magas lelke vele szemben is kitünteté hódító varázsát. Ő a fejedelmet önkény-

telen vonzá magához s mégis illendő távolságban tudta tartani. De mindemellett is, hogy Abafit, mint a Mikola-ház közel rokonát, kímélni látszatott, nem legörömestebb szólt róla, s őt nyugtalan, bár nem veszedelmes embernek tartotta.

Ha voltak sokan, kik ezt s ehhez hasonlót gyanítának, s ha valószínűek valának e gyanítások : mások azt hitték, hogy az Olivér megtámadásának más az oka. Mert ha ő ellenére lenne a fejedelemnek, vagy ez tartana tőle : bizonyosan vele is úgy bánhata, mint másokkal, kiket veszélyesnek tartott ; vagy módot lelhete őt kevesebb zajjal ártatlanná tenni. Szintoly hihetlennek látszék, hogy Bucella orgyilkosok által kívánta kivégeztetni, kinek kevésbe került volna a fejedelmet nyílt erőszakra bírni ellene. S ha a regényes hűséggel a Bátoriakhoz ragaszkodó Abafiak egyike a fejedelem szándéka ellen szegzé is magát, s ez őt boszszantá : Olivérnek egész föllépte új volt, s Bátori többet elégnél gondolt tenni, midőn őt meg akará szégyeníteni ; miben célt is ért . . . S így némi titok látszék az Abafi viszonyain lebegni.

A fejedelmet naponkint várták. Nevezetes nap volt a kolozsváriakra Bátori érkezése szép angyali nejével, kinek híre jóval előzte meg jöttét, s kit az akkori lovagi erdélyiek hozzájok illő méltósággal kívántak fogadni. A fejedelem, miután őt álruhában látta, Szászsebesen várta be, hová sietve tért vissza, megelőzvén Cristiernát.

Ha most valahol nemzeti ünnep tartatik, vagy más alkalommal, sokan és sokképpen akarnak vigadni : kevés fejtörésbe kerül ezereknek látni s hallani, vágyát kielégíteni. Remek színészek, híres énekesek, műlovagok, kötélen és földön táncolók, nagy lovagi vagy katonai gyakorlatok és szemlék napokat s heteket töltenek be ; s habár mindezen látványok mentek azon őskori erőtől, azon élénkebb indulatokra s érzékekre hatástól, mint hajdan : éppen műveltebb, higgadtabb gyöngédségök egy más szelídebb s talán bájosabb módon hat az emberre.

Történetünk korában egy nevezetes napnak héza-

gait kellemes idő- s kedvtöltésekkel betölteni nehéz feladat volt, főként távol Erdélyben, honnan a gyakori nyugtalanságok, a művészi élvezet szelíd lengését messze tilták.

Néha vetődtek alakosak, kik szabálytalan s nem legillendőbb darabjaikkal mulattaták a közönséget, s az ország egyik végétől a másikig űzték kalandos élettüket ; egyes nagyobbtehetségű uraktól pártolva, vagy a fejedelmi háztól messzeföldről s nagy költséggel rövid időre oda rendeltetve ... Egy híres erős ember, vagy íjász, vagy kopjavető láttatá olykor ügyességét ; vagy cigány hangászok űzték el a hosszú téli estvék unalmait ; de néha, nagyobb alkalmakkal, mint országszerte hangzó egyes eset, történtek lovagi s gyalogviadalok, vagy hosszú dsidákkal lóháton, egészen német tornák szellemében ; vagy kardokkal, a magyar könnyű lovag-viadalt képezve ; vagy kelevézzel törökösen, mely mind irányzó tehetségét, mind lélekjelenlétét a lovagnak volt képes kifejteni. Az estvéket népes, arany- s ezüsttel pompás táncmulatságok tölték be. Ezek s egy ünnepélyes kíséret, lakodalmi vagy egyéb alkalmakkor, valának azon kedvtöltések, hol az erdélyi, akkoron jóval keletiebb fényűzés mutatkozott.

De míg a fejedelem megérkezik, nem lesz érdektelen egy tekintetet vetnünk a Mikola-házra s Abafira.

A kis Gizella, nem könnyen ugyan, de mégis néhány hét múlva kiépült betegségéből, mely egyedül váratlan rémülés következménye volt. Margit éjjel-nappal ápolá őt, s volt valami magasztaltság azon részletes gondoskodásban Gizella iránt, melynek nagyobbrészt köszönheté kiépülését oly betegségből, melynek egyes szakai veszélyjóslók valának. S nem testvéri, baráti, hanem anyai volt a szorgalom, mely Margitnak minden tettéből tetszék ki, a benső jutalom égi gyönyöre sugárzott lelkes vonásain, midőn e szép gondosságnak sikerét látta. Gyulafinénak természetes gyöngédsége tiltá őt Gizellával csak távolról is sejtetni, hogy avatottja titkának. Kettőzteté barátságát iránta, kiben felgyógyulása óta nagy változás történt. A láz meg-

nyújtá tagjait ; ágyból felkölte után bár gyenge s halvány, de egészen kifejlettnek látszék ; s midőn halkkal szép tagjait az egészség újra kiidomítá, bár kedves arcáról a rózsák elköltöztek, ő volt Erdély legszebb leánya ; de azon vidámság, mely őt annyira vonzóvá tevé, azon gyermeki kedvesség, mely minden csekélységben örömét találja, melyet minden oly hamar izgat s lobogtat, eltűntek. Szelíd, nyájas maradott az angyali teremtés ; de komoly ábrándozás, s neme a bús elszomorodásnak vona felleget egész lénye körül. Ő nem gyanítá, hogy Margit őt áttekinti ; titkát szívének legmélyebb redőiben vélte elrejtve. Ő szerencsétlen volt, mert remény és kilátás nélkül szeretett. Gyulafinéról hivé, hogy Olivért szereti ; azért mindenkép titkolta szerelmét, mert Margitot imádta s becsülte. Ő nyugodtnak látszék.

Sokkal tisztább tapintata volt Margitnak, minthogy a Gizella lelkierején ne bámulna s azon áldozatot, melyet ezen angyal érette tenni kívánt, ne érezte s méltányolta volna. Ő mindezt látta, tudta, s lelke bámulásba olvadt össze Gizelláéval.

— Ő, a serdülő leányka, múlja-e őt felül lelkierőben? Ő tegye egy reményteljes, fejlődő élet egész hosszú boldogságát mérlegbe, a Margit minden tekintetben kisebb áldozatával? — ezt kérdé Gyulafiné magától. Mert bár ő lelkének teljes erejéből szerette Abafit, amit már maga előtt sem tagadhatott : de nem hivé, hogy közte s Olivér közt egy házasság — ha valaha annyira jőne is — boldog lehetne. Abafinál jóval idősb, lelkének gyöngéd szerénysége tiltá, sorsát az ifjúéval összeolvasztani ; mi egyébiránt talán akaratjától függött ; oly néma vala Olivérnek ragaszkodása a nemes hölgyhöz, bár mint bizonyost állíthatjuk, egészen másnemű a szerelemnél. S így Margit föltevé magában, lassanként a Gizella elméjét azon gondolattal megbarátkoztatni, hogy ércfal a bájos gyermek s álmainak hőse közt nincsen, s hogy Margitnak nincsenek tervei jövendőre.

Sokszor, de mindig a legszelídebb kímélettel szólt Gizellával Abafiról ; mondá, mennyire becsüli őt ;

de egyszersmind oly fordulatot tudott adni beszédének, melyből Gizella gyaníthatá, hogy a szép özvegy férjhez többé nem fog menni. S ha ilyenkor a remény mennyei sugára múló villanyával szaladt minden idegein keresztül a szelíd gyermeknek, s szép arcának havában a boldogság derűje hajnallott : ki csodálhatná ? De oly igen el tudta Gizella lelkének, szívének önkénytelen izgását rejteni, hogy néha Margit maga kétkedővé lett indulatai iránt.

Gizella halkkal meg kezde győződni arról, hogy nénje Abafit inkább becsüli, mint szereti ; de nem soha arról, hogy Abafi is így érez. Ő kegyetlen öntagadással hiteté el magával, hogy Olivér Margitot imádja.

Abafi gyakorta látogatá meg Gyulafinét, ki őt néha Gizellára is figyelmezteté. Hősünk a bájos gyermeket szépnek s érdekesnek találta ; bár szívében egy húr sem pendült meg élénkebb hévvel érette. Többszöri látás azonban s az Abafi figyelmesb alkalmazása iránta, kezdék őket közeltetni egymáshoz ; többször, s néha komolyabb tárgyakról szóltak együtt. S valami oly jósággal teljes, oly nyugodt, oly szelíd volt a Gizella egész alkalmazásában, hogy Abafi örömest kezde véle mulatni, némi érdeket iránta venni. De csalatkoznék az olvasó, ha e közelítésben távolról is a gerjedő szerelem első sugárait gyanítaná. Mindig kiválólag feltűnő volt a különbség azon élénk, forró csatlakozás közt, mellyel szerelmesek keresik egymást, mely némaságban oly jelentő s boldogító, s azon nyájas, udvarias alkalmazás közt, mellyel Abafi Gizella iránt nem hódoló, hanem kellemes, vidám társalkodó volt csak.

Így teltek hetek s hónapok. Olivér nagyrészét ezen időnek falun tölté gazdaságával, szép lovaival s nagy vadászataival elfoglalva. Betlen Farkas volt leggyakoribb látogatója, kivel barátsága naponkint szorosb lőn.

Abafit mindenki kezdé színlés nélkül becsülni, s már nemcsak e szép lovagi, mindenütt finom magaviseletű férfiút, hanem a tudományost, az idegen nyelvekben jártast s az olvasottat ; mert Abafi idejének

nagyrészét új, fontos ismeretek megszerzésére fordítá, s nagy sikerrel.

Minden héten elzárkózott egy nap; Abafi magas várának rostélya le volt eresztve; senki sem volt nála ilyenkor szokott látogatói közül, még Betlen sem, ki e szeszélyét barátjának kímélettel tűrte; de midőn a vár ősz tornyában éjfél kondult el, átrázva érchangjait néma éjjeleken: egy lovag közeledett az Abafi várához. Lova, öltözete egyszerű, fekete volt; háromszor fútt rövid kürtjébe s a felvonó-híd leereszkedett. Ha fellegek csatáztak az éjféli égbolton, ha villám futosta át a fekete fellegkárpitot; ha vihar dühöngött, s az óriási bükkök nádként ingadoztak: a fekete lovag nem maradt el; s ha zápor özönlött vagy a jég zuhogott le fényes fellegekből; vagy üvöltve álltak őrt éhes farkasok, vonítva szirt-gerinceken: a sötét lovag éjfélkor a kapu előtt állott, s a toronyőr a hármas kürtjelre leereszté a felvonó-hidat. S ha néha utas találta a néma lovagot jőni s az ábránd hold világítá keleti vonalait fakó fényével: arca oly vidám, oly örömteljes, oly sugárzó volt; de ha találta, midőn a várból tért vissza, könny csillogott szemeiben; s ha menve, sivító fellegként tűnt el sebes száguldtában: megtérve, halkkal léptetett csak . . . s vissza mindig . . . mindig visszatekinte.

Az egyszerű, természetes eset sok mondára nyújtott alkalmat, s a babonás nép ajkain néhol regévé alakult.

———

TÁNCTEREM.

Ő szelid, nyájas és jó.
Scuderi.

A szép Cristierna e közben gyorsan közeledett Kolozsvárhoz. Mihelyt a határokba lépett, azonnal tapasztalá azon lovagi szellem mutatkozását, mely akkor, távolléte mellett is Európa műveltebb tartományaiból, sehol otthonosabb nem volt, mint Erdélyben. Magyar őszinte szívesség tevé a lovagi tisztelkedéseket a szépnem iránt érdekesbekké. Minden helységben, minden nyughelyen újabb meglepetések várták a fejedelmi hölgyet, kinek szelíd erkölcsétől s már ismert szépségétől jóltevő következményeket jóslottak az erdélyiek a nyers habozó, túlságig változékony Zsigmondra. Megérkeztének estéjén egész Kolozsvár ki volt világítva ; több sorban fénylettek az akkori kisebb ablakokból a mécsesek, s néhol a világítónak szeszélye kiáltó színekre mázolt képekben vagy a történet jelességére célzó írásokkal kívánta örömét kifejezni.

A fejedelmi csarnok minden tereme s szobája pompásan ki vala bútorozva s a szem mindenütt nehéz selyem- s bársonyszöveteken nyugvék. Arannyal áttört kárpitok, aranyozott székek, acéltükrök, török szőnyegek voltak mindenütt láthatók, s a falak kamukáin sárkányok s griffek bámultak ezer vegyületben a nézőkre.

Erdélynek völgyeiből idegyűltek a tehetősb családok, s vetekedve kívánták az óhajtott fejedelemasszonynak rövid ott mulatását kellemessé tenni.

Nagy körtisztelkedés előzé meg a pompás vacsorát, melynek alkalmával Erdélynek hölgyei mutattattak be Cristiernának. Ezek közt volt Gyulafiné, a **szép**

Mikola Margit ; s első megjelenése azon kellemes benyomást idézé elő a Cristierna szemeiben, melyet Margit sehol sem hibázott el megtenni. A fejedelmi nő középnagyságú, finomtermetű hölgy volt, arcéle nemes, római ; fürtjei selyemsímák s világosszőkék, szemei gyönyörű vágásúak s égszínűek valának. Egész tartásában feltűnt azon nyugodt önbizalom s szerénység, mely nem ereszkedik le máshoz, de azt emeli gyöngéd figyelemmel föl magához. Mindenkivel szólott ; a férfiakkal többnyire latinul, mely nyelven, ha nem tökéletesen, de igen csinosan beszélt ; a nőkkel franciául, használván néha azon szavakat, melyeket útjában a magyar nyelvből sajátjává tőn.

Elvégződvén így azon körtisztelkedés elfogadása, mely egyes kérdésekben s rövid feleletekben áll : a fejedelmi nő Mikola Margittal, Kornis Gáspárral, Keresztúrival s másokkal beszélgetett. Valami oly szelíd és hódító volt egész alakján elöntve, hogy ezen első megjelenésekor soknak megnyerte szívét, még azoknak is, kik a fejedelemnek más nőt óhajtottak Olaszhonból. Az akkoron számos olasz Zsigmond udvarában nemzetének egész műveltebb hódolásával kívánta a fejedelemasszonynak kegyét sajátjává tenni, kinek azonban kiválólag nyájasb magaalkalmazása az erdélyiek iránt, feltünő volt.

Abafi ezen ünnepen nem volt jelen. Sokan úgy vélték, hogy vagy átall a fejedelem előtt megjelenni, kinek neheztelése még emlékében van, vagy nem akarja magát újabb tőröknek kitenni, s ily nevezetes alkalommal ezáltal figyelmet gerjeszteni.

Margitnak mindjárt feltűnt távolléte, s Betlen Farkastól tudakolá őt, ki maga sem tuda egyebet mondani, minthogy néhány nappal ezelőtt vadászaton látta barátját épen s egészségesen.

Bátori azon közidőt, melyet a szép Cristierna másokkali beszélgetéssel töltött el, használni kívánván, Margithoz közeledett s az est nagyobb részét velei társalkodással töltötte. Lehet, hogy a lelkes nő ezen alkalmat használta a fejedelmet Olivér iránt megengesztelni ; annyi bizonyos, hogy Betlentől — kit

Zsigmond bátorságáért s azon regényes szellemért, mely őt oly érdekessé tette, szenvedhetett — tudakolá hollétét.

Betlen újra erősíté, hogy őt a vadászaton látta.

— Örülök, — mond a fejedelem nyájas mosollyal — ha leventéink edzik erejöket s bátorságukat; lehet, hogy rövid napon komolyabb alkalom fogja azt szükségessé tenni, mint vadászat.

— Erdélynek fiai — viszonzá Betlen azon szép férfias tartással, melyben kecs és méltóság párosultak — örülni fognak, ha Nagyságod őket csatákra vezetendi, s bizonyos vagyok benne, Abafi barátom nem lesz az utolsók egyike, ki a Bátori-ház és Erdély java mellett fegyvert fog.

— Igen, akarjuk, — szólt Bátori nevetve — hogy igazat mondjon kegyed. Inkább szeretjük őt — folytatá gúnymosollyal — buzogánnyal kezében, mint a szószéken látni, hol nemigen látszik helyén lenni.

Betlen csöndesen állt a fejedelem előtt s úgy látszék, hogy felelni akar; de ez folytatá:

— Holnap, reménylem, hogy a lovagi Betlen nem fog hibázni a sorompók közt. Jeles kelevéz-hajítók vannak vendégeink között: a fiatal Zamojszki, s amott, ki Kornisnéval beszél, Szápia Kázmér; ezektől a babért elragadni igen szép volna.

— Nagyságos uram! — felelt Betlen. — A kelevézjátékra be vagyok írva, s az egyik csapat vezérségével tisztelt meg.

Bátori jóváhagyólag intett fejével. — Sajnálom, — jegyzé meg bosszúsággal arckifejezésében — hogy a nemes játékból ki kell maradnom, nem a legjobban érzem magamat s Bucella minden hevesebb mozgást eltiltott. — Ezzel nyájas főhajtás után a közelálló Lugosihoz fordult a fejedelem.

A teremnek egyik oszlopa mellett a szép Zsombori Juditot látjuk. Deli tagjain szalmaszín bársonyváll s szoknya foly le gazdag ezüsthímzéssel s egy remekmívű párta, drágakövektől s gyöngyöktől csillogva, őt valamivel magasbnak láttatja, mint aminő valóban. Ő ezen este közfigyelmet gerjesztett. Mellette

állt Bánfi János ; magas, halavány ifjú, szép magyaros vonásokkal, s nagy barna szemekkel. Diószín dolmánya az akkoron divatos nehéz selyem kamukából volt, arany, törökös levelekkel áttörve ; aranyozott, vert ezüst, kék kövekkel gazdagon terhelt készület pótlá ki a zsinórozást s öltözete egyjét tevé azon apáról fiúra szálló díszöltözetek közül, melyek minden időben szépek maradnak, violaszín nadrág zsinórozás nélkül s zöld egyszerű topánka egészíték ki öltözetét.

Beszélgetésök tárgya Cristierna volt. — Úgylátszik — mond Bánfi félsuttogó hangon, — hogy a mi kedves fejedelemnénk nem oly vidám s boldog, mint új nő közönségesen szokott lenni ; amint hallom, a fejedelem maga is nem azon szorgalmas előző, ki oly szelíd teremtéssel el tudná távol honát felejtetni.

— Fejedelmek — mond Judit részvevő tekintetet vetve Cristiernára — nem olynemű férjek, mint más emberek. Őket titkos érdekek, családi viszonyok vezetik nőjeik karjai közé ; várhatni-e Zsigmondtól, ki virágról-virágra száll, kit minden szép hölgyi szem rövid lobbanásba hoz, hogy példás férj legyen?

Bánfi gondolkozni látszott.

— Margit — mond kis szünet után — még most is erővé teszi azon hatalmát, melynek Bátori mindig hódolni látszott.

— Hibázik Bánfi, ha ezt hiszi Margitról. Nincs nő, ki kevésbbé számító lenne, mint ő. Azon felsőség, melyet gyakorolni látszik, önkénytelen, s lehet észrevenni, hogy ő a fejedelmet sohasem keresi, sőt közelítését oly természeti egykedvűséggel fogadja, mely őt minden gyanútól fölmenti ; ő más iránt is ilyen.

— Az tagadhatlan, — viszonzá Bánfi — ő mindig nyájas ; maga a szép fejedelemasszony is, amint látszik, igen örömest mulat vele.

— Én — mond Judit — nem a legjobb napokat jóslom Cristiernának, egész lénye különböző a fejedelemétől: nemigen remélhetni köztök valaha azon gyöngéd viszonyt, kölcsönös bizodalmat s engedékenységet, mely egyedül képes házasokat boldogítani. A fe-

jedelem változékony fog maradni végig ; s azt hiszem, egynek azon hölgyek közül, kiket meg szokott különböztetni, nem sokba kerülne őt angyali hölgyétől elidegeníteni.

— Ez — mond Bánfi egy finom mosollyal — alkalmasint közbenjárás nélkül is meg fog történni : ha igaz, amit hallok.

— S az volna? — szólt Judit, reáfüggesztve tekintetét.

— Egy gyöngéd titok, melyről nem örömest szólok, főként hölgy előtt — mond Bánfi jelentő arckifejezéssel. — A viszony köztük aligha valaha több leend, mint testvéri.

— Úgy megkímélem a közléstől — felel Judit, hirtelen közbeszólva s könnyű pirulattal tekintve föld felé. — Csáki Gizellát — folytatá, el akarván fordítani a beszélgetés tárgyát — holnap fogják a fejedelemnének bemutatni.

— Egészen egészséges tehát?

— Igen, kissé halvány még, de szép ; oly szép, minél szebb nem lehet! A fejedelemné néhány hölgyet óhajt az elsőbb családokból maga körül ; aligha Gizella ki fogja kerülhetni választását, pedig ő nem örömest válna meg a Mikola-háztól ; Margitban ott testvért, barátnét s anyát lelt egyszerre.

— S Gyulafiné is, úgy hiszem, nehezen tudná őt nélkülözni, bár vigasztalhatlan nem maradna . . . Abafi sokszor van a Mikola-háznál s Margit az ő szemeiben a hölgyek elsője.

— Magam is azt hivém, — jegyzé meg Judit — hogy azon tisztelet, mellyel Abafi iránta viseltetik, nincs egészen szerelem híjával ; de később meggyőződtem arról, hogy Abafi valóban nem érzi azon gyöngéd indulat hatalmát Margit iránt.

— Oh, — mond Bánfi — a szerelem egy Proteus, ezer alakba öltözik ; s megvallom, mindig veszedelmesbnek hiszem, ha kezdete lassú s más alakot vesz fel, mint például tisztelet vagy barátság. Azon neme a hirtelen szerelemnek, mely pillanat munkája, sokszor hirtelen is lobog el.

— Az igazi szerelem, — mond Judit némi magasztaltsággal — legyen évek vagy pillanat müve, egy és örök! . . . s ha szűnik, . . . nem volt soha szerelem!

Többen közeledtek e pillanatban az érdekes párhoz, s a beszélgetés közönséges lőn; a fejedelemasszony útjáról, a holnapi lovagjátékokról, a terem eddig ismeretlen fényű s ízlésű bútorairól s díszítményeiről folyt a beszéd változtatva. Itt-ott a szögletekben fontosb érdekek s országos viszonyok jövének szóba. A mellékteremben megzendült a hanga s a fiatalság egyenkint a gazdagon világított mellékosztályokba vonult.

A fiatal Zamojszki, a Bátori-háznak rokona (mert bátyjának neje Bátori Gizella volt), a fejedelemnéhez járult, s őt lassú lengyelre szólítá fel.

Keleti öltözete még emelé az érdekes leventének termetét. Majd bokáig érő, redőkbe szedett, s derekához gazdag hímzésü pánttal szorított kurtkája a legszebb hófehér selyemszövetből volt, mellén sűrű, apró arany-gombocskákkal; ezen fölül volt az úgynevezett lengyel kontus öltve, s ennek hasított újjai lógtak vállai mögött: a felső öltözet égszín bársony volt, s gyöngéd hattyú-torok folyá körül. Kezében tartá könnyű süvegét égszín bársonyból, keskeny hattyú-torok prémzettel, melynek lekonyuló teteje négyszögü volt.

A fejedelmi nőnek deli tagjait almaszín selyem kamuka-öltözet, gyönyörű hímzésekkel folyá körül; a főkötőjébe szúrt boglárok gyémántoktól ragyogtak s hófehér nyakát nagy keleti gyöngyök számos sorai keríték.

Ezen első párt követék a fejedelem Mikola Margittal, s többen különböző öltözetben, melyek közt feltűnők voltak még azon német lovagok, kik a fejedelemasszony kíséretében érkeztek Kolozsvárra, s kik közt Zobel s Tattanbach közfigyelmet gerjesztének, mint több tornában győzedelmeikről nevezetes lovagok.

Bucella, az orvos, egyszerü fekete olasz öltözetében; Bazili, egy olasz festő s több idegen adá a jelenetnek részint árnyát, részint tarkaságát.

TRENCSI-VÁR.

Sok nép, nagy várakozásban.
Walter Scott.

Kolozsvárnak a közép-kapu előtti külső tere, a most úgynevezett Trencsi-vár, volt a lovagjátékokra elkészítve. A Magyar-kaputól kezdve e tágas tér felé, hosszú, széles fenyő-sétasorok vezettek, s ezek közelében jobbra-balra, hirtelen készült erdő terjedett — egy meglepetés, mellyel a kolozsvári tanács a fejedelemnek kedveskedett. A megkívántató fenyvek a nem távoli havasokból hozattak, s rejtett helyen valának lerakva; a lovagi játékot megelőző éjjel szúrattak a földbe festői csomókban, hol ritka csoportozatot, hol sűrű tömeget képezve, hol egyenkint állva: s így a széles, tágas térségben egy egészen természetes ligetet képezve, melynek közepében volt a lovagi csatatérre vezető út hagyva.

A Trencsi-várban egy tágas négyszeget látunk, magas deszka-sorompókkal körülkerítve, melyek kék és sárga szövettel vannak bevonva. Felettök hézagonkint kék- és sárgára festett oszlopok emelkednek sisakokkal, vérttel s paizsokkal fölékesítve. E kerítvények azon részén, mely a város felé nyúlik el, magas, széles páholysor, rostélyozott karzatokkal van emelve, hasonlóul sárga s kék szövetekkel bevonva, veres, sátoralakú mennyezettel boltozva. A város felől tágas, menedékes lépcsők vezetnek a külön erkélyekbe; ezeknek középsője, a többinél sokkal több pompával s választékonysággal van ékesítve s azokat terjedtségben meghaladja.

A leírtakkal szemben egy magas egyes páholy emelkedik, hasonló készületű, a harcbírák számára. A csatatérnek közepette egy magas gótmívű faoszlopot lá-

tunk ; toronyalakút, tetején nagy lobogóval, az erdélyi, styriai, lengyel s császári színekkel, melynek üres, öblös közepében azon számtalan szép díj van lerakva, melyeket a fejedelem a győzőknek készíttetett, mint fegyverek, billikomok, tigriskacagányok, gyönyörű nyeregtakarók, többrendbeli cafrangok, csujtárok, mind selyemből, arannyal s ezüsttel terhelve.

A Torda-kapu felőli oldalon a sorompók felnyithatók : a magas páholyok előtt ülések foglalják el a helyet a számos néző számára, melyek közül a hátulsók mindig magasabbra emelkednek. A négyszegnek más két oldala szabad, nehogy a hajított kelevézek sértők lehessenek.

Azon pillanatban, melyben a sorompók elé érkeztünk, az egész igen élénk, meglepő képet mutat.

A fejedelem nejével már elfoglalta a középső páholyt, mögöttük Kornis Gáspár, Geszti, Keresztúri erőteljes férfialakok díszes öltözetben s a fiatal Zamojszki láthatók ; Cristierna mellett két vidámképű éltes nő sisakalakú főkötőkkel s hosszú fátyollal. A többi páholyok is tömve voltak csinosan, sőt részint gazdagon öltözött nézőkkel. Ezeknek egyikében, mely jobbra harmadik volt a Bátoriétól, Mikola Margitot veheté a néző észre : jobbjára Zsombri Judit, baljára Gizella ült. A szögletben foglalt az öreg Mikola helyet, Gizella mellett, s mellette állott szép fia, ki ma nem volt szolgálatban. Judit mögött látjuk a csinos, magas Bánfi Jánost.

Gizella szembetűnőleg halvány, de valami oly bájló van egész lényén, hogy minden szem rajta csüng, s mindenki vágyik ezen érdekes teremtésnek nevét tudni.

A sorompók körüli lépcsőkön pezseg a néptömeg, nincs egy üres hely is ; hézagonkint a fejedelmi őrsereg hadfiai állanak medvekacagányaikkal s nehéz fegyvereikkel.

A nézők sorain körültekintve, több ismerősre akadunk. A fejedelmi páholysor mellett emelkedő lépcsők egyikén látjuk azon tisztes polgárt, kit a kolozsvári piacon hallánk egy szerzetessel és falusi úrral beszél-

getni. Nem távol ettől ül a becsületes kovács, Gúti Mózes uram az ő hű bordájával, Orsolya asszonyommal, mindkettőjük ünnepi öltözetben s örömtől sugárzó arcokkal ; mellettök, mint nem legkényelmesebb ragasztékot, pillantjuk meg félig térden, félig ülve Tóbiást, kinek fészkelődései és ügyetlen kérdései Orsolya asszonyt szokott egykedvűségéből néha felrázák.

A harcbírák erkélyének közelében egy ismerős arc foglalja el figyelmünket. Aligha e vaskos, duzzadtképű legény, rövid, réteges gombú zöld dolmányban, világoskék nadrágjában, csúcsos báránybőrsüveggel fejében, nem Timár Miska, kivel Alvincen ismerkedtünk meg. Alakján komoly tünődés tűnik fel ; úgylátszik, mintha nagy terv kezdene agyában alakulni ; néha emeltebb fejtartása, szikrázó szemei s öklöző kezei készülő ökölbajnokra gyaníttatnak, ki még nincs tisztában aziránt, kiálljon-e a síkra, vagy magában s képzetében vitézkedje ki magát, mindenesetre olcsóbb áron.

Közel a Mikola-páholyhoz áll egy szerfölött érdekes arcú ifjú, kit ha jobban megnézünk, úgy tetszik, mintha a keleti vonásokat, e sötét szemeket, ezt a karcsú termetet, s az egészen sajátságos lényt már több ízben s több alakban láttuk volna, mégsem merjük ráfogni, hogy ő az : annyira különbözik e kétes lénynek minden megjelenésekor alakja az előbbitől, hogy szinte biztosabb most is őt idegennek hinnünk ; mert talán csak némi visszaemlékezéseket idéznek elő az érdekes vonások. Az alig húszévű ifjún egyszerű fűszín térdig érő zeke van, mely tagjaihoz símulva, azoknak szobrászi szabályosságát még emelni látszék, s hasonlószínű a nadrág ; szerfölött kis lábait fekete szattyán borítja. Bővebb zeke, hasonlószínű, tágas, felül hasított újjakkal, van alsóruhájára öltve, melyet sima bőröv gazdag boglárokkal elhintve, szorít derekához ; kerek, hasonlószínű süveg, keskeny tigrisprémmel, s ingadozó hosszú, széles, veres tollal, nyugszik barna fején ; gesztenyeszín haja vagy nyírott, vagy süveg alá van rejtve ; csinosmívű ezüst-kard,

melyet mintha már láttunk volna valahol, lóg válláról, veres, különös csomókba fűzött kardkötőn; keresztbefont karokkal áll csöndesen, néha-néha vetve fürkésző, szinte kérdő tekintetet az őt körülbolygó embertömegre, mintha valakit keresne.

A várfalak taréját számtalan nép lepi el, s a sorompókon kívül, a magas fenyvek alatt, apróbb tömegekben állanak a különböző színekbe öltözött emberek. Az úgynevezett Felek hegyének azon részét, mely a város felé tekintőnek baljára emelkedik, a szomszéd falvak lakói lepték el, a nagyszerű szemlének életvi lor, tarka s változatos tekintetet adva, melyet a körüskörül felállított hintók, cifrakészületű paripák s cselédek még elevenebbé varázsoltak.

A harcbírák páholya mellett kétfelől állított trombitások végre dobszó által kísért jelt adának, melyet a város bástyáira szegzett tarackok dörgése viszonzott.

TORNYA MÁTÉ.

A sorompó nyílik.
Arthur.

Ekkor a sorompók megnyíltak, s egy majd ölnyi magas, vállas férfiú kijelelt vonásokkal lépett elő csendesen a küzdhely fövenyén. Hófehér ing födte derekát, szárait egyszerű veres nadrág, s lábaihoz sárga topánka volt sűrű szíjsorokkal szorítva. Veres, majdnem lángoló haja tömött csigákban hullt le vállaira, s egész tekintetének oroszláni alakot adott. Széles szemöldökei, világoskék kisded szemei s borzas hosszú bajusza, megjelenésének vad méltóságát növelték, s a könyökén felül tűrt ing szabadon láttatá ideges, erőteljes karjait.

E roppant ember, kinek egész alakján összehangzó kifejezése az erőnek s önbizalomnak nem kis érdekű volt, megérkezvén a tér közepébe, körültekintett, vonásaiban azon neme a megvető kihívásnak volt kifejezve, mely a gyávát egyszerre visszarettenti, de az erősnek kétszeres ingert ád egy önhitt kérkedőnek megszégyenítésére.

A polgári ember, kiben az előbb ismerőst találánk, szomszédjához, egy kövér méhserkészítőhöz fordult. — Ez — mond — Máté, kinek régen hallottuk már hírét ; azt mondják, tizenöt mázsát föl tud emelni s néggyel birkózik.

— Ez Tornya, — szólt a fejedelem, Cristiernához hajolva — becsületes katonai emberünk, kinek bátyánk, István király, sok hasznát vette hadaiban ; amint kinézése mutatja, aligha csökkent ereje, most még erőteljesbnek látszik, mint őt gyerekkoromban bátyánk udvaránál láttam.

Egy kis remegés volt a szelid fejedelmi nő ajkai

körül látható. — Nem lesz-e életveszélyes a viadal e Góliáttal? — kérdé.

— Oh nem, — felelt Bátori nevetve — ő hamar szokott bánni s ellensége mindenesetre rövidebbet esik, mint német lovag, ha leemelik a nyeregből.

A kövér méhserkészítő, kit az elébb szólíta meg tisztes polgári ismerősünk, Mátéra bámult. — Úgy — mond — aligha vívótársra akad!

— Ki tudja! — felelt a másik — a jutalom nagy s alkalmasint lesz, kit kecsegtet.

Igaza is volt a becsületes polgári embernek, mert amíg folytatták beszédöket, az alatt egy vaskos ifjú, kiben azonnal Timár Miskára ismerünk, állott ki a síkra; feltűrvén ingét, dacos merészséggel tekintett az óriás szemébe, ki megvetőleg mosolygott bajusza alatt.

— Jer! — mond Miska — én nem ijedek meg árnyékomtól, s megyémben választva vívok hárommal; lássuk, melyikünké lesz a díj!

Máté végigjártatá a szilaj falusi bajnokon szemeit.

— Készülj! — felelt mély, szinte dörgő hangon — mert nem tudod, melyik pillanatban méred meg a fövényt magad előtt.

Ekkor képzelhetlen hirtelenséggel ölelé derékon a meglepett, kézzel-lábbal kapálódzó Miskát s azt egész csendességgel körülcsóválván feje fölött, a földre teríté maga elébe.

A nézők összes hahotája követé ezt és Miska nehezen vánszorogva fel, az embertömegbe vegyült.

— Ezzel röviden bántak, — jegyzé meg Gúti Mózes Orsolyához hajolva — nem hiszem, hogy második akadjon.

— Magam sem — felelt a nő, jót taszítva könyökével Tóbiáson. — Ej, Tóbiás, ne fészkelődjél annyit, mind lekoptatod a szőrt szép rása-szoknyámról s aztán ne rágódjál itt minden ember előtt azon a kalácson, pszt, hallgass!

Tóbiás a kalácsot zekéje alá rejté s nyitott szájjal bámult maga elébe.

— Ni, ni! — kiált fel Orsolya — hát ez a csenevész legényke mit akar? Csak nem vív meg Mátéval!

— De úgy készül! — mond Gúti Mózes, nagy figyelemmel tekintve a küzdhelyre, hol egy sugár ifjú érdekes vonásokkal s bátor tekintettel közeledett Mátéhoz, ki nyugton állt, mint az oroszlán, az őtet körülcsaholó ebek előtt.

A trombiták jelt adván, mindenek figyelme meleg részvéttel volt az ifjú bajnokra fordítva ; de e merész vállalkozat eredményén senki sem látszék kétkedni.

— Tudd meg, — mond a fejedelem Kornis Gáspárhoz fordulva, — ki ez az ifjú! szeretnők őt testőreink közt látni.

Kornis helybenhagyólag intett fejével.

A Mikola-páholyban, ki Gizellát figyelemmel vizsgálta, láthatá, hogy reá a játékoknak inkább terhelő, mint kellemes hatása van ; minden új jelenetre láng borítá arcát s keble föl- s leemelkedett ; egy szót sem tudott volna kiejteni, míg a vívás tartott . . . Margit, ki ily küzdéseknek többször volt tanúja, nem érzé azon rettegést, mely a nőnemet nyugva s szenvedőleg osztoztatja a férfiú-veszélyben. Az öreg Mikolának pedig nagy tréfája volt e szemlében, s már a Miska esete hangos hahotára fakasztá.

— Ezzel aligha még rövidebben nem bánik Máté, — mond Margithoz és Bánfihoz fordulva. — Ez összetörik keze közt.

Azonban a viadal kezdődött, s a fiatal bajnok Mátének váratlan megtámadását, melyben legtöbbet látszék az bízni, hirtelen ügyes fordulattal kerülte ki. Tornya, ami nagyon természetes volt, az egyensúlyt kissé elveszté. Ezen ingadozó helyzetet hasznára fordítván az ifjú, nyílsebességgel ugrott oldala mellé s szintoly hirtelen ragadván meg egyik kezével mellét, másikkal nadrágszíját hátul, egyet fordított vagy inkább taszított rajta, s Máté hosszára zuhant a fövényre, egyenesen magas kiálló orrára, melyből sűrűn patakzott a vér.

Harsogó hosszas «éljen»-kiáltás harsogott. Máténak a harc szabályai szerint hátra kellett lépni, s mivel a fiatal bajnokot senki sem idézte többé vívásra : ő kiáltatott győztesnek.

— Ki volt ez? — kérdé az öreg Mikola Bánfitól, alig térhetve magához bámultából. — Most közeledik, ismered öcsémuram?

Bánfi kihajlott. Ekkor lépett a győztes bajnok a hercegi páholy felé, s mélyen meghajtva magát, fogadta el a fejedelemasszony kezeiből azon gazdagon hímzett fehér, széles szalagot, mely a birkózásban győztes számára volt szánva mint díszjel, minekelőtte a gazdag jutalmat a játékok végén kezéhez venné.

— Ez — mond Bánfi — Betlen Farkas. Alig ismerek rá egyszerű, barna mellényben s feltűrt ingben.

— Szép, hosszú fürtjeit süvegje alá rejtette, — mond Mikola — másként ráismertem volna. No, — folytatá — ez nagy vakmerőség s igen balul üthete ki. Csak azt bánom, hogy ily hamar vége szakadt az e nemű vívásnak, mely engemet leginkább mulattat.

A fejedelem, mint látszott, néhány nyájas szót intézett Betlenhez, ki nemsokára kilépett a csatatérről.

HATTYÚ-LOVAG.

Tiszta és szeplőtelen.
Müller.

A legérdekesb nemei közül az akkori lovagi gyakorlatoknak volt a kelevéz-játék, úgy mint az több keleti népeknél, s Európában mai napig a töröknél gyakorlatban van.

Hogy e kedvtöltést az erdélyi leventék Cristiernával s számos vendégeivel egész sajátságában megismertessék, annak külről is egészen keleti színt kívántak adni : huszonnégy serdülő lovag az első erdélyi családokból ; a jelenlevő lengyelek közül a fiatal Szápia és Zamojszki, s a német lovag Zobel kívántak benne résztvenni. Két csapatra voltak a vívók felosztva, kék és veresre ; az elsőnek Betlen Farkas, a másiknak Bánfi János voltak vezérei. Mindnyájuknak derekát rövid, hófehér, gazdagon s ízléssel arannyal hímzett rövid török újjas födé, eredeti sawl-lal derekukhoz övezve ; ezen felül hasonló fehér szövetből rövid, nyitott öltöny volt húzva, melynek vállain, újjak helyett, szögletben végződő, aranybojttal ékesített szárnyai voltak. Az első csapatbelieknek szárait kék, a másiknak veres bő nadrág födte ; lábaikra sárga topánka szorúlt, sarkantyú nélkül, melyet a széles arab kengyelréz pótla ki ; oldalaikon török, becses kövekkel terhelt, sarlóalakú kardok függöttek. A keleti veres süveget fejeiken hímzett patyolat folyá turbánalakban körül, melyre tenyérnyi boglár, mellé hófehér kócsagtoll volt tűzve.

Minekelőtte a munkához fognának, körüllovagolták a viadalteret kettenként, a legszebb s nemesebb fajú paripákon, tigrisbőr nyeregtakarókkal ; fejeiket s szügyeiket veres vagy kék, arannyal terhelt cafrangok,

a csapatok színei szerint, lobogták körül. Minden vívónak két egyszerű, életlen fenyőbot vagy kopjanyél volt kezében, hasonlóul a választott színre festve, két végeiket kék vagy veres festékkel terhelt labdák foglalák el, úgy, hogy a talált helyet az azon maradó szín kitüntesse; csak azon foltok tekintetvén sebeknek, melyek derékon felül a hófehér öltözeten igen tisztán lehetének kivehetők.

Megkerülvén a sorompók közti helyet, melynek a páholyok felőli oldalaiban több gyalog csatlós állott, számos, a fentebb írt módon elkészített kopjanyelekkel, leventéink kétfelé váltak s a játék elkezdődött. Köröskörül nyargalták szélsebességgel a tágas küzdhelyet; előbb egyenként kihíva egymást, később mindnyájan együtt víva.

Bámulatra méltó ügyességgel kerülték ki egymásnak kelevézeit, lehajolva nyargaló lovainak hirtelen kantár-rántással más irányt adva, vagy a repülő kelevézt kifogva kezeikkel s rögtön visszarobbantva a támadóra. A csatázók nekihevültek már, s lángoló arcaikon lobogott a kedvtöltés gyönyöre; a lovak magok is, melyekről darabokban szakadt a tajték, víg nyerítéssel s prüszköléssel látszottak a játék örömében osztozni.

— Ez szép volt! — mond a fejedelemné, az egyik éltes nőhöz fordulva. — Zamojszki három kelevézt került ki egyszerre; Betlen jeles lovag! — Az idős nő helybenhagyólag intett fejével.

— Nézd Bánfit! — szólt Margit Gizellához — már kettőt talált s még tiszta. — Gizella fojtva érzé lehelletét; minden sebes fordulatra összeszorítá ajkait, vagy szemét födé el kezecskéivel.

Zamojszki s Szápia váltak ki a többeknek mindig apadó száma közül, nemcsak azon lélekjelenléttel, mellyel lovaikat azon pillanatban tudták oldalt vetni, midőn a néző már hitte, hogy a sorompókba zúzatnak, vagy azt odább sodorják magukkal: hanem oly ügyességgel is, mellyel mindeddig hófehér öltözetük folt nélkül maradott; bár sűrűn cserélt kelevézeik mindig találtak. Már alig maradtak hatan a sorompók közt,

s ezek számában még mindig sértetlen: Betlen és Bánfi. Mindazok, kiknek derékon felül két foltjok volt, a harcbírák, mint legyőzötteket, kiidézték a sorompók közül.

— A lengyel urak — mond a fejedelem — aligha nem győznek e gyakorlatban; nekik a kopja s kelevéz kedvenc fegyverök.

— Betlen, Bánfi és Tasnádi igen ügyesek e játékban — felelt Kornis, a fejedelemhez fordulva. — Kár, hogy Abafi nincs jelen, ő alkalmasint sokáig kétségessé tenné a viadalt.

— Csodáljuk, — jegyzé meg Bátori hidegen — hogy nemes gyakorlatokból kivonja magát, főként ha azokban némi tökéllyel bír... Egy fiatal leventéről van szó, — folytatá, Cristiernához hajolva — kire sok panaszunk volt egykor, de aki, mint halljuk, nagyon megváltozott.

— Bizonyossá merem Nagyságodat tenni, — erősíté Kornis — hogy csak különös baj tartóztathatja, vagy még megérkezik. Én a tornán szeretném jelenlétét, mert abban alkalmasint nem kis dolgot adna a német uraknak.

Élénk viadal kezdődék most s a szem alig kísérhette a nyíl szárnyain fellegként a nézők előtt elsuhanó lovagokat. Egy lovag a kék színűek közül kapta a második foltot; így a veres szín látszék győzni, melynek vezére Bánfi s a lengyel Szápia és Tasnádi, egy csinos húsz évű ifjú, kettőzött hévvel kezdék a veres Betlent s Zamojszkit kelevézeikkel zaklatni.

Kis szünet lőn, s a harcbírák trombitajelére a nézők csak Szápiát s Zamojszkit találták sértetlen.

Ekkor jelent meg a sorompók előtt egy szép lovag; hattyúfehér ménjének homlokát s szügyét pompás ezüst-cafrang lógta körül, s nyergét fehér farkasbőr takarta el. Az ifjún fehér, ezüsttel hímzett dolmány volt, csillámló boglárokkal terhelt övtől körülkerítve, s hasonló színű nadrág födé idomos szárait. Fehér, kerek süvegén hermelin-prémmel hosszú, fénylő fehér toll ingadozott, s vállain sűrű, gesztenyeszín hajhullámok özönlöttek. Egy halk sikoltás hallék a

Mikola-páholyból, midőn a deli levente a sorompókon át néhány ugrással a csatatéren termett.

— Te nem jól vagy, Gizella! — mond Margit, a hátrahanyatló leánynak derekát átfogva.

— Oh igen, igen! — nyugtatá ez, alig hallhatón rebegve — nincs semmi bajom! Muló szédülés csak, mindjárt megszűnik.

— Nem, kedves jó angyalom! — mond Margit részvéttel — ez a szemle nem idegeidhez való; nem mennénk-e haza? én elkísérlek.

E pillanatban vette Margit a fehér lovagot szemügyre s gyanítván a Gizella sikoltásának okát, mindenkép igyekezett őt bátorítani, anélkül, hogy vele sejtését észrevétetné.

Gizellának szemei a gyönyörű ifjúra voltak szegezve. Ő ily szépet, ily delit soha sem látott; úgy tetszett neki, mintha minden homályba borúlna e méltósággal teljes lovagi alak előtt.

A jöttet első tekintetre csak egy ismeré meg az egész népes embertömegben, s ez egy Gizella volt; vagy azért, mivel Abafi ily fényesen soha sem jelent meg, vagy mivel őt itt senki sem várta. Második, ki ráismert, de csak akkor, midőn a páholysor elébe ugratott, azon érdekes keleti vonású ifjú volt, kit az elébb láttunk fűszín öltözetében; — s a harmadik, Margit.

Abafi a fejedelmi páholy előtt megállván, s tisztelettel meghajtván magát, úgy látszék, mintha megdöbbent volna. Arca elsápadt s újra hirtelen pír lobogta azt körül; lelkes szemeit a fejedelmi nőnek szeráf arcára függeszté s állott mintegy elvarázsolva. Úgy tetszett neki, mintha a köznapi élet üréből a mennyek fényének kapuiba tekintene, s nem képzelt örömök édje nyilatkoznék. Amit képzete félig sejtett alakban, lényképként idézett föl lelkében, azt látta valósulva a gyönyörű, szelid, szerény fejedelmi nőben, az egészen idegen s mégis oly ismeretesben — előtte: egy bálvány, kit nem imáda, nem szerete, nem becsüle, nem óhajta, kivel lelke olvadt egybe, ki elszívá őt önmagától, s magán kívül forrasztá idegen léthez és élethez.

Így állott ő egy-két percig szótlan, mintegy kiemelve önmagából, s odabámulva egy ismeretlen életbe. A fejedelem kérdő tekintetet vetett reá, kinek szótlan merengése különös ellentétben volt gyors, tűzzel teljes megjelenésével.

Végre Olivér magához tért, s szép teljes hangján, szemeit mindig a fejedelmi nő andalgó vonásain legeltetve, jelenté ki, hogy a győztes lengyelek ellen az erdélyi kelevéz találó tehetségét vágynék kivívni, egy — kettő ellen.

A győztes bajnokok a viadalt csak egyenként fogadák el; Szápia kimenvén a sorompók közül, a Mikola-páholyban volt tanúja azon viadalnak, melynek következésén, a Zamojszki nagy gyakorlottsága ismeretes lévén előtte, nem kétkedett.

— No, — mond alant a lócán Gúti Mózes szomszédjának, egy csinos polgári nőnek piros kerek arccal s galambszelid tekintettel, — aligha a hattyú-fehér paripából babos nem válik a viadal végével . . . Mi a tatár! — kiált fel, Orsolyához hajolva — hiszen ez Abafi! — Neje mosolyogva intett fejével igent. — No, úgy a kopasz sógor[6] jól hajoljon — folytatá a férj — nyergébe, ennek, hallom, kelevéze mindig oda repül, ahova küldik.

Azon csinos, fiatal férfiú, kit fűszín öltözetében vevénk észre az elébb, lejebb lépett a hágcsókról, s a csatatéren a szolgálatrakész csatlósok sorába állott, néhány földön heverő kelevézt szedvén föl, élénk figyelemmel kísérte Abafinak minden mozdulatát.

Közel hozzá, éppen a páholysor bal végén állott egy tisztes öreg úr. Öltözete előkelőre mutatott. — A fehér lovag vagy igen bízik magához, — mond a közelállókhoz, — vagy nem tudta, mit tesz, mikor ily hófehéren jelent meg a viadalra.

A zöld ifjú reá vetette nagy, sötét szemeit s egy szerfelett nagyértékű tőrt ragadván ki kebléből. — Itt — mond — egy tőr, melynek markolatja fölér egy oláh faluval; és ezen kard, — folytatá, oldalán függő fegyverére csapva — fölül rajta, két arany ellen, hogy Abafin egy folt sem lesz a viadal után.

— A fogadás könnyű, — felelt az öreg úr mosolyogva — ám legyen! jó lesz, ha előre ideadod fegyvereidet.

— Igen, igen! — erősíték nevetve néhányan a közelállók közül.

Azonban a viadal elkezdődött, s az azt bámuló embertömeg élénk részvéttel kísérte a két deli lovag minden mozdulatát; igen észrevehető volt azonban bizonyos részrehajlás Abafi iránt, mely sokképpen mutatkozott a nézők közt.

— Ah! — hangzott az egész nézősokaságon keresztül, ha Olivér kiröpíté kelevézét, mely mindig talált, de Zamojszkinak szerfelett ügyes mozdulatai miatt, csak a lovat érhette; vagy ha a Zamojszkinak kelevéze az Abafi feje fölött sivított el, mélyen a homokba fészkelve magát. Hősünk, minden hajítását, minden fordulatát összes élénk biztatás követé.

A viadalt Abafi nyugton s egy helyen állva kezdé meg, vagy inkább várta be. Zamojszki villámgyorsasággal rohant neki, s alig két ölnyire hozzá röpíté ki az első kelevézt, melyet Abafi roppant oldalugrással kikerülve, a második feléje süvöltőt kikapá kezével s egyet perdítvén rajta, visszarobbantá s a Zamojszki lovát találta szügybe, ki hirtelen fordulattal, alig tenyérnyire a sorompóktól, kerülte ki a hatalmas hajítást.

Újra körül-körülnyargalták a tágas csatatért, s a zöld ifjú két kelevézt nyujtott Abafinak, míg Zamojszki is kettőt vőn által egy odasiető csatlóstól.

— Nem féltem Abafit, — mond a fejedelem. — Ez derék vívás! A Zamojszki lovát két kelevéz érte már, az Abafié sértetlen . . . Derék! ez derék volt! — mond újra a fejedelem Cristiernához, ki érdekkel kísérte Abafinak mozdulatait, s mint ilyen esetekben történik, ő is pártot vett, s mint látszék, az a honi lovag részére hajlott.

Igen szép jelenet volt, a Mikola-páholysorban Szápiának lobogó tüze, mellyel a vívókat kísérte; az Abafi viadala szerfelett tetszett neki. — Most — mond — Zamojszki találhatá derekát Abafinak,

ha a másik kelevézt hirtelen utána hajította volna az elsőnek.

— Abafi győz — kiált fel Margit. — Nézd, Gizella, a kék folt a Zamojszki karján; . . . most újra egy a derekán! — Gizella halványan, mint tetszholt ült némán; egy szót nem tudott szólani, csak keblének emelkedése mutatá a belső vihart, mely abban zajlott.

Olivér győzött. Az utolsó összeütközésben magasan emelt kelevézzel rohant Zamojszkinak, s megforgatván azt, maga elébe nyujtá karját, hirtelen megrántva kantárát, hogy ménjének lábai, mint leszegezettek, gyökereztek a földbe; de a kelevézt ki nem röpítette. Csel volt ez csak, melyet midőn Zamojszki hirtelen fordulattal ki akart kerülni: Abafinak nyílsebességgel repült egyik kelevéze karjára, a másik derekára.

Összes százszorozott «éljen!» harsogott körül; Zamojszki félrevonúlt a csatatérről, s lova, melyről tajték patakzott, fáradtan ereszté le fejét.

Még Szápia volt hátra, ki a Mikola-páholyt elhagyván, azon vidám, élénk gyorsasággal termett a viadalhelyen, mely a bátorban akkor legfeltűnőbb, mikor magához méltó vívótársra akad.

— Nem a legjobban áll fogadása, bátyám! — mond egy fiatal ember a fogadó öreg nemeshez.

— Még — mond az öreg — a nyerés csak fél; én Szápiára fogadtam inkább, ki azt hiszem, győzend.

A zöld ifjú csendesen mosolygott magában. — Még öt arany Abafira! — mond, erszényéből gondosan kiszedve öt velencei aranyt, mely akkortájban sok pénz volt.

Az öreg hallgatott s a viadal elkezdetett. Majdnem hasonló lévén az elébb leírthoz, a képzelőtehetségre bízom annak minőségét: csak azon megjegyzéssel kívánom azt segíteni, hogy Szápia mind lovának helyes forgatásában, mind a kelevéz-viadal minden mozdulataiban Zamojszkit jóval felülmúlta. De mind e mellett Abafinak sűrű csapásai, s e viadalban nagy gyakorlottságából eredt biztos szemmértéke a győzelmet részére hajlaták. Szápia három veres jeggyel,

melyek egyike szivénél volt, hátralépett a küzdhelyről. Minden ember a magyar lovagra bámult. Tisztán, mint a bércek hava, ő és lova, állt a győztes lángoló arccal s mégis oly nyugton. Körültekintve a szem, három érdekteljes arcot látott öröm sugáritól elöntve. A három arc birtokosát könnyű kitalálni.

Kis szünet után ijászok léptek a térre, s bámulásra méltó ügyességet mutattak. A legjobb lövő azon szép keleti arcú, zöld öltözetű ifjú volt, kinek élénk részvéte az Abafi viadalában oly észrevehető vala.

ZOMÁNCOS VITÉZ.

Deli s bátor, oh nézd,
s minő nyugodt!
Schiller.

Ezután nemsokára következett a komoly viadal, fénylő vérttel s nehéz rostélyos sisakkal.

Ezen, annyira ismert s oly sokszor leírt viadal nemének részleteit mellőzve, csak röviden említem, hogy minekutána Zobel lovag négy erdélyi s két magyar leventén győztes lőn: a Keresztúri nehéz dsidája őt földhöz terítette, néhány utána következővel együtt. Tattenbach győzé le végre Keresztúrit, s már a díj bizonyos birtokában vélte magát, mikor egy vitéz, kék zománcú acéllal borított, leeresztett sisakrostélylyal jelent meg magas, hollófekete paripán.

— Ez Bocskai István, — mond a fejedelem Cristiernának — ismerem ezen fekete paripát. Pajzán, úgy-e? — folytatá Kornishoz fordulva, ki helybenhagyólag intett fejével.

— Nem gondoltam, — szólt Kornis — hogy Bocskai vívhasson. Ő tegnap igen rosszul érzé magát; de egyébiránt is a fiatalság játékaiba nem örömest elegyedik. Ő ellenség előtt s komoly csatákban van a maga helyén.

— Úgy látom, — mond a fejedelemné, Bátorihoz hajolva — erdélyi leventéink nem örömest hagyják a babért idegen homlokára fűzni. Ez Bocskai? — kérdé.

— Igen, — felelt a fejedelem — de megtörténhetik, hogy ezen viadalban jeles német vendégünk lesz a győztes; amit azért is hiszek, mivel Bocskai valóban igen el volt még tegnap gyengülve. Sajnálom, hogy kitevé magát; e neme a viadalnak ép erőt kíván.

— Nagyságod — mond Kornis — alkalmasint adott volna gondot az idegen lovagnak, ha egészsége engedné.

— Két ily viadalban valék már győztes! — felelt Bátori.

A Mikola-páholyban Gizellán szembetűnő nyugtalanság látszék. Ő ily viadalt még nem látott, s már a többi is nagy hatással volt idegeire. — Jár-e néha életveszéllyel az ily kopjatörés? — kérdé rebegő hangon Margittól.

— Életveszéllyel nem, vagy igen ritkán, — felelt a kérdett, — legalább esetet nem tudok, mely azt igazolná; de a bukás olykor nehéz mell-nyavalyákat okoz, s igen veszélyes következésű lehet az egészségre.

— Istenem! — sóhajtott Gizella elhalványodva, — mégis igen sok mulatságnak!

Ekkor ütközött a két lovag össze, s a nehéz dsidák számtalan darabokban hullottak szét a fövényre. Gizella behunyta szemeit, s szíve legmélyebb redőiben a kétség s fájdalom hullámzott.

— Oh, egek! — rebegte, s kezei görcsös hévvel szoríták a Margitéit.

— Ej, — kiált fel az öreg Mikola, kit az érdekes szemle egészen felhevített, — mit remegsz, Gizi? Nem féltem én Bocskait félholtan is.

— Bocskait! — szólt Gizella tagadólag rázva angyali fejecskéjét, — a vívó nem Bocskai.

— Hát ki volna? — mond Mikola nevetve.

Gizella hallgatott, de a kétség szorongató fájdalma reszketett minden vonásain, s közel volt az ájuláshoz. Margit nagy részvéttel igyekezett őt megnyugtatni.

Az első viadal-próba után a kék zománcos lovag, magas fehér lobogó tollaival, a fejedelmi páholy elébe ugratott, s újan kezébe vett dsidáját leeresztvén, tisztelettel teljes hangon kérte a fejedelmi nőt, hogy férje nem viselhetvén e viadalban színeit, tiszteljen meg egy erdélyi lovagot viselésök engedelmével, ki hiszi, hogy azoknak minden más szín fölött kivívja az elsőséget.

A fejedelmi nő kétkedni látszatott, s egy kérdő tekintetet vete Bátorira.

A fejedelem mosolygott.

— Színei a szép Cristiernának — mond udvarias nyájassággal — biztos kézben lesznek e bajnokunknál, kinek karja ismeretes előttünk.

Bátoriné azon másolhatlan nyájassággal, mely neki később annyira megnyeré az erdélyiek szívét, olda le derekáról egy vörös és fehér szalagot, gazdagon ezüsttel hímzettet, s a lovagnak nyujtá.

— Remélem, — mond méltósággal teljes szelídséggel — hogy e szalaggal kegyedet, érdemes lovag! nemcsak e bajnoki játékban avatom lovagunkká, hanem férjemnek minden komoly csatáiban is élénk részvevőjévé.

A rettenthetlen lovag, szinte reszketve nyúlt a szalag után, melyet derekára kerítvén, a sűrű sisakrostélyon keresztül, olvadtak tekintetének sugárai a szép beszélő arcára: keblében keményebb viadal volt, mint amelyre készült. A szív, mely eddig szeretni tudott, egy soha nem ismert benyomás édes kínja alatt fűződött össze.

Mint szenvedő szeraf, ült Gizella a másik páholyban, s egészen elgyengülve, nyugodott szép arca a Margit vállain. Ki tudná zaját azon érzéseknek leírni, melyek keble alatt hullámzottak!

Harsány «éljen!»-kiáltás, a szétcsomózott távolabb nézők visszhangjától körülzúgva, ada eszméletet a szelíd leánykának. Tattenbach a fövényen hevert, s a fejedelmi páholy előtt állt a zománcos lovag, emelt sisakrostéllyal. Gizella tudta, ki; az ő szíve sugallá meg nekie! ... A nap hőse, a győztes Abafi volt. Közel a fejedelmi páholyhoz, a zöld öltözetű ifjú körültekintett, arca sugárzott, ki őt így látta, azt hiheté, hogy ő győzött.

SZÉP PÁR.

Mint — — egymásnak teremtve.
Lessing.

A nap fényes mutatványait este ragyogó táncmulatság fejezé be újra, melyben Bátori Zsigmond eddig nem látott, s még a múlt esti pompát felülmúló fénynyel vendéglé nem számos látogatóit.

E szép gyülekezetben jelent meg Abafi, először életében régi nemzetségének egész fényében, mint győztes, mint irígylett, mint közfigyelmet nyert, a csarnokban.

A fejedelem azt hitte utolsó viadala előtt, hogy Bocskai. A Bocskai lova okozá ezt, melyet Abafi kevés napokkal azelőtt vett meg, alkalmasint erre a viadalra, s némi kis hasonlatosság az ő, és Bocskai méltósággal s erővel teljes tartása közt. Bátori nem kevéssé volt meglepetve, Olivérre ismervén ; s lehet, hogy bátorságán, melyet talán a fejedelem vakmerőségnek keresztelt, bámúlt ; végre még egy kis keserűség is lehetett a fejedelem kebelében Abafi ellen. S a Cristierna színeinek viselése oly megkülönböztetés volt, melyet próbálatlan lovagtól, mint Abafi, alkalmasint megtagadott volna, ha őt nem Bocskainak nézné ; mely hiedelemben megszólalása után is maradt a fejedelem, szavának ismeretlen hangzását a sisak rostélyzatának tulajdonítván.

Hősünk megjelenése mindenesetre nagyhatású volt. Nemcsak kiválólag szép, férfias alakja, hanem azon finom társalkodási könnyűség, melyet darab idő óta sajátjává tett, s melyet főleg a Mikola-háznak köszönhete, okozá ezt ; de nevelte a közérdeket nyert győzedelme is, s azon tisztelet s figyelem, mellyel iránta a jelenlevő idegen lovagok viseltettek, kik barátsá-

gát kérték, s őt minden tekintetben elsőnek látszatának tekinteni.

Első fellépés nagyobb körben, s oly emberek közelében, kiket eddig bizonyos távolságban szoktunk csak látni, s némileg magunknál felsőbb lényekként tekinteni: mindig érdekes s nagyfontosságú az életben; mennyivel kellemesb, szinte fűszeresb a benyomás, melyet ily első megjelenés idéz elő, midőn azt, közfigyelmet gerjesztve teheti valaki, s felléptekor oly tulajdonokkal bír, melyek másokban nemcsak a részvétet idézik elő, melyet csinos alakú, előkelő ifjúnak első látása okoz, hanem azon minden arcról visszasugárzó tiszteletet is, mely csak érdem s kiváló tulajdonok következménye.

Hogy a fejedelmi nő, ki Abafinak fiatalabbkori kicsapongásait hallotta, de első megpillantásakor benne már a férfiút a szó legszebb értelmében ismerte meg: iránta azon figyelmes alkalmazással viselteték, mely nemcsak egészen önkénytelen, de igen természetes is, — senki sem bámulhatja.

De az ifjú lelkében is sok másként állott már. Azon bizodalom önmagában, melyet ismerünk már Abafiban, oly helyzetekben, hol testi erő s gyakorlottság játszák az első szerepet, lassanként a lélek munkálataira is átszivárgott. Ha benne némi hiúság vagy önhittség elegyedett azon makacs bizakodásban, mellyel úgyszólván semmi testi erőt kívánó tetthez nem fogott, bizonyos, szinte vak meggyőződés nélkül, hogy annak embere leend, s ez egy nemét az embereknek sérté: talán menthetővé teszi e vak bizodalmat önerejében, különös természeti ajándéka az erőnek, mellyel Abafi valóban bírt, s azon szerencse, mellyel azt mindeddig teljes sikerrel használta. Minél bizonyosabb lőn ő azonban erejében, minél több győzedelem s tapasztalás nemesíté e bizakodást önérzetté: annál inkább közeledett Olivér azon oly természetes szerénységhez, mely a tökélynek válhatatlan követője. S ha nyers, dacos tekintete egykor, szerencsés viadal, kivívott merény vagy sikerült erőfejlés után, kellemetlen benyomást okoza másokban:

halkan e vad nyerseség komolyabb tartásnak, s végre szerénységnek ada helyet ; s ő kezdé dísszel s keccsel tudni szenvedhetővé s érdekessé tenni felsőségét. S ezen oly természetes kifejlése lelkének, lassanként, egészen szellemi tárgyakban is mutatkozott. Ő azon önérzetet, mely némi tárgyakra nézve már létezett, más alkalmakkor is kezdé sejdíteni magában. Első fellépte a polgári pályán edzé már e kiválóság nemesebb nemét a bizodalomnak lelkében ; ő kezdé nemcsak hinni, hanem tudni, mennyire képes a lélek, ha tud akarni.

Abafit ezen időben már minden tekintetben Erdély legérdekesebb fiatal emberének tarták, s innen magyarázható, hogy azon önkénytelen hódolás, mely a velei érintéseikben másoknak feltűnt, neki nemcsak jól esett, hanem őt szép föltételeiben edzé is.

Abafinak külseje is igen meglepő volt ezen este. Öltözete egyszerű, mégis választékos s nagyértékű volt. Sötét gesztenyeszín bársony dolmánya keleti gyöngyökkel volt hímezve, sok ízléssel és nehéz, becses kövekkel terhelt övvel derekához szorítva. Dolmánya alól hófehér, nehéz selyemszövetű nadrágja, minden zsinórozás nélkül, az akkori divat szerint, tűnt ki ; keskeny, csinos lábaihoz hasonló színetlen topánka szorúlt. Nagybecsű kard oldalán, s egészen tigrisbőr kerek süveg, szép vert arany sastollal, egészíték ki az egyszerű, mégis pompás öltözetet.

A fejedelmi nő a többek közt Abafihoz is szólott, egy-két dícsérő kifejezéssel említvén győzedelmét, s megköszönvén, hogy színeinek a nap diadalát megszerzé.

Abafi annyira el volt merűlve a gyönyörű, érdekes hölgynek tekintetében, hogy igen keveset felelhetett ; s csak oly szerény s igénytelen hölgy, mint Cristierna, mellőzheté észrevenni azon mély benyomást, melyet a szép ifjúra tőn.

A fejedelmi nő később Margittal mulatott ; történetesen Gizella s Abafi egymás mellett állottak. — Gyönyörű pár! — mond Gizella s Abafira mutatva. Gyulafiné szokott nyájasságával helybenhagyólag in-

tett fejével. Tovább is beszélgettek, s úgylátszik, a kis Gizella s Abafi valának beszélgetésök tárgyai.

Margitnak képén egész este komolyság tűnt fel: Cristiernának észrevétele őt megdöbbenté. Különös az emberi szív; vannak húrjai, melyek oly mélyen rejtettek, hogy ritkán pendülvén meg, szinte nem létezőknek gondoljuk. Ilyen vala az is, mely most zendült meg szokatlan hanggal kebelében. A fejedelmi nőnek célzás nélküli észrevétele neki nem jól esett: ezt érzé, szégyenlé. — Mi kedvetlen, mi sértő lehet abban, ha valaki e két érdekes lényt, mely valóban oly illő egymáshoz, szép párnak nevezi? S mégis azon észrevétel szívemet összefűzi! A magam szándékát mondta ki Cristierna, s mégis fáj nekem; Abafi, oh, igen! — gondolá magában, — ő lelkes, szeretetreméltó férfiú! Ki így látja, tehet-e egyebet, mint őt becsülni! S Gizella, ezen angyali gyermek! minden tulajdonnal, mely férfiút boldogíthat, oly hozzá illő mind kellemeire, mind idejére nézve. Szép pár! szép pár! — mondá lelkében, mintha e gondolatot meg akarná szokni; s nemes lelkének minden erejét összeszedé s Gizellához közelített. Soha nyájasabb, soha figyelmesebb nem volt az égi gyermekhez, mint ezen estve. S Gizellának, bár az ő szívét is hasonló neme az önkénytelen idegenkedésnek lepé meg, Margitnak szívessége iránta jól esett és fájt egyszerre. Ő, bár nem is gyanítá, hogy Margit az ő szívébe tekintett, önmagának teve szemrehányásokat, hogy Abafit szereti; vádolá magát, ezer szép feltét loboga föl lelkébe. — Hiszen ő téged nem szeret, — monda magában, — s miért képzelgesz, hiú leány! hogy ő téged valaha szerethessen! Margit bírja szívét; s ki volna itt, ki őt úgy megérdemelné? — Így tünődött magában; azonban a hanga elkezdődött.

— Te Abafival táncolsz? — mond Margit, kérdőleg függesztve reá szemeit, egy oldaltekintettel a közel álló Olivérhez, ki őt hallhatá. Gizella lángolt, s némileg rosszul esett neki e kérdés; de Abafi nyájasan közeledett hozzá, s felkéré őt az első táncra.

Száz irígy szem nyugvék e bájos gyermeken, ki

remegve nyujtá gömbölyű karját Abafinak. Ingva kezdék lábai követni őt a mellékterembe; később jóltevő melegség szaladt által minden idegein. Ő boldog volt; boldog először életében, s amit érzett, s ami árvonulatként zajonga keblében, édes volt és mondhatatlan. Margit utánok pillantott, egy könnycsepp lopódzék szemeibe; s ki őt ismerte, nem kételkedett, hogy egyét élvezé azon mennyei pillanatoknak, melyek jutalmául egy öngyőzedelemnek képezik az örömek legnemesbikét.

HADI KÉSZÜLETEK.

S megy mint lerontó zivatar,
A kis, de bátor had.
Vörösmarty.

A fényes ünnepély elvégződött, s a számos, Kolozsvárra gyűlt vendég Fehérvárra sietett, hová a lakodalom nagyszerű pompájára valának hivatalosak. Ritka fénnyel ment az is véghez ; végre az odagyűltek halkkal eloszlottak. Azok közt, kik Cristiernának fényes kíséretét képezék Fehérvárig, volt Abafi is. Ő majd mindennap látta Bátorinét, kinek első napjai is Erdélyben nem a legkellemesebbek valának. Férje sohasem érzé iránta azon gyöngéd vonzódást, mely az életnek fűszere. Másoknak tanácsa, a hatalmas császárrali rokonság óhajtása s országos nézetek határozák őt e szövetségre.

Cristiernának, az erénnyel teljes hölgynek, mélyen sebzé szívét azon hidegség, mellyel a fiatal Zsigmond viselteték iránta ; s ki őt mindig látta s közelében lehetett, bámulta azon vallási elszántságot, mellyel szótlan panasz nélkül tűré az idegenkedést, melyet meg nem érdemlett.

Azok közül, kiket a fejedelmi nőnek bájjal teljes nyájassága s szelídsége közelébe varázslott, Olivérünk volt a legszorgosabbak közül. Ő annyira nemesült s kiképezett lélekkel bírt már, hogy ezen érdekteljes hölgynek egészen fel tudta fogni lelkületét. Minden, amit Cristiernában látott, új volt előtte. A finom szellemi termet, az érdekes vonások, s szenvedő, bágyadt tekintet, szívét megható. Ő, amit iránta érzett, nem érezte soha. Margit még mindig az asszonyok elsője volt képzetében! ő most is hitte, hogy Margit, mint hölgy, sokkal föntebb fokán áll a tökélynek, mint Bátoriné : mégis, minő különös az emberi szív! azon

mély tisztelet, melyet e két lény iránt érzett, egészen különböző nemű volt. Egy tekintete Cristiernának édes hévvel szaladt végig minden idegein ; egy nap, melyen őt nem látta, el vala veszve Abafi előtt. Első gondolata fölébredtekor ő, végső ő, s mindig — mindig csak ő volt. Érezte, értette a távolságot, mely örök ércfalat vona közte s azon angyal közt, kit imádott. Látta azon nemes, minden vádon felül emelkedett tisztaságot, mely a kitűnő hölgynek legszebb vonása volt. Ő, a nő, hogy szerethetett volna mást, mint férjét? A fejedelmi nő nem jöve itt kérdésbe : a nő egyedül, bárkié.

E hév, egészen regényes szenvedély nem maradt, nem is maradhatott észrevétlen Cristierna előtt. Ő abban lovagi udvariasságot, s mély ragaszkodást látott csak ; s az ő oly sokszor ellenségesen illetett kedélyének s keserített szívének, — távol azoktól, kiket szeretett, elszigetelve a világtól, melyben eddig élt, s hol szeretni s szerettetni megszokott, — szerfölött kellemes volt azon érzés, melyet ily lovagnak szenvedélyes ragaszkodása idézett elő. Oly tökéletes volt Bátoriné, hogy szívéhez távolról sem férhetett azon gondolat, hogy ily nemes hódolatban, mely minden tolakodástól ment, vétkes gerjedelmet sejdíthessen : s azért szembetűnő volt kegyessége s nyájassága Olivér iránt.

Ha dolgai voltak, rábízta azokat ; ha valahová ment, kísérői sorában volt Abafi, kinek dícséretére mondhatjuk, hogy e nemes érzésből eredt s minden szenvedélytől ment figyelmet a legmélyebb alázattal fogadá ; s ment volt azon tettetett szerénységtől, azon néha-néha kisugárzó hiúságtól, mely oly kitörő, s egyszersmind oly visszataszító a kegyencekben. S mennyire el tudá magaviseletében a gyanú legtávolabb árnyát is tüntetni, s minő igénytelen s tiszta volt hódolása ; szembetűnt abból is, hogy Bátori maga kezde vonzódni hozzá.

Ha az emberek legváltozóbbika, Bátori Zsigmond, ma gyűlölte azt, kit nemsokára szeretve különböztetett meg, senki sem csodálta ; s annál természete-

sebb volt, hogy a fiatal bátor fejedelemnek a férfias Abafi tetszett, ki — bár számos tetteit kárhoztatá, ráöröklött hűséggel ragaszkodék a Bátoriakhoz. Vadászataiban, testi gyakorlataiban ritkán mellőzé el Olivért a fejedelem ; s ha voltak titkos kalandjai Zsigmondnak, melyeket vele nem tudata : ezt annak lehet tulajdonítani, hogy a gyanús Bátori benne félelmes vágytársat képzelt ; s egyébiránt is volt valami Abafiban, mi tartózkodást idézett elő.

Megtörténik sokszor az életben, hogy aki egyenesen arra megyen ki : magát mindig tökéletesíteni, végletekre vetődik, kiköltözik a világból, magasztaltság teszi lelkét fellengzővé. Életének s indulatainak ily szakában volt most Abafi ; regényes bájt érze lelkében, hogy ő titkon szeret s némán oly tökéletes lényt, kinek egész lelkét fel bírja fogni, s ki mégis örök távolban van tőle, ki őt nem szereti, nem sejti, nem érti, s kinek kegyességét azon pillanatban vesztené el, melyben szenvedélyeitől el hagyná magát ragadtatni ; mely amilyen tiszta, egészen szellemi, egészen nemes : oly vétkessé válnék, ha azt elárulná.

Nemsokára — a fejedelemnek Fehérvárra érkezte után — gyors készületek foglalák el egész Erdélyt. Az oláhországi s havasföldi vajdák szövetségre léptek Bátorival, ki maga vállalván föl az egyesült seregek vezérségét, Erdélyben is nagyszámú hadakat gyüjtött . . . Deli Markó, egy nevezetes hajdúvezér, kit ismerünk már, s ki a határszélen felsőségi jogot gyakorlott, s hol a török, hol az erdélyiek mellett tartott, meg vala nyerve vad csoportjával, s készült a fejedelemhez csatolni magát.

Száműzöttek Magyar- s Erdélyországból, számos, hadnak edzett rác, több szerencsevadász s kalandorral egyesültek seregében ; mindig erdőkben, barlangokban s szabad ég alatt tanyázott, s kész volt mindent eltűrni, éhséget, szomjúságot, hideget, meleget ; s ki bármi kis részben gyöngeséget árult el, számüzve volt köréből örökre.

Deli Markó szerette magát s szelek királyának s a barlangok arszlánának hívatni, s egy volt azon külö-

nős lények közül, kikben ritkán látott elegyéke van a legellenkezőbb indulatoknak, a rossznak s jónak. Határtalan hatalmat szeretett s tudott gyakorolni emberei közt, nem utált semmit úgy, mintha más kívánta volna ezt fölötte gyakorlani. Kész volt ellenségével a legaljasabb kétszínűséggel bánni; adott szavát, sőt esküjét megszegni; hadban kegyetlen, vérengző; kegyelmet csatában nem várhata tőle senki. De ha frigyesül adta magát valakihez, amit csak bizonyos s többnyire rövid időre teve: e rövid idő alatt nem volt hatalom, mely őt adott szavának másolására bírhatá. Meg volt azon banditai szavatartás és becsületérzet benne, mely emberismerő előtt örökös talány maradt; s egy azon dolgok közül, melyek léteznek, de nem magyarázhatók. E vad, makacs férfiú, kit ellensége félt, frigyese gyűlölve keresett, alattvalója rettegve szeretett, lélek- és testben óriás, hatalmas önmaga, s hatalmat nem tűrő mástól: egy leányka kormánya alatt állt, ki őt újja körül kerítheté, s ez a leányka Izidora volt, vagy Villám, mint álnévvel nevezék; mert a Deli Markó csapatjában mindenki köteles volt viszonyait, sőt nevét is feledni, s mindegyik álnevet viselt valamely tulajdonáról, mint például Villám azon sebességről, mellyel mindenütt váratlan jelent meg.

Abafi egy volt a legelsők közül, ki nem megvetendő zászlóaljjal sokasítá a fejedelmi hadakat Beszterce közelében, mely gyűlhelyül volt kitűzve.

A FÜRDŐ.

S szilaj fájdalmában,
Borzadva kebele,
Az elszánt ifjú hölgy
Átokkal felele.
Vörösmarty.

Míg így a hadikészületek történnek, nem lesz érdektelen egy személyhez közelítenünk, ki már többször megjelent e történetben, s kit mégis oly kevéssé ismerünk.

Deli Markó e tájban zord seregével egy erdőben tanyázott. Naponkint sűrűdtek a kalandorok, s már indultát határozá a fejedelmi hadakhoz. Az indulás előestéjét víg lakomázás előzé meg. Hosszú sorban vonultak el a sátrak tág erdőnyíláson, körülövedzve százados fenyvek tömegeitől. A sátrak előtti tért lobogó máglyák világíták, körülülve s állva festői embercsoportozatoktól. A hold sarlója csipkézett fellegek ködéből pislog le, s ezüstje halvány fényt olvaszta a fenyvek csúcsaira, melyeknek derekaik a lobogó máglyáktól veresítve, az egész jelenetnek azon szép tekintetet adták, mely éji s tűztől világított festvényekben oly bájjal teljes. Ez a tűz ada egy piros gnómi világítást számtalan marcona képnek is: s e had fiait, farkas- és medvekacagányaikban, vasfonál-ingeikben, s hideg pompájában nehéz fegyvereiknek, még sajátságosabbakká tevé.

Amíg ezen élénk, zajos embertömeg dalolva, fütyörészve mozog s pezseg: egy csinos, karcsú leánykát látunk a sátrak közül kilopódzni. Mint a híg szellőé, könnyű és bájos mozdulata: s hol kis lábai a kövér erdei füvet érintik, oly csekély, oly szellemi a nyomás, hogy a fű léptei után újra fölemelkedik, mintha gyermekkezecske símúlna végig rajra. A hölgy sietve halad, s a sűrű fenyvek éjébe merűlve jelen s tűnik, mint a

képzet alakjai. Két szép tömött tekercsben nyúlik le sötét haja majd bokáig ; s a keccsel teljes keleti arcon az éj lámpái enyelegnek kékes sugárokkal. Könnyű ív, hű kísérője minden kalandjaiban, van vállára vetve, s kisded kezecskéi két hosszú nyílvesszőt s hófehér ruhacsomót tartanak. Zöld vállacska ömlik, vagy inkább olvad karcsú derekára, s hófehér öltözet alatta ; dereka körül keskeny, törökös kendővel van övedzve, melyből egy becses markolatú tőr tűnik ki. Halad a csinos teremtés elébb s elébb, s az erdő mindig sűrűbb, mindig tömöttebb ; míg végre kis nyíláshoz érkezik. Kövér, elevenzöld gyep terül ezen, éji harmatba fürösztve, s léptei csillogó gyöngyöket tipornak. A nyílással szemben keskeny hegyszorulatot látunk ; ennek tart egyenesen a lányka, s beljebb érvén, megállapodik, egyjében Erdélynek azon oly ismeretes, majdnem tündéri, völgykeblei közül, melyek mindent felülmúlnak regényes bájjal, s melyeken számtalan mondák s regék visszaemlékezései szunnyadnak.

Magas sziklahátak nyúlnak itt fel, kis látkört képezve, de bájost, elragadót. Az ég azur paizsaként öblözik a szirtek ormai felett, láttatja a csillagoknak néhányait : a göncöl szekere képezi a kellő pontot, e körül eleven fénnyel ragyognak számtalan apróbb lakói a magas ürnek. Az egyik szirtnek tetején ingadoz négy, festői csomóba szorult fenyő, éji őrökként, s rezgő lombjaikon kanyarog által az újhold ezüst sarlója.

Szemben azon szorulattal, melyen által a hölgy e bájos völgyecskébe lépett, magas, egészen nyílt barlang látszik a holdtól félig világítva, s beljebb oly sötét, hogy határai láthatatlanok. Tetejéből vízsugár ereszkedik le oly csendesen, oly változatlan alakban, mint egy üvegkötél, átszikrázva a kétes csillagfénytől. A vízsugár halk csörgéssel egyesül a barlang előtt terülő kristálytiszta vízszőnyeggel, melyet tágas, középmélységű sziklamedence tart fogva mohos öblében ; széleit számtalan alakú erdei növények kerítik, szeszélyes gallért képezve körüle.

A víztükör oly csendes, oly átlátszó, oly fűszert lehelő, mintha a természet maga fürdésre szánná; hófehér tajték s szivárványszínű buborékok hemzsegnek a lefolyó vízsugár körül, tovább-tovább gyűrűdzve, s halk hangájok ezüst csapkodása álomba ringatja ezen ábrándtáj látogatóit.

A hölgy közelebb lépett a vízmedencéhez, leereszkedve a gyep dagadó pamlagára: félre tevé ívét, melléje helyezvén nyílát s a fehér ruhacsomót: csinos vállát kezdé kifűzni, s összeszedvén két hófehér újjacskáján annak zsinórait, letevé íve mellé, s a nyiladozó vállból szabadulva emelkedének hattyúkeblének halmai, patyolatingétől még gerjesztőbbekké varázsolva; leoldá fehér szoknyáját; szabályteljes tagjainak mindegyike el vala ingétől födve, s mégis látható; kibontá sötét hajtekercseit, s szétszedvén hajait, felállott; s amint áll, a hajzat éje fellegpalástként habzik le bokáig rajta.

Valami tündéri volt e jelenetben, ami részint e helynek csendes bája s azon ábrándszellem okoza, mely az ily völgykebleken andalog; másrészt e ritka teremtésnek szerfölött érdekes külsője, melyet már Alvincen s más helyeken láttunk.

A hölgy a hűs meder párkányára ereszkedett s benyujtá lábacskáit a vízbe, s sziszegve a víz hűvétől, újra visszahúzta azokat, míg végre halkkal belépett a szirtmedencének olvadt üregébe. Úgy látszott, hogy szép tagjairól az utolsó hüvelyt is le akará ölteni, de vizsga figyelemmel szétjártatva szemeit, magán hagyta azt; ülőhelyzetben nyujtá el tagjait a meder csillámló homokjába, körülbuborékolva a víz habjaitól. Így ült áztatva tagjait, s hosszú hajhullámait dörzsölgetve; arcán inkább csendes vídámság, mint komoly ábrándozás volt kivehető.

Míg fürdését bájjal teljes mozdulatokkal folytatá, úgy tetszett neki, mintha zörej recsegdélne a lombokon keresztül, olyan, minőt az őz okoz, midőn vadászra fülelve karikába nyílt szemekkel dugja ki fejét a bozótból, vagy az esti szél egyes csapása rezzent félig száradt gallyakon keresztül.

A szép Izidóra, kit nevén nevezhetünk már, kissé meglepetve látszék s egy tekintetet vetve ívére, mely közel hozzá hevert a gyepen, szemeit a hallott nesznek tája felé jártatá. Újra csend lőn. Nemsokára úgy tetszett neki, mintha a zörejt közelebb hallaná, de újra néma csenddel váltódék fel, melyet csak a barlangtetőről gyöngyöző vízsugár andalgó egyhangú loccsanása szakaszta félbe.

Izidóra eszmélt, s már sokkal élénkebb figyelemmel tekintett maga körül.

— Ki vagy? — kiálta egyszerre sikoltással kezdett hangon, szemei egy nem messze tőle királyként emelkedő tölgy lombjaiban akadtak meg, melynek tágas koronája félig árnyékolá a víz szőnyegét. Szétömleszté hirtelen vállain nedves hajzatát, s a meder párkányához sietett; fölragadá ívét, s gyakorlott kézzel feszíté azt ki, egy nyilat illesztvén reá rémületlen állt, nyílvégét a tölgy sűrűjének, melynek levélsátorából egy szilaj férfifő nyúlt ki, ráirányozva szegzett lángoló szemekkel.

— Távozzál! — kiált reá a hölgy, — vagy nyilam a fának derekához szegzi szemtelen fejedet! — s minden mozdulatából látszék, hogy szavai nem üres fenyegetést foglalnak magokban.

— Izidóra! — szólt mély, szomorú hangon a fő, mely szinte mint szemrehányás hangzék, — Izidóra! azért maradtam volna száz csatában sértetlen, hogy annak keze, kit oly mérhetlen érzéssel szeretek, verje szívemet által?

— Te vagy az, Dandár! irtózatos, te! s ajkaidra mered-e az Izidóra nevét venni? te nadály, ki szívvéremet akarád kiszíni! Oh, gyilkos! gyáva, rejtélyes kígyó! — s ekkor újra szeméhez illeszté ívét. — Szállj le s távozzál innen! mert mint nap a sötétséget, mint tisztaság a szennyet, mint angyal az ördögöt, gyűlöllek!

A tölgy lombjaiban rezgett újra s a fő eltűnt, de kevés pillanatok múlva Dandárnak ideges alakja, a medence szélén termett fenyegető, veszély-jósló állásban; szemei kidiózva öbleikből, egész arcán a dü-

hösség lángja lobogott, s ajkait kék homály borítá. — Lőjj! — mond, egy kelevézt tartva föl kezében, — lőjj! az első csapás legyen a tied; de jól találj! éppen ide a szív közepébe, hol most is te élsz s élni fogsz, míg dobog. Jól találj, mondom, Izidóra! mert kelevézemet ismered, s az találni fog.

— Ne vedd ajkaidra e nevet többé! — felelt a leány, rászegezve nyílát kevélyen, — Villám az én nevem! s atyám Deli Markó a barlangok arszlána, királya a határoknak!

— Izidóra! így, nem másként szólítlak, — rebegte Dandár enyhülő haraggal, tekintetének vad sugárival szenvedélyesen körülfutva a gyönyörű teremtést, melynek ázott patyolatinge minden vonalát szobrászi tökéllyel tünteté ki. — Tudod-e, mi örömest hallád egykor e nevet tőlem? ah! mikor még azon karok, melyek halállal fenyegetnek most, oly hévvel szorítának dobogó kebledhez! Hát minden, minden el van már feledve? — S szavaiban annyi lágyság, annyi szelídség hangzék, amennyi csak ezen elvadúlt lénytől kitelhetett. — Lőjj! — mond, — s ha vérem szétfreccsent hófehér ingeden, eredj ülj paripára, s a dühös éjszak szárnyain száguldj el Abafi várába! . . . Lőjj! s ha utolsó verése szívemnek elhangzik, szorítsd karjaid közé a játékviadalok hősét! míg Dandár, kit bámulál egykor, a csatákban férfiúvá edzett Dandár, temetetlen s könnyezetlen porlik el!

Izidóra leemelte ívét újra.

— Nem lövök, — mond, mintegy meggondolkodva, — ne égjen véred az én lelkemen! de távozzál, az egekre s mindenre, mi még neked! neked is szent lehet, kérlek, távozzál! Átkozom azon pillanatot, melyben e gyönge szív meg hagyá magát nemtelen szerelemtől lepetni! Kiszaggatnám életemből azon órákat, melyekben téged, kaján tigris! szorítálak szívemhez. Ne hízelkedjél magadnak; nem szerelem volt az! nem, nem, nem! szégyenemre vallom, nem! . . . érzékhevülés, gyöngeség, alacsonyság, pokol, minden, amit akarsz, csak szerelem nem!

— S te így szólasz! Izidóra, te, ki a perceket les-

ted, ha nem jöttem ; te, ki hetekig búsongtál, ha betegség ért! te, ki tűz és láng valá! s kiről, bármennyire szerettelek, hinnem kelle, hogy engemet inkább szeretsz, . . . s mindezt egy emberért, kinek nevét sem hallád, mikor már szíved az enyém volt.

— Igen, igen! — mond Izidóra, s arcát láng borítá el: — érette! halljad vesztedre s kínodra, orgyilkos! gyáva, kullogó! . . . érette, kit Istenként imádok, kiért kész vagyok minden pillanatban meghalni, kinek egy tekintete elég, az irántadi visszaemlékezés szennyére az örök feledés palástját teríteni! . . . Ismered e tőrt? — mond, egy tőrt emelve fel. — Hah, gyáva! hárman rohantok egy ellen? s mikor ő nagylelkűen kegyelmezett, te nyomorúlt, ezzel akarád kivégezni! E tőr az ércfal, mely köztem s közted áll a föld közepétől az ég boltjáig! Tudom én, miben jársz régóta már, alávaló! de rettegj! mert megismertetlek Abafival.

— Hahaha! — mond vad kacajjal Dandár, — Abafival! Rettegjen ő tőlem, s rettegj te! — Ekkor hirtelen ugrással a vízmederig zuhant.

Izidóra nekiereszté nyílát, mely karját hasítá föl, de csak kissé : s Dandár átölelvén karcsú derekát, a szenvedély vad lángjával szemében, magához szorítá a hölgyet, igyekezvén tőrét kicsavarni kezéből. Izidóra a Dandár mellének feszíté kezét, s mindenkép törekedett magát tőle kiszabadítani.

— Hah, szelíd galamb! — kiált Dandár, — hatalmamban vagy most. Magad látod, többre mentem, minthogy visszatérhessek. Jer! — folytatá fölemelve a hölgyet, ki a heves vívásban lankadni látszék, s kinek már éles sikoltása körülhangzék a rengetegben, — jer! nagy kedvem van Abafinak egy pár mennyei pillanatát elrabolni? De ne ordíts oly borzasztóan, nincs ki védelmedre jőjjön ; az enyém vagy!

— Dandár! az ég villámira kérlek, — szólt Izidóra az erőlködéstől szakadozó hangon, — nem, nem kérlek, parancsolom, eressz! . . . Ah, utálatos! mint gyűlöllek, mint megvetlek, nyomorúlt! gondolod, hogy félek tőled? Karjaid szorosan ölelnek ; de tu-

dom a leheletet magamba fojtani, s körmeimet ásni utált tagjaidba: míg a fájdalom s dühösség őrültté tesz, gyáva! mert annyi kell, hogy a Deli Markó leányába tőrt merj ütni.

Némán haladt e közben az irtóztató, könnyű terhével, s belebb-belebb vivé a rengetegbe. Már csak elhaló hangok hallatszának.

Kevés idő múlva dühös ordítás zúgott ki az erdőből, mint egy sebzett oroszláné, s a sűrű bokrokon keresztül szétszórt hajjal s kis részével ingének, arcában a dühösség kifejezésével rohant ki Izidóra, véres tőrt tartva magasan.

— Vessz! — mond, — utálatos! még ölelésed előtt forgatám azon tőrt meg oldalaidban, mellyel Olivért akartad a kolozsvári téren kivégezni!

Egy kelevész süvített a sűrűből Izidórára.

— Dühödt! — kiált ez, hirtelen fölkapva s visszarobbantva a kelevézt. S fölragadván öltözetét, sietve távozott.

Így érkezett meg atyjának sátrához, összekarmolva, lankadva s alig pihegve.

Deli Markó magánkívül rohant ki sátrából, s többed magával fölkobozá a rengeteget, de Dandárt sehol sem találák. Lehet, hogy azon seb, melyet Izidóra küzdés közben ejtett, nem volt halálos.

Másnap a szélek arszlána a fejedelmi hadak gyűlhelyére indult.

BÁTORI MINT VEZÉR.

A titok fejtve van.
Atlincour.

Egybegyűlvén minden oldalról a seregek, Bátori a határokon túl vitte hadait, egyesítvén azokat Mihály oláh és Razván moldvai vajdákéval.

Sinán basa volt az ellenség nagyvezére. A háborút Zsigmond sok szerencsével folytatá: több csatában verte meg a törököket.

Azok közt, kik e háborúban nagy s hasznos szolgálatokat tőnek a fejedelemnek, volt Abafi is, kinek egyben az utolsó csaták közül, szerencséje volt a fejedelmet hat tatár közül, kik alkalmasint legyőzték volna, kiszabadítani. Bátori e tett után kettőzött vonzódást érzett megmentője iránt, mely mindig öregbedett, mióta annak vitézségét s hadi ügyességét bővebben megismerte. A fejedelem őt mindenek közt megkülönbözteté, s egy szép jószággal ajándékozza meg azok közül, melyeket a nemrégiben számüzöttektől s kivégzettektől elfoglaltatott.

Abafi egy föltétel alatt fogadta el a kedvezést. Fejedelmi szavát kérte tudniillik, hogy nem fogja bánni, akármi célra használja ezen ajándékot. Bátori szavát adta.

Több szerencsés csata után a fejedelemtől fontos tudósításokkal küldetett Erdélybe Abafi. Ő ott, mint hős, több csatában győztes, s már nagytekintetű férfiú jelent meg.

Cristiernánál tevé meg legelőbb is tisztelkedését, ki őt azon szerény nyájassággal fogadá, mely e magaslelkű hölgyben oly szeretetreméltó volt.

Szivén hordá Abafi első ifjú szerelmét s ahányszor Bátorinénak közelében lehetett, mindannyiszor mond-

hatlan boldog volt . . . Sejdíté-e a lelkes nő ezen vonzódásnak valódi minőségét hosszasb idő mulva? nem lehet tudni; de volt egész alkalmazásában Abafi iránt valami, ami ezt gyaníttatá. Láttuk e történet folytában, hogy minekelőtte férje hadba indúlt, örömest látta Abafit maga körül: megbízta néha s a figyelem, mellyel iránta viselteték, nem volt észrevehetetlen. Később, főként Fehérvárott mostani mulatásakor, úgy tetszék, mintha Cristierna valamennyire visszavonta volna magát tőle, a nélkül, hogy iránta kevesebb szívességgel viseltetnék Abafi, ki ezt talán egyedül vevé észre, azt hitte, hogy a nemes hölgy lelkébe tekintett, s annyira ismeretes erénye s finom gyöngédsége szabá elébe azon határokat, melyek valamivel szűkebbnek tetszenének, mint azelőtt voltak. Láttuk, hogy az Abafi szerelmében regényes magasztaltság volt, s így mint bizonyost állíthatjuk, hogy az angyaltiszta nőnek nagyobb tartózkodása szerelmét nem lankaszthatá, sőt hogy azt még fellengőbbé tette.

— Ő áttekint engemet, — gondolá magában — de mivel látja, hogy szellemi a hódolat, mellyel iránta viseltetem, nincs megsértve szerelmem által; s volnék-e érdemes ezen égi kegyességre, ha nem volna szent előttem a korlát, melyet szótlan szabott a szép Cristierna elömbe? — Abafi kettőzé tiszteletét s bármi forró volt az indulat, mely őt szíve imádottjához vonzá, igyekezett azt, amennyire lehetett, elrejteni . . . Csáki Gizella a fejedelemné mellett volt már, s bár Mikola nehezen vált meg tőle, nem lehete e kedves, jósággal teljes fejedelemnétől semmit megtagadni. Margit még nehezebben tudá őt nélkülözni, fájdalmát csak az enyhíté, hogy Gizellát sokszor láthatá. Bátoriné különös hajlandósággal viselteték az érdekes leányka iránt, ki most tökéletesen kifejlett, s Erdély legszebb hölgye volt. Bizonyos ábrándkomolyság, valami szenvedőség, mely képén volt elöntve, kétszerezé a bájos lénynek érdekét. Margit egyedül tudta e komolyság rejtett okát: s bár szívének szerfölött jól esett volna a Gizella bizodalmával bírni, gyöngédsége nem engedé őt kikérdezni; s midőn Cristierna

Margittól tudakolá a leányka komolyságának okát: Gyulafiné sokáig kikerülve felelt.

— Gizellát bánat nyomja, — mond egykor a fejedelemné — talán szüleit kesergi az árva, vagy tőled elválása, jó Margit! teszi őt oly komollyá! Nem hiszed, mennyire óhajtanám — folytatá a legrészvevőbb hangon — őt boldognak láthatni.

— Meglehet, — felelt a kérdett nem kis nyugtalansággal — kegyelmes asszonyom! hogy bánatjának egyik oka árvasága is; de szülőit oly korban veszté el, hogy azokról tisztán nem emlékezik. Ez tehát, ha az ő érzékeny szívébe olykor keserű érzést áraszt is, nem tenné őt oly tartósan ábrándozóvá. Nagyságodat imádja, sorsával meg van elégedve, ezt magától tudom: s így azt hiszem, hogy az idő elszéleszti azon komolyságot is halkkal, mely nekem magamnak is igen feltűnő.

Cristierna gondolkodni látszatott. — Margit! — mond — az én Gizellám tégedet szeret, talán legtöbb bizodalma van irántad, igyekezzél lelkének, szívének állapotjával megismerkedni. Nekem úgy tetszik, — folytatá elfojtott sóhajjal — hogy ő szeret.

Margit hallgatott. Igaztalant nem akart mondani, az igazság kimondása pedig mire vezethetett volna? Elárulni titkát barátnéjának, míg az valóban titok volt, vétkesnek tetszék neki; mert Gizella forrón ölelte kebléhez szenvedélyét. Magános óriái voltak a legboldogabbak; ekkor éldelé képzetében édes-keserű üdvét reménynélküli szerelmének; sohasem árulá el azt egy szóval is.

— Ha szeret, — mond Cristierna — nem hihetem ezen angyali gyermekről, hogy magához illetlent szeressen; de félek, hogy szívét olyannak ajándékozta, ki talán azt megérdemli, de kinek körülményei oly különbözők a Gizelláétól, hogy rokonainak egyezésöket nem remélheti.

— Azt nehezen hiszem — felelt Margit. — Ő, úgyszólván, senkit sem ismer mást, mint akik az atyám házánál jelentek meg, s ezek közt nagyságodnak észrevétele egyikre sem illik.

Többször beszélgetett Cristierna e tárgyról Margittal, de távolról sem juta Abafi eszébe, ki a legszívesebb illendőséggel viselé magát az érdekes leánykához, de akin észrevehető volt, hogy szívét Gizella nem bírja.

Ezen beszélgetés után néhány nappal Abafi elbúcsúzott a fejedelemnétől, visszasiető a harcmezőre s Zsigmond közelébe, ki neki rövid időt engedett csak a kimaradásra. Gizella jelen volt. Abafi elbúcsúzván Cristiernától, közelébb lépett a hölgyhöz. — Kedves Gizellám! — mond (mert rokonsága engedé őt nevéről, szólítani) — én holnap hajnalban indulok. Nincs-e valaki kinek üzenetet vihetnék szép húgomtól? vagy nincsen egy jó kívánsága számomra? A hadi élet oly kétséges! s én kissé babonás vagyok : ily jó lélek kívánsága talizmán, mely kedvet s erőt ád!

Az Abafi beszéde vidáman s tréfásan volt adva, s nem egyéb enyelgésnél. Ezen búcsúzó szavaknak nagy hatásuk volt Gizellára, úgy látszott, mintha könny lopódznék szemhéjaira. Lágy kezét nyujtá a leventének. Oly bájjal teljes volt e kéznyujtás, hogy Abafit magát meglepné, ha szíve annyira el nem lenne foglalva.

— Én egyet óhajtok csak, — mond szinte rebegő hangon Gizella — hogy kegyedet, jó Olivér! léptein azon áldás kövesse, melyet minden lelkes leánya Erdélynek óhajt oly hősnek, mint Abafi!

Abafi gyöngéd kézszorítással felelve, távozott.

Cristierna jelentő tekintettel nyugtatá égszín szemeit Gizella finom vonásain, melyekben különös elegye volt a boldogságnak komolyságnak.

Úgy tetszett Gizellának, mintha Abafi soha ily szívesen, soha ily tisztelettel teljes udvariassággal nem szólott volna hozzá, s kézszorítása egy érzést ömleszte el egész valóján, mely sötét s kétes visszaemlékezésben varázslá első álmainak tündérképeit.

Ezen idő óta Bátoriné figyelemmel követé kegyencének életét ; sokszor szóla Abafiról vele s ami első tekintetre csak sejtés volt, bizonyossá lőn. — Ő szeret! igen, — mondá magában Cristierna — ő szereti

Abafit. — Margittal is közlé később észrevételét. Margit már elárulva látván kis barátnéjának titkát, mindent elbeszélt a fejedelemnének, ki semmit sem óhajta inkább, mint Gizellának boldogságát, kit leányának fogadott s leányaként szeretett. Margit volt a nemtő, ki gyöngéd kezekkel szőtte ki azon tervet, mely lelkében rég alakult már s melynek teljesülését kezdé reményleni.

Nem sok időre megérkezett Abafi a táborba. A rövid fegyvernyugvást Zsigmond szokott mulatságaival tölté be, leginkább sólyomvadászattal, mely kedvenc időtöltése volt.

Ily vadászat alkalmával lovagla egykor Abafi mellette.

— Olivér! — mond a fejedelem — te egy titkot rejtegetsz előttem! egyet azon titkok közül, — folytatá gúnymosollyal — melyet az egész tábor tud! . . . Te hallgatsz?

Abafi elpirult. — Nagyságos uram! — mond — a dolog nem titok, de némileg talány előttem is.

— Valamely jótékony tündér, — jegyzé meg Bátori nevetve — megvallom, szeretném, ha seregeimet is oly bőven ellátná eleséggel, mint téged csemegékkel!

Abafi az alvinci kalandját elbeszélé a fejedelemnek, kolozsvári megtámadtatásával együtt. — Izidorának, — így folytatá, — ki itt is néha megjelenik s kit Nagyságod többször látott már,... születésén homály lebeg; Deli Markó nem örömest szól róla. A hölgy, azt hiszem, szerelem gyermeke. Kevéssel azután, hogy fiát Alvincen visszaadtam neki, egy levelét vettem, melynek következésében a gyermek most is udvari lelkészem mellett van, ki őt gondosan neveli; s a tehetséggel teljes, egyébiránt igen szép, érdekes ifjú, akármely családnak becsületére válnék. Míg Izidorának fia Alvincen volt, anyja minden héten meglátogatá; ugyanezt tevé s részint teszi azóta is, mióta nálam van.

— Talán azon bizonyos éjjeli lovag, kiről hallottunk már valamit?

— Ugyanaz. S amily keveset gondol e mindenben sajátságos teremtés azzal, mit róla mondanak

vagy hisznek, oly kímélő irántam ; s részint ez, részint regényes iránya lelkének okozá, hogy látogatásait titokba akará burkolni.

— Örülök! — mond a fejedelem vidáman — hogy benned nem komoly megvetőjét találom az élet örömeinek ; mert hogy látogatásának nem egyedül anyai indulat volt oka, azt mostani gondoskodása is mutatja.

— Nem akarok jobbnak látszani, — mond Abafi őszintén — mint vagyok.

— S szerette-e kegyed e férfiú-leányt?

Abafi nem felelt mindjárt, mint aki számot akar valamiről adni, mi iránt maga sincs egészen tisztában. — Alig — mond kis szünetre — gondolom, hogy az, mit Izidora iránt éreztem s talán most is érzek, szerelem lenne : de nem tagadhatom, hogy azon ragaszkodás irántam, mely még soha meg nem cáfolá magát . . . azon példátlan hűség, mely minden tettéből kitűnik, szívemet nem hagyá s nem hagyhatá illetetlen, . . . aligha egy részt éltemet is nekie nem köszönhetem. Mióta Nagyságod táborában lenni szerencsém van, sátram mindennel bővelkedik, amit itt a vidéken találni lehet ; s ha kérdem, ki hozta? cselédeim ritkán tudnak rá felelni ; minden, amit megtudhattam, az, hogy egy csinos fiatal vitéz jő néha éjjel a sátor közelébe s ha távozik, a nyilás előtt vagy tele kosarat a vidék legízesb gyümölcsivel s török csemegékkel, vagy egy vadat vagy egyebet találnak, s mindig oly hirtelen távozik, hogy rá nem ismerhetnek.

— Kétségkívül ő az! — mond a fejedelem. — A leány, vagy nő, deli, csinos! többször láttam Deli Markónál, de ezen elvadult teremtésben ennyi hűséget nem gyanítottam volna! Atyja igen különbözik tőle. Az igaz, hogy még eddig nekünk adott szavát meg nem szegte ; de ezt csak egy évre adá s ki tudja, mit tesz aztán! . . . Azon kolozsvári megtámadás tekintetében még homályban vagy?

— Megvallom, — felelt Abafi — hogy egészen abban! Izidora kikerülve felel, ha kérdem, mint aki valamit sejt, de titkolni akarja. Nagyságod tudhatja, minő sokképpen beszéltek erről!

— Igen, — mond a fejedelem elfojtott sóhajtással éltemnek egyik legkeserűbb szakában történt az; megcsalatva azoktól, kikben legtöbbet bíztam, erőszakos módokhoz kelle nyúlnom!

A fejedelem elhallgatott. — Akkor — mond kis szünet után — nem volna csoda, ha minden egyes erőszak nekem tulajdoníttaték!

— Én — mond Abafi — a Bucella személyes gyűlölségének tulajdonítanám.

— Nem a legjobb embered volt, — felelt Bátori nevetve — de annyit nem mert volna tenni.

— Nem örömest emlékezem azon szomorú napokra vissza, nagyságos uram! — szólt Abafi — ha akkor nagyságodat hív emberek körözik, sok nem történt volna!

— A Kendiek — mond a fejedelem — mindig titkos ellenségei s vágytársai voltak a Bátoriaknak; Boldizsár bátyám pedig fejedelmi székünkre vágyott, ezt maig is hiszem és sok ellenséget szerze nékem alattvalóim közt! Te is egy voltál, Abafi.

— Nagyságos uram! az Abafiaknak hűségök a Bátoriak iránt közmondássá vált Erdélyben! s lehet Abafi a fejedelem tetteinek ellensége, de nem a fejedelem személyének.

— Ne folytassuk e tárgyat többé — vág közbe komoly-kevélyen Bátori. — Más a fejedelem élete, mások viszonyai, mint hogy azokról avatlan helyesen ítélhetne; hányan azok közül, kik oly könnyen ítélnek egy fejedelem tetteiről, lennének a legutáltabb zsarnokok, ha székébe ülhetnének! A holtakról jót kellene szólnunk, vagy semmit; de egekre! mondom, hiszem, hogy ez Boldizsárban teljesedett volna.

Abafi látván, hogy a beszélgetés Bátorit kedvetlenné tevé, más tárgyra kívánta azt fordítani. — Sinán basa — mond — úgy látszik, örül a fegyvernyugvásnak. Nagyságod megbizonyítá Erdélynek, hogy a Bátori fegyvernek erővé tudja tenni elismert hatalmát.

— Minden szerencséjök mellett hadainknak, megúntam, — felelt a fejedelem — a táborozást, s inkább

mint valaha, vágyok nyugalomra. Hidd, Abafi! vannak órák, melyekben vágyaim tova ragadnak innen, boldogabb éghajlatba. Olaszhon, a sok népes városok, a finomabb viselet, nyelv, alkalmazás . . . ellenállhatlan óhajtásokkal öntik el keblemet.

— Oly szép, oly nagyszerű hivatás, — mond Abafi — ezerek sorsára ügyelni, ezreket boldogítani, hogy Nagyságodnak lelke a szép pályán, melyre Isten jelelé, meg fogja azon nyugodalmat lelni, melyet óhajt! Egy szeretetreméltó fejedelemné közelében, diadalainak fényétől körülsugározva, szebbek, nagyobbszerűek azon örömök, melyeket élvezhet, mint Olaszország minden puhult gyönyörei, hol torzképe létezik csak a hajdani nagyságnak.

A fejedelem szívében újra oly húr volt megpendítve, mely őt komollyá tevé. Bizonyos idegenséget érzett ő Cristierna iránt, melyről nem tudott magának számot adni. A fejedelmi fénynek közepette, nyugalomra vágyott az a Bátori, ki letévén rövid időre az országos gondokat, kővári nyugalmában újra azon zajt óhajtá vissza, melytől futni látszatott . . . Cristierna szövetsége kívánatos volt előtte egyelőre, de alig lett ezen óhajtásból valóság : az a hölgy, ki fejedelmi bíbor híjával is neménck dísze vala, kiben minden tulajdon megvolt annak boldogítására, ki mennyének közelébe juthata . . . nem tudá szívét betölteni.

Két lovag, kik a táborba visszatérő fejedelem elébe vágtattak s a törököknek új mozdulatáról szólottak, ada elméjének némi elszóródást.

— A napokban dolgunk lesz, — mond valamivel vidámabban — én győzedelmet reménylek. Mind e mellett — folytatá különös mosollyal, fél komolyan, fél tréfásan, Abafihoz fordulva, halkan, — a selyemredős ruha, a vörös bíbornoki kalap s egy tágas, kényelmes csarnok a világ hajdani királynéjának remekszerű romjai közt, felér minden kis dicsőségünkkel itt! . . . Mit gondolsz, leventém?

A CSATA S KÖVETKEZÉSEI.

Nem mély a seb.
Bulwer.

Keblem egy nagy éj ezentúl.
Tóth Lőrinc.

A fejedelemnek jóslata teljesült. Alig szűnt meg a rövid fegyvernyugvás, Sinán basa zaklatni kezdé az őrszemeket.

A magyar tábor igen alkalmas helyen volt. Egy hosszú, középmagas hegygerinc képeze ágas földemeletet, mely fölül lapos volt. E térséget egyik oldalról mászhatlan szirtek, másikról tágas folyó s mocsárok védék. E hegygerincről ásítottak le Bátori nehéz ágyúi. Túri Gábor, egy gyakorlott hadi tiszt, volt az ágyús seregnek parancsnoka. Barna paripán, egyszerű fekete sallanggal s medvebőr nyeregtakaróval, lovagolt fel s alá a hosszú ágyúsor előtt, hol rendeléseket téve, hol a közvitézeket szólítva meg. Fejét nehéz, gömbölyű sisak födé, tőrforma csúcsban végződő, derekán vasing folyt le, ezen fölül farkaskacagány volt kerítve.

Egy ősz vitézhez közelíte Túri, ki hosszú ágyú mellett állott, néha le-lepillantva a völgybe, hol már az ellenséges seregek összecsaptak.

— Pered! — szólt Túri azon a nyugodt hangon, mely a bátorságot jeleli — Keresztúri csapatjának bal szárnyát zaklatja a tar ; végy négy ágyút magadhoz s vonúlj velük jobbra azon halomra! (ekkor oda mutata) s küldj néhány vas morgót közikbe! Siess, siess! — folytatá, letekintve a tágas csatatérre — hogy oda érhess, míg össze nem kapnak, nehogy jót, rosszat ránts le a lábáról.

Pered a vett parancsot azonnal teljesíté. — Te itt maradsz ezzel a röviddel, — mond, egy ágyúshoz

ugratva Pered — kerekei rosszak, összedől, míg a dombra érünk. Siessetek!

Négy ágyúba hirtelen be voltak a lovak fogva s néhány perc mulva már hallatszott szakadatlan mély dörgések.

— Használnak — mond egy csinos fiatal ágyúshoz szólva Túri — az én vas gömböleim. Nézd, István! mint sepri őket szét.

— Ej, — mond ez bosszúsan — miért kell itt ok nélkül az időt tölteni! már egy órája, hogy itt veszteglünk. Ördög teringettét! nézzen oda balra, vitéz úr! — kiált fel a fiatal ágyús lángoló arccal — az a fejedelem! . . . ki van mellette?

— Abafi — mond hidegen Túri. — Nem, nem, — folytatá, figyelemmel szegezve szemeit a csatatérre — Betlen ; Abafinak ott lejebb látom szürkéjét. Derekasint! — kiált Túri lángoló arccal — ez Bátorihoz illő megtámadás volt! Erre tart a török! vigyázzatok, legények! — mond, végignyargalva az ágyúsor előtt. — Most fordulnak ; tüzet!

Az ágyúk zúgása tölté be a levegőt, rettentő pusztítást téve a törökök közt.

Ekkor egy fiatal lovag ugrata föl a hegygerincre.

— Csakhogy reánk is került a sor! — mond vígan az ágyús István, mellette álló pajtásának. — De Jankó! — folytatá, közelebb lépve a szomszéd ágyúshoz, — te mindig igen föl irányzasz ; nézz ide! így! — mond, igazítva az ágyún — ez a lövés talál bizonyosan ; haha!

— Hármat egyszerre, — riadt fel Jankó — egyiknek éppen a gombját szedte le!

Azonközben a lovag, akit az elébb észrevevénk, fölérkezett s Túri előtt megállván, a hegygerinc bal végére mutatott.

— A fejedelem parancsolja, — mond — hogy az egész ágyúcsapat sietve arra az oldalra vonuljon ; — Razván hadai (látja kegyed? amott ni! most siet seregeink egyik csapatja arra) — nehezen tartják magukat.

Túri azonnal Pered után küldött s nemsokára a hosszú ágyúsor csörtetve vonult balra.

— Ezen két szélestorkút itt hagyom. Te maradsz, István! — mond Túri a fiatal ágyúshoz — s le-leszólasz néha a völgybe.

— Lesz gondom reá, — mond ez, törülgetve az ágyúját — egy-két szóval beléeclegyedni, ha nem kedvemre fordul alant a dolog.

Az ágyúk eltávoztak s nemsokára nagy segítségére valának Razván vajda seregeinek, kinek a fejedelem védelmökre sietett.

— Nagyságod igen kockáztatja életét! — mond Abafi, ki éppen Bátori mellé érkezett — itt úgy hemzseg a nyíl, mint a zápor. Azon dombra lovagoljon Nagyságod! onnan mindent jobban ki lehet venni.

— Te vérzel, Abafi! — mond a fejedelem, megfordítva lovát.

— Hol? — kérdé ez hidegen.

— Aválladon ; hát nem érzesz semmit?

Abafi a vállára tekintett.

— Kis karcolás, úgy hiszem. Én sietek amoda! — mond, hirtelen sarkantyúba kapva lovát.

Jó is volt Abafinak megérkezte csapatjaihoz. Ezek egy sűrű török spahi-osztálytól megtámadva, hátrálni kezdtek.

Abafi ott termett.

— Ki mer itt hátrálni! — kiáltott, szaladó seregei előtt megállva. — Vissza, vissza! — s áttörvén a tömegen, megfordítá azt a spahik nagy veszedelmére, kik közül sokan a viadal helyén maradtak.

Minden ponton meg volt verve az ellenség, s kezde sietve hátra vonulni.

Bátori ekkor érkezett Abafihoz.

Mihály vajdával — mond — meg vagyok elégedve. Ő még vív ; te pedig köttesd be sebedet! ha nem nagy is, a vérveszteség elgyengít, s karodra még szükség van.

Alig ejté a fejedelem e szavakat, midőn Abafi lovastól összedőlt. Abafi hirtelen fölugrott.

— Isten hozzád, jó, hív állat! — mond — te megkaptad a magadét.

E pillanatban termett mellette egy csinos, karcsú

lovag ; sisakrostélya le volt eresztve, melynek tetején hosszú, vörös toll ingadozék ; derekát ezüst ing födte, s ezen fölül szép tigriskacagány lebegett ; almás fakón ült a fiatal vitéz, melyet aligha nem láttunk valahol.

— Itt a ló, ló helyett! — mond leugorva lováról, s a meglepett Abafinak kezébe tekerve lova kantárszárát, s míg ez rábámult, sietve távozott, a sereg közé elegyedve s nemsokára eltűnt szem elől.

— Ki volt ez? — kérdé a fejedelem meglepetve.

— Ki volna, — felelt a kérdett — Izidora, Villám!

— A Markó leánya? — szólt a fejedelem. — Istenemre! ez segítség a maga idejében!

— Mindig s mindig ő? — mond Olivér különös arckifejezéssel, melyben bosszúság vegyült a részvét nemével, melyet magába akart fojtani.

Abafi s Izidora közt valóban különös viszony volt. Első találkozásuk után úgy láttuk, hogy ők talán igen is szoros viszonyban álltak. Hogy Abafi visszavonta magát Izidorától később, több okunk van gyanítani ; a kolozsvári téren hozzá intézett szavai Izidorának bizonyítják ezt, s az önmaga nyilatkozása is a fejedelem előtt. S mégis e szenvedélyes teremtés, visszaidéztetése után is, mily forrón ragaszkodott hozzá, mily béketűrőleg szenvedte idegenkedését, mely őt bizonyosan mélyen sebzé ; mindezt nemcsak szerelemből, hanem hálából is, azon lény iránt, ki őt az élethez köté s aki példátlanul szeretett fia iránt kegyes volt. Abafi, úgyszólván, nemcsak életét mentette meg, hanem neveléséről s jövendő sorsáról is gondoskodott s ezt nem gyámnoki felsőséggel, hanem atyai s testvéri indulattal. De Izidora szereté is Abafit oly forrón, oly öntagadólag, oly számítás nélkül, hogy ezen indulat őt szinte megnemesíté. S ez a hölgy, ki alig tizenhat éves, egykor egy fiatal csábító karjai közt felede mindent ; ki később, midőn ezen első tettének következése őt vigyázóbbá tehetné, a Dandár vétkes szerelmének tárgya s részese volt, ez a könnyelmű, sőt vétkes teremtés, már tudná fölfogni lelkében azon gondolatot, hogy ily nemtelen lény Abafihoz érdemetlen. Ő, ki a tatárfejeket önkezével vag-

dalta le, ki atyjának vad cimboráival versengve ivott, játszott, tombolt : Abafi előtt szégyenlett boros poharat vinni ajkaihoz, kockát fogni kezébe s illetlen szót ejteni ki ajkain ; s mióta szerette egész boldogtalan hevével forró, ifjú keblének : neme a véthetlen undornak keletkezék lelkében Dandár iránt s mind tetteiben, mind élete módjában volt valami, ami őt nemének szelidebb szelleméhez közelteté, ha nem is mindenben, amit ily élet neméhez szokottól, aligha mint lehetőt, kívánhatunk . . . de igen sokban.

Ő atyjánál növekedett föl férfiasan, vad férfiak közt. A pillanat hatalma tevé őt bűnössé ; alkalom s atyjának gondatlan engedékenysége okozá, hogy a bűn ösvényén haladt. Lelkében azon komoly meggyőződés, hogy ő jobb nem lehet, mint amilyen, azzal a daccal volt vegyűlve, mely oly feltűnő azokban, kiket sorsuk öntudatlan s önakaratlan ránt le szennyes szenvedélyek örvényébe, kiknek szemeik csak akkor nyiladoznak, s kik csak akkor érik el az életnek gondolkozó korát, mikor a világ, mely lelkeikben derűlt, csak aljas, visszahozhatlan tettek fekete sergét sugározza körül, s ha valóban nemes, erőteljes a lélek, mely itt mámorból ébredez, önmagát utálja s veti meg.

Az a hölgy, ki az első jöttnek odaveté a legszentebb tisztaságát és szemérmét, ki éveket töltött azon feslett elszórtságban, mely pillanatnyi kegyét osztja választás nélkül, soha, bármint jobbuljon is meg, csendes, nyugodt többé nem lehet ; hölgy, ki szemérmét veszté el, mindent elvesztett . . . Ilyen volt Izidora. Ő, mióta Abafit szerette, mindenkitől visszavonúlt ; de az a gondolat, hogy Abafihoz érdemetlen, s hogy ez, ha valaha szerethetné őt, e szeretettel önmagát alacsonyítaná le, volt a féreg, mely emészté.

— Nem szerethet! — monda olykor magában — hiszen én magam utálom s gyűlölöm magamat. Anyja egy gyermeknek, kinek atyját nem szabad neveznem! s ki ha élne is, megtagadná őt! . . . ágyasa a legnyomorultabb semmirekellőnek! egy hyéna, mely vérözönök közt nevekedék föl! . . . ily iszonyú teremtés

hogy álmodhatnék azon férfiú szerelméről, kit nincs asszony, ki megérdemelne!

— Mint férfiú, mint ember akarom becsülését, háláját megérdemleni. — Így tűnődött, s e föltét volt tetteinek vezércsillaga. — Csak egykor, ha ő a szerencsétlen Izidorát nem utálja, nem veti meg, ha hozzá illő nőnek karjai közt boldog leend, tudja meg, menynyire szerettem én! ... Nem, nem! — mond kitörő könnyekkel — akkor sem! hiszen ő megvetne, ő kinevetne. S ha mint hölgy, kinek pillanatnyi kegyét szerelem nélkül gondolá bírhatni, utálatot érdemlek is: nem vagyok-e Villám, a barlangok arszlánának rettegett leánya? — s nem vala e fölbátorítása önmagának ment egy nemétől az önérzetnek, mely Villámban néha különbözött azon dölyftől, mely nem ritkán homályosítja éppen azon tetteknek becsét, melyek azt előidézik.

Abafi Izidorát nem szerette; ezt önmagának nyilatkoztatásából értettük. De mi volt tehát az, amit ő Izidora iránt érzett? Előre a szép, csinos hölgy közeledése érzékeire hatott, s Izidora, ha kevésbbé nyilt s cselszövényesebb lett volna, alkalmasint könnyen elszédíthette Abafit. De ezen egészen sajátságos teremtésnek lelkületében volt magát mindig úgy adni, mint amilyen s így Abafi minden tettét s egész előbbi életét tudta. Nem csodálhatjuk, ha benne, bármi aljas ember volt is az Izidorávali ismeretségének első idejében, e nyilatkozások azon hideg visszavonulást okozták, mely többnyire könnyen ajánlkozó szerelmi kaland következménye. De a kis Zsiga szerfölött kedves volt előtte; előmenetelét, csinosb maga-alkalmazását, számtalan ügyességét magának tulajdonítá Abafi s méltán; a kis Zsiga az ő teremtménye volt: s a gyermek kifejezhetlen hálája s azon egyszerű, szívéből özönlő kedvkeresés, mellyel jóltevőjének úgyszólván gondolatját igyekezék kitalálni, oly tündérerővel bírt, hogy el nem tudott volna lenni nélküle. Föltevé magában őt boldoggá tenni s e feltét mindig erősb, mindig határozottabb lőn az ő nemes, s már mondhatjuk, nagy lelkében Izidora is érdekes volt előtte, egyrészt

fiáért, kihez közös szeretet csatlá őket ; másrészt önragaszkodásaért Abafihoz, melyben valami oly öntagadó, oly számítás nélküli volt, hogy Abafiban baráti hajlandóságot és szánakodást idézett elő egyszerre, s — mely lelkének jól esett, mivel talán némi rokonsággal bírt az Abafi indulatainak jelen irányával ; csakhogy Abafi azon gerjedtséget, kiválást a köznapi életből, s azon magasztaltságot nem Izidora iránt, kinek ha személyét kedvelte is, tetteit s előbbi életét utálnia kellett, hanem azon lény iránt érezte, kit fiatal keblének minden tehetségéből s erejéből imádott — Cristierna iránt. Izidorának példátlan hűsége őt érdekessé tevé előtte : s nem csodálhatjuk, ha mindezen okoknak összes hatása, egyesűlve a hála oly nemes és gyöngéd érzetével, nagy, sőt mindig nevekedő erővel bírt ; annál is inkább, mivel Izidorának Abafival társalkodása egészen más, szelidebb, asszonyibb nemű volt, mint amilyennek, másokkali érintéseiben e különös lénynek, valánk tanúi ; s mivel végre Izidora szerfelett csinos, keccsel teljes hölgy volt, kit férfiúszem nem tekinthete részvét s gerjedő vágyak nélkül.

Ezen kissé hosszabb, de a történet tekintetében szükséges kitérés után, forduljunk vissza a fejedelemhez s Abafihoz.

Az ellenséges seregeknek visszavonulása után a fejedelem, számos vezéreinek s segédjeinek kíséretében, kik közt Bocskai, Kornis, Keresztúri, Abafi, Betlen s mások valának, igen vidáman tért vissza a táborba, hol örömlövések s víg hanga várakozék reá s követőire.

A seregeknek része a völgyben maradt, álmatlan szemekkel virrasztva a hosszú éji órákat által ; néhanéha hallatszott egy lövés vagy csendes csörtetés, a vizsgáló csapatok mozgását s jeladásait jelentő. A táborban minden nyugalomra sietett a napnak hosszú küzdése után.

HÁLA S HALÁL.

Folyj ki, folyj ki vérem,
Múlj el életem!
— — — — halni,
Szép halál nekem.
Garay.

Abafi sátra elébe érkezett ; számos cselédei álltak az előtt. — A fakó ma nálam marad, — mond, leszállva s megveregetve nyakát az Izidora lovának — jól tartsátok! — Egy ölnyi csatlós átvevé a lovat ; Olivér sátrába lépett. Nehéz, fehér s veres, négynyüstös vászonból volt az, hat négyszögöl tágasságot képezett s finom török szövettel volt bélelve. A nyilással szembeni bal szögletében vonult el a tábori ágy. Az ágy fejét dagadó szarvasbőrpárna foglalá el s a takaró széles, világoszöld köpenyeg volt ; mellette két hosszas podgyász-zsák egymás mellé téve s több rétbe hajtott török szőnyeggel födve, pamlagot képezett. Ezzel szemben, földbe vert cövekektől tartott fogason, számos tükörsíma fegyverei voltak aggatva. Egy öreg cseléd állt a sátorban. — Egészen besötétedett már, Péter, — mond Abafi s levevé sisakját — küldd el ezt a sok tátongó cselédet innen ; egyedül akarok lenni veled.

Péter teljesíté a parancsot s visszatért egyedül.

— Emeld ki e nehéz inget nyakamból — mond ura.

— Az úrfinak válla vérzik! — jegyzé meg búsan a szolga — a vasszövet ketté van vágva.

— Várj, — mond Abafi, leoldva kardját — jobbról emeld . . . vigyázz . . . ne húzd sebesen . . . így. — Péter gondosan leemelte a sodronyinget nyakából :

— Szerencséje volt az úrfinak ezzel az inggel, mert kettéesett volna a vállperece. Vizet hozok : egészen összealudt vére a dolmányon.

— Magam is nehezen bírom a karom, de előbb le-

vetem dolmányomat. — Ezzel kigombolá öltönyét félkézzel.

— Uram! — mond Péter, csöndesen lehúzván jobb karjáról azt — a másik újját jó lesz fölbontani; úgy tetszik, hogy válla földagadt.

— Nem bánom. Nem láttál senkit?

— Ma még nem; de azon köpönyegbe burkolt ember, ki tegnap beletekintett a sátorba, nem jóban járt; s míg utánaugrottam, a sűrűségbe vonult előlem s többé nem láttam.

— Villám volt.

— Arra megesküszöm, hogy nem ő.

— Hát ki? — szólt Abafi, ágyára dőlve. — De erről később, most siess víz után.

A szolga kiment, nemsokára vasedénybe vizet hozott s fekvő urának nagy gonddal áztatá karját. — A seb nem mély, — jegyzé meg az inas. — De mégis jó volna az öreg Gyárfást előszólítani; ő nem igen messze van ide.

— Nem bánom; de előbb, ahogy tudod, kösd be, mert újra vérezni kezd.

Péter tépett ronggyal jól-rosszul berakta a sebet, a fehér kendővel körülkerítvén azt, a sátorból kilépett.

Abafi egészséges könyökére dőlve, hevert ágyába. A sátor nyílásán általlátszott nem a távol tűz; s a táborban föl s alá járkáló őrök s a had fiainak zsibongásuk, lónyerítés, fegyvercsörgetés egyesülének azon élénk hadizajra, mely a katonai életnek oly eleven, lármás alakot ád.

Nemsokára Péter kilépte után a Villám fakója kapará a földet s nyeríte harsányul künn. Egy csinos fiatal ember lépett ekkor a sátorba; zöld köpenyeg volt rákerítve, s fejét egyszerű veres süveg födé.

— Te itt, Izidora! — kiált föl Abafi. — Jó lélek! Fakód éppen jött haza, holnap visszavezettetem, ma még lakjék jól az én abrakomból. De mi hozott ide?

Izidora letevé köpönyegét s a besugárzó tűz fakó fénye világítá csinos termetét; részvéttel közelíte Abafihoz. — Kegyed sebet kapott, — mond — s engem nyugtalanság hoz ide. Mély-e a seb? Istenem!

hogy ezt mindjárt észre nem vettem, még a csatahelyen bekötöztem volna. Mennyi vér veszhetett el azóta!

— Nyugtasd magad! . . . A seb csekély. Oldd le e köteléket, nézd meg. Gyárfás után küldöttem. De a te kis gyöngéd kezed, hív lélek, jobban, szelídebben fog azzal bánni.

Izidora azonnal ruhacsomót vevén ki kebléből, azt a szőnyegre tevé s a sebnek kötelékét gondosan leoldva, műértőleg s határtalan gyöngédséggel kötözé be azt újra. — A daganatra jó lesz e füveket megfőzetni, — mond, egy csomóra mutatva. — Reménylem, Gyárfás gyógymódomat helybenhagyandja. Ezt a párnát kissé fölebb emelem . . . Így ; most csendesen legyen! . . . Fáj-e még? — kérdé, Abafira hajolva.

— Egek! Én oda vagyok! — kiált, egyszerre összedőlve.

E pillanatban sivított egy nyílvessző Abafinak feje fölött a sátron keresztül ; az első Izidorát találta.

— Hah! mi ez? — kiált Abafi, felugorva. — Izidora, jó lélek, mi lelt? . . . Egek! Te vérzel . . . Segítség!

Künn nagy lárma támadt ; több szózat hallatszék s köztök vad káromlások. Abafi felölelte Izidorát, ki alig pihegé : — Az atyámat, oh Olivér! . . . a fiam! . . . Egek! hogy kell meghalnom a nélkül, hogy őt lássam! — Itt elállt szava s halálsápadtság futá el arcát. Abafi az ágyra helyezé.

— Megállj, lator! — szólt egy ismerős hang a sátor előtt.

Abafi kirohant. Péter, Gyárfás s Betlen tarták torkonfogva a gonosztevőt, ki a sátorba lőtt s nyílvessze-jét, mint ki jól tudja a járást, egyenesen az ágynak irányzá.

— Ki vagy? — szólt Betlen. — Olivér! találva vagy-e?

— Bár inkább én lennék! — mond Abafi a legmélyebb fájdalommal. — Én sértetlen maradtam. Oh, jer Farkas, segíts ; szegény Villám oda van, talán nem él már! . . . S te, Péter, siess a Deli Markó sátrába ; ott a völgyben van, alant, jobbra, a fejedelem

sátorához alig háromszáz lépésnyire ; a zöld lobogóról megismered. Vedd legjobb paripámat ; siess! . . . Ezen orgyilkost vigyétek Peredhez ; életével felel róla.

— Izidora, oh! — mond dühösen a gyilkos. — Izidora s nem te Abafi? — Oh, pokol, hogy hibázhaték, így! . . . Izidora! — rebegte — te vagy találva? Te, akinek életeért ezret vetnék poklokra! . . . S te élsz Abafi! Te, kire irányoztam nyilamat. — S ki akará magát szabadítani az őt körülfogó sokaságtól.

— Ez Dandár — hangzott ki a sátorból alig hallhatólag. — Oh irtózatos! . . . Hála neked, Isten, hogy engemet talált.

— Ne vigyetek! — mond Dandár, őrült szemeket vetve maga körül, — hadd lássam egyszer még, egyetlen egyszer! . . . Ah, Izidora! átkozott legyen az óra, melyben ívemet faragták! átkozott a kéz, mely azt feszítette! s átkozott ezerszer te, Abafi, kire irányoztam s kiért Izidorának kell vesznie.

Borzasztó volt Dandárt látni, kivel többen tíznél küzdöttek s mégis alig bírtak vele.

Dandár a nagy erőlködésben lankadni látszatott, nem küzde többet ; szemei kidagadtak, tajték borítá ajkait, alig szólhatott. — Ah! — mond — álljatok meg egy percig csak! Látjátok, én csendes vagyok, mint egy gyermek ; én nem teszek semmit! Kössétek hátra kezeimet — folytatá bánatosan körüljártatva szemeit s hátratevé kezeit, — én tűröm, mint a bárány! . . . Ah, csak még egyszer! vezessetek lábaihoz, hogy a port csókoljam le sarúiról, hogy még egyszer nyugodjék szeme rajtam, ha haraggal is. Ássátok ki egyik szememet, hogy lássam pillanatig a másikkal! Aztán — mond vadon fölkacagva — legyen a tietek az is!

Újra körülfogták Dandárt s hurcolni kezdték a sátor elől. Dühösen védte magát ; nem kiáltott, nem ordított ; egy bőgés neme volt, ami mély torokhangon gomolygott ki melléből, rémítve s iszonyítva. Így tudták nagy bajjal távoztatni.

Abafi, Betlen s Gyárfás azonközben a sátorba léptek. Abafi leírhatatlan tekintettel függeszté szemeit Izidorára. — Oh, te hív, te jó lélek ; érettem kell-e

neked ily fiatalon elveszni! De nyugodjál meg, fiad az enyém s az enyém marad, míg élek! . . . Oh, Gyárfás, mindenem a tied, ha megmented!

Izidora fölveté szemeit, valamit rebege, de érteni nem lehetett.

Gyárfás azonnal dologhoz látott. Csendesen emelé ki a nyilat oldalából. Izidora összeszorítá ajkait, de egy sóhaj nem rebbene föl azokról. Gyárfás megvizsgálta sebét s azt gondoasn bekötözte. — A seb még gyógyítható — bíztatá Izidorát, — csak csendesen, kedves kisasszony! Itt e cseppek e nyhíteni fogják a seblázat is.

Izidora hihetetlenül rázta fejét s kezét Abafinak nyújtá. — Érzem — mond, — hogy meghalok! Oh, Olivér, te élj! . . . Isten, hálát adok neked! . . . Légy atyja Zsigámnak, — folytatá, alig rebegve. S azon hölgy, ki vad tűzzel veve részt a csatákban, ki minden egyéb volt, midőn kopjáját robbantá ki, csak asszony nem ; kinek ugar-lelke csak férfi-örömet ismert, hölgy csak gyengeségeiben volt, oly szelíd, oly egészen női, oly érzékeny lőn e pillanatban. s arcán oly gyöngéd kifejezés alakult, hogy benne senki nem ismerhete Villámra.

Olivér egy indulat-eleggyel, melyre nincs nyelv, függeszté szemeit a szép, most valóban nőileg szép hölgyre, megfogván kezeit. — Légy nyugodt! — mond lágy hangon. — Reménylem, sebed nem halálos, csak légy nyugodt.

— Oh fiam, oh kedves Zsigám! kedves kis szőke fejecském, a te szelíd, jó szemeiddel . . . Istenem, de távol s milyen távol, vagy tőlem! Ki fog téged oly hévvel szívéhez szorítni, mint én?

— Csendesen, kedves jó lélek! Kedves Izidorám! Te élni fogsz : de mindenesetre Zsigának, az én Zsigámnak atyja lesz. Az Isten előtt ígérem ezt neked, esküim legszentebbikével.

— Oh, Olivér! A te Izidorád . . . a te fiad . . . egek! . . . a te Izidorád . . . én . . . a véres Villám . . . a vad Dandár ágyasa . . . a név, erény, szeméremnélküli Izidora! . . . Ah, szív, repedj meg! Légy üdvös nekem, oh, halál! . . . Én éltem, . . . igen, oh igen, én él-

tem!... — Lángolva emelte szép, elhaló szemeit Olivérre, s keblére szorítá kezeit, s mély fohász emelkedék... nem kebléből, hanem lelkének izzó mélyéből, s pillái elfödék szemeit, arcán olvadékony halványság sápadt körül, s lehellete föl látszék akadni... ő elszenderült, vagy ájult, vagy meghalt. Márványkép volt, melynek hideg vonalain látszék nemesültebb lélek lebegni.

Így nyugodt ő. Olivér nyugtalan járt sátrában. — Gyárfás! — mond. — Kívánj, amit akarsz, de mentsd meg őt! Egy kín fűzi össze minden idegeimet oly hatalommal, milyet e szelíd indulatban nem gyaníték.

— Uram! — szólt Gyárfás halkan s komolyan, — legyen férfiú; szoktassa elméjét azon képzethez, hogy ő megszűnt élni.

— Megszűnt! — mond Olivér elhalványodva.

— Nem még, — felelt Gyárfás — de két óránál többet nem merek neki ígérni.

Abafi szótlan mereszté szemeit váltva Gyárfásra és Izidorára.

— Ily fiatal, ily kecsel teljes, ily hív... s két óra! — mond mély érzékenységgel szavában. — S érettem!... Oh, ez fáj és keserű nagyon.

— Talán jobb volt így — szólt Betlen, kezét nyujtva Abafinak. — Te szeretted, igen, Olivér, ne tagadd, te szeretted! S mire vezethetett volna ez?... Ő boldog! fiát elfogadtad; utolsó óráit közeledben tölti a kedves, érdekes teremtés!

— Farkas, te kegyetlen vagy, hideg okosságod e borzasztó perceken szívem metszi át. Szerettem vagy nem, mit tudom én azt most... Egy atya, egy barát vesztesége irtózatos! S mi minden érzés, egybehasonlítva azon példátlan ragaszkodással, melyet e szerencsétlen bizonyított irántam! Te szívemet ismered, barátom! Tudod minden redőiben titkát, s mit önmagam előtt rettegek fölnyitni, tárva áll előtted. Igen, szerettem, mint jóltevőt a leghálásabb szív szerethet, mint barátot a legforróbb barát, s éltem hosszú évei nem lesznek képesek elfelejtetni velem ezen egészen eredeti teremtést!

A szőnyegre ült Olivér, közel Izidorához. Testi fájdalma, sebe el volt feledve ; néma, szótlan tünődés nehezkedett lelkére.

Izidora szunnyadni látszék. Betlen eltávozott ; az orvos maradt egyedül Olivérrel.

Abafi fölkelt. Úgy tetszett, mintha valami fontos tárgy foglalná el elméjét : egy helyre szegzé szemét . . . s különös, hogy arcán néha-néha örömsugár villant keresztül. Nemesnek, szerfölött nemesnek kelle ezen örömnek lenni, mert az Abafi arcának kifejezése oly nyugodttá, oly érdekteljessé vált, aminő talán sohasem volt.

Olivér az orvosnak kezét ragadta meg. — Gyárfás! Mondja kegyed, nincs-e semmi remény többé az Izidora éltéhez?

— Nincs!

Abafi sóhajtott. — Mit gondol, — folytatta, jelentő vizsgáló tekintetet vetve Gyárfásra, — nagy öröm árthatna-e, siettetné-e halálát?

— Neki csak percei vannak hátra ; s én azt hiszem, hogy öröm inkább nyujtani, mint rövidítni fogja ezen percek számát.

— Tökéletesen hiszi-e ezt kegyed?

— Amennyire ember lehet valamiről bizonyos, igen, — felelt Gyárfás, figyelemmel meresztve szemét Abafira. — De én nem tudom fölfogni, mi lehet azon öröm, melyet számára készít kegyed.

— Mégis, mégis, — sóhajtott Abafi s ezzel kilépett a sátorból, parancsot ada egy csatlósnak, ki azonnal elsietett.

Izidora eszmélni kezdett ; arcán csendes, nyugodt komolyság volt ; kezét nyujtá Olivérnek.

— Atyja Zsigámnak! — mond lágy, érctelen hangon. Oh, tedd őt boldoggá! . . . Egek! hogy őt nem láthatom most utolsó órámban! . . . Elválni az élettől a nélkül, hogy kis szájacskája rebegné : Anyám!

Olivér közeledett hozzá, megfogá kezét, a legérzékenyebb hangon kérdé : — Érzesz-e fájdalmat, Izidora? Jó lélek, könnyebülsz-e?

Izidora könnyel telt szemét emelé Abafira. Valami

kifejezhetlen báj volt e tekintetben. — Ah, te jó; — rebegte — érzem, minő gyöngéd, minő boldogító azon érzékeny figyelem, melyet irántam mutatsz, Olivér! Nekem nincs fájdalmam: csak egy ... három lénytől szakadni ... Oh, ez fáj! Atyám is késik.

— Nyugodjál meg, Izidorám! Ő jön, s nem akarod-e, hogy őt meglepjük valamivel, mi talán bánatját enyhítené?

Izidora figyelmezett. — Meglepni? — kérdé. — Hogyan? ... Ah, az ő fájdalma irtózatos lesz!

— Izidora! — mond Abafi, lelkes tekintetét nyugtatva a beteg leányon, részvéttel teljes hangon, — tudsz-e nagy örömet elbírni?

— Örömet? Egek! Talán fiam? — mond, s arcát lángoló öröm sugárzá körül.

— Nem! — felelt Abafi ráhajolva. — Fiad az én fiam! Ő boldog leend! S talán érzékeny szíve megrepedne, ha anyját így szenvedni látná. Ő nincs közel ... S ez talán jobb így.

Izidora elnémult. — Igaz, — mond kis szünet után — én kegyetlen valék vágyommal; őt sírni látni ... oh, az elébb ölne meg!

— Nem volt-e valaha egy titkos óhajtásod. Izidora! Vizsgáld meg lelkedet, s el tudnád-e bírni annak teljesülését?

— Nem, nem! — mond Izidora, tagadólag intve fejével. — Nem olyan, mely rögtön teljesülhetne.

Olivér szívéhez szorítá kezét Izidorának; szava elállott, mintha nem merné vagy nem tudná kimondani, ami a lelkét hullámoztatja.

Izidora bámuló tekintetet függesztett reá.

— Izidorám, — folytatá Olivér — legyél nőm! Adj atyát, fiadnak s engedd, hogy nevemet viselhesse azon lény, kinek annyi hálával tartozom ... Légy nőm! — s lehajlott rá s egy csókot nyomott ajkára s az érzéstől elfogódva, némán tekintett reá.

— Oh! — mond Izidora, s két kezét szorítá keblére, s szeme égnek emelkedett. Nem szólott; úgy nézett, mint akit tündér-ige levarázsol, mint a vak, kinek orvos-kéz nyitja meg a szép világ ragyogványát.

— Te hallgatsz! — szólt Olivér, símogatva homlokát.

— Igen, igen, — kiált föl Izidora — nem csalt meg szívem, midőn azon férfiút imádtam, ki így égi angyalként áll előttem! Te Erdélynek legszebb, leglelkesebb fia! Te Abafi, kiért ezer szív eped, kire ezer szív vágyik . . . te tudnád ezt tenni, érettem, nyomorultért, ki oly távolságra állok tőled, mint kelet nyugottól?

— Csendesedj, kedves, — nyugtatá Olivér.

— Nem! — felelt szenvedélyesen Izidora. — Hallja az egész világ, hogy Abafi Olivér az emberek legnemesebbike! . . . Oh Olivér. Eltaláltad, igenis, volt egy titkos vágy keblemben, de oly titkos, hogy magam is e pillanatban találtam reá.

Az orvos közeledett.

— Nem jó lesz — mond — a sok beszéd most, kedves kisasszony.

— Olivér! — szólt Izidora. — Lehetséges-e? Oh, ez álom, úgy-e? . . . Olivér az enyém! Az én férjem! . . . Hát nem vagyok többé kirekesztve a világból? . . . Sorban állhatok azokkal, kiknek azon lehetőségért, hogy rád számolhassanak, egy hosszú életet adtam volna? . . . A tied oh! — mond könnyek közt, görcsösen nevetve. — Abafiné! . . . Fölléphetni a világban ily férj oldalán, s büszkén nézni le az első királynéra ; s mindezt annak köszönhetni, kit imádok, ki előttem Istenként áll, magasan kiválva mindenek fölött.

— Én ártottam neked e nyilatkozással, — szólt Abafi, megragadva kezét mély részvéttel — ah, csendesedjél, nehogy magamat vádoljam, hogy azzal hirtelenkedtem.

— Nem, nem! — mond szenvedéolyesen a hölgy. — Nem halok meg! én élni fogok! . . . Látod, minden fájdalom megszűnt! . . . Én ölelni fogom fiamat ; én leszek a legirígylettebb, a legboldogabb nő. Oh, Olivér! — mond alig hallhatón, s körülfoná karjait nyakán, s kebléhez voná őt, s lázas, forró arca könnytől ázottan olvadt képéhez.

Így szorítá Abafit magához, és mindig szorítá, s

szemei bezáródtak, ajkai elsápadtak, jégsúllyal feszültek karjai Abafira . . . Izidora nem volt többé.

— Ah, én megöltem! — kiált föl iszonyodva Abafi — Ő meghalt! . . . Oh, Gyárfás, mit cselekedtünk?! — folytatá, fölkelve s kezeit szemeire tapasztva.

— S kegyed vádolhatja-e magát? — nyugtatá Gyárfás, égbeemelt szemekkel, összetevén kezeit. — Ő neki meg kellett halni! Nem volt mentség, ezt bizonyíthatom ; s kegyed a mennyet varázsolta elébe ; ő soha boldogabb talán nem volt, mint ezen órában.

Némán állott Abafi a szép halott előtt, s világa a fájdalomnak hevert ólomsúllyal szívén . . . Kevés időre e szívrázó jelenet után belépett egy tisztes szerzetes azon csatlósnak kíséretében, kit elébb elküldött Abafi. Kezét nyújtá neki Olivér : — Későn, atyám! — szólt a halottra mutatva.

Lótombolás hallatszék kívülről s letoppanása egy nehéz testnek. — Ez a barlangok arszlána, — mond Abafi. — Deli Markó!

A KIS ZSIGA.

— — — tán gyermeked
— — — minden örömed
Emésztő sírba szállt.
Vörösmarty.

Izidorát másnap hadipompával temették el; tizenkét levente vitte, zászlókra fektetve a szép halottat. Sírja előtt zárák egyszerű koporsóba: így fogadá tetemeit távol honától a közelebbi helység temetője.

A Deli Markó fájdalmát leírni nincs toll. Nem panaszokban, nem könnyekben mutatkozék ez. Néma, sötét, fagyos volt, mint egy téli sír. A mosoly elköltözött ajkairól örökre; s úgy állt, mint egy éjszaki jégtorony a hullámok közepette, várva, míg a vész aláássa alapját, iszonyú dörgéssel zuhan egykor össze.

Dandárt a fejedelem általadá Markónak; de minekelőtte ez bosszúját állhatná, mely irtózatos lett volna, a gyilkost halva találták. Tátongó seb volt fején, s a vér szélesen terjedt körüle a homokban. Őrei állíták, hogy a reggelt előző éjtszakán tompa koppanást hallottak, mély hörgéstől követve. A szerencsétlen azon a tőkén zúzta szét a fejét, melyhez láncolva volt.

Abafi tette, mely Gyárfás és a szerzetes által esett tudtára a vad bajnoknak, meghatá szívét. Két nappal a temetés után, melynek ágyúdurrogásai pokolvisszhangként zúgtak még agyában, belépett a barlangok arszlána Abafinak sátrába, és pedig acéljában nehéz fegyverzetének, s két nappal jötte után még látható volt nyoma lábának.

Abafi szótlan fogadta őt. Arca el volt a szép fiatal hősnek változva; valami reszketegség ajkain, félig szemei e nehézkedő pillái s görnyedt állása valának tanui: mennyire hatott ezen eset lelkére . . . s bizonyítvány annak, minő sokszerűek azon érzések, me-

lyek a szívet ostromolják. Szánakodás, hála, barátság egyesültek Abafiban, veszteségének keserűségét nagyítók. S most, minekutána ezen érdekes lény, ki úgy egész lelkéből az övé volt, megszűnt lenni : űrt érzett Abafi szívében, melyet csak az érthet, ki egykor szeretett barátját, de barátját a szó legteljesebb értelmében vesztette el.

Deli Markó csendesen állt meg Abafi előtt. — Kegyed — mond mély hangon a barlangok arszlána — nemes, nagylelkű férfiú!

Abafi hallgatott, némán borúlt a komoly bajnok acélvállára.

— Amit leányomért tett, — mond Markó — mert a jó szándékot egészen tett gyanánt veszem, átköltözteté leányomnak lelkét az én lelkembe : a kegyedé vagyok, mint ő az volt végleheiletéig! — Itt elhallgatott. Széles kebléből fohász emelkedett, durva kezét nyujtá Abafinak. — Az én életem — folytatá Markó — elveszté világát, sivataggá, télivé, néptelenné vált : én mindent elvesztettem, mindent, önmagamat gyermekemben. Oh, Izida! — mond azon mély, szomorú hangon, mely szinte kísérteti, szinte földalatti.

— Amit tenni akartam, — felelt Abafi csöndesen — nem tehetém meg : őt az egész világ előtt nőmnek ismerni, fiának atyát adni, ezt akarám. Az elsőt halála megakadályozá, a másiknak egész éltem lesz bizonysága, — mond kezét nyujtva Markónak.

— S ha élt volna, — szólt Markó — ha fiatal ereje legyőzte volna a halált, akkor . . . Abafi?

— Mikor kívántam jobbnak látszani, mint vagyok, Markó?! Végső pillanatait boldogítni fia tekintetében, kiért élt, halt ; őt megnyugtatni, a világ előtt neki nevet adni, bár a sír szélén : ezt, s ennyit akartam. De ha élt volna, soha Abafi nem szegte szavát, — folytatá méltósággal teljes, de szelíd hangon — ő Abafiné maradt volna, s én tudtam volna megadni s megszerezni neki azon tiszteletet, melyre, mint nőm, számolhatott.

Markó arcán örömsugár vonult el, szinte észrevehetetlen. Darabig szótlan állt Abafi előtt, azután

nyugtalan járt a sátorban s a szőnyegre ereszkedett, mint aki hanyatlani érzi erejét. — Keblemben egy titok hever, — mond Deli Markó — melyet tovább abban zárva tartani nem szükséges.

— Titok? — szólt Abafi, figyelmezve.

— Zsiga — folytatá Markó, sötéten függesztve szemeit Abafira — nem az Izidora fia.

Abafi megrázkodott, mintha tulajdon fiának sorsa jönne kérdésbe. — Nem? — kérdé a meglepetés igézetével arca kifejezésében. — Nem az Izidora fia?

— Nem, — viszonzá Deli Markó csendesen.

— Kié hát? S tudta-e ezt Izidora?

— Nem tudta, boldogságára! S én nem bírtam volna azt vele tudatni soha.

— Ez talány előttem, — mond Abafi — melyet meg nem foghatok. Szóljon kegyed, az egekre kérem; szívem össze van fűzve.

— Üljön ide mellém, — felelt Markó — hallgasson ki csendesen s ítéljen.

— Izidora tiltott szövetség gyümölcse. Anyja előkelő családból származott; neve örök titka szívemnek. Ritkán s rejtélyesen jöheték anyjával össze csak ... de ne többet erről. Izida férfiak közt növekedett; mint gyermek már jeleit adá azon határozottságának, elszántságnak s regényes iránynak, mely később őt eggyé tevé a legérdekesebb, a legsajátságosabb teremtések közül. De minek ezt kegyednek mondani?

Sóhaj emelé az Abafi keblét.

— Minden ellentmondások mellett, melyek e különös teremtésben oly atyafitlanul s mégis oly szorosan álltak egymás mellett: ő szeretetreméltó gyermek volt. Gyengeségei, hibái, különösségei nevelése rovására esnek ... s talán — folytatá Deli Markó kis szünet után — az enyémre. Igen ... én túl a rendén engedékeny atya voltam! ... Nagy szó, amit mondok, levente! Még soha ember a szélek királyának ajkairól nem hallá: ő parancsolt nekem s én féltem tőle! ... Első botlásait én mentegettem. Ki leányomat szerette, kedves volt előttem. Dandárrali szövetsége nem volt titok. — Láng borítá el a Markó arcát, lábá-

val toppantott, csörögve zengett nehéz fegyverzete. — Dandár! ... oh, gyáva ... orgyilkos! ... Ő nincs többé ... Ha él! ... bosszúm irtózatos lenne! ... Mint árva jött seregembe. Vad, makacs kölyök volt, de erős hadban. Sok panaszom volt reá, de mindent megbocsáték neki ; hiszen ő leányomat szerette! ... S mégis ... — Markó elhallgatott ; bosszú, dühösség szikrázott szemeiből.

— Szép volt Izida! Oh, — folytatá szenvedélyesen Deli Markó — szép! Szép, mint anyja! És tűz ... láng ... szenvedély, mint anyja! Ő vétkes lőn ; tiltott szerelmének gyümölcse egy gyönyörű fiúcska volt s én, hiheti-e kegyed, a helyett, hogy kárhoztatnám, a kisdednek bolondja valék ... egy gyerekes nagyatya, ki azt órákig hordám ölemben.

— S ki volt a gyerek atyja? — kérdé Abafi feszülve.

— Leányom sohasem vallá meg. Én gyanítom, hogy Gyulafi Bálint, Mikola Margit férje ; mert akkortájban jószágainak közelében tanyáztunk, s az egyéves fiatal férj örömestebb mulatott Izidámmal, — folytatá némi rátartással Deli Markó — mint Erdély első leányával, a híres Margittal. De hallja kegyed tovább. A kis fiú a világra jött. Gyulafi Bálintnak egyik jószágában ; Izida igen el volt gyengülve, s darab ideig féltettem életét. Még e gyengélkedő állapotban, melynek nagyobbrészét álomban tölté, történt, hogy egy este sikoltást hallván, berohanok s a kis Zsigát a padlón találom, mély sebbel homlokán. Izida fölrettent mámoros álmából ; azonnal az öreg asszony, kinél Izida feküdt, s aki a vidékben mint gyógyító, nagy hírt szerzett magának, a gyereken, ahogy tudott, segített ; a seb nem volt mély s kevés időre meggyógyult. Amilyen borzasztó volt ezen estekor az Izida fájdalma, oly kétszerezett volt szeretete gyermeke iránt, midőn az fölgyógyult. Ugyanekkor ... jegyezze meg kegyed jól ... vettem én a gyermeknek jobb vállán egy keresztalakú fekete jegyet észre, mely azelőtt figyelmemet elkerülé. Izidám fölgyógyult, a gyermek növekedett s midőn ötödik évét éré, leányom Alvincen egy öreg ismerős asszonynak adá által, mivel tanyánk gyakori válto-

zása s életnemünk nem engedé, hogy a gyermeknek növeléséről gondoskodhassék... Mennyire szerette fiát leányom, tudja kegyed; miként mindjárt Alvincen termett egykor: úgy minden héten látá a kis Zsigát kegyednél is; és mégis, — mond Deli Markó komor hangon — a kis Zsiga nem az ő fia volt!

A csomó mindig összeszőttebb, — szólt Abafi feszült figyelemmel.

— Mindjárt világulni fog a homály, — felelt Markó. — Ezelőtt mintegy három évvel egy szerzetes lépett sátramba. Uram! — mond — a legfontosabb dolog kívánja, hogy kövess hirtelen. Kérdéseimre nem akart felelni. Én követém. A szomszéd falu felé mentünkben a szerzetes a következőket beszélé nekem:

— A napokban terhes beteghez hívattam. Midőn azon kunyhóba érkeztem, hol a beteget igen veszélyes állapotban találtam, az könnyebülni látszék. Én melléje ültem; lelkészi hivatásom szellemétől indítva, a vallás vigasztalásaival kívántam aggódásain enyhíteni. A beteg kérő tekintettel emelé rám szemeit: «Atyám!» rebegte, «én nagy bűnös vagyok, van-e kegyelem Isten előtt, ha azt szívből megbánom? Amennyire lehet, jóvá kívánom tenni.» Én igennel feleltem s kértem, hogy szívét öntse ki előttem, főként, ha még, amit vétett, reményli helyrehozhatni. Az aszszony arra kért, hogy haladék nélkül kegyedhez menjek s hirtelen hozzájövetelre bírjam, bűnét minden név nevezése nélkül gyónván meg nekem.

— Beszédközben — folytatá Markó — megérkeztünk egy alacsony kunyhóba, hol a beteget úgy, mint a szerzetes leírá, durva készítésű nyoszolyában találtuk. Úgy látszott, hogy elméje egészen helyén van. A nőnek kérésére a szerzetes eltávozott; én egy kis lócán foglalék helyet, ágya mellett. Amit a nő nekem hosszasan sírás, sóhajtáások közt előadott, röviden mondom el... A beteg Gyulafi Bálintnál, a Mikola Margit kis fiának dajkája volt akkortájban, mikor az én kedves — Markó elfogódott — az én kedves Izidám! — mond mély sóhajtás után — betegágyban feküdt. A kis Gyulafit, atyjának nevéről, Bálintnak keresztelték, s

egy-két nappal lehete idősb csak Izidám Zsigájánál. Gyulafi nem volt honn : fontos követség kíséretében Lengyelországba ment, négy héttel nejének születése előtt s onnan csak hetek múlva várták vissza. Margit gyermekét szenvedélyesen szerette s ha gyöngesége nem ellenzené, bizonyosan önkeblén táplálta volna ; de ezt nem tehetvén, anyai legédesebb foglalatosságának e hiányát a legnagyobb gondossággal pótlá ki. Ritkán távozhatott a dajka a gyermekkel szobájából ; de megtörtént mégis egyszer, hogy a dajka a gyönyörű nyári délutánt a kertben töltötte s gyümölcs után nyúlván, az egyensúlyt elveszté, s a gyermekkel összerogyott. Azonnal vér borítá el a kis Bálintot, ez eszméletét elveszté. A nő magánkívül rohant ijedtében, eltakarva a gyermeket, azon öreg asszonyhoz, hol Izida szállva volt, s kit az előbb említék. Velei tanácskozásának következése az lőn, hogy Izidám álmát hasznokra fordítván, a Margit gyermekét helyezék a földre, a bölcső mellé, mintha onnan esett volna ki ; s a dajka a másikra adván a Margit fiacskájának öltönyeit, azt magával vivé! . . . A csere annál könnyebben megtörtént, mivel a két gyermek gyanítható okokból hasonlíta egymáshoz s a kunyhó igen sötét volt. A többit már tudja kegyed, — mond Markó, félbeszakasztván beszédét.

— Ah! — kiált fel Abafi — tehát a kis Zsiga a Margit fia volna, Bálint? . . . Nem, nem! ez lehetetlen. Hogy maradhatott ily sokáig titokban ? S mi bírhatta az öreg asszonyt a tettre s elhallgatásra?

— A tettre? — mond Deli Markó. — Alkalmasint az, hogy a dajka tulajdon leánya volt s méltán tartott tőle, hogy kenyerét gondatlansága miatt elveszti ; annak elhallgatására pedig a tett maga.

— De hát később, — kérdé Abafi — mikor a Gyulafi vélt fia meghalt s a titok fölfedezése mindkettőjüknek nagy jutalmat szerezhetett volna?

— Akkor — felelt Markó — az én parancsom s az én erszényem. A gyermek a fölfedezett titok után három holddal múla ki.

— S mi bírhatta rá kegyedet? — fürkészé Abafi,

feddőleg nyugtatva szemeit Deli Markón s felállva mellőle.

— S azt kérdi kegyed? — felelt Deli Markó hevülve. — Kegyed, ki Izidát ismerte? Neki megmondani, hogy fia nincsen ; őt, a szenvedélyes anyát, ki anyai érzetében élt, e boldog csalódástól fölébreszteni . . . annyi lett volna, mint őt megölni. Ah, tehettem-e én ezt? Én, Deli Markó, az atya, ki életemet adtam volna egy boldog órájáért!

Abafi komolyan tekintett Deli Markóra ; de e komolyságon általvillant némi rejtett öröm, melyet, ki Abafinak vonzódását Margithoz ismeri, tudni fogja megfejteni. — A tett — mond Abafi komolyan — nem volt helyes, bajnok-társam, Markó. Hogy megtörténhetett, hogy így s nem másként esett : értem, megfoghatom, de jóvá nem hagyhatom.

— S kegyed megölte volna Izidát? Mert az lett volna a fölfedezésnek bizonyos következése. Ezer báj, ezer öröm szorít másokat az élethez : ő csak gyermekében élt . . . Ami vész ölében a szirt a menekvőnek, az vala neki anyai érzete! Horgony, mely élte hajóját csatlá az élethez : mentő-ág a vízben sülyedőnek s a kötél, mely az égő házból füst és lángok között nyúlt el előtte . . . Oh, kegyed megölte volna!

— Mit tettem volna, Markó! — felelt Olivér, kezet nyújtva — nem tudom. Ember vagyok s nem akarom állítani magamról, mert . . . atya nem vagyok . . . ha egyébként cselekedtem volna-e? De anyát gyermekétől megfosztani azért, hogy más abban a csalódásban éljen, hogy gyermeke van : helytelen tett. Én hiszem magamról, hogy nem tehetném ; de a hit s tudás közt tág hézag van ; s én ember vagyok!

Deli Markó csendesen állott Abafi előtt. Valami oly szenvedő, oly hideg, keserű volt egész alakján elöntve, hogy amaz szorúlva érzé szívét. — Oh, Markó! — mond, kezét ragadva — a mi veszteségünk iszonyú!

Deli némán szorítá Abafit kebléhez.

Abafi leült újra. — Markó, — mond — az előbeszélt történet valószínű. Kegyed hiszi, talán tudja is ; de azt be is kell bizonyítani, Mikola Margit a legboldo

gabb teremtés leend e világon! de, hogy az lehessen, minden kétséget el kell hárítanunk.

— Az könnyen megeshetik — szólt Deli Markó nyugodtan. — A dajka, vallomása után, felgyógyult s él, anyja is még életben van ; azonkívül a keresztalakú jegy is bizonyít valamit.

— S még valami! — kiált fel Abafi élénken, — igen, igen, nincs kétség! a gyermek Margithoz hasonlít ; ez régen föltűnt nekem már. S az anyai szívnek sugallása lesz az utolsó s legnagyobb bizonyítvány.

Eleinte a gyermek egészen atyjához, Gyulafihoz hasonlított, — mond Deli Markó — később magam is vettem némi változást vonásaiban észre. Mindez gyerekeken annyiszor történik, míg felnövekednek.

Deli Markó hosszasan ült Abafinál, s együtt végezték, mit kellessék a jövendőre tenni ; mindenesetre pedig, hogy a dolog előre mély titokban maradjon . . . Fejedelmi parancs szólítá őket később a Bátori Zsigmond sátrába.

REMÉNYTELEN KIVÁNAT.

Egek! ezt nem vártam.
Harro Haring.

A fejedelem a sátrába összegyűlt hősöknek tudtokra adá, hogy seregeit haza vezeti. A törökök a Dunán átköltöztek, s ő azt hitte, hogy mostanra eleget tett. Voltak sokan, kik szándékát hátrálni óhajtották, s ezek közt Abafi is, ki bármint vágyott élte napjának, a szép Cristiernának közelébe juthatni; de jelen szerencséjében a magyar- s oláhországi seregeknek, jobbnak ítélte a vasat addig verni, míg meleg.

A habozó, változékony Bátori megúnta a táborozást, s visszavágyott Erdélybe; nem hogy ott állandóul maradjon, hanem inkább, hogy egy régen szívébe rejtett vágy teljesülésén dolgozhassék az udvarában létező számos olasz urakkal, kik előtte oly érdekesnek festék Olaszországot, s oly nyugalmasnak a bíbornoki méltóságot, melyre titkon mindig vágyott.

A seregek elindultak, s nemsokára a fejedelem is, az Abafi, Bocskai, Keresztúri, Kornis Gáspár és Betlen kíséretükben, Erdélynek határaiba lépett.

Érzések ezrei ostromlák az Olivér keblét. Izidora halála mélyen sebzé hálás szívét. A Mikola Margit boldog meglepetésének előérzete hathatós ír volt beteg kedélyére; de azon ürt, melyet lelkében érzett, nem töltheté be egészen. Ő szeretett, remény s kinézés nélkül. Amit Izidoráért tett, vagy inkább tenni akart, valamint elébb a táborban, úgy később Erdélyben, sokképpen ítélték. A nagy többség meg nem fogható őt, bámulta kárhoztatva, bámulta jóváhagyva. Ki lelkületét egészen ismerte, nem csodálkozott rajta: neki így s nem másként kelle s lehete cselekedni. Margitot s Cristiernát az Abafi tette fölmagasztalá.

A női szívnek sajátja, ily elhatározások becsét helyes szempontból felfogni! . . . Gizella hallgatott, de szívének mélyében szólt egy hang : boldog Izidora!

Minél inkább közeledtek Fehérvárhoz, hol jelenben Cristierna tartá udvarát : annál inkább feszíté Abafinak keblét azon kétes kín s kéjvegyület, mely szívének jelen helyzetében igen is megfejthető ; hogy találja ő Cristiernát, ha a lelkes, erényes nő, már áttekintvén őt, már gyanítván szenvedélyét, nem fogja-e hideg távolságban tartani! — S ha igen, — mond Abafi — ám legyen! az ő képe szívemben fog élni örökre! s nincs az az áldozat, melyet érte nem tennék. — S valóban, oly egészen szellemi, oly fellengző volt hódolása, hogy állításán nem kétkedhetünk.

Megérkezett végre Bátori, győzedelmeinek fényétől dicsőítve ; s az erdélyiek, méltánylói a hős s vitéz tetteknek, a multat feledve, kétszerezett figyelemmel s hódolattal fogadák ifjú fejedelmöket . . . Cristierna hódító nyájassággal jöve elébe, ki őt udvariasan, de hideg tartózkodással üdvözlé. Amennyire sebzé szívét e nem érdemlett visszaidéző bánásmódja férjének : annyira akará s tudá azt rejteni ; s ki az ő angyali arcának nyájas, vidám kifejezését látta : őt boldognak vélte volna.

A szokott ünneplések s tisztelkedések végre elhangzottak. Abafi jószágaiba ment. Első cselekvése volt a fejedelemtől nyert birtokot Cseszeliczkinek visszaadni, kit Sólyom név alatt ismertünk meg a Deli Markó szabad zsákmányosai közt s ki Lónyaival, vagy mint álnévvel nevezték, Csatárral együtt, az utolsó hadban tett szolgálataikért, egyebet puszta kegyelemnél nem nyerhetének.

Bátori Abafinak e tettét nem a legjobb kedvvel vevé ; de adott szavát átallá ezúttal megszegni.

Otthon Abafi épen találta s egészségesen a kis Bálintot, nem Zsigát többé. Udvari lelkésze nem győzé eléggé a bájos gyermeknek előmenetelét, igyekezetét dícsérni . . . Abafi s Deli Markó, ki őt kísérte, minden bizonyítványokat a kis Bálint sorsáról megszereztek. Abafi mindent úgy talált, miként azt neki

Deli Markó elbeszélte. Nem volt több kétsége ; s így elbúcsúzott Markótól, ki zordon seregéhez tért vissza, ellenségesen magával s a világgal ... Abafi pedig Fehérvárra sietett s magával vitte a kis Bálintot, kit előbb kímélve tudósíta mindenről. Bálint vélt anyját szerette ; Abafihoz leírhatlan hajlandósággal ragaszkodott ; nem csoda tehát, ha új helyzetének ismeretlen boldogsága vesztését vele nem felejtheté. A gyermek bús, örömtelen volt, s mindig Izidorát sóhajtá vissza.

— Ki fog engemet — mond Abafihoz símulva — úgy szeretni, mint ő! ki anyám volt, igen anyám inkább, mint valaha más az lehetne!

A hirtelen örömök hatása még zöldebb emlékben volt hősünk előtt, mint hogy Margittal boldogságát hirtelen s váratlan merné megismertetni, ki jelenben Gizellának látogatására, atyjával, a vidám, öreg Mikola Miklóssal Fehérvártt volt.

A gyermeket Abafi elrejté, s első látogatásakor Margitnál csak arra figyelmezteté, hogy fiának születésekor keresztalakú jegye volt vállán, mely később eltűnt ; s nem lehet-e gyanítani, hogy a gyermek elcseréltetett.

Margit ezen észrevételen nem kevéssé ütközött meg : de azzal végzé feleletét, hogy fia karjai közt végezé életét s hogy az ily jegyek sokszor szűnnek vagy változnak meg.

Másnap Abafi újra előhozta a dolgot, hozzá adván, hogy neki gyanúja van, hogy e csere valóban megtörtént.

Margit figyelmesbbé lőn. — Abafi! — kiált fel — ily reményt gerjeszteni anyai kebelben a nélkül, hogy valósulhasson, kegyetlenség! Ah, ne szóljunk erről többet! ily boldogság ... egek! ... ily mennyei öröm nincs földi életre számítva!

— De ha meg is valósulna! — mond Abafi — s általam?

Margit fölugrott helyéből. — Oh, Olivér! — rebegte — nem, nem! hiszen ez lehetetlen.

Így halkan szoktatván elméjét a valósághoz Abafi, kímélve s vigyázva az egész titkot közlé Margittal.

Az ő örömét leírni ki tudná? Egy új világ nyilatkozott előtte: ő anya volt. S midőn a bájos, érdekes gyermeket szorítá kebléhez; midőn arcában férjének s önvonásait feltalálta; midőn ezer csókkal illtete vállán a keresztalakú jegyet; midőn mindent... mindent megtudott, s a múlt szenvedései összeolvadtak a jelen gazdag boldogságának melegétől: ő akkor mennyben volt! — Nincs kívánatom több az életben! — mond örömtől elragadva s égnek emelve könnyel tölt szemeit, voná keblére gyermekét. — Ah nem! — folytatá könnyek közt mosolyogva s kezét nyujtva Abafinak — van még egy! egyetlen egy, annak boldogsága, ki a menny üdvét varázslá életemre! aki arra oly érdemes!

Mikola unokájának szerfölött örült; s nemsokára a történet egész Erdélyben tudva lőn.

A kis Bálint új helyzetét szerető nagyatyjának s az őt imádó anyának ápoló karjai könnyen megszokta. Ő gyermek volt; s nemsokára oly édesen, oly szeretettel mondá Margitnak: «anyám!», mint egykor Izidorának.

Míg Abafi a Margit boldogságát meleg szorgalommal eszközlé: a fejedelemasszonynak gyakran vala közelében, s többször látta Gizellát is, a nélkül, hogy iránta többet érezne, mint azelőtt. Cristierna mellett Abafi gondolni sem tuda egyebet, csak őtet!

Néhány nappal azután, hogy a kis Bálint születése világosságra jött, Bátoriné, kinek magaviseletében maga iránt semmi változást nem tapasztalt Abafi... őt magához hivatá. Láttuk, hogy Fehérvártt utolsó létekor a fejedelemné nem hivatá őt oly sokszor, s nem bízá meg annyiszor, mint azelőtt. Kétszeres vala tehát öröme e parancsnak vételekor, s ő a szerelem szárnyain sietett a fejedelmi hölgyhöz.

Olvasó-szobájában találta Cristiernát, pamlagán ülve; arca nyájas, de komoly volt. — Isten hozta, lovag! — mond a fejedelemné — közelebb, közelebb! — S valami oly mondhatlan báj volt egész alakján: oly szelid s nyájas volt tekintete, hogy Abafi elragadva s elmerülve állott szótlan előtte.

— Nekem — monda Cristierna, kevéssé vontatva — egy kérésem van kegyedhez.

Abafi hallgatott! de arca kifejezésében olvasható volt azon készség s öröm, melyet Cristiernának kérése idézett elő. Úgy tetszék neki, mintha ő soha ily kegyes, ily égien nyájas nem lett volna iránta.

— A kérés fontos! — folytatá kis szünet után, mosolyogva függesztve szemeit Abafira.

Olivér hallgatott, arcát öröm lobogta körül, mintha mondaná: mennyire boldogítja egy fontos kérésnek így előre bizonyos teljesíthetése.

— A kegyed hallgatása, — szólt Cristierna — kérésem teljesítését biztosítja; de mondatlan s előre is igéri azt kegyed?

Abafi szenvedélyes «igen»-nel felelt.

— Bárminő nehéz, bárminő életre ható legyen? — folytatá, szemeit mindig figyelemmel szegezve reá Cristierna.

— Minél fontosabb, minél nehezebb: annál nagyobb örömmel! — viszonzá a kérdett mérsékelt hangon, mintha indulatait kívánná fékezni.

— De, — mond tovább Bátoriné — ha a kérés egészen váratlan, — ha kegyednek terhes teljesítése, ha keresztülvágja minden élettervét; ha . . .

— Ha lehetetlen! — felelt Abafi szenvedélyesen — lehetővé teszem, kegyelmes asszonyom! Én készen állok! kijelentése a parancsnak s teljesítése egy!

— Nem parancs, — igazítá ki szeliden a fejedelmi hölgy — de egy óhajtás, melyet szívem megszokott lehetőnek, teljesülhetőnek hinni, mely engemet boldogítna! s hiszem, a kegyed boldogságát is eszközlendő lenne egykor.

— S mi az? asszonyom! ah, szóljon Nagyságod! hogy készségesen, óhajtásainak teljesítésében, legyen bizonyítványa: minő forrón, minő teljes szívemből vágyok megnyugtatására valamit tehetni! bárminő váratlan, bárminő széttörő éltemnek minden tervét, bárminő ellenemi legyen, . . . szóljon!

A fejedelmi hölgy gondolkozni látszatott; pír futá el arca havát; nem minden megindulás nélkül szólt,

rebegve: — Abafi! én kegyednek jó, szerfölött érdekes, szeretetreméltó nőt választottam.

Abafi elhalványodott; sötét komolyság borítá el homlokát hirtelen, s volt valami szinte szemrehányó, szinte feddő arcának szép vonásain. Ily ajánlást attól hallani, kit imádunk, s ki éppen ezen ajánlás által határozott visszaidézést jelent ki; még akkor is fájdalmas és keserű, midőn szerelmünk viszonzatlan, s mikor azt annak tárgya nem is gyaníthatja! ... Ilyen helyzetben volt Abafi. Cristiernának a legszívesb, a legrészvevőbb hangon tett ajánlata sérté, sebzé Abafit. Önmaga kárhoztatta szívének hullámzását; szégyenlé, hogy így elhagyá magát altatni indulatitól... Tudta, értette: szenvedélye minő merész, minő helytelen; s mégsem tuda meglepetésének oly hirtelen ura lenni, mint máskor; érzette mélyen szívében hogy szerelme tiszta, szenvedő, öntagadó; hogy nincs abban semmi, ami egy égi szerafot is sérthetne: s mindennek meggondolása őt szótlan odabámulásba süllyeszté.

Cristierna elhallgatott, vizsgáló tekintetét jártatva az ifjún. — Kegyed elnémúlt! — mond végre; s nem volt e kifejezés egészen célzás nélküli.

— Kegyelmes asszonyom! — Ez volt mindaz, amit Olivér mondani, vagy inkább rebegni tudott.

— S oly nehéz Abafinak, — így fogta föl a beszéd folyamát a kis szünet után Bátoriné — oly kívánatot létesítni, mely az én megnyugtatásomra szolgálna! — A hölgy elpirult, mintha többet mondott volna, mint akart.

Abafi nehezen lélekzett; egy helyre voltak szemei függesztve, belső harc emelé keblét, s arcán viharos rángás tünteté elő lelkének hullámzását. Cristiernának utolsó szavai kitünteték, hogy őt áttekintette, hogy vétkes, de nem ... nem vétkes, csak helytelen szenvedélye nem titok többé ... Oh, finom ily esetben az asszonyi tapintat ... Láng borítá el arcát; fél térdre hullt a nő előtt, s azon hirtelen elhatározással, mely Abafinak sajátja s vonása volt, midőn egy nagy tettre szánta el magát, de csak olyanra, mely-

nek nemes voltát átlátta, s mely elveivel összhangzásban volt . . . felelt fölkelve (mert letérdeplésekor feddő tekintetével találkozott Cristiernának) :

— Kegyelmes asszonyom! parancsa meglepett inkább, mint mondanom lehet és szabad, — tevé alig hallhatólag hozzá — de, mivel az én imádott, az én mélyen tisztelt uralkodónémtól jő : nekem csak egy feleletem lehet.

— Lehet? — mond Cristierna, kérdőleg függesztve szemeit Abafira s tekintetében valami volt, ami bizonyítá, hogy a kitétellel nincs megelégedve.

— Van! — felelt Abafi elhatározottan.

Kis szünet lőn, melyben mind Cristierna, mind Olivér mély gondolatokba voltak merülve.

— Abafi! — mond Cristierna nem egészen erőltetés nélkül mosolyogva — s kegyed nem is kérdi, ki az, kit választottam?

— Akárki legyen! — felelt Abafi — Nagyságod választá őt ; én nyugodt vagyok! — De arca kifejezése cáfolni látszék állítását.

A fejedelmi nő bájjal teljes hangon folytatá :

— Remélem, Abafi! hogy választásom meg fogja tetszését nyerni. Azon hölgy, kit ily jeles levente élete társául választottam, fogadott leányom! s érdemes minden tekintetben ily férjre. Ő, — folytatá rövid szünet után, figyelemmel tekintve Abafira — az én kedves, jó Gizellám!

Abafi nem felelt. Arcában legkisebb változás, legkisebb árnyéklata a meglepetésnek sem volt észrevehető. A fejedelmi nő akárkit nevezhetett volna, neki mindegy volt e pillanatban . . . Azon hölgynek, kit imádott, parancsát teljesíteni : ez állt előtte ; minden egyéb semmivé olvadt e gondolattal szemben.

— S hogyan? — szólt Cristierna — kegyed hallgat? helytelen-e választásom?

— Gizella szeretetreméltó gyermek! s Nagyságodnak — mond Abafi magasztalt, de szenvedő hangon — fogadott leánya.

Cristierna lesüté szemeit. Annyi elszántság, annyi bánatos, s annyi jelentő volt az ifjú szavaiban, hogy

szívét önkéntelen elérzékenyülve érzé. — Abafi! — rebegte mondhatlan lágysággal hangjában — én a kegyed boldogságát akarom s e bájos gyermekét is! Ő kegyedet szereti! ezt tudom ... Igen szereti! fiatal szívének első zsenge lobogásával; s kegyed ... egy szép előérzet jósolja nekem ... boldog leend!

Abafi sóhajtott; lelke nem hiheté, nem gyaníthatá e boldogságot.

— Remélem, — folytatá Bátoriné bizodalmas hangon, fölkelve s közelítve az ifjúhoz — remélem, sőt számolok reá, hogy kegyed ezen óhajtásomat egészen magához illőleg fogja teljesíteni, amint azt fejedelmi házunknak leghívebb, legtökéletesb leventéjétől, egyébként nem is várhatom.

Kézcsókra nyujtá a szép angyali hölgy kezét Abafinak, ki azt gyöngéden voná ajkaihoz. — Holnap kegyedet, mint Gizellának, az én Gizellámnak — mond észrevehető célzással s hangnyomattal — vőlegényét fogom viszontlátni!

Abafi mélyen meghajtá magát s szótlan távozott.

GIZELLA.

Ők boldogok!
Shakespeare.

Másnap reggel Abafi Mikola Miklósnál volt. A két férfiú egyedül beszélgetett . . . Mikola Miklósnak örömtől lángolt arca ; Abafi csendes, vidám s nyájas volt, mint tőle, ki indulatit fékezni tudá s szoká, ki félig semmit sem tett, lehetett várni.

— Gizi! — mond Mikola Miklós, vidáman beszólva a szomszéd terembe — Gizi! jó gyermek, jer ki egy szóra!

Gizella kilépett.

Mikola Miklós szívéhez szorítá őt. — Kedves jó angyalom! — szólt — bár szívednek, amit mondani akarok, szintannyi örömet okozna, mint nekem!

Gizella meglepetve emeli szemeit Mikolára.

— Gizi! — folytatá ez, megcsókolva homlokát vidáman — én jó hírt mondok neked, melynek minden leány örül! . . . Találd el, Gizi! — folytatá megcsipkedve arcát.

Valami kétes előérzet lobogta lángjával körül az érdekes hölgynek arcát. — Bátyám! — mond az ő kedves hangján — mindig enyeleg : én nem tudok találni. — Gizella földre tekintett, ajkai körül csendes mosoly vonult el.

— Kérő van a háznál! — kiált fel kiömölve az öreg.

— Oh! — sóhajtott Gizella, fülhegyig fölpirulva s újra elhalványodva.

— Te hallgatsz? — kérdé Mikola.

— Én nem megyek férjhez! — felelt Gizella komoly csendesen.

— Soha? — mond vígan Mikola, mint aki tervének sikerén nem kétkedik.

— Kedves, jó Gizellám! — szólt Abafi. — Oly fontos, oly elhatározó kérdésem van az én szeretetreméltó Gizellámhoz, hogy azt igen komolyan kívánom tenni. Tőlem — folytatá nagy szívességgel hangjában — tudja meg azt, nem mástól, s feleljen nyugodtan s meggondolva reá! Ha reméli, hogy velem boldog leend, ha szíve szabad : én az enyémet kezemmel együtt ajánlom azzal az ígérettel, hogy éltem legszebb s legkedvesebb kötelessége leend, ily szeretetreméltó hölgyet boldogítani.

Gizella ingadozott lábain. — Kegyed, Abafi ; — mond meglepetve s alig hallhatólag — Olivér! — tevé a leglágyabb, szinte dalhangon hozzá — s mi szülheti e hirtelen elhatározást?

— Képedből látom, — mond Mikola kifakadva — hogy te szereted Olivért, Gizim! kosarat ne adj! nem szabad adnod! Jer! — folytatá élénk vidámsággal, Abafihoz vezetvén őt, s az ifjúnak karjai közé adván — ti egymáséi vagytok! hiszen — erősíté kezét dörzsölgetve, s gyönyörűséggel legeltetve szemeit a szép páron, az nem is lehet másként! . . . Jer, Margit! — szólítá meg az éppen belépő Gyulafinét — Jó leányom, jer! végy részt örömünkben : Gizimnek férje van . . . Olivér!

Az öreg Mikola magán kívül volt örömében ; s mindezt oly hirtelen, oly élénkséggel tevé, hogy amíg Gizella észrevette : az Abafi karjai közt volt. Minden álomnak tetszett neki ; de az álom égi volt, s mint aki fölébredni fél, símult némán az ifjú keblére.

Egy könnycsepp csillogott Margitnak szemében. Ő szótlan szorítá Gizellát szívéhez, a nemes lélek!

Egy kérdésünk lehet még: ha boldog volt-e e házasság?

Abafi Cristiernát szerette. Láttuk, hogy e szerelemben valami lovagi s regényes magasztaltság volt. Ő hölgyeért egészen e szellemben áldozta fel magát, boldogítá azt, kit éltének csillaga, Cristierna vezete karjai közé, kit magáénak, kit leányának nevezett, kinek boldogsága őt megnyugtatá.

Abafi hitte, hogy Cristierna előtt szerelme nem

titok; s mennyire volt e hiedelem valószinű, az előbbiekből világos. Az erényes, lelkes nő őt áttekintette végre, mert női gyöngéd tapintat előtt férfi-szerelem, bárminő rejtett, titok soká nem maradhat, s így célzása volt az ifjú lelkének más irányt adni. Gizellát szerette, egynek a legérdekesb teremtések közül tartá; hogy Abafi szereti, tudta. Ismerte Cristierna Olivérnek regényes ragaszkodását személyéhez, s hitte, hogy azon szenvedelem, mellyel iránta viseltetik, más viszonyok közt talán szelidebb lobogású leend, ... végre, hogy oly szerfelett érdekes lénynek közelében, mint Gizella, ki még e felett Abafit imádja ... idővel másnak fog helyet adni.

Abafit annyi körülményekben láttuk már, hogy gondolkozását egészen ismerjük. Láttuk, miként lőn aljas, minden rosszra hanyatló emberből halkkal kiválólag feltűnő, minden tekintetben nemes, érdekes és tiszteletreméltó férfiú; miként vált benne e szép irány a tökélyre magasztúlt fellengéssé, egy regényes, reménytelen szerelem által: minő késszé tevé őt e regényes szerelem, éltének boldogságát oda áldozni! de láttuk azt is, hogy Abafi mennyire embere szavának; hogy ő félig nem tesz semmit; hogy a hála s kötelesség érzetének minő hatalma van szívén. Mindezt tudva, könnyű lesz megfognunk, hogy ő, ha nem is boldog előre, de nyugodt volt. Szerencséssé tenni a Cristierna fogadott leányát, minő szép hivatás! így gondolá! jóváhagyó tekintetet nyerni attól, kit oly mondhatlanul szeretett s becsült; s kötelességét tenni, még pedig nem félig, nem éreztetve, hogy csak azt teszi, de egészen s hozzá illőleg! ... ez vala azon szép, azon nemes pálya, mely előtt állott.

S mily sokszerűen könnyíté ezt Gizella, kivel lehetetlen volt ily szoros s gyöngéd viszonyban állni anélkül, hogy neme a rokonérzetnek ne fejlenék ki a lélekből.

Abafiról, miként őt ismerjük, azt kell hinnünk, hogy Gizella iránt figyelmes, részvéttel teljes, lovagi tisztelő volt inkább, mint férj egyelőre; mivel szövetségüket a szerelem édes, tiszta előélvezetei nem előz-

ték meg, ezeknek öröme, bája s újsága Gizellát házasságában boldogítá.

Gizella egy volt Erdély legtökéletesb hölgyei közül. Őt sokszor s közel kelletett látni, hogy azon tiszteletet idézze elő, melyre annyira érdemes volt. Tettekben, nem szavakban tűnt fel az ő lelkülete. Tisztaság, szerénység: ez a két szó festi őt egészen. Ő Abafit szerette úgy, mint nem más; s annyira tudta magát hozzá alkalmazni, annyira szenvedélyeit, szokásait, szinte gondolatjait kitalálni, hogy férje mély részvét s hála nélkül nem tekintheté ezen ártatlan, tiszta, angyali teremtést.

Láttuk, hogy Gizella minő félénk volt, őt minden kis rémülés leejté lábáról. Ez a férfias, bátor Abafinak nem lehet ínyére, bár azt gyöngédsége nem engedé soha nejével éreztetni.

Gizella a világért lóra nem ült volna. Ki írhatja le Abafi meglepetését, midőn egykor vadászatról térvén haza, legelevenebb paripáján gyönyörű neje vágtata elébe.

Így halkkal szorosabb lőn azon érdekes szövetség, mely őket közelíté egymáshoz.

Abafinak egykor követségbe kelle mennie Bécsbe. Távolléte a szép Gizellától oszlatá el a homályt végkép lelkében. Érezte, mennyire szükségessé lett neki Gizella; érezte a boldogságának első tiszta, minden fellegzéstől ment örömével, hogy Gizellát szereti. A regényes magasztaltság elmúlt! Gizella honosítá Abafit az életben; s most vált belőle azon feltűnő, érdekteljes férfiú, ki mennyire ember tökéletes lehet, magáról elmondhatá, hogy . . . az!

Abafi boldog volt. Mikola Margit fiának élt; tanúja volt naponként az Olivér s Gizella boldogságának; ő nem ismert több vágyat; ő Abafit holtig szerette. Oly tökéletes lény, mint Margit, csak egyszer szerethet. De elvei, erénye legyőzék szenvedélyét; szerelme egészen testvéri alakot vőn magára.

Gizellát ő nevelte; amit tudott, ami volt, nagyrészt Margitnak köszönheté.

Margit Abafinak regényes ragaszkodását Cristierná-

hoz ismerte; oly ész-szel teljes hölgynek figyelmét ez ki nem kerülheté. Ő erősíté meg Cristiernát azon tervében, melynek sikerét így egyrészt magának tulajdoníthatá; s mennyi öntagadással, mennyi szerénységgel! ... ez onnan is kitűnik, hogy Abafi végig egyedül Cristiernának tulajdonítá, ami Margit nélkül aligha megtörtént volna.

Igen, ő nem ismere több vágyat; s a kedves Mikolaház — főként mikor Abafiék ott voltak — vígabb, örömteljesebb volt, mint valaha.

Szép jószággal ajándékozta meg Margit az öreg Timárnét, kinek maradéki maig is áldják porait; s egykori dajkája a kis Bálintnak sem lőn feledve.

Cristiernának s a fejedelemnek sorsa Erdély történeteiből ismeretes.[8] A fejedelem Bátori András bíbornoknak adta 1599-ben a fejedelemséget által, de megbánta újra. Végre sok viszontagság után Európa több részeiben bolyongott. Szép, mindentől becsült és szeretett nőjétől elvált s ez később szüleihez tért vissza.

Deli Markó még egyszer jelenik meg Erdély történeteiben, a Bátori András uralkodása alatt, vad seregével már egészen a komoly hadnak edzett férfiú. Nemtője, a kedves Izidora nem volt többé! ki őt néha szelidebb érzésekkel ismertetheté meg.

Abafinak házassági boldogsága közmondássá vált Erdélyben. Cristiernának emléke kedves volt neki holtig, s a kedves Gizellának, ki boldogságát neki köszönheté. Sokszor mondá Abafi Gizellának, ki előtt titka nem volt, mióta szereté:

— Mindent a legjobban intézett a gondviselés. Ami Izidorához vonza, az hála és szánakodás volt. Mikola Margit iránt a legmélyebb tisztelet vegyül keblemben, testvéri szeretettel. Cristierna regényes magasztaltsággal tölté be keblemet, s míg e szív dobog, az ő képe élni fog abban; neki köszönhetem mennyemet. De amit irántad érzek, te kedves, jó, szelid angyal: az szerelem; igen, igen! — mond lángoló arccal, szenvedélyesen vonva Erdély legszebb asszonyát keblére, — az szerelem!

JEGYZETEK.

[1] Kéretik az olvasó az *Abafi* nevet az *Apafi* névve föl nem cserélni.

[2] Így címezték akkori időben Erdélyország fejedelmeit.

[3] Egy a legnehezebb költői feladatok közül az őrültséget vagy lázas szeszélyt helyesen adni. Mind a két tárgy pszichológia nélkül gyermekességgé aljasul s minden művelt olvasót untat; de e nehéz feladat helyes kivitele után a legnehezebb annak bírálata.

Némely író az ily őrülttel mindent össze-vissza beszéltet; néha betege egyszerre megokosodik; az ember azt hinné, hogy bölcsen szól, ha az író meg nem mondotta volna előre, hogy szegényke kissé bolond.

E munkában is jő egy lázas szeszélynek leírása elő; s minő nézetek vezéreltek festésében, előadom.

Amit józan ész, a lelki s testi munkálatok helyes folyamában rendesen cselekszik vagy mond: azt a lázas szeszély összezavarja, fölbuktatja; e cselekvések s beszédek kaoszában, a felületes olvasó semmi összefüggést, semmi rendet nem talál; ő csak ugrásokat s szöges ellentéteket pillant meg, s tágas hézagok terülnek előtte. S ez az összezúzása minden rendnek nála a lázas szeszélynek típusa.

Van pedig az őrültségben vagy a lázas szeszélyben bizonyos — hogy úgy szóljak — szeszélyes folyamat; van valami összefüggése a képzeteknek, olyan mint a hegyi pataké, mely sziklákon csattog le, néha köddé oszlik hullásában, föld alá rejtezik, eltűnik a szem elől, s újra fölbuzog egy forrásban vagy csurgóban, tavakká terűl, vagy hatalmas folyókká nyúlik, változik; de meg nem szakad. S éppen azon ugrások, melyeket a felületes elme hézagoknak gondol, képezik az egybefüggést s egy, első tekintetre észrevehetlen, de mégis létező kapcsolatot.

Minden lázas szeszélyesnek van egy fő képzete, vagy merő képzete (idea fixa, melyre mindig visszatér vagy visszaugrik, mely körül forog ; néha végtelen távolságra nyargal tőle, hallatlan ugrásokat tesz vagy inkább látszatik tenni, de újra visszaszökik.

Tisztát képzel például s ezzel összefűz mindent, ami tiszta ; s ha tiszta szívvel bibelődik : jut kristály — üveg — víz s egyéb anyagilag tiszta eszébe.

Vannak az őrültségben, mint a szeszélyben, világos percek : az őrülteknél hosszabbak, órákig, néha napokig tartók ; a szeszélyben, a betegség minőségéhez képest, a láz vagy hagymáz ideje alatt, rövidebbek. Ezen utóbbiaknál a világ-sugár néha pillanatokra töri által a mámoros kábultságot ; s így egy józan szót, egy rendes képzetet azonnal más követ, mely hatalmas ugrást látszatik képezni. Sötét, csak percekre világuló visszaemlékezés, a képzeteknek társítása (associatio idearum), s az előbb említett fő vagy merő-képzet, játsszák az őrültségben, mint a szeszélyben a fő szerepet.

A beteg a testi, anyagi tulajdonokat a lélekre ruházza, és fordítva, amit óhajt, amit reményl, mitől retteg, mit szégyenel : valósítja ; s néha a valót, a létezőt, mint jövendőt vagy már nem létező multat tekinti. De valamint a valóságos életben semmit sem képzelhetünk egyebet, csak azt, amit tapasztalunk, azaz : ami érzékeinkre hat ; s úgynevezett új gondolatok és találmányok — csak új egybetételek, új kombinációk ; a legszeszélyesb alakot állíthatják föl képzetünkben, mely nem volt soha, s nem is lesz ; ha azonban figyelemmel vizsgáljuk egyes részeit, azokban semmi újra nem találunk : így az őrültség, a lázas szeszély torz egybetételeit képezi a józan képzeteknek ; képzetébe ötlik egy király, ezzel egybefűzi az általános nagynak képzetét ; s nem ritka, hogy második szava magas hegy, óriás, a legnagyobb gyümölcs vagy ilyes valami lesz. A nem pszicholog ugrást lát e zordon ellentétekben, de a figyelmes pszicholog a zavarban megleli a folyamot. Alkalmazzuk ezt a jelen munkára.

Gizella, a gyöngéd idegű gyermek, szereti Olivért, látja, hogy hárman megtámadják ; ijedtében forró lázba esik. Szeszélyében, amit forrón óhajt, bár gyermekien, tisztán, szeplőtelenül mint önmaga, azt létesíti ; merő, főképzete az, hogy ő — Olivérnek nője.

Első fölszólaláskor magát tündérvidékben látja, az Olivérrel együttlét őt boldogítja, a boldogság képzetével a jónak és ezzel rokon szépnek képzete áll elő zavart

elméjében. Ezt tovább fűzi ; a szépnek képzete, a virágok legszebbikét, a rózsát varázsolja elébe, rózsákat lát számtalan színvegyületben.

Újra felszólal ; újra fő képzete, Olivér van előtte ; maga mellé ülteti őt. Ő neje Olivérnek, képzetében vele, mellette van, az együttlét eszméjéből foly a maga mellé ültetés.

Tovább fűzi szeszélyét ; Olivér mellette ül ; sötéten világlik által elméjének mámorán, hogy amit szeszélyben valósággal teremtett, az egykor óhajtás volt : egy őt boldogító valósággá válván ezen óhajtás, a vett öröm vagy jónak képzetével rokonul a hála képzete. Ő Olivérnek köszöni, hálálja szerelmét : «hogy háláljam meg neked szeretetedet?» mond. Újra sötétül agyában : amit most létezőnek hisz, vágy volt egykor ; itt a kétkedés áll elő. «Ez álom!» így szól. «Nem, nem!» mond, előre nyujtva kezét, mintha az Olivér kezeit szorítaná. Ezen férfiú-kéz, mely oly édesen szorul az övébe, eszébe juttatja az Olivér viadalát. «Ezek a te kezeid! — szól — melyekkel támadóidat sujtád a porba (itt visszaugrik újra képzetében jelen helyzetére), s melyekkel oly lágyan öleled Gizelládat». Elhallgat újra, s némán fonja szeszélyét odább ; a folyam meg nem szakad, a kéz, a megtámadók állnak előtte : «Három egy ellen!» — kiált fel, s újra a főképzetére tér vissza ; Olivérrel együttléte az egység képzetét idézi elő ; a három megtámadónak száma az együttlét egyes számát juttatja eszébe. «Ő és én, — így szól — hiszen az csak egy.»

Ezt fűzi újra némán tovább ; ő és Olivér egy, ők együtt vannak, egymás mellett ülnek. Olivér egy csókot kíván nejétől, képzetében ; az ártatlan, angyaltiszta gyermek kétkedik : «Oh ne! — mond — az nem szabad.» A képzetek összeszövése vagy társítása eszébe tünteti, hogy házasok csókolják egymást ; amit elméje társít, fűz odább, azt Olivér ajkaira függeszti s mintegy felelve mond : «Igazad van» stb., újra kétkedéseire ugrik vissza : «vagy házasok is vétkeznek, ha teszik?» — kérdi. «Te ámítasz, Olivér!» S újra visszaugrik előbbi helyzetére, újra hisz és megcsókolja férjét képzetében.

A láz teljes mértékben körülfogja őt később ; elméjében sötétebb képek tűnnek elő ; mindig merő képzetével bibelődve ; Olivérnek megtámadtatását fűzi odább : ezzel a sebesülhetés képzete egyesül ; mitől retteg, azt szeszélye létesíti ; Olivér sebet kapott : a sebbel a gyógyítás képzete társul, ezzel a gyógyszerek ; itt ezeknek

előszerzésük jut eszébe, s annak emlékezete, hogy Margittól ilyszerű utasításokat vett. Ő teszi az írt a sebre, ő szedte a fűszeres növényeket.

Olivért bekötött sebbel szenvedve képzeli, ezzel a hallgatás képzete egyesül, «te hallgatsz», mond. Itt tovább megy. Olivér hallgat, talán nem ismeri őt, — mert a szeszély nagyít mindent s végletekre megy által — «te, te nem ismersz engemet? én vagyok Gizella», — szólt, stb.

Gizellának láza halkkal csendesül, egy világos perc van szeszélyében, fölnyitja szemeit, szomjat érez s a Margit kérdésére vizet kér ; a víz képzetével egyesül a tisztaság képzete s ennek ellentéte a sűrűség ; «ne azt a sűrű italt, — mond — kristálytisztát ... — s újra a képzet, — mint az én szerelmem!»

«Ismersz-e?», — kérdé Margit. A világos perc elmult ; Margit, az eltűnő remek nő, emlékezetében áll homályosan előtte : a remekség képzetével rokon nagyságának képzete tűn föl elméjében, ezzel egy királyné képe egyesül : «te királyné vagy» ; szeszélye nem elégszik meg ezzel, még nagyobbat ugrik : «te egy tündér vagy», mond, s visszaugrik a vízre, a tisztaságra ; s itt az üveg tűn föl elméjében, mint tiszta, mint átlátszó anyag : «üvegből van öltözeted», mond, stb. Újra a nagyság s ezzel rokon érték képzete áll elő ; a királynénak, a tündérnek halántékain, a virágok királya ingadoz, a rózsa, még pedig a szépet az értékessel egyesítve, — arany rózsa.

Már szelidülvén láza, újra egy világos perc jön elő ; megismeri Margitot.

Még nem tiszta elméje egészen, még tart némileg szeszélye ; a visszaemlékezések kezdenek tisztábban előtűnni. Eszébe jut, hogy Margit Olivért szereti ; újra merő képzete áll előtte : Olivér az övé. Ezzel a Margit lemondásának képzelt esetét társítja s létesíti egyszerre. Margit lemondott képzetiben Olivérről, mert Olivér most az övé! ezt köszöni Margitnak. Az elzárt, szótlan szerető gyermeknek nyelvét megoldja szeszélye, s ő lelkének minden titkát elárulja ; de minden szaván átsugárzik a főképzet, hogy Olivér — az övé.

[4] Szalánczi Lászlót több nevezetes követségre használta Bátori Zsigmond.

[5] Nevezetes kereskedő akkori időben Kolozsvárt, ki nem egyszer segíté ki a fejedelmet is pénz dolgában.

[6] Tréfás elnevezése a lengyeleknek, elül rövidre nyírt hajukért

[7] Forrásaim a más két megtámadóról hallgatnak; alkalmasint bitang bérgyilkosok lehettek.

[8] Szükségesnek látom Erdély történeteiből* itt röviden azt följegyezni, ami Bátori Zsigmondot illeti:

1576-ban Bátori István, erdélyi fejedelem, lengyel királlyá választatott. Erdély kormányát Bátori Kristófnak adá által, kinek fia, Zsigmond, midőn Kristóf 1581-ben meghalt, csak kilenc éves volt s Erdélyt az ő nevében tanácsosok kormányozták.

Bátori Istvánnak 1586-ban történt halála után, 1587-ben, Zsigmond a lengyel koronát követség által kereste, de siker nélkül.

1594-ben, tehát egy évvel történetünk kezdete után, Zsigmond abban a hiszemben, hogy Bátori Boldizsár és András az ő életére törekednek, Kővárra szaladott. De nem sokára megbánván hirtelenkedését, visszatért; ekkor látjuk ezen történetben legelőször.

* Lásd Bethlen Farkas históriáját: Transylvania etc.

EGY-KÉT SZÓ AZ ERKÖLCSI HATÁSRÓL ÉS KÖLTŐI IGAZSÁGTÉTELRŐL, MINT

TOLDALÉK.

Minden jó regénynek, novellának, elbeszélésnek kell egy fő képzetet fölfogni s azt bebizonyítani.

Ha ez helyesen történik, akkor áll elő az erkölcsi hatás, mely vagy egyenes (direct) vagy fordított (indirect).

Ha a rény eleven, igéző színekkel festetik, s annak megkedveltetése által az olvasó követésre buzdíttatik: akkor az erkölcsi hatás egyenes.

Ha egy gonosztevőt állítunk elő s ennek élet- s világszerű, találó rajzát adhatjuk, s ezáltal, a gonosz ellen undorodást idézhetünk elő: akkor a hatás fordított. Óhajtjuk a rényt, mivel a szerzőnek sikerült velünk a gonoszt, a gyávát, az aljast megutáltatni.

Mind a két neme ezen erkölcsi hatásnak, művelt, gondolkozó olvasó előtt el nem hibázza foganatját; ő az egyiket, mint a másikat föl tudja fogni, de a műveletlen vagy fölüleges, ki csak a történet folyamával foglalatoskodik s annak irányával, célzásával, pszichológiájával keveset vagy semmit gondol: annál kétségen kívül a második, azaz fordított erkölcsi hatás hamarább s hihetőbben van elveszve, mint az első, azaz egyenes hatás, s így ott, hol nagyobb része az olvasó közönségnek nem igen sokat olvasott, az író, ha szándéka tiszta, előbb célt ér: ha munkáiban egyenes erkölcsi hatást törekszik előidézni.

Nálunk, hol a magyar írónak kevés olvasója van és ezen kevés is szerfölött különböző fokán áll a műveltségnek, a legfinomabb tapintat sem biztosíthatja őt arról, hogy munkája köztetszést nyerjen.

Egy része az olvasó közönségnek a legműveltebb külnemzetek literaturájával ismeretes; ennek következőleg kívánati magasbak; más része keveset és rosszat olvasott; ezzel az írónak nehéz magát megértetni. Van végre egy neme azon zavart agyúaknak, kik mindent

valami képzelt mintába szorítni, vagy egy, fejökben alakult rendszerhez akarnak mérni ; kik nem foghatják meg, s nem akarják megfogni, hogy a költő azon percben szűnik az lenni, melyben röptét korlátok szorítják. Mindenütt avult nézetekre, ferde ítéletekre s fonák fogalmakra akad az író ; s munkájának legjelentőbb oldalai el vannak veszve.

Neki azon kell jelenben lenni, hogy olvasót szerezzen, s így inkább a külső élettel kell bibelődnie, mely a nagyobb résznek ízléséhez szól, mint a belsővel, mely csak a műveltebb, gondolkozó olvasót mulattatja.

Az erkölcsi hatást a költő vagy a valóságos világból, vagy egy képzeltből, a létezőnél jobb vagy rosszabból meríti. Vannak, kik egy világot teremtenek, mely nem volt, nem is lesz. Tervök csalódáson alapul, s egy szeszélyes utópiának képzelt eseményeiből kívánnak erkölcsi hatást előteremteni.

A gondolkozni szerető olvasóban semmi sem törheti vagy zavarhatja meg az erkölcsi hatást inkább, mint az a gondolat, hogy amit olvasott, az csak könyvben van és lehet úgy, nem a valóságos világban.

Más írók az életet, a világot úgy fogják föl, mint az valóban létezik. Az ő életök nem regényélet, az ő személyeik nem regényszemélyek, hanem hív rajzai azon létező világ eseményeinek s személyeinek, melyben élünk, s melyek köztünk járnak.

A valódi világban nem egyszer győz egy gonosztevő, nem egyszer tiszteltetik ; s hányszor látja alacsony fondorságainak sikerét ; míg a derék, a becsületes, a rényes eltiporva, elfeledve, közfigyelmetlenségnek s talán megvetésnek van kitéve.

A valóságos világban költői igazságtétel (poetische Gerechtigkeit) nincsen ; de vannak örök igazságok, melyek, ha ezerszer győz a gonosz, ezerszer bukik az erény : örök igazságok maradnak ; s melyekben bármint folyjon s végződjék egyeseknek sorsuk : mély erkölcsi tan létezik.

Ezen erkölcsi tan nagyobbára fordított (indirect) vagy közvetett, s fogalma mélyebb pszichológiát kíván, mint egy költött, mesterkélt világ vizenyős eseményeiből merített, tetszőleg egyenes erkölcstani.

Ezen utóbbi költött világban az igazságtétel sohasem marad el, vagy igen ritkán. A rény többnyire jutalmat nyer, a gonosz bűnhődik : s ha néha körülmények, görög fatum, vagy akármi egyéb szerencsétlen végét

okozza egy rényes személynek, tüstént követi azt annak szigorú bünhődése, ki e szerencsétlenséget előidézte. Ez egy futó s felületes tekintetre s némely elméknél bír hatással, de veszélyes magvát hordja a romlottságnak méhében. Mert a rény képzetével a siker képzetét, a gonoszéval a bűnhődés képzetét szokja meg az elme egybekapcsolni : s így az elsőt nem önmagáért szeretni, az utóbbi nem önmagáért utálni.

A valóságos világnak folyamából merített egyenes vagy fordított erkölcsi tan, mindig biztosabb, mert valóságos, nem csalódásokon alapul.

Még azon esetek is, melyekben a gonosz kivívja a győzedelmet a rény felett, mély gyakorlati erkölcsi tant foglalnak magokban. Felületesség kételkedhetik ezen ; mélység vissza fog ezen igazságra vezetni.

Lehet-e például szebb jelenet, mint a rényt ellenekkeli küzdés közben követni? S ha megbukik, ha tisztelet, siker, szerencse helyett gyalázat, vesztések, szerencsétlenség követi is ; már azon keserű érzés, mely az olvasót meglepi, azon bosszankodás, mely szivét szorítja : bizonyítványa egy mély erkölcsi hatás munkásságának.

Ha a gonosztevőnek tetteit siker, szerencse követi : ő ezerszerte gyűlöletesbbé válik előttünk. Magánosan áll akkor körülásítva undokságától, utáljuk s bosszankodunk egyszerre reá : s így a hatás kétszeres. Ha megbukik egy gonosztevő, némi szánakodás vegyül bosszankodásunkhoz, s az erkölcsi hatást gyengíti ; vagy bosszúállás gyönyört idézvén elő, szívünket vesztegeti meg.

E rövid vizsgálatnak következménye az, hogy a valóságos világból, vagy egy ehhez hasonlóból merített világ- s életszerű képek mindig biztosabbak, de hogy ezeknek helyes fogalmába ugrani nem lehet, erre készülni kell s az ábrándozáshoz szokott olvasót — nagy ideje már a fellegekből leköltöztetni.

TARTALOM.